
UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02625 5045

Eliezer, of Beaugency, 12th cent.

Perushe... ʻal Nevi'im Aḥaronim.

פירושי

על נביאים אחרונים

מאת

ר׳ אלעזר מבלגנצי

א׳

ישעיהו

הוציאו לאור מכ״י אשר באוקספורד עם הקדמה על
המפרשים אשר היו
בצרפת ובספרד במאות התשעית והעשירית לאלף הרביעי לב״ע

יוחנן ביליאם נוט

אוקספורד

בבית דפוס קלארינדון

שנת תרל״ט לפ״ק

1

[פירוש על ישעיהו]

I. 1 חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהוד' וירוש' בימי עזיהו' מאריכות
fol. 1. b. לשו' זה נראה שהוא לשו' אַנְפְּרֹלוֹגוֹס[1] של התחלה וממה שמנה כאן
ד' מלכי' הללו שנתנבא בימיהם' כמו בתחלת נבואת הושע ועמוס
ובתחלת ירמיה אשר היה דבר יי' אליו בימי יאשיהו בן אמון'
וגם מלשו' שמעו שמים והאזיני ארץ שהוא בשטת האזינו השמי'
ואדבר' וכן כל לשו' ב' מקראו' ראשוני' מוכיח שכאן היא התחלת
נבואתו' וגם הסדר יוכיח כן שבתחלה בימי עזיה' ואחר כך בשנת
מות המלך עזיהו' ואחר כך ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיה' ואחר
כך בשנת מות המלך אחז' ואחר כך ויהי בארבע עשרה [שנה] לחזקיה'
ואין לומ' בשנת מות כתרגו' בשתא דאתנגע בה לפי הפשט) ומכאן עד
בשנת מות המלך עזיהו נתנבא בימי עזיה ובימי יותם אחר מות אביו שלא
היו מקבלין תוכחה והיה מוכיחן על מה שהיו לוקי' ומודיעם מה יעלה
בסופם' (ועל כל הספר מוסב חזון ישעיהו אשר חזה שיש מהן בימי עזיה
ויש מהן בימי יותם ויש מהן בימי אחז ויש מהן בימי חזקיהו וכל אחד
מפור' במקומו') ורוב הנבואו' מכאן עד ויהי בארבע' עשר' שנה לחזקיהו
במלכי אשור מדברות בדבר הקרוב יותר אלא שעל ידיהן מאריך יותר
במקומו' הרבה בעתידות אחרות' ומויהי בארבע' עשר' שנ' לחזקי' שעבר
מעשה מלכי אשור מדבר בנחמות העתידות שאנו עתידי' לפרש כל אחת
2 במקומה בענ' חזון הרעת: כי יי' דבר' ולא מעצמי' לפיכך שמעו
דברי שאדבר מאתו כיוצא בזה' כי שם יי' אקרא הבו גדל לאלהינו'
בנים גדלתי ורוממתי' והיה להם לכבדני ולשמע בקולי' וכל מה שא'
משה להבא או' ישעי' לשעבר' הלא הוא אביך קנך' בני' גדלתי ורומ''
וישמן ויבעט' והם פשעו בי' וכן ידע שור קונהו' וכן הוי גוי חו''
בשטת שירת האזינו הם ובדברי השיר' היה מוכיחם ומוסיף בהם דברי'

[1] An prologos.

3 לפי השעה ולפי הדור: ידע שור קונהו ומשביחו ומביא צוארו בעולו
ואינו בועט וכן חמור פיטום בעליו ונוטה שכמו לסבול משאו וא׳ע׳פ׳
4 שאין להם לב להבין· לא ידע טובתי לעבדני: הוי על גוי חוטא שכרתו
ברית למלכם להיות לו לגוי והוטאי׳ לוי והוי[1] על זרע האב ועל בנים
שגידל ורומם .והם משהיתי׳ שאחר כל הטוב שהטיב להם עזבוהו
5 ונאצוהו ונזורו אחור ושבו מאחריו: על מה תהיו מוכים שאניחכם
בארצכם ואוכיחכם ואלמדכם הועיל· .הלא אחר הכיותי ומוסרי עוד
תוסיפו סרה לסור מאחריי· שכמה פעמי׳ הכיתי אתכם וייסרתי אתכם
מימי השפטים עד עתה על ידי הגוים אשר הנחתי בארץ ואשר סביבתיכם
ולא לקחתם מוסרי· ועל מה אכה אתכם עוד דרך מוסר ותוכחתי· אלא
כל ראש לחלי· דרך נקם אכה אתכם מעתה שכל ראש לחלי שלא
תוסיפו עוד לשאת ראשכם וכל לבב יהי דוי ויהי נכנע בעמל לבבם
הערל שאגלה אתכם בארץ אויביכם ותהיה ארצכם שממה ועריכם חרבה
כמו שמפרש והולך· ומפרש איך יכם מכת בלתי סרה שכל ראש לחלי
6 וכל לבב דוי באף ובחמה ונקם· מכף רגל ועד ראש אכה אתכם מאין
מתם בבשרכם· הכל מלא פצע וחבורה ומכ׳ טרי׳ בלי תועלת ורפואה
שלא זורו הפצעי׳ והחבורות לסחוט ולהוציא המוגלא ולהגהותם ולנקותם
לקבל תמרוק· ולא חבשו הפצ׳ והחבו׳ ולא רככה בשמן המכה הטריה
והקשה במשמוש לרככה לקבל ותמרוק· אין ריכוך אלא במכת טריה
לכן א׳ לשו׳ יחידי· אבל בפצע וחבו׳ אין ריכוך אלא זרייה והחבושת·
זורו לשו׳ ויזר את הגזה לשו׳ סחיטה· ועל כרחין לפי הענין על מה
תכו בהכיות מוסר ותוכחת כאב לבן הוא· וכל ראש לחלי וכל לבב
fol. 2. דוי ופצ׳ וחבו׳ ומכה טרי׳ שלא זרו ולא חבשו להרפא היא מכת אכזריות*
חימה לנקום נקם· וכן מוכי׳ בכל הנבי׳ כָלן שמדמה גלותם וחורבנם
למכה נחלה ושבר אנוש· אבל מכת מוסר ללמד הועיל יש לה רפואות
תעלה וגהיית מזורי· כי את אשר יאהב יוכיח· ונאמני׳ פצעי אהב· ולמד
מכאן שאין מכל ראש לחלי ואילך פי׳ לעל מה תכו אלא פורענות המלכיות
7 מגיד להם מאשור ואילך: ארצכם תהיה שממה מכם· עריכם תהיינה
שרופות אשי· אדמתכם· היא קרקע הנעבדת· לנגדכם ולעיניכם זרים
באים ואכלים אתה[2] ושממה· ואותה שתשאה שממה שאמרתי ארצכ׳

---

[1] MS. הרי.   [2] MS. אתם.

שממה אהפוך בלי חמלה כמהפכת שארם הופך ארץ זרים כאילו אינכם
בניי אלא זרים· וכלפי שא׳ למעלה בני׳ גדל׳ אומר להפוך ארצכם כארץ
8 זרים להשחית הכל: ותהא נותרת בת ציון מקום מקדשי לבדה שאגן עליה
למעני כסכה בכרם שכל ארצכם תהיה שממה מכם שתגלו ממנה ככרם
שאדם בוצר ומעולל ואינו משאיר רק סוכת השומר וסוף שאף הסוכה
תיחרב שהשומר מניחה והולך לו· ונבוא׳ זו נתקיימ׳ בימי חזקיהו שאף
ערי יהודה הבצורות נלכדו· וכן פי׳ כמלונה במקשה כעיר נצורה שכבשו
כל בנותיה והשחיתו כל סביביה עד החומה והן יושבי׳ סביבות החומה
9 ולא נשאר רק העיר: שלולי יי׳ צבאות למען שמו הותיר לנו בעת ההיא
10 שריד את בת ציון: ועכשיו בטרם בוא היום ההוא שמעו דבר יי׳ קציני
11 סדום הרעי׳ והחטאים והאזינו תורתו ומוסרו: למה לי רוב זבחיכם
שאתם סבורים שאסבול רעותיכם בשבילם ומה הנאה יש לי בהם· אם
לאכול שבעתי עולו׳ אלים ונפשי קצה בהם כברי׳ אַנוּיְיץ אֵינְשׁוּי[1]· כמו
פן ישבעך וישנאך· ואם לשתיית הדמים לא חפצתי בם· שהרי בזמה
ובחטא אתם מקריבי׳ אתם בבמות כל השנה שלא במקומי ואין זבחיכם
12 זבחי צדק כי בזמה תביאום: גם כי תבאו לראות פני ברגלים ואתם
זובחי׳ זבחיכם לפני מי בקש זאת מידכם שאתם סבורי׳ להנצל בכך
מחטאותיכם· כענין שנאמר ובאתם בבית הזה ואמרתם נצלנו למען
עשות את כל התועבות האלה· להיות רומסי׳ חצריי ר׳ך מרוב עם· אין
13 הדרתי ברובכם על כך: לא תוסיפו הביא לפני עוד תקרובת שוא שאין
אתם נקיים לזבוח זבחיכם זבחי צדק שהרי וקטרת תועבה היא תקרובתכם
לי שזבח רשעי׳ תועבה· חדש ושבת לא תוסיפו קרא מקרא עצרה· כענין
קראו עצרה· כי לא אוכל ואסבול און שבידכם עם העצרה שכל זמן
14, 15 שאון בידכם חדשיכ׳ ומועדיכ׳ שנאה נפשי: ובפרשכם כפיכם לתפילה
16 גם כי תרבו תפלה ותחנוני׳ להכמיר ניחומיי אליכם: אלא רחצו והזכו
ידיכם מן הדמים· ורחיצ׳ חוץ נופלי׳ בכפים· והזיכותי בבור כפי· מנגד
עיני· כלו׳ שלא אראה בכם און ועמל ואז לא אעלים עיני· חדלו הרע·
17 ואם תאמרו נשב במלין מלהרע וייטב לנו לכך נא׳ למדו היט׳· לעשות
הטוב· דרשו משפט· לשפוט עני ואביון מיד חזק ממנו· אשרו חמוץ·
הדריכו הנחמץ בדרך משפטו למען לא יהיה נוקש ונלכד ביד מעול

---

[1] Anuyez en sui (j'en suis ennuyé).

וחומץ· שפטו יתום מיד גזלוי ריבו ריב אלמנה ותפס ריב באלמנה
ומשפט ביתום שהיתום אינו בוש לריב ריבו בפני בית דין עם שכנגדו
אך אם יש שיעשה לו משפט· אבל אשה בושה היא ואין לה פתחון
פה כל כך לריב ולטעון עם בני אדם בפני ב׳ ד׳· ואם תאמ׳ מה אנו
מועילי׳ במה שנתקן עצמינו להבא אם הוא מענישנו לשעבר ועונינו
18 נכתם לפניו· לכו נא ונוכחה והביאו למוסר לבכם והכנעו לבא למשפט
fol. 2. b. ותוכחה על לשעבר *וקבלו עליכם להשפט לפני בכך· שאם יהיו חטאיכ׳
נכתמי׳ לפני כשני׳ וכתולע אכבסם ואלבנם ברחמיי וחסדיי שלא לפקוד
עליכם אחרי שתקבלו עליכם תוכחתי על אשר אני גמלתי לכם הטובה
19 ואתם גמלתוני חילופה· ועתה אם תאבו ושמעתם דבריי אלה: פרשה:
21 וכאשר ראה שהעיזו פניהם לפניו נאצו כל תוכחתו נשא עליהם משל
וקינה איכה היתה· אישט דיוינואה[1] בל׳· לזונה· לזנות מעלי ואינה חפיצה
לשוב· קריה שהיתה לי נאמנה ודבוקה בי· מלאתי משפט· ועל ידי בן
צדק ילין בה לעולם· מעולם לא אירע בה קילקול ביום שבלילה לא
היה הכל מתוקן· ששופטי צדק שבה היו יושבי׳ על המשפט תמיד
לשפוט העם ומשברי׳ מתלעות עול ואיש על מקומו יבא בשלום ועתה
22 הן הן המרצחי׳ במשוא פנים והטית משפט וקבלת שוחד· כספך הצרוף
ומזוקק בעליל בלי דופי· סבאך· שטעמו בו וריחו הטוב מהול בלי ריח
23 וטעם· ומליצת המשל בצדוי· שריך שבמשפט ישורו לשעבר ורזני׳ שהיו
מחקקי צדק עכשיו סוררי׳ ונותני׳ לי כתף סוררת· וחברי גנבי׳ והן
מחזיקי׳ את ידם· ורדף שלמנים· מה לי ולצרה· הרי פלו׳ עשיר שהוא
אדם חשוב ונשוא פני׳ אוהבני ואני בשלום עמו ואם אזכה אותו העני
שכנגדו ישנאני· ולכך יתום לא ישפוטו מיד חוקה ממנו· וריב אלמנה
שהיה להם לריב בשבילה אינן מניחי׳ לבא לפניהם ואינן נוקקי׳ לה:
24 ועל כן נאם האדון המשל בכל ובידו כח לשפוט· אביר ישר׳ הרעה
אותו וגידלו ורומם אותו כמו שא׳ למעל׳ הוי כשאנחם בלבי מצרי על
עצב שאני מתעצב אל לבי אם אשחיתם ואתחזק בלבי לאחוז במשפט
25 ידי ואנקמ׳ מהם: ואשיבה ידי עליך אחרי הנקם לצרוף עוד הנותרי׳
26 צירוף אחר צירוף עד שאסיר כל בדיליך: ואז אשיבה שפטייך צדק
27 כבראשונה שהיית מלאתי משפט· ציון במשפט שישפטו עמה תפדה

[1] Est devenue.

מיד אויביה המפיקי' לה ושביה השבים לה מגלותם ומשבים בצדקה
28 שיעשו בשובם אלי בכל לבם: אבל שבר פושעי' וחטאי' המכעיסי' אותי
עכשיו ברעותיהם יחדו בלי תקוה ותוחלת' וכלפי שא' למעלה שהקריה
היתה לנוה ושריה סוררי' או' עתה שהקריה יהא לה תקנה ויש מרפא
למכתה וחובש לשברה' אבל שבר השרים הסוררי' אין לו מרפא וחובש
29 כי המה יכלו לפי שהם מחטיאי' הקריה לזנות מעל אלהיה: כי יבשו
בעת צרתם בהנקמי בם מאלים ועצי רענן אשר חמדו להם למצבות
ואשרות ויבטחו בם לעזרה ולא יועילו ולא יצילו' ותחפרו ממבטח הגנות
אשר בחרתם לכם למקדש כענין בשו כי בטח בשו עדיה ויחפרו' וכן
30 הוא אומר ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל: כי תהיו אתם הבוחרי'
אותם והנשענים' עליהם כאלה שעלים הלוים[1] הנסמכי' בו ובבא קמם
לנבול לא תועילם האלה ויבשו כן תהיו נופלי' ממבטח תקות מקדשיכם:
31 ושמא האסרו אליכם וגנותיכם יתקיימו גם הם יהיו לאין והיה החסן
שבאלוהי גנותיכ' אשר אתם מקטרי' שם לנעורת לפני אש אמר וקנאתי
ופעלו שנטעו לאשרה יהיה לו לניצוץ שעל ידי העובד ילקה הנעבד
וכשל עוזר ונפל עזור' ניצוץ כמו ונתצים כעין נחשת קלל' ולשו' ופועלו
ii. 1 שמשם' פועל שפעלו הזקיקנו לפירוש זה: הדבר אשר חזה מוסב למעל'
ומ"מ' עיקרו לשל אחריו הוא מוסב' וכן פת' זה הדבר אשר חזה ישעי'
בן אמוץ על יהוד' וירושל' שיבשו ויחפרו מאלי עצביהם ומגנות במותיהם
2 ומקדשיה' והיה באחרית הימים האלה ימי הנקם והשלום שלקחו כבר
fol. 3. מיד אל' *כפלים בכל חטאותיה' נכון ומיושב יהיה הר בית י' לעולם
בגובה ההרים' הררי ציון' לבית אלהים' ונשא יהיה מגבעות אשר
סביבותיו למקדש שלא יעבדו עוד אלוה על ההרים הרמים ועל הגבעו'
רק עליו' ונשא כענין והבית הזה יהיה עליון' ונהרו אליו' על תקותם'
כל הגוים' כי בית תפלה יקרא לכל העמים' שגם הנכרי אשר לא מישר'
הוא ובא מארץ רחוקה לשם אלהי ישר' ישמע אלהי' שם למען ידעו
שמו והיא הטהרה שהעשה בקשתם ולא יבשו מתקותם' וכלפי שאו'
למעל' כי יבשו מאלים ותחפרו מהגנות ויכלמו מתקותם אשר קוו להושע
ולהעזר בבמותיהם או' שאף גויי הארץ יושעו וינהרו במבטחם על בית

[1] On marg. שהן תלוי' בה שלא יבולו' וכגנה אשר מים אין לה
שבוטחת יאורי' והן מתיבשי' חרועית יסוללו'.

אלהינו׳ ותדע כי ונהרו חילוף יבושו ותחפרו ואור פנים הוא על מילאוי
תקותו שכן הוא או׳ הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו׳ עשה ונהרו
חילוף יחפרו׳ וכשם שהחפירה השכת פנים כעין וחפרה הלבנה כן
הנהרה אור פנים כמו אל תופע עליו נהרה׳ והביטו לשו׳ מבטח כמו
מבטם׳ הנה כה מבטינו׳ הביטו ארחות תימ׳ שהיא כפול על הליכות
3 שבא קו למו ׃ והלכו עמי׳ רבי׳ כשימצאו תוחלתם ותקותם על בית
אלהי׳ אמונה ולא אכזב ואמרו לכו ונעלה אל יי׳ ויורנו מדרכיו ונלכה
בארחותי׳ כי מציון תצא תורה אין תורה ודבר יי׳ כי אם היוצא מציון
ומירושלם ואין אלהי אמת כי אם אלהי יעקב׳ וישליכו איש אלילי כספו
4 והבו לקרא כלם בשם יי׳ ולעבדו שכם אחד עם ישר׳׳ ועל ידי שיבאו
עמו בברית לילך בדרכיו ולשמע בקולו יהיה המקום לשופט ולמוכיח
בין גוי לגוי הנלחמים ומתגרי׳ זה עם זה וכל משפטיו ודינו יקבלו
עליהם הן לזכות הן לחובה ואיש על מקומו יבא בשלום ולא יצטרכו
עוד גוי אל גוי חרב על שלוקה ארצו מידו להלחם בו להוציא׳ מידו
אלא יזמינהו לדין לירושלם לשמע משפט תורת אלהינו ולא יסרב כל
כך יהא מורא שמים עליהם׳ ויקבל דינו עליו החייב כזכאי והוא שא׳
למעל׳ לכו ונעלה אל יי׳ וירנו מדרכיו אם הדין עמי או עמך׳ ולכו
ונעלה הזמנת בעל דין הוא והואיל ולא יצטרכו להלחם עוד יעסקו
ביישוב העולם לעבוד איש אדמתו והחרב אשר היתה לו תמול שלשם
להלחם תהיה לו היום לאתים וכן החניתות למזמרות׳ והרי תראו שאף
שאר אומות שאינם ליסודי אלהינו ולא נתן משכנו ומקדשו בתוכם יבאו
5 מארץ רחוקה לשמו לילך בארחותיו .ונהרו אליו׳ קל וחומר אתה בית
יעקב אשר בחר לו לסגלה לכו בארחותיו ונלכה באור יי׳ בלי מכשול
6 ונגף ׃ הצריך אתה לישר דרכיך שהרי נטשת ועזבת אתה בית יעקב את
עמך אשר בית אלהינו ומקדשו בתוכם ומשרתי׳ אתו והנחת דרכם
הטובה לילך בדרכי חשך בדרכי הגוים כמו שפס׳ הו׳׳ כי מלאו מעשים
אשר לא יעשו׳ מקדם׳ שבמזרחם׳ ועוננים כפלשתים׳ שבמערבם׳
ובילדי נכרים ישפיקו וירבו בנים להתחתן בעמי הארצות ולא בעסס
7 נמצאת נוטש ועזב את עמו ומידבק בנכרים ׃ וכשנתמלאה ארצו כסף
8 וזהב וסוסי׳ ומרכבות או גבה לבו עד להשחית ׃ ותמלא ארצו אלילים׳
וכאשר השפיל עצמו וחולל קדושתו להשתחוות למעשה ידיו לאשר עשו
9 אצבעותיו כן יתהללו וישחו וישפלו׳ ואל תשא ארצו להם ביום אידם

ותקיאם יען וביען בגלוליהם טמאוה׳ ואל תשא מוסב על ארצו׳ ואל תשא
כמו ולא נשא אתם הארץ׳ תחת שלש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל
שאת׳ הרי נשיאות נופל בארץ והרי הוא כענין ותקא הארץ את יושביה׃
בא בצור׳ לבא בצור׳ ולהטמן בעפר מפני פחד י״׃ שהרי עיני גבהות 10, 11
האדם ותפארת רום עיניו דברים שנתן עיניו אליהם ׳להשתגב בם fol. 3. b.
ושהיה מתפאר בם לעזרה שפל שלא ישא עוד עיניו אליהם כי ייבטלו
כמו שפמ׳ והו׳׳ ושח רום אנשים מלגבה עוד׳ ונשגב י״ ולא יהא עוד
דבר למשגב רק שם י״ כלו׳ הבוטחי׳ בשם י״ הם ישגבו כענין בו
ירוץ צדיק ונשגב׳ כי נשג׳ שמו לבדו׳ הוא לבדו גבה למשגב׳ וכל
משגב לשו׳ עזרת גבה הוא אבל הבוטחי׳ בעשרם ובמגדלותם ישפלו
ויבאו במחילות עפר להחבא כמו שפמ׳ והו׳׃ כי יום ליי׳ צבאות על כל 12
גאה ורם ועל כל נשא בממשלת ובכבוד ויהיה שפל ולא יוכל להעזר׃
ועל כל ארזי הלבנון הרמי׳ והנישאי׳ אשר יבטחו בם למעוז ומחסה׃ 13
ועל כל ההרים הרמי׳ שיבטחו לעלות בראשם ולהנצל כענין אם יעלו 14
בראש הכרמל משם ידי תקחם׃ ועל כל מגדל וחומה בצורה שהם להם 15
למבצרי מעוזים׃ ועל כל הבוטחי׳ בעשרם שאניות תרשיש להם להביא 16
כסף וזהב מאופיר כמעשה שלמה׳ ועל כל שכיות ובנייני אתרות חמדה׃
ובאשר כל בטחונם פסק להם ושח גבהות אדם׳ הרי פיר׳ וישח אדם 17
וישפל איש שא׳ למע׳׃ ואף האלילים שבטחו בם כליל וגוי חמדתם 18
ותפארתם יחלף מהם ויהיו מזולזלים ונבזים בעיניהם כשיראו שאף
לעצמם לא יועילו ולא יצילו׃ ובאו במערות צורים הוא פי׳ בא בצור 19
והטמן בעפר׃ ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו כשיראה שאין 20
להם תשועה׳ והוא פי׳ כליל יחלף׳ והיכן ישליכם לחפר פרות ולעטלפים
ולשרצי האדמה ויהיו כרוח וכשקץ אותו אלוה שעשו לו להשתחות
לנהוג בו מורא וקדושה הוא ישליכם מעליו לאשפות להציל עצמו׳ לבא 21
בנקרת הצורים׳ כיתו׳ בו יהיו עצביהם לחיה ולבהמה׳ גם מן האדם 22
ומעזרתו חדלו לכם׳ מבטוח בו׳ אשר נשמה באפו׳ אשר לו חכמה
וגבורה והוד והדר מנשמתי שנפחתי באפיו כי במה נחשב הוא לעזרה
ולישועה׳ הרי נשמתו בידי ותצא רוחו ישוב לאדמתו ואבדו עשתונותיו׳
ומפ׳ והולך שאף מבטח האדם ומשענו יאבדו מהם׃ כי הנה האדון׳ iii. 1
הי״צ׳ בכל שבידו כח וגבורה לעזור ולהכשיל׳ מסיר מירושלם ומיהודה 2
בבא מלחמה גבור ואיש מלחמה׳ כל אילו מוסבים על משען ומשענה׳

איש מלחמ׳׳ בעל תחבולות למערכי מלחמה׳ שופט׳ לשפוט איש מיד
3 רעהו׳ ונביא וקוסם׳ להגיד העתידות׳ ויועץ׳ כגון אחתופל׳ וחכם
חרשים׳ כמו החרש והמסגר׳ ולפי שחכם דבוק לחרשי׳ נראה שחרשי׳
שם דבר הוא והוא מחשבות ומזמו׳׳ כמו אל תחרש על רעך רעה׳
חורש רע בכל עת׳ ונבון לחש יורה עליו׳ כמו כי עבדיו מתלחשי׳׳
יחד עלי יתלחשו׳ ואם חרשי׳ לשו׳ כשפי׳׳ כלשו׳ ארטי׳ יורה עליו נבון
לחש בלשון אשר אין להם לחש׳ אשר לא ישמע לקול מלחשי׳׳ אם
4 ישוך הנחש בלא לחש: וכאשר אסיר מהם כל אלה אז ונתתי נערי׳
5 שריה׳ להכשילם ולהשחיתם: שיהא נגש ונלחץ ונרחק העם איש באיש
מפני גזלי׳ ועושקים וחומסים ואין מושיע׳ גם ירהבו וישתוררו הנער.
בזקן והנקלה בנכבד. ואין משפט כל כך יסור מהם משען ומשענה של
6 שרים וזקנים ושופטי׳: כי אף באחיו הגדול בבית אביו יתפוש לחשען
עליו שלא ייכשל בפני לוחציו ודוחקיו בראותו כי יצעק לפני שרי העיר
ומושליה ואין משען ומשענה בהם׳ ויאמר לו שמלה. לכה כלו׳ הרי אינך
חסר כלום ויש לך פרנסת ביתך׳ קצין תהיה לנו לפני משפחתך והיטפל
בנו להושיענו מיד המרעים לנו׳ והמכשלה הזאת שאנו נכשלי׳ ונופלי׳
ביד חזקים ממנו מאין משען ומשענה תהיה תחת ידיך לסמכנו ותהיה
לנו למשען למכשלתנו שאם זרים ונכרים רחקו ממנו אתה שאתה
אחינו בשרינו אין לך להעלם עיניך ממנו׳ ואף הוא לא יעמד לאחיו
ביום ההוא׳ יתפש על לשו׳ משען ומשענ׳ נופל לשו׳ תפישה׳ כמו
fol. 4. בתפשם בך בכף תרוץ׳ שלמעל׳ או׳ יען היות׳ משענ׳ קנה *לבית ישר׳׳
ואו׳ ובהשענם עליך תשבר׳ ואף זה כן בתפשם באחיהם בית אביה׳
7 למשענ׳ יִשָּׁבֵר תחתם בקנה רצוץ: לא אהיה חובש ועוצר ואוסר אדם
בשבילך לדין׳ ואתה או׳ שמלה לך והרי בביתי אין לחם ואין שמלה
8 ואיני פנוי לכך׳ ומה שלא ימצא איש משען אף באחיו בשרו כי הסיר
המקום מהם כל משען וכשלה ונפלה לפי שלשנ׳ ומעלליהם אל יי׳
בגלוי ובעזות למרות את פיו ולהכעיסו לעיני כבודו השוכן בתוכם
בפרהסיא׳ כי כשלה ירושלם על כי לשונם מוסב ואינו טעם לשלסעלה
אלא כי לשונם ומעלליהם הוא עיקר הטעם׳ וכן דרך כל המקרא ברוב
מקומו׳ כשהוא רוצה ליתן טעם לדבריו חוזר עליהם ונותן בהם טעם:
9 הכרת פניהם שמכירי׳ פנים במשפט ואינן בושים להטות משפט בשביל
גדול ונשוא פנים היא ענתה בם שממרין אותו לעיני כבודו שא׳ע׳פ׳

שיודעי׳ שאני נצב שם ובקרב אלהים אשפוט אינן נמנעי׳׳ ועל המשפט
קינתר אותם למעל׳ בכל הענין לפיכך אף זה מדבר בכך׳ וחטאתם
הגדולה כסדום לנאות כמו שקנתר׳ למעל׳ וגם שיד עני ואביון לא
החזיקו לחיותו עמם׳ הגידו ולא כחדו׳ כי בגלוי עושקים ורוצצים דלים
ואביוני׳ ואין מושיע׳ והן הן חטאות סדום כעדות יחזק׳ הנביא׳ הלא
זה היה עון סדום גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה׳ וכאשר
ימרותי לעיני כבודי ומכעיסי׳ אותי על פני תמיד מה הן סבורי׳׳ שמא
לגמול לי רעה בתמיה׳ אוי לנפשם כי לעצמם הם גומלים רעה ולא לי׳
10 כי אין כבודי חסר ונפגם בכך כלום: אמרו צדיק כי טוב לו וא׳ע׳פ׳
שתראוהו מעונה ומדוכא נגש ונענה כי סוף סוף פרי מעלליו הטובי׳
11 אוכל ולא יקפח הק׳ב׳ה׳ שכרו ותקוה ואחרית תהיה לו: ואם תראו רשע
מצליח בדרכיו אל תאשרוהו׳ אמרו לרשע אוי לו רע לו כי א׳ע׳פ׳
שהוא מצליח עכשיו סוף כי גמול ידיו הרע יעשה לו ולא ינצל ואחריתו
12 תכרת כי בכך אתם טועים: עמי נוגשיו׳ שריו ושפטיו אשר היה להם
לשפוט ולינוש הרשע למשפט אינו ממנה׳ זקנים הראויי׳ לכך אלא נערים
ותעלולי׳ שלא יהא לו נוגש ואיש הישר בעיניו יעשה׳ והוא שאו׳ מעולל׳
ולכך גם אני אתן נערי׳ ותעלולי׳ שריהם ומושליהם ויהיו נינשים איש
ברעהו מאין משפט׳ ונשים משלו בו׳ שופטים שפלים וחלשי׳ כנשים
הוא ממשיל עליו למען לא יכופוהו לעשות משפט ויעשה כחפצו׳ עמי
מאשריך׳ כמו ואשר בדרך לבך׳ ענין אשורים׳ מדריכיך ומנהיגי׳ מתעים
אותך והוליכוך בדרך לא טוב ודרך ארחותיך הטובה והישרה שהיה לך
לילך בה ולא תיכשל ולא תגוף באבן רגליך אותה בלעו וכיסו ממך׳
13 ולפיכך כשלה ירושלם ויהודה נפל: נצב לריב יי׳ ועומד לדין עמים׳
14 משפחות ישר׳: עם זקני עמו ושריו׳ שהיה להם לשפוט ולהוכיח וגם
הם גזלי׳ את העניים וכך יריב עמם׳ ואף אתם שהיה לכם ליסר
15 החוטאי׳ בערתם כרמי העניים בתמיה: מה לכם תדכאו עמי׳ אם שאר
העם גזלי׳ וחומסי׳ אתם מה לכם לעשות זאת׳ הנה פורענות גבה
16 האנשי׳: ועל גבה הנשים׳ ויאמר יי׳ יען כי גבהו בנות ציון שהן
הולכות נטויות ופשוטות גרון דרך גאוה׳ ומסקרות עינים לצדד ולראות
דרך גאוה על העניות ההולכות בְצָדָנָה בבזוי כלו׳ מה לך עמי׳ הרי
17 אילו שנים גבה הראש׳ ועל זה יאמ׳ וספח יי׳ קדקד בנו׳ ציו׳׳ ויי׳
פתהן יערה מוסב על הלוך וטפוף וברגליהם תעכסנה׳ וכה פתרו׳ ׳שמן

חלוך וטפו׳ שמן המור ובשמי׳ ותמרוקי׳· תלכנה· בשוקי׳ וברחובות
כדי שיריחו האנשי׳ את ריחן ויםשכו אליהם ויתרחקו מבנות העניים
ההולכות עמן בלום׳ מה לכם אצל מאוסה זו· וברגליה׳ נעלות תפארת
fol. 4. b. העכסים להתיפות בהילוכן ולדקרק בפסיעותיהן שיהו פסיעותה׳ *גאות:
ונראה שהעכסים הללו כעין אצעדה היו וםטילות שלשלת כסף או זהב
או משי ביניהם שלא להרחיב פסיעותיהן· וכן הוא או׳ וכעכס אל מוסר
אויל· וכת׳ וכשור הנקשר אל מוסרות הליצני׳ השוחקי׳ בהם כגון שור
האצטדין וכיוצ׳ בהן· שפעמי׳ שהוא מת בהניחם אותו אע״פ״כ הולך
אחריו כי לא ידע כי בנפשו הוא· ושפח י״ בםספחת אבעבועות קרקד
בנות ציון שמתגאות בו ויי׳ פתהן יערה פיתוי׳ מרקחיהן ועדייהן
שמתקשטות בהן אף בין בני אדם· יערה וישפוך ויחשוף מעליהן כמו
שמפ׳ והו׳[1]· ואע״פ׳ שהוסרו עדיָם שלהן מרוב עוני לא יחדל מהם בכך
24 והיה תחת בשם מק יהיה· כלפי שהיה בשרן מלוחלח שמן הטוב
ובשמים יהיה מלוחלח׳ ליחת מונלא ומקמוק שחין· המק בשרו· נקפה·
ניקוף· כמו ונקף סבבי היער· מעשה מקשה· עדי זהב שעל ראשו ועטרות·
25 פתיגיל· סינר שקורי׳ פורצינט[2]· כי· מכה: גם האנשי׳ הנמשכי׳ אחריהן
בחרב יפלו· מתיך· לציון מדברי· ומכל מקו׳ פורענות הנשים הבעולות
26 הוא בענין והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות: פתחיה· פתחי
ציון מרוב הרוגים וחללים· ונקתה· היא לבדה ציון מעונש שלא תלקה
או בעת ההיא עם בניה ובנותי׳ התוטאי׳ כי לא בא יומה עדיין יומה
ליהרג וליחרב· ולכך מעט מוער יותר בה כמו שמפורש למטה והיה
הנשאר בציון מכלל שציון תהיה קיימת· לארץ תשב· שוממה מבניה:

---

[1] On marg. העכסים המנעלים· והשביסים מיני סבכה לתכשיט
הראש· הנטיפות על שם שתלויות על הצואר ונוטפות על החזה והן כמין
מרגליות נקובות וחחרות (חרוזות .l) בחוט ובלע׳ מושטנצש (mostenoces?)·
והשרות צמידי הזרוע והרע׳ שיריא· והרעלות מיני סרבלים נאים· ובתי
הנפש שכנגד הלב נושקש (nosches) בל׳· והלחשים נזמי האוזן· המחלצות
כתניא· כמו קח לך את חליצתם· והמעטפות מצעות המטה· והמטפחות
מפות· והחריטין [מחכיא] דפוס של בית הרחם כדמתרגמ׳ וכומז ומחוך·
הגליונים הן מראות על שם שמגלות הפנים קורי׳ (קרוי׳ .l) גליו׳· והצנים׳
מלקינש (molekins)· פ׳ רשי׳. [2] Porcent (pourceint).

iv. 1 וכל כך יתמעט העם שהחזיקו שבע נשים בכנף איש בהפצר גדולי
דמיון ויחזק בכנף טעילו שלא היה רוצה לשוב עמו׳ כל כך תהיינה
הנשים מוזלזלת כי עצמו אלמנו׳ ציון׳ רק יקרא שמך עלינו׳ שיש לנו בעל
2 ולא נהיה חרפה בחשד זנות: ביום ההוא יהיה צמח יי׳ שיצמיח בציון
הוא העם הנולד בה אחרי הכרת ממנת הגאוני׳׳ ואף למטה ידמה אותם
לנטיע׳ שורק׳ לצבי ולכבוד להק׳ שיכובד בהם כי יתיסרו מן הראשונים
ויהיו טובי׳ מהם׳ וזה בבית שיני׳ ופרי הארץ. העם הנולד בה לפלים׳
3 ישר׳ שיותרו מן ההרג: והיה הנשאר לחיים מן ההרוני׳ קדוש יאמ׳ לו
שכל כך יכרת העם שיהו מחזיקי׳ את זה קדוש כמלאכי אלהינו שאין
פגע ורעה שולטי׳ בהם׳ כל הכת׳ לחיים ולהצלה בירושלם׳ כענין
התוית תיו על מצחות האנשי׳ הנאנחי׳ והנאנקי׳ על כל הרעות להחיותם
4 ולהצילם׳ והוא הכתב: זה היה אם רחץ יי׳ את צואת בנות ציון׳
בנשים׳ ואם את דמי ירושלם מן האנשי׳ ידיח מקרבה לפי שורת
הדין ברוח משפט וברוח בערי׳ שכל רוחו ודעתו היה לשפוט ולבער
5 כל החוטאי׳: כל כך היה מכריתם וממעטם שקדוש יאמ׳ לנותר והיה
שוכן בתוך הנותרי׳ בכבודו עין בעין במסך ענן ועשן יומם תמיד
ובפריסת נוגה אש להבה לילה תמיד כדרך שהיה במדבר בחנותם׳ כי
על כבודו שהיה שוכן בתוכם היה בורא על מכוניה ועל מקראיה הם
בנותיה הקרואי׳ לשמה חופת ענן יומם וחופת אש ליל׳ ולצורך מה[1]:
6 וסוכה תהיה לה חופת הענן והאש יומם ולילה לצל יומם מחורב
ולמחסה ולמסתור יום ולילה׳ אבל הוא רחום והרבה להשיב אפו ולא
יעיר כל חמתו לכלותם כל. כך׳ נמצא והיה הנשאר בציון וברא יי׳ ענן
ונוגה תלוים באם רחץ והדיח במשפט וביעור לומ׳ שאם רחץ אז היה
זה׳ אבל לא יהיה שלא ישפטם לפי שורת הדין לבער כי אם לפנים
v. 1 מן השורה ברחמיו ובחסדיו: פרשה: אשירה נא לידידי׳ דרך הנביאי׳
כשרוצים להכניס דבריהם בלב העם ממשיכי׳ את לבם לדבר דבריה׳
דרך שיר ומשל׳ והרי שירת האזינו תוכיח שאינה אלא תוכחות
וקנתורים וקוראה שירה והטעם לפי שעל דרך השיר תהיה שומה בפיהם
fol. 5. ויבאו הדברים *בלבם׳ לידידי׳ על ידידי׳ דור אבותינו הראשוני׳ שהוריש

---

[1] On marg. כי על כל כבוד חפה׳ פי׳ על כל צמח האמור למע׳ שיהיה לצבי ולכבוד יהיה חפה של ענן ונגה אש הנזכר בפסוק׳.

להם חמקו׳ את הארץ ובחרם לו לעם סגלה מכל העמי׳ ושכן בתוכם·
ומה שירה אשיר לכם על ידידי· שירה שמשורר דודי הק׳ על כרמו
של ידידי הוא זרעם ודורותיהם שעמדו אחריהם· בקרן בן שמן· מקום
2 מובחר ומוב לגדל פירות מובי׳ ומתוקים: ויעזקהו לפי ענינו הוא
עבודת גידולו כגון עידור וכיתו׳ בו· ויסקלהו מאבן ויטעהו שורק· הוא
מבחר בגפני׳ ואמר בלבו שיהיה הפרי נחמד ומוב· ולפי כך בנה מגדל
בתוכו לשמרו בזמן הבציר ולא כשאר כרמים שעושי׳ בהן סוכת עראי·
וגם יקב לדרוך הענבי׳ חצב בו בצור הסלע קבוע לעולם ולא כשאר
כרמים שהיקב של עץ ומיטלטל· וכל כך למה לפי שהיה מצפה ליין
טוב· ויקו לעשות ענבים ויעש באושים· כן זרע היה לישר׳ כאבות
העולם אברה׳ ויצח׳ ויעק׳ צדיקי העולם והיה להם להיות דומין להם· הם
יוצאי מצרים ויעזקהו· נתן להם תורה ומצוות· ויסקלהו· הסיר כל הרעים
מתוכן שלכך עכבן מ׳ שנה במדבר עד תום כל הדור העשה הרע בעיני
י׳ שהיה להם לב האבן לשמע בקולו· ויטעהו שורק· בניהם שעמדו
אחריהם דורו של יהושע· וסבור היה אחרי שהסיר כל הרעים מתוכן
שיתקנו אילו ויהיו טובים ולא יוסיפו עוד לעשות הרע· וכן בכל דור
ודור היה מבער הרעי׳ מתוכן כאדם שבורר צרורות מתוך תבואתו ולא
הועיל· והוא שאמר ירמיהו ואנכי נטעתיך שורק כולו זרע אמת ואיך
4 נהפכת לי סורי הגפן נכריה שלא ננטעה כאן מעולם: מה לעשות
5 עוד לכרמי ולא עשיתי לו שתאמרו שאני פשעתי בכך: הסר משוכתו
6 כל ערי מבצריו: לא יזמר ולא יעדר· לעזקו ולסקלו עוד ועל ידי כן
עלה וינדל שמיר ושית· וכן יאמר למטה וכל ההרים אשר במעדר
יעדרון לא תבא שמה יראת שמיר ושית· ועל העבים אצוה· כל המובות
7 שנתתי לו לשעבר אמנע ממנו: משפח תצעקה לשו׳ נופל על הלשו׳ כמו
8 בתי אכזיב לאכזב· לא יצאה יושבת צאנן: ומפרש המשפח והצעקה·
הוי על מגיעי בית שלהן בבית העני שכנו בהסגת גבול מדי יום ביום
עד אפס מקום לעני לשבת· וכאשר צר לו המקום יוצא והולך לו כל
9 כך דוחקו ונשארו הן לבדם יושבי׳ בקרב הארץ: באזני באה הצעקה·
אם לא לשו׳ שבועה· בתים רבי׳ לשמה יהיו על הגיעם בית בבית מאין
10 יושב שגם הם יצאו מהם מחמת דוחק רעב והוסר לחם: כי עשרת
צמדי כרם· מה שעשרת צמ׳ כרם חורשי׳ ביום אחד יעשו להם בת
אחת ובית זרע חומר יעשה איפה· על הגיעם שדה בשדה· וכאשר

הוציאו· העניים מבתיהם מרוב דוחק כן יצאו אף הם מבתיהם מרוב
דוחק· איפה ובת סדה אחת להם אלא כשהאיפה ביבש והבת בלח כן
סובי׳ ביחזקאל וכאן: הוי על משכימי בבקר לרדף שכר· יין ידליקם· 11
בטעמו ובריחו הטוב עושי׳ להם שדולקי׳ ורודפי׳ אותו: משתיהם· 12
למשתיהם· ואת פעל י״ ומשפטו שעשה בכיוצא בהן שהיו גחלים את
העניים לא הביטו ולא ראו שגם הם יש להם לידאג על עצמם שלא
ינקום בהם וישפטם: לכן מבלי הדעת· שלא הכירו וידעו פעלת י״ 13
ומעשה ידיו שיהרסם ולא יבנם ולא שמו אל לבם להשיב גזלת העני
והעלום מעל ירושתם· גלה עמי גם הוא מעל ירושת אבותיו· וכבודו·
בני ביתו והכבודה אשר היה לו בעשרו· יהיו כלם מתי רעב כמו
שאמרנו שעשרה צמדי כרם יעשו בת אחת ולכך יגלהו· וגם נופל כבוד
לחילוף ברעב כלפי שאנו מוצאי׳ חרפת רעב· צחה· לשו׳ שכנו צחיחה·
רוח צח שפיים· זאת להם על הגלותם העניים מעל ירושתם ועל פותחם
פיהם לאכול ולשתות *לבלי חק השכם בבקר ולאחר בנשף ואת פעל fol. 5. b.
י״ לא הביטו: הרחיבה שאול נפשה· גם היא כנגדם לבלעם לבלי חק 14
שלא כמות אדם ופקדתו· וירד בה הדרה והמונה ושאונה והעלזים על
משתיהם בכנור ונבל· בה מוסב על שאול: וישח אדם· הנותרי׳ 15
בראותם משפט אלהינו· ועיני גבוהים תשפלנה: והמקום ישא ויגבה 16
ויתרומם ויתגדל בעולם במשפט ההוא ששפט בם· והאל הקדוש נקדש
בעולמו לעיני הכל· בצדקה· שעשה לעניו· בעניין בקרובי אקדש·
והתגדלתי והתקדשתי· בכל מקום· משפט וצדק׳· משפ׳ לגזל וצדקה
לגמל: ואז כאשר יגלו הגולים ורעו כבשים· הם העניים המגורשים· 17
כדברם· איש בתוך עדרו בשלום כי מתו האלים והעתודי׳ הבריאי׳
והחזקים שהיו מנגחי׳ אותם בקרניהם והודפים אותם בצד ובכתף עד
הוציאם אותם אל החוצה· ועוד חרבות אותם האלים והעתודי׳ המחים
והשמנים הגרים בירשתם בגמל יאכלו הכבשים וירעו את חרבותיהם:
הוי משכי העון אליהם להטיב להם וליהנות בחבלי שוא· במבטח 18
השוא· שסבורי׳ שלא תבא עליהם רעה על כך· וכעבות· סתם עבות
אינם כל כך חזקים וסתם עגלה כבידה ומעונה· כעדות הכת׳ כאשר
תעיק העגלה המלאה לה עמיר· ואין דרך עגלה למושכה בעבותות
אלא בשוורים כמו שתראה ואת ארבע העגלות ואת שמנת הבקר· ואם
ימשכוה בעבותים ינתקו· וכן הוא או׳ וכעבות המושכי׳ עגלה ומתנתקי׳

שנמצאו גם הם עבות שוא והבל כן הם מושכי׳ אלהם חטאה במבטח
שוא[1]׳ ומהו מבטח השוא׳ תאו׳ בלבם כשחוטאים למה אמנע עצמי
מלעשות תאות לבי ועיניי׳ אם על מה שישעיה או׳ שסופן ללקות בכך׳
19 לא יהיה הדבר ולא יבא: ש׳׳ם כדבריו ימהר יחישה מעשהו שאו׳
שיעשה לנו המקו׳ למען שנראה שאמת הן דבריו ותקרב ותבאה עצת
קדוש ישר׳ שיעץ עלינו להתקדש בנו לעיני הכל במשפט ובצדקה כמו
שאמר האל הקדוש נקדש בצדק׳ ולכך אומר קדוש ישר׳ ונדעה כי המקו׳
20 שלחו׳ אלא ודאי הכל שקר: לרע טוב׳ אם רואי׳ רשע מצליח או׳ כל
עושי רע טוב בעיני יי׳ ולאדם טוב וצדיק או׳ רע הוא לפני יי׳ לפי
שהוא נגש ונענה ושפל׳ שמים דרכי חשך וחלקלקות באחרית׳׳ לאור׳
לפי שהנאתם קרובה וטוב להם בתחלתם ונהנים בחייהם ולא יראו את
אחריתם שהיא לחכרית׳ ודרכי אור באחריתם שצדיקי׳ ירשו ארץ
וישכנו לעד עליה אותם משימי׳ לחשך לפי שאינם נהני׳ בעולמם׳
וכך פי׳ מר למתוק שאחריתם מר כלענה ופרי מעללי הצדיק הטוב
21 והמתוק שמים למר: והוי לחם שבכך הם חכמי׳ בעיניהם ולא יראו
22, 23 אחריתם: הוי גבורים לשתות יין׳ ודבר זה גורם להם להצדיק רשע
ולהרשי׳ צדיק כמו שמוכיח בקהלת במלך בן חורין׳ ובמשלי אל למלכים
שתו יין ולרוני׳ אי שכר פן ישתה וישכח מחוקק וישנה דין כל בני עני:
24 לכן על שהן או׳ ימהר יחישה מעשהו כאשר דברו באזני כן אעשה
להם פתאם יבא אידם׳ כאכל לשו׳ אש את קש מהר וכאשר חשש
הבל הלהבת ירפה וימס כן שרשם ורמיבת[2] ליחלוחם יסק׳ הגיסק
וניסם[2]׳ וכאבק העולה ומתפזר ונזרה ואבד׳ על כי מאסו תורת יי׳
ומוסרו שמורה להם ביד נביאיו לפי שאיני ממהר ומחיש דברי לקיימם׳
25 ואודיעם כי דברי נביאיי אמת: על כן שמאסו תורתי וירגזו ההרים
בחרות אפו בם׳ כענין ותגעש ותרעש הארץ מוסדי הרי׳ ירגזו ויתגעשו
כי חרה לו׳ כסוחה׳ כדבר הגיסה ונשלך מרוב מאיסות כנו׳ צואה
26 והדומי׳ לה׳ ועוד ידו נטוי׳ להגלותם מעל פניו כמו שסמ׳ והו׳: ונשא

---

[1] On marg. פי׳ מושכי׳ העון והחטא בחבלי השוא כלו׳ על סמך מבטח שוא חוטאי׳ ועושי׳ עון הם דומי׳ למי שמושך העגלה בחבל שמתנתק׳.

[2] MS. has ופרחם over ורמיבת and כמק over וניסם.

הק׳ב׳ה׳ נס לגוים לקבצם ולהביאם על ישר׳ ושרק לו לגוי להביאו
מקצה הארץ׳ כענין אשרקה להם ואקבצם׳ וכל נס כמו כן לשו׳
אסיפת עם הוא׳ והנה לאלתר בנשיאת הנס ובשריקתו מהרה קל יבא
27 כאילו בא ממקום קרוב: אין עיף ואין כשל בו א׳ע׳פ׳ שמארץ
fol. 6. *רחוקה הוא באי׳ לא ינום ולא ישן בבאו מטורח הדרך אלא לאלתר
28 יתחיל להלחם׳ ולא נפתח אזור חלציו מרוב הדרך מאד: שנונים׳ ולא
החלידו מרוב ימים׳ וכל קשתותיו דרוכות׳ מזומני׳ להלחם כילו לא
היה לילך אלא פרסה כמו נחשבו׳ כצור החלמיש קשה וחזק לדרך׳
29 תלגלי אופני מרכבותיו באים ברעש ורגז ומהומה כסיפה: שאגה לו
להחריד כל שומעיו כלביא השואג לטרוף׳ ככפירים השאגים לטרף׳
ויפליט ואין מציל׳ עד כאן סתם דבריו שבכל הגוים דבר להביאו על
מי תנוף ועל עם עברתו כגון חמת וארפד וכרכמיש וכלנו וספרוים:
30 ועכשיו הוא או׳ שינהום גם עליו על ישר׳ ביום ההוא׳ ונבט׳ ויהי
מביט ומצפה לעזרת הארץ לאלהי הארץ אשר עשה להשתחוות ולמגדלי
סעת ולהוסות בצורות אשר יבטח בהן׳ והנה חשך׳ וכאן מקצר בדבר
זה אבל בענין שלמטה יפרש בו יותר׳ ואל ארץ יביט והנה צרה
וחשיכה׳ והנה צרה וחשכה יוכיח על והנה חשך צר שלשו׳ צרה הוא׳
ומוסב צר על והנה חשך והנה צרה׳ והאור׳ אור היום חשך לו בארץ
בעבי שחקים וחשכת מים המעריפים מים לארץ להשקותה כלו׳ במה
שסבורי׳ למצוא טוב ותחת ימצאו רעה סבורי׳ שהעבים וחשכת המים
להמטיר לארץ הן והינן להחשיך לארץ׳ ומשל הוא וכפל על ונבט
vi. 1 לארץ ועל לארץ מוסב בעריפיה׳ עד כאן בימי עזיה: בשנת מות
המלך עזיה׳ לאחר מותו הוא על כרחנו׳ ועל זה נאמר בימי יותם עד
ויהי בימי אחז׳ ועוד שאם לפני מותו נא׳ זה מה השמיעו בלשו׳
בשנת מות׳ אלא ודאי לאחר מותו׳ והשמיעו שכשראה הק׳ב׳ה׳ שמת
עזיה ומלך יותם ולא ניתקן הדור אז נרא׳ אל ישעי׳׳ ונראה ממה
שנראה לו עכשיו במראה משונה וא׳ לו את מי אשלח ומי ילך לנו
שכבר עבר זמן גדול שלא דבר עמו ולא נראה אליו׳ וכל הנבוא׳
שלמעל׳ נאמ׳ בימי הרעש שהיה בימי עזיהו ופסק׳ ועכשיו כשמת עזיה
התחיל עוד לשלחו להוכיחם׳ על כסא שהוא רם ונשא למעלה למעל׳׳
וא׳ע׳פ׳כ׳ שולי בגדי כבודו לפי מראת החזון שנראה לו היו מגיעי׳
למטה ומחזיקי׳ כל חלל ההיכל׳ ומה שנראה לו כסאו גבוה ומסולק

למעלה מן ההיכל כלומר סילק עיקר שכינתו ממנו ולא היה כל כך שוכן
בו להיות אפי׳ הדום רגליו רק ששוליו מגיעי׳ עד ההיכל ומתפשטי׳ בכל
2 הללו סביב : ובתוך שהייתי רואה זה והנה שרפים· נחשים שרפים
מעופפי׳ כמו ופריו שרף מעופף· והן הן הכנפים שראה להן עמדים
ממעל לו ברחוק מאימת מלכות וקדושה· ומזומני׳ לשליחותם כענין
ראיתי את יי׳ יושב על כסאו וכל צבא השמים נצבי׳ עליו מימינו
ומשמאלו· וכן להתיצב על יי׳ וכן שני בני היצהר העומדי׳ על ארון כל
הארץ לשרתו· שש כנפים· והיכן היו כל אילו הכנפים ומה היו משמשות·
בשתים יכסה פניו· אצל הלחיים אחת מכאן ואחת מכאן· ולצניעות או
שיראין להבים אל האלהי׳ ולכך מסתירי׳ פניהם· ובשתי׳ יכסה רגליו·
על השוקים מכאן ומכ׳ לצניעות· ובשתים יעופף· והן היו על גביהן
מכא׳ ומכאן כשל עוף· ושרפים שהראו לו מה שלא הראו לשום נביא
לפי שבימי יותם התחילו מלכי האומות לבא עליהם ולהגלותם ובימיו
גלו שבט ראובן וגד חבולן ונפתלי ואחריהם גלו השאר ואחריה׳ יהוד׳
ובנימ׳· נמצאו השרפי׳ מלכי אשור ובבל׳ והוא שאמר ירמיה הנני
משלח בכם נחשי׳ צפענים· ובכמ׳ מקומו׳ מדמה האויב לנחש שרף·
וכן הוא כי משורש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף· ובזה הספר
ידמה מלכי אשור ובבל לשרף· משא בהמות נגב בארץ צרה וצוקה
לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף· ואף רבות׳ דרשו נחש שרף
3 ועקרב במלכיות : וקרא זה אל זה ואמר׳ כדי להבינני· וכן בדניאל
fol. 6. b. ואשמע אחד קדוש מדבר ויא׳ אחד קדוש *לפלמני המדבר עד מתי
החזון ונו׳· ויאמר אלי· כלו׳ הפך פניו כנגדי להבינני שכל עצמו לא
דברו זה אל זה בפניו אלא להבינו ושישמע ויבין מה זה ועל מה זה
ומתוך כך ישלחוהו· קדוש קדוש· כמו בדרך בדרך· מעלה מעלה· מטה
מטה וכיוצא בהן שאינו אלא חזק הדיבור לומר דווקא כך ולא
ענין אחר· אף כאן אך קדוש הוא· והתביר שבשיני מפסיקו מן
השלישי· ולפי שרצה להזכיר השם חזר ואו׳ קדו׳ יי׳ צבאו׳ כי לעולם
הוא מתקדש בעולמו ואם בני אדם מחללי׳ שמו הוא יתקדש בם לעיני
הכל· כענין בקרובי אקדש והתגדלתי והתקדשתי· וכן אמר למעלה
והאל הקדוש נקדש בצדקה· וסוף שיתכבד בהם לעיני כל הגוים· והוא
שאו׳ מלא כל הארץ כבודו· כמו ואולם חי אני וימלא כבוד יי׳ את
כל הארץ· ובקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד יוכיחו על הקדושה

4 הכבוד הנזכר׳ כאן ועל ישר׳ רמז לו כמו שמוכיח למטה: אמות
הסיפים· הן המעמידי׳ המשקוף העליון· והבית ימלא עשן מקול הקורא·
5 שכן דרך שרף שמוציא עשן ולהבה מפיו: ועכשיו כשראיתי את המראה
הגדולה כבוד יי׳ על כסא רם ונשא והשרפי׳ שקוראי׳ זה לזה כל עצמו
כדי להשמיע אותי ונעו אמות הספים ברעש היה לי לדבר ולישאל מה
זה ועל מה זה ולחלות פניו שלא ישחית· ועל זאת הייתי מצטער שאני
משותק ונדמה ביניהם שאין לי פתחון בתוכם ונזוף אני ולא ישיבוני
דבר כי איש טמא שפתים בחטא ובעון אני ועמי· כי את המלך יי׳
צבאות ראו עיני· ויודע אני כי לא על חנם נראה ליי· ואלו הייתי יודע
שאני טהור לפניו וראוי הייתי מדבר לפניו ושואל מה זאת ומחלה פניו
שלא ישחית· אבל עכשיו שמא אלו השרפי׳ העמדי׳ עליו מוזמני׳
להשתלח להשחית בעם כמעשה יחזק׳ ואין איש עומד בפרץ לפניו
להשיב חמתו מהשחית· ומי גרם לו להחזיק עצמו כנזוף לפי שכבר
דיבר לו בימי עזיה ופסק ושוב לא דבר עמו עד עכשיו· ועכשיו רואה
שאינו מדבר לו אלא על ידי שרפי׳ ואף השרפי׳ אינן מדברי׳ לו פה
אל פה אלא זה לזה וברעש ורמז סבור כי לבלע ולהשחית הן באים
6 כמעשה יחזק׳ ומיכיהו בן ימלא: וכאשר נדמיתי על שהייתי טמא
7 שפתים אז ויעף אלי וגו׳ במלקחי׳ לקח שלא יישרף: וא׳ע׳פ׳כ׳ ויגע
על פי להראות לי שיותר אני מזומן לשליחות זה ממנו שנקי וטהור אני
לפני המקו׳· וכך א׳ לי הנה ראית שנגע זה על שפתיך ולא נכוו· בזאת
תדע שאין שפתיך טמאות· שאף אם היה בך עון שאין אדם צדיק בארץ
אשר יעשה רק טוב ולא יחטא סר עונך וחטאתך תכפר ויכול אתה
לדבר לפני המקו׳· ועכשיו ידע שלא להשחית באו השרפי׳ שיחלה פני
8 המקו׳ על כך ולכך המתין מלדבר עד ישמע דבר מאתו: את מי
9 אשלח׳ בענין מי יפתה את אחאב: שמעו שמע׳ אתם שמעי׳ דברי
נביאי השכם ושלח ואינכם מביני׳ ומשימי׳ לב לדבריהם א׳ע׳פי שדברי
כלם מכוונ׳ שודאי סופן להתקיים· וראו ראה הרעות הבאות עליכם
בכל דור ואומות העולם שולטים בכם ואינכם מכירים ומרגישי׳ שעל
10 עונותיכ׳ אתם לוקים לשוב אלי: הואיל וכן גם אני אבחר בתעלוליכ׳
להשמן לבכם ולהכבד אזניכם ולהשע עיניכם שלא תדעו ותראו ותבינו
ותשמעו שלא תשובו וירפא לכם ממכותיכם שאתם מוכים ונהלמים עד
11 אכה נקמתי מכם: עד מתי אדני תגיחם כך ליתן דרכם בראשם

שלא[1] יכשלו ויפולו ולא תתן להם לב בשר להבין ולשוב ויירפאו׳
ושואלו במה ינקם. מהם אם להשחית הכל פעם אחת ואם להשאיר
12 שרידי עד אשר אם שאו ערים וגו׳: ולא בקרוב מקום יגלו שיהא נוח
לשוב כשירצו אלא ורחק יי׳ את האדם היושב בה מעט ורבה והולכת
fol. 7. *תהיה הארץ העזובה מיושביה מדי יום ביום בקרב המלכותי הארץ
פייש[2] בל״ ורבה׳ אַקְרֵישְׁטְרְא[3]׳ וזהו שבימי יותם שהוא מתנבא עתה
גלו הגלעד הבולן ונפתלי׳ ואחריהם שאר השבטי׳ כלם בימי חזקיהו
13 ואחריה׳ יהוד׳ ובנימן והוא שמם׳ הו׳: ועוד בה עשיריה׳ ועוד הנותרת
בה אחת מעשר׳ ושבה אותה הארץ המיושבת הנותרת׳ והיתה עוד
לבער מעט יושביה ביעור אחר ביעור צירוף אחר צירוף כאלון
וכאלה שאדם מגדל לקורות ומשפה אותם ומסיר ענפיה׳ ומשליך. שאינו
רוצה שיגדלו בענפי׳ אלא בקומה׳ אשר בשלכת׳ שכשאדם משליך
ענפיהם ומשפה אותם לבד המצב(ו)ת העומדת קומת האילן מניח בו׳
כן אילו׳ זרע קדש יהיה מצבת אותה העשיריה הנותרת בה׳ חזה בבית
vii. 1 שיני׳ הנה זה ראיתי בימי יותם: ויהי בימי אחז בן יותם בן. עזיהו
מלך יהוד׳ שנתנבאתי בימיהם כל אילו הנבואות׳ ולכך מנה אביו וזקנו
לפי שמנה לך למעל׳ שבימי עזיהו חזה זה ובימי יותם בנו ראה זה׳
2 וכשבא בימי אחז בנם עלה רצין ופקח על בית דוד: וינע לבבו ולבב
עמו׳ כי יָרְאוּ שמא הגיע הזמן שאילו הנבוא׳ יתקיימו׳ שאילו ב׳ מלכים
כבר נלחם בם כל אחד בפני עצמו בקושי וביד חזקה ולא יכלו בית
דוד לעמד לפניהם קל וחומר שלא יעמדו בפני שניהם יחד׳ וא׳ המקו׳
לישע׳ אמר אליהם שאין להם לירא מאילו שעדיין לא הגיע זמן הנבואו׳
הללו להתקיים אבל מלך אשור יעלה על הארץ ואז יתקיימו׳ כן השמה׳
נחה ארם׳ נחה ונתחברה מלכות ארם עם אפרי׳ וכרתו ברית עליך׳
ועדיין לא עלו עליו אבל הסופר דרכו להגיד בתחלת דבריו סוף המעשה
בקצר׳ כיוצא בו ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה׳ ואחר כך אומר
ויפגע במקום לפרש הדברי׳ אף כאן תחלה אמר שרצין ופקח עלה׳
ואחר כך מפרש הדבר יפה שכשנתחברו יחד לעלות על בית דוד
למלחמה הוגד לדוד וינע לבבו ואומר לו שאין לו לירא׳ ומה שאומר
לבית דוד ולא אומר לאחז לפי שהיה רוצי׳ לבטל מלכות בית דוד והיא

---

[1] So MS. [2] Pais. [3] Accroitra.

היתה עצתם כמו שמוכיח למטה נעלה ביהוד׳ ונמליך מלך בתוכה ולא
3 להחריב את הארץ: צא נא לקראת אחז׳ חוץ לעירי אתה ושאר ישוב
בנך׳ כמו רד אתה ופורה נערך דנרעון׳ ואתה מוכיח ששאר ישוב הוא
שם בנו וא׳ע׳פ׳ שהמפחא כשאר הרבה מפתות יש שאינן חולקות כל
כך׳ אל קצה תעלת ברכה העליונה שהלך להסר את מיסיה בין החומותי׳
לחוק העיר מפחד שני המלכים שנתחברו עליו כמו שמוכיח למט׳ בפר׳
משא גיא חזיון׳ והיא הברכה הישנה הנזכרת שם׳ וגם שלא ימצאו
4 המלכי׳ מים בבאם כדרך שעשה חזקי׳ שסתם מימי גיחון: ואמרת אליו
השמר והשק׳׳ עמוד על שמריך ומקומך׳ אל תנח לצאת להלחם בם
שאין לך לירא מהם׳ ולבבך אל ירך׳ לחסב מימי התעלה בשבילם׳ וזהו
שאתה מוצא רבשקה חונה על מי התעלה העליונה שישעיהו לא הניחו
6 לחסב את המים: ונקיצנה׳ נעוררנה ונסערנה מהשקט שלותה ומנוחתה׳
ונבקיענה אלינו׳ שתהא בקועה ופרוצה אלינו בכל עת לבא אליה תמיד
בלי עיכוב וסגירה׳ ונמליך מלך בתוכה ונעביר מלכות בית דוד׳ בן
7 טבאל׳ שם אדם: ויען אשר זאת יעצו כה אמר י״׳ לא תקום ולא
8 תהיה׳ אלא ראש ארם תהיה דמשק ולא ראש יהוד׳׳ וראש דמשק יהיה
רצין ולא ראש ירושלם׳ ואפרים שהביאו עליך מחתת ארם ורצין
ומוראם בעוד ששים וחמש שנה עד שלא תצא שנת ס׳ה׳ מיום
שנגזרה גזירה עליהם לגלות בימי עזיהו בתחלת נבואתי יחת ויירא גם
הוא מעם תבא עליו הוא מלך אשור שיוליכם בגולה׳ והרי הם גלו
fol. 7. b. בשנת שש לחזקיהו ואחז׳ *ויותם מלכו ל׳ב׳ שנה הרי ל׳ח׳ שנה׳ נמצא
9 ישעיה מתנבא כ׳ז׳ שנה בימי עזיהו׳ ומ׳ס׳ גם עכשיו א׳ע׳פ׳ שלא בא
עדיין יומו לא תתקיים עצתו׳ שראש אפרים תהיה שמרון ולא ראש
יהודה׳ וראש שמרון יהיה בן רמליהו ולא ראש ירושלים׳ ולפי מה
שאו׳ שלא יהיו פקח ורצין ראש ירושלם נר׳ פי׳ טבאל כתרגו׳ מאן
דכשר לנא אך לפי צחות העברי נרא׳ טב לשו׳ ארמית כשיחת רצין
וארם׳ וכן הוא אומר יען כי יעץ עליך ארם שהוא ראשון לעצה׳ ואל
שבסופו תיקון לשו׳ ארמית׳ וכן לשו׳ בן מות בן קשת׳ כלומר בן הניצות׳
אבל התרגו׳ עושה אל כמו אלינו׳ אם לא תאמינו׳ כלומר ואות לא
נאמר לי ליתן לכם בכך׳ ואם אינכם מאמיני׳ בדיבור לפי שאין בכם
10 אמונה וכשם שאין בפיכם נכונה כך אתם סבורי׳ מאחרים: וכששמע
הסק׳ דברי הנביא הוסיף עוד לדבר אל אחז על ידו שגם אות יתן לו

11 כל אות שישאל או בעומק בארץ או הגבה בשמים׳ שאלה׳ כמו וסערה׳
12 שמעה׳ סלחה׳ לא אשאל ולא אנסה את יי׳׳ כי לא אועיל בכך כלום׳
ומרוב צרה ומקוצר רוח שצרתו קרובה היתה לו ואין עוזר היה לבו
זעוף עליו ולא רצה לשאול אות׳ אבל אם היה אות מובהק הרומה
לדבר שמא היה לבו נמשך להאמין והיה מצפה לראות אם יתקיימו דבריו
13 ואם לא: המעט מכם הלאות אנשים׳ נביאי יי׳ שלא להאמינם בדיבור
אלא שתלאו גם את אלהי׳ לזעוף עליו שלא לשאל ממנו אות כאילו
אינכם רוצים שיודיעכם שמאתו תהיה לכם עזרה ועל ידו תושעו ולהודות
כי הוא אלהיכם מושיעכם׳ והוא שאומר לו עתה אלהי ומתחילה אמר לו
אלהיך להאהיב המקו׳ בעיניו שישאל ממנו אות׳ וכאשר ראה שהוא מואס
14 באותותיו אמר אלהי ולא אלהיך: לכן יתן הוא מאליו אות לכבוד שמו׳
ובעל כרחכם תודו ותכירו כי הוא אלהים מושיע ועוזר בצרה ואין
תשועתכם אלא ממנו׳ הנה העלמה׳ מן הלשון הזה תבין כי ידועה היא
ומבוררת היא להם׳ ואו׳ אני כי על פי המקו׳ נשאה לאות ולמופת כמו
שעשה הושע בן בארי שהיה בדורו אך זאת לא אשת זנוני׳ היא׳ הרה׳
תהיה הרה עתה מה שאין דרך עלמה׳ שדרך גבר בעלמה נפלאת היא
ולא ידועה שהיא נבעלה כי אינה הרה׳ וכן העיד שלמה׳ והרה להבא
משמע כשל אשת מנוח׳ והרי הריון עלמה שאין דרכה להתעבר קשה
יהיה לה מאד׳ ואף אם דרכה להתעבר לידת מבכרת קשה היא מאד׳
וכשם שזאת תהא שרויה בצרה גדולה בהריונה ויולדת בן ומתרווחת כן
א[ת]ם תתרווחו מצרה גדולה כזאת׳ ודרך המקר׳ לְדַמות צרה להריון
והרוחה ללידה׳ כענין כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה׳ הרי זה
אות לרווחת רצין ופקח׳ ובמה יודע איפה שכן הוא׳ שהיא מאליה תקרא
שמו עמנו אל ברוח הקדש לומ׳ כי עמנו יי׳ ורבים אשר אתנו מאשר
אותם ולא יוכלו לנו׳ וכן הוא או׳ למטה עוצו עצה ותופר דברו דבר
ולא יקום כי עמנו אל׳ הרי אות אחד שיושעו משני מלכי׳ האילו׳ ועוד
אות שיני יהיה בילד שאף ארצו תחרב לבסוף על יד סנחריב׳ שלדעתו
מאוס ברע ובמגונה ובחור בטוב וביפה כשיהיה לו ג׳ וד׳ שנה שיהיה לו
לוכל לחם ומאכל שאר בני אדם יהא מואס בם ובוחר בחמאה ודבש
וא׳ע׳פ׳ שכבר הוא גמול מחלב עתיק משדים ולא יאכל לחם ואוכל
אחרי׳ ועל ידי שיהא בו דעת גדולה מאוס ברע ובחור בטוב כשאר דברים
16 ימאס במאכל אדם ובלחם ויבחור חמאה ודבש כעת יניקתו׳ ומפרש

ראשון ראשון ואחרון אחרון למה הן אילו שני האותות׳ כי בטרם ידע
fol. 8. הנער מאוס ברע ובחור בטוב בעודו יונק תעזב *מיושביה האדמה אשר
אתה קץ בחייך עתה ממורא וממגור מפני שני מלכיה׳ שכלפי שארצם
עתה רבתי עם וסמוכה לך ואתה תגור מסביב מיושביה תהיה נעזבת מהם׳
כמו ורבה העזובה׳ נוה משולח ונעזב׳ והרי בימי אחז לאחר לידת עמנו
אל לאלתר כששבו המלכים מעליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור על ארם
ויגלהו לקירה וחזרו למטעתם למקום שיצאו משם בראשונ׳ כדכתוב
ופלשתים מכפתור וארם מקיר וכבש דמשק והרג רצין׳ גם הגליל והגלעד
כל ארץ סיחון ועוג חבולן ונפתלי הגלה מארצם׳ הרי זה אות לאיבוד
17 המלכים שיאבדו ולא ידעו להם: ואשר יאכל חמאה ודבש בעת שיגדל
בעת יניקתו והיה לו לאכול לחם ומאכל שאר אדם זהו לפי שיביא י״
עליך וגו׳ והרי בטרם ידע מוסב על לידתו וקריאת שמו׳ ויביא י״
מוסב על חמא׳ ודבש לומר לכך יאכל חמא׳ ודבש אף בגדלו שהרי
יביא י״ עליך מלך אשורי שאף על אחז עלה כמפו׳ בדב׳ הימי׳ ועל
בית אביך בימי חזקיהו בני ימי׳ אשר לא באו׳ לכבוש ארצכם׳ למיום
סור אפרי׳ מעל יהוד׳ שנתמעטה ארצם ועמם׳ ואת מי׳ את מלך
אשורי שיתפוש כל ערי יהודה הבצורות ותהא נותרת בת ציון כסכה
בכרם׳ ואז יתקיימו נבואות הראשונות ויען אשר לא האמנת בי׳ אלהיך
והלאית אותו נוסף לך זה האות לדבר זה בילד׳ ועל מה הוא אות
שיאכל החמאה והדבש בגדלו למעשה מלך אשור שביום ההוא שיביא
י״ על בית אביך יביא כל כך עם רב ועצום עמו שישחיתו כל הארץ
ולא ישאירו מחיה בשדות ובכרמי׳ ולא יאכלו הנותרי׳ רק חמא׳ ודבש
18 כך שיטת הענין: ישרק י״׳ לקבץ ולהביא׳ לזבוב אשר בקצה יארי
מצרים עם הסמוך למצרי׳ וישב על קצה יארי מל..ת מצרי׳׳ ואתה
מוצא בכל מקום מצרי׳ ואשור סמוכי׳ ונזכרי׳ יחד׳ כגון מחוילה ועד שור
אשר על פני מצרי׳ באכה אשורי ולמטה בזה הספר במשא מצרים׳
לפיכך סמוך למצרי׳ הוא קצה יארי מצרי׳׳ ומעם אשור הן אפס אינם
חזקים וקשים כאותן הישבי׳ על נהר חדקל כאשר אין הזבוב קשה כדבורה
וכאשר אין היאר קשה בנהרי׳ והרי הוא כאילו או׳ מקצה יאר מצרי׳
והלאה׳ ועל זה יאמר בספר זה כי אם שם אדיר י״ לנו מקום נהרים
19 יארים רחבי ידים על מלכו אשור: נחלי הבתות׳ אשר לא עובר בם׳
דמיון נקיקי הסלעי׳׳ כלומר כל הארץ תמלא מהם אף מקומו׳ שאין

בם לחלוח ופרי למוץ כדרך זבוב ודבורה׳ נעצוץ ונהללי אילני סרק חן:
20 ביום ההוא יגלח יי׳ בתער השכירה׳ השוכרת וסוגרת על מקום העברתה
ליאחז וליסגר בכל מקום מרוב חידודה ומריטת׳ שאף הרגלים החלקות
שאינם מקום שֵׂער לא ישאר בם שער כל כך יהא חידודה אוחז וסוגר
בכל מקום׳ ולקח לו הראש ששערו גדול ומסובך מאד עם הרגלים
ששערן דק וקלוש ומפחרי ולפי שלהוט[1] לשיטה זו הניח הזקן ואמרו
באחרונ׳ מלו׳ הגדול והקטן׳ השכירה׳ כל עשי שָׂכָר׳ נמצאו עברי הנהר
21 מגלחי׳ ומוסרים מעם: יחיה איש עגלת בקר או שתי צאן לחלבי ללחם
ביתו׳ מרוב חוסר לחם שלא זרעו לשעבר מפני מלך אשור שעלה על
כל הארץ והשחיתה ולא השאיר מחיה והיו נאספי׳ אל עריהם מפניו׳
וכן תמצא למטה בזה הספר אכול השנה ספיח והשנה השני׳ שחיס׳
הוא ספחי ספחים׳ שהשנה היוצאות אכלו ספחי קציר אשתקד אחר
כלות תבואות שנה שלפניה לפי שלא זרעו כלום ולשנה הבאה יאכלו
22 ספיח ספיחי׳ של אשתקד׳ והיה מרוב עשות עגלתו תאנו חלב כי
fol. 8. b. יברכם המקום *בפרי בהמתם כי יראה עניים וחסרונם יאכל חמאה
אף מחלב צאן שאין דרך לעשות ממנו חמאה׳ כדכתוב חמאת בקר
וחלב צאן׳ כי חמאה ודבש יאכל הנותר בקרב הארץ לפי שלא היה
להם לשעבר חריש וקציר כמו שפי׳׳ והרי החלב יש בו פרנסת בית
כדכת׳ ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך וחיים לנערותיך׳ וסמה שאו׳
23 שם בסמוך כבשי׳ ללבושך תדע שחלב העזים לאכילה ממש הוא: אשר
יהיה שם׳ שהיה רגיל להיות שם אלף גפן שהיו כל כך חשובות ופוריות
שהיו הנוטרי׳ מקבלי׳ אותן באלף כסף׳ כענין איש יביא בפריו אלף
כסף אם לא ישמרום יפה׳ ויובידום ויעלו שמיר ושית׳ אותו מקום יהיה
24 אז לשמיר ולשי׳ כי לא יוכלו איש לצאת לפעלו מפחד הגייסות׳ וכאשר
ילכו לאכרון אז יבא בעל הכרם בכרמו בחצים ובקשת מפחד חיות
רעות. שבאו שם ואורבות בתוך השמי׳ והשית שלא היתה עליהם אימת
25 אדם׳ כי שמיר ושית תהיה כל הארץ ושכנו שם חיות: וכל ההרים ששם
כרמים. אשר במעדר יעדרון לכרם׳ כמו לא יזמר ולא יעדר׳ לא תבא
שמה בלבם יראת שמיר ושית׳ שאחרי שנעדר הכרם בטרם בוא מלך
אשור לזמן גדול לא יעלה שם שמי׳ ושית כל כך גדולי׳ שחיות יתחבאו

---

[1] So MS.

שם לפי שהן מקום סלעים ואינם מגדלי׳ שמיר ושי׳ מהר אם לא
יניחום שנים רבות מלעדורי׳ כענין לא יזמר ולא יעדר ועלה שמי׳ ושית
למדת שהעידור מעכב עליית שמיר ושית׳ ודוקא בהרים כמו שמוכיח
כאן׳ אבל בעמקי׳ ובשרון אין עדור מועיל אלא מזמיר לזמירי׳ והיה
למשלח שור׳ לשלח שם רגל השור והשה שלא ייראו שתהא חיה רעה
viii. 1 מוקתן׳ והוא שא׳ לא תבא שמה יראת שמיר ושית: גליון גדול וכתוב
עליו בחרט אנוש׳ גדל הגליון וכתב חרט אנוש כלו׳ עם סופר שניהם
להודיע לכל הרואים שכתב אמת וקיים הוא ולא יעבר ואין להשיב׳
והחתים׳ כמו כן לכך הייתה׳ וכן אומר לא בקלף קטן שנוח ליאבד
תכתבנו׳ וגם שנראה ככתב נערים ולא בקיסם וקנה אלא בחרט אנוש
כעם סופר חשוב ולא כתב, בלא חותם אלא כתוב בספר וחתום והעד
עדי׳ נאמני׳ להם שידעו כי הכתב אמת ואמונה הוא ולא יעבר ואין להשיב׳
למהר שלל חש בז׳ בשיטתם השיבם שהיו או׳ ימהר יחישה מעשהו למען
2 נראה: ואעידה לי׳ הק׳ב׳ה אומר זה שיעיד לו על כך עדים הנאמני׳
להם שאם לא יאמינו את ישעיהו לפי שהרבה נבואות אמר להם שלא
באו עדיין והיו אומרים לו ימהר יחישה יאמינו את אילו שאף לאילו
היה דבר יי׳ בזה למהר שלל חש בז כדי שיוכיחו ויעידו כדברי ישעיהו
ויאמינו לו׳ ואין אנו רואים בדורו של אחז מפורש אלא אוריה הכהן
ואותו אנו מוצאי׳ לאחז כהן נאמן לשמים כלבבו׳ שהרי שלח לו לבנות
לשמים מזבח כתבנית המזבח ששלח לו וכן עשה׳ ובכל הנביאי׳ מוכיח
שא׳ע׳ם׳ שהיו עובדי ע׳ז׳ היו עובדי׳ את המקו׳׳ ומאוריה תדע שאף
זכריהו בן יברכיהו בדורו של אחז הוא׳ ועוד שאם זכריה בן ברכיה בן
עדו שהיה בימי בית שיני הוא מה היא עדותו בימי אחז׳ נביאי׳ שהם
רואי׳ ושומעי׳ אינם מאמיני׳, ואיך יאמינו אותם שלא נולדו עדיין׳ ולכך
פירש הכתוב בזכריה שבימי בית שיני שלשה דורות להוציא מזה זכריה
שזקנו לא היה שמו עדו׳ וכיוצא בזה תמצא בדברי רבות׳ בשני יוסף
בן שמעון כיצד יעשו ישלשו שלישי שבדור שלהן שהן חלוקי׳ בו יהו
נכרי׳׳ ודרך המקרא הוא שאין מזכיר אדם אלא לצורך׳ ואוריה שהוצרך
fol. 9. להזכיר בדורו של אחז על ידי המזבח *הזכירו׳ זכריה שלא הוצרך
להזכי׳ לא הזכי׳׳ ולעולם בדורו של אחז היה כי איך יחתום בספר
ויעיד אותו שלא נולד׳ ונבואה שלמעלה לא הצרכה עדות שהאות הוא
3 העדו׳ ולא פורש לי מהו מהירות השלל: ואז ואקרב עוד אל העלמה

שנתנבאת לקרא שם בנה בכורה עמנו אל ברוח הקדש שאותו הבן
כבר נולד׳ ועל ידי קריאת שמו נעשי׳ כבר נביאה׳ ותהר ותלד בן׳
קרא שמו מהר שלל׳ על מהר שלל שיהא בקרוב בימיו קרא. שמו חש
4 בז שכן עיקר שכל שם אדם שעל ידי מעשה קצר הוא׳ כי בטרם ידע
הנער קרא אבי ואמי בעודו יונק בשנה שנייה ישא המקו׳׳ ועל ידי
שם הנער פירש לי מהירות השלל׳ ודבר זה קדם לאכילת חמאה ודבש
5 של אחיו: ויוסף יי׳ דבר אלי עוד על פורענו׳ שני המלכי׳׳ יען כי
מאס העם הזה את מי השלוח ההולכי׳ לאט׳ כתרגו׳ מלכות בית דוד
שנוחים להם׳ והוא שמאסו בי׳ דוד לאמר נמליך מלך בתוכת שהיו
דבקים במלכות פקח ורצין ומבקשי׳ לבטל מלכו׳ בית דוד ואת כל
7 כבודו כל הדרת רוב עמו׳ וכשאדני מעלה עליהם לכסותם ולאבדם
8 אומר זהו׳ ואף ביהודה וחלף ושטף ועבר עד צואר יגיע ולא לכסות
ולהאביד׳ והוא שתפס כל ערי יהוד׳ הבצורו׳ ונותר׳ בת ציון והיו מטות
כנפיו לשלול שלל ולבוז כנשר חש לאכול׳ מלא כל רחב ארצך יהודה׳
הואיל שהנער עמנו אל ביהוד׳ נתן לנו לאות קורא אף יהודה בשמו׳
כיוצא בו תמצא בהושע משניתן לו בן לאות לישר׳ וקרא שמו יזרע׳ לאות
ישר׳ חוזר וקורא אף ישר׳ בשמו׳ והם יענו את יזרעא׳׳ וטעמו מפרש
בצדו׳ וזרעתיה לי בארץ׳ אף כאן מפרש טעמו בצדו׳ דברו דבר ולא
9 יקום כי עמנו אל: רעו׳ לשו׳ ריעות וחבורה׳ וכן הוא או׳ התחברו
עמי׳ ישר׳ וארם על בית יהודה׳ וחתו׳ והכשלו כלום׳ כי למחתה ולמכשול
תהיה לכם זאת׳ והאזינו כל מרחקי ארץ הרחוקי׳ ונְכרים מיהודה הבאים
10 למלוך בה התאזרו והתחברו ברוב עם והכשלו: עוצו עצה על יהודה
והרי לרבים אומר שאין עצתם כלום׳ וליהודה המועטים ויראים אומר
אל תאמרו נתנה ראש ונשובה למלך ישר׳ ונהיה לעם אחד ונניח בית
11 דוד ומקדיש יי׳ ואל ישחיתנו: כי כה אמר יי׳ אלי על התחברם יחד עלינו
והתאזרם על בית דוד ועל התחזקם ידם עלינו ברב רכב ופרשים׳ בחזקת
היד׳ כמו שתחזק ידם מאד יותר מכם ברב עם וכן ייסרני עליכם בחזקת
ידם שלא תראו וירך לבבכם ללכת אחריהם לעבוד עבודתם ויראתם
12 ומלכם: לא תאמרון קשר׳ אל תחשבו קשר מה שהן חושבי׳ קשר
שאינכם עובדים את מלך ישר׳ להיות אחרי רבים למרוד בבי׳ דוד מפני
13 יראתם ואת מורא אלהיהם לא תיראו כי לא ידעו ולא ייטיבו: אך את
14 יי׳ צבאות אותו בלבד תקדישו הוא לבדו יהיה מוראכם: ומפרש והולך

איך יהיה לכם למורא ולעריצות שתיראוהו ותערצוהו והיה לכם למקדש
לירא אותו כענין ואת מקדשי תיראו[1]· והיה בעיניכם לאבן נגף ולצור
מכשול להנגף בו ולהכשל בו שני בתי ישר'· עשרת השבטי'· ואתם בית
יהוד' אם תלכו בדרכם להניח אלהיכם ומלככם מפני פחדם שאף ליושב
ירושלם שבניו שמקדשו בתוכם יהיה לפח ולמוקש אם ילכו בדרכם:
15 וכשלו באבן נגף ובצור מכשול שלו רבים ולא תועיל להם מרביתם כי
אתם הנעזרים על ידי חיבורם והם העוזרי' יחד תכשלו ועל זאת יהא
המקו' מורא ועריץ בעיניכם שאם תלכו בדרך העם הזה תכשלו:
16 לפיכך צר תעודתי בלבך· כמו ומצותי יצר לבך· אתה יהודה חתום
בלבך תורתי שאני מורה לך בלמודי מאת המקו' מלכת בדרך העם הזה
fol. 9. b. אחרי *אלהיהם ומלכם· ואל תבטחו לכם על דברי שאני מורה לך
17 בלמודי מאת המקו' מלכת בדרך העם הזה אם נלך בה· שמחכה אני
ליי' אלהי המסתיר פניו מבית יעקב שאמר להביא עליהם את מי הנהר
העצומי' והרבים· וקויתי לו· כי בא יבא דברו ולא יאחר וכמו שיתמהמה
18 אחכה לו: והנה אנכי שדברתי הנבואה והילדים עמנו והשבו אשר נתן
לי יי' לאותות ולמופתים בישר' שתעזב אדמתם[2] וילכו בגולה וימהר שללם
ויחיש[3] בותם· ותראו ותאמינו שסופן ליכשל וליפול בדרכם הרעה·
19 לפיכך אל תלכו אתם בה שלא תכשלו גם אתם בה: וכי יאמרו אליכם
בית ישר' דרשו על דבר זה אל האבות ואל הידעונים· האובות·
המצפצפים· והידעני'· המהגים· על ידי צפצופם והגיונם תראו שיש בהן
ממש ויודיעו אתכם כי ודאי תפלו בידינו ואנו נמליך מלך בתוככם
המוב לנו ונסיר מלכות בית דוד ולפיכך טוב לכם לשוב אלינו ולהיות
אחרי רבים· שהרי תראו כל עם דורש אל אלהיו בשביל החיים כשהן
בצרה הורשים אל המתים· אף אתם שאלו באוב אל המתים ותראו
20 שנגנה אתכם ולמה לא תשובו אלינו ובכך יפחידו אתכם: גם זאת
תהי לכם לתורה ולתעודה מאת אלהינו לנצור ולחתום בלבבכם מעשה
זאת· ובכך תרעו שגם זאת תורה ותעודה היא לכם מאת המקו' ואין
לו בהם חפץ· אם לא הם עצמם הדורשי' להם יורו עדיין ויאמרו כדבר

[1] תקדישו מוראכם is written over. [2] עמנו אל is written over. [3] חש בז is written over.

הזה שאני או׳ לכם עתה אשר אין לו לעם הדורש אתם ולעצמו[1] לישר׳
הדורשם שחר ואורח בדרך זה אלא צרה וחשיכה ואפילה יקראוהו בעוברו
בדרך הזאת׳ כי התרפים והקסמי׳ ידברו להם און ולא יועילום בדרשם
אותם: שיעבר בה ישר׳ בדרך הזאת בדרישת האבות והידעני׳׳ נקשה׳ 21
קָשָׁה יום׳ בצרות רבות׳ ורעב׳ ללחם׳ והיה כי ירעב והתקצף ויועף
לבו אז יקלל במלכו ובאלהיו אשר שש בהם עתה ואו׳ לכם שאתם
קושרי קשר על שאינ[כ]ם עובדים מלכם ואלהיהם וסבור להעזר ולהושע
בם׳ וכשיראה ששוא תשועתם והבל עזרתם ידבר בם לקללה ולבזיון
ולזלזול וחירוף ששוא והבל הם וריק ותוהו עזרתם׳ וקללי׳ לשו׳ זילזול
הוא כמו והוא קללני קללה נמרצת׳ והרבה כהם׳ ועל כרחנו מלכו
ואלהיו מוסב על מה שאמר למעל׳ לא תאמרון קשר על עול מלכם
שאתם פורקי׳ ואת מוראו לא תיראו לעבוד אלהיהם שדיבר במלכו
ובאלהיו שהן מגדילי׳ ומתפארי׳ להעזר בם׳ ואומר עכשיו שכמו
שהן מנשאים מלכם ואלהיהם כן יזלזלו בם בבא יום אידם שלא
ימצאו בהם תועלת׳ וקללה לשו׳ ארור אינה שהיה לו לומ׳ מלכו
ואלהיו׳ כי כשאו׳ במלכו ובאלהיו משמע שיקלל אחרים בהם׳ כמו
ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו׳ וכן כל בית שאחר לשו׳ קללת אלהי׳׳
ועוד אם באלהיו מקלל במלכו איך יקללי׳ ועוד ששיטת לשו׳ מלכו
ואלהיו שהזכיר על שיטת קשר מלכם ומורא אלהיהם שלמעלה מוסב
על כרחנו׳ והרי הוא כאילו או׳ חילול במלכו ובאלהיו לומ׳ שפל ונבזה
הוא׳ וסוף פנה אלי למעלה׳ ומתי: כְּשֶׁאֶל עזרת מבטח מלכו ואלהיו 22
שיעמו בארץ יביט ויצפה לעזרה ולישועה והנה צרה וחשכה ועיפות צוקה
יקראוהו בציפוי מבטם ומבטחם׳ וכאשר יבים ויצפה לצאת מחשך לאור
בעזרתם יהדפוהו אל חשך ובאפלה יהא מנדח ונהדף׳ אז יקלקל ויזלזל
במלכו ובאלהיו ויפנה אלי למעלה לעזרו כענין מנשה וכענין אלכה
ואשובה אל אישי הראשו׳ כי טוב לי אז מעתה׳ יבים׳ יצפה׳ כמו הנה
כה מבטנו מן כוש מבטם: ועל אשר א׳ שיהא מעוף צוקה מפרש 23
כובר* העיפות׳ כי לא יהא מועף ומיונע על הצוקה אשר יהא מתק עליה fol. 10.
כעת צורת המלך הראשו׳ תגלת פלאסר שהקל שבטו ואכפו עליו בארצה
זבולן ובארצה נפתלי בלבד שישוב מדרכו הרעה׳ אבל המלך האחרון

---

[1] לו is written over.

שלמנאסר מלך אשור הכביד עליו הרבה מאד שבטו ואכפו שיהא מועף
בצוקת לבבו שיגלה כל ארץ ישר׳ שכנגד[1] הים האחרון כל עבר הירדן׳
גליל הגוים׳ כל גלילות פלשתי׳ הרי מן הירדן עד הים כל ארץ מארץ
ix. 1 לצפון יגלה בגליל הגוים הגלילה שהגלה תגלת פלאסר: והעם ההלכים
בחשך עתה הם יהוד׳ ששרויים עתה בצרת פקח ורצין ראו אז אור
גדול׳ ישבי בארץ צלמות עתה אור נגה עליהם אז׳ נמצא אותן שהן
עכשיו באורה ורוחה יהיו בצרה וחשכה ואפלה אז ואותן שעכשיו בחשך
2 יראו אור אז: הרבית הגוי׳ במה שעם רב ועצום ממנו עלה עליו
להשחיתו והיה יושב בחשך בבך הגדלת לו השמחה לעם ההלכי׳ בחשך
שאיבדת איב[י]הם הרבים מהם׳ שכלפי שהיתה הצרה גדולה מאד על
רוב סוס ורכב ועם עצום שעלה עליהם היתה השמחה גדולה מאד באבדם:
3 כי את עול סובלו של אותו גוי הרב׳ ודבר זה גרם לנו לפרש הרבית
הגוי על אשור ולא על ישר׳ שלא מצינו ריבוי בישר׳ אז׳ ועוד מה ענין
שמחתם בשביל הריבוי׳ הלא על התשועה היתה עיקר שמחתם׳ על
סבלו של ישר׳׳ הנוגש ומרעיד ומפחיד אותו הוא סנחריב החותך והפחדת
תם לוי׳ כיום מדין שפתאום בא שודד עליהם ומלכי מדין נסו ואבדו
4 כן צבא מלך אשור אבדו פתאם והוא נס ונהרג: ובמה נדע כי אתה
התתות׳ כי כל סאון סואן ברעש׳ פתרו׳ לפי ענינו לשו׳ איבוד חיל
והרג רב כלו׳ כל אבדן והרג חיל וצבא ברעש מלחמה וחרב ורעש סוס
וכידון ואשפה הוא׳ ושמלה שלהם מגוללה בדמים כלבוש הרוגים
מטועני חרב׳ אבל כאן והיתה לשרפה מאכלת אש׳ כמו שנא׳ למטה
ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש׳ כי מלאך אל וחרבו הכה בהם ולא
חרב אדם׳ וכן הוא אומר ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם
5 תאכלנו: וכל כך למה׳ כי לא כימים הראשונ׳ שהיה לנו מלך. רשע
אחז שהיו בימיו כל אומות שולטות בנו על חטאתו׳ כי עכשיו ילד
ילד בנו בבית דוד למלך הוא חזקיה׳ ותהי המשרה על שכמו ולא
כאביו שהיה שבט מלך אשור על שכמו ועל סבלו׳ כדכת׳ יסור סבלו
מעל שכמך׳ כי את עול סבלו ואת מטה שכמו׳ ועל ידי המשרה שישים
הטק׳ על שכמו יקרא שמו ה׳ק׳ב׳ה שהוא פלא יועץ מפליא עצה ומגדיל
תושיה להושיע ולעזור אף במעט שהוא אל גבור לעזור ולהציל והוא

---

[1] דרך is written over

אבי עד שקיים לעולם הוא קרא שמו שר שלום לחידוש שם כשמלך·
כמו ידידיה· צפנת פענח· בלטשצר· התרשתא· יהושע· שכלם לחידוש
ולתוספת שם על דבר וכאן על מה חידש והוסיף לחזקיה שם זה שר
שלום· שר על מרבה המשרה שהוא מרבה להשתורר ולהתגדיל מאד
על אבותיו שלפניו· ושלום· ולשלום אין קץ שיהיה בימיו על כסא דוד
ועל ממלכתו שלא יקום אדם על בית דוד לבטל מלכותו וכסאו כאשר
עשו פקח ורצין שעלו על אחז אביו להמליך מלך אחר ביהודה וכאשר
בקשו מלכי אשור לעשות[1]: ומכאן תשובה למינין שעל כרחך מכל אילו
השמות אין הכת' נותן טעם אלא לשר שלום· ואם כל שמות הללו
לילד· הן יותר היה צריך ליתן טעם לפלא יועץ אל גבור אבי עד
שאחרי שילוד אשה הוא למה יקראנו שמות אלהות אלא לפי שבן
אלהים הוא· אבל ודאי שקר בימינם וחייםו סופריהם לקרוא וַיִּקְרָא שמו
להסב כל השמות על הילד ולא תעלו בידם כלום: אבי עד·* כלפי fol. 10. b.
שרוך העולם שאב קורא שם לבנו וזה השם אבי העולם קראו ולא
6 אביו: למרבה· על מרבה· וכן ולשלום· כמו ואמר פרעה לבני ישר'·
אמרו לי אחי הוא· וכמוהם רבי'· להכין אותה· ממלכתו· ולסעדה·
ולסומכה· במשרה ושלום· במשפט וצדקה· שיעשה לכל עמו· מעתה
ועד עולם· כלו' כל ימיו· חייו· והרבה יש במקרא·שאינן אלא עד אחרית·
כמו ועבדו לעולם· כל ימיו· וכן וישב שם עד עולם דשמואל[2]· קנאת
יי' צבאות שיקנא לשמו ולכבודו היא תעש' זאת ליתן לנו בן כמה שיהא
מכון כסא דוד וממלכתו במעשיו הטובים· מעתה ועד עולם מוסב על
7 להכין אותה: דבר שלח יי' ביעקב· הוא שא' למעלה בפורענות עשרת
השבטים שיגלו אלא שייסר והוכיח יהודה שלא לילך בדרכיהם שעתיד'

---

[1] On marg. is written פלא יועץ לשו' זה נופל על נקמה שהק' עושה ברשעים כמו שכת' למטה יי' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחק אמונה אומן כי שמת מעיר לגל וגו' וכת' גם זאת מעם יי' הפליא עצה הגדיל תושיה· אל גבור כמו שכת' למט' שאר ישוב שאר אל אל גבור· אבי עד· לפי שהיו שמחים במיתת אחז כבת' למט' אל תשמחי פלשת וגו'· לכך הזכיר כאן· כי הק' אבי עד לישר' ונוקם על עלילותם כי לא אלמן ישר' מאלהיו· תשובה לדבריהם.

[2] On marg. שכת' מעתה ועד עולם ומים[שותם ?] לא בא עד לאחר נ' מאות שנה·

הם לגלות על ידי מלך אשור ואם יהוד׳ יכה ינצל: ועכשיו חחר 8
לעיקר הענין שהתחיל בו לפורענות ישר׳ כמו שמפרש׳ וידעו העם כלו
אפרים ויושב שמרון כי הדבר ששלח להם על יד נביאיו נפל ונתקיים
בהם׳ בגאוה ובגודל לבב שנתגאו וגדל לבם לאמר: לבנים נפלו׳ 9
מבנין ביתנו׳ כלו׳ אם מלכות בית דוד נחלקה ממנו שאינם חזקים כל
כך אלא כלבנים שאין להם אלא שבט יהודה ובנימין מית נבנה׳ הרי
יש לנו במקומם רצין וארם שאנו חזקים עליהם כבנין המוסר על גזית
ועליהם הן בוטחי׳: והק׳ב׳ה ישגב את צרי רצין הוא מלך אשור ואויב 10
הנופלים ממנו שעד עתה היה ארם מושלו׳ עליו׳ לעלות עליו להמיתו
ולתפוש דמשק ולהגלות ארם קירה׳ ואת אויבי רצין ששקט מהסער
עתה לפי שלא היו יכולין לו יסכסך בו ויעורר רוחם לעלות עליו כמו
שפירש: ונמצא במחון ישר׳ שבטחו ברצין אבד ולא עוד אלא ארם 11
עצמן המעוזים אותם עתה ייהפכו להם לאויבים לפי שמלכם נהרג על
ידם ועמם גלה׳ והוא שאו׳ ארם מקדם ופלשתי׳ מאחור ויאכלו את
ישר׳ בכל פה מסביב שוללין ובוזזין אותם בכל יום׳ ובכל זאת שיעשה
להם לא שב אפו מהם ולא ייפטרו מידי עונש הדבר ששלח בהם׳ כי
עוד ידו נטויה עליהם לרעה: שהרי העם הזה אפרי׳ ויושב שומרון בכל 12
אשר עשה להם על ידי ארם ופלשתים לא שב עד[1] המכו׳ שמכה
בכך להרגיש ולשוב ואת יי׳ צבאות לא דרשו ברעת ארם ופלשתים
ולכך עוד ידו נטויה: ויוסף להכותם עוד להכרית מישר׳ ראש חנבי׳ 13
ולמה׳ שהרי כל ראשיהם חקיניהם ונביאיהם המנהיגי׳ אתם שהיה להם
להדריכם בדרך ישרה מתעים אתם: וגם נגהגים שלהם הם שאר 15
העם מבלעים ומסותמים שלא להרגיש ולהכיר במכשוליהם ובדרכם
הרעים שמנהיגיהם מדרכי׳ אתם: שעל כן על בחוריו של עם זה שהיה 16
לו לשמוח בם אינו יכול לשמוח ואת יתומי העם ואת אלמנותיו שהיה
לו לרחם אינו יכול לרחם כי כלו אף היתומים והאלמנות שהם שפלים
ומוכנעים חנף ומרע וכל פה דבר נבלה׳ גם בכל זאת שיכרית מהן
ראש חנב לא שב אפו מהן ועוד ידו נטוי׳ עליהם לרעה: כי עוד בערה 17
בהם רשעתם כאש אוכלת שתחלה שמיר ושית הדקין תאכל ואחרכך
ותצת בסבכי היער בגדולים׳ כך תחלה לוקי׳ בקלה ואחר כך במכה

---

[1] MS. עוד.

חמורה· ויתאבכו סבכי היער· נשחתו מלהיות עוד בבאים בעלי ענפי׳
ופארות· והוא לשו׳ עיקור כמו שורש תשרש· סעיפות מסעף· פורה
פאורות לשו׳ לא תפאר· וכהנה רבות· כן בבאי׳ הן אילנות גבוהים
מאד כרכת׳ כשמעך את קול הצעדה בראש הבכאים· בגובהי הבכאי׳:
18 והוא שאו׳ נעתם ארץ· נשפל ונפל היער לארץ לפי ענייננו· ונעתם על
fol. 11. היער מוסב· גאו׳ עשן· בגובה *העשן שעלה בהם בתחלת התבערה·
נשחתו מהיות. עוד אילנו׳ ובבאים בעצי היער כי העשן ייבשם ותוכם
נחר מלחלוחית· וסוף ויהי העם כמאכלת אש וכן דרך כל עצי יער
הלחים ועבים במשול בהן אש עולה בהן עשן ומיבשן ואחר כך האש
בוערת בהם· וכן הילוך כל הכתובי׳· והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד
עליו י׳ באש· עלה עשן באפו תחלה ואחר כך ואש מפיו תאכל· וכל כך
19 למה· לפי שאיש אל אחיו לא יחמלו: ויגזר ויאכל כפולין· איש בשר
זרועו יאכלו ברעב באותן הימים שצר עליהם מלך אשור מדה במדה
על שאיש את אחיו לא יחמלו ואוכל זה את זה· שאם אפרים רוצה
להרע את יהוד׳ מנשה עמו לסייעו· ואם מנשה בא להרע לו אפרים
עמו לסייעו· יחדו המה מתחברי׳ על יהודה לאכלו בכל פה כמו שעשו
עכשיו בימי פקח ואין אחד מונע חבירו· ולפי שאינם נמנעים מלאכל
יהודה אחיהם לפיכך יאכלו ברעב איש בשר זרועו· ובכל זאת עדיין
X. 1 לא שב אפו מהם עד ישליכם ויתשם מעל ארמתם: הוי החוקקים חקקי
2, 3 און· ספר מקנת· להטות בספרי זיופיהם מדין שלהם דלים: הוי לכם מה
תעשו ליום פקידה כשיפקד המקו׳ עליהם את עונם· ולשואה· הוא
סופה הבאה בהמון ושאון· וממרחוק נשמע קולה מאד כשמביאה העבים·
וכן הוא או׳ ועלית כשואה תבא כענן לכסות ארץ· ועל מלכי האומו׳
הבאים עליהם הוא המשל· על מי תנוסו לעזרה שאינכם דואגים ליום
פקֻדה ותבטחו בעושק ונלח ותשענו עליו· הלא לא יועילו לכם אוצרות
רשע· ואנה תעזבו כבודכם ועשרכם אשר אספתם לכם· שמא אתם
סבורי׳ להניחו לבניכם· אין להם לולא להיות כורע ונופל שדוד במקום
אסירי עֹני וברזל ובמקום הרוגים יפולו· גם בכל זאת לא שב אפו
5 מהם: הוי על אשור שעשיתיו שבט אפי לייסר גוים וזעמי נתתי לו
6 למטה בידו להוכיח עמים: שבגוי חנף אשלחנו כנגן ישר׳ ושאר הגוים
אשר כביש לשלול שלל ולבז בז ולשומו מרמס להכניעו ולהשפילו שלא
7 יתגאה עוד לחטא לי: והוא לא כן ידמה שלייסרם שלחתיו אלא

8 להשחית ידמה בלבבו ששלחתיו: כי אומר בלבו הלא שרי יחדו כקטן
בגדול כלם מלכים הם כמלכי שאר הגוים ולבך גבה לבו להשחית:
9 וגם שא׳ הלא ככרכמיש שמתי כלנו וכן כלם לעולם· כמו שעלה בלבי
לעשות עשיתי והצלחתי· כשכבשתי כרכמיש עלה בלבי לכבש כלנו
וכן עלה בידי וכשכבשתי ארפד עלה בלבי לכבוש חמת וכן עשיתי
וכשכבשתי דמשק עלה בלבי לכבוש שמרון והצלחתי· ואילו ג׳ זוגות
בג׳ עתים נכבשו וראשונה ראשונה לכיבוש ואחרונ׳ אחרו׳ לכיבוש
ודמשק ושמרון יוכיחו על השאר· ולא מלך אחד כבש כלן ודמשק
ושמרו׳ יוכיחו גם על זאת אבל דרך הכתוב לכתוב כל מלכי אשור
במלך אחד וכל מלכי בבל במלך אחד כמו שנכיח למט׳ במשא בבל·
וכן כל מלכי פרס במלך אחד כמו שנכיח בזה הספר בכה אמר י״
למשיחו לכורש· וכל מעשה כולן כולל באחד כאילו מלך אחד עשה
10 הכל: ועכשיו כאשר מצאה ידי לממלכות האליל שיראתם הבל וריק ואף
לאותם שפסיליהם מירושלם ומשומרו׳ כל שעובדי׳ אותן אלוהות שאף
11 ירושל׳ ושום׳ שאלוה חשוב להם יותר מכל עם עוברין מעתה: הלא
fol. 11. b. כאשר עשיתי לשמרו׳ כן אעשה לירושל׳ שהרי שתיהן שוות *ביראה·
בבל זה הוא מתפאר להשחית גם ירושלם ואו׳ על אלהי ירושלם כעל
12 אלהי הגוים: אבל כשיבצע י״ את כל מעשהו שהתחיל על ידי מלך
אשור להוכיח גוים ואותו יבצע בהר ציון להוכיח גם את בני ציון
וירושלם ולהכניע בעמל לבם כשיראו שכל ערי׳ הבצורו׳ נתפסו ואך
במשפט תוכחה ייסרם ויכניע לבם לשוב אליו ולא להשמיד ולהשחית
כאשר הוא סבורי· אז אפקד על פרי גדל לבב מלך אשור להשמידו
13 ולהשחיתו כאשר עשה· כי א׳ בכח ידי ובחכמתי עשיתי זאת ולא י״
על כל זאת ואני נתתי שבט אפי בידו ומטה זעמי· ועתידותיהם·
ברכים הנצבות ומעתדות להתקיים לעולם· שוסיתי ברגלי· בקיני
עופות כמו שמפרש ותמצא כקן· ואוריד מעט מבצריהם הרבה
14 יושבים רבים וחזקים: ותמצא כקן ידי· וכאסוף בצים עזובות· כמולין
זה על זה· בצי׳ עזוב׳· כענין כי תעזב לארץ ביציה· ולא היה אחד מכל
מלכיהם ושריהם אשר הם חוסים תחת כנפיהם· נודד כנף· כאשר
הצפור הרובצת עושה שנודדת כנפיה כנגד הלוקח ביציה ופותה פיה
15 כנגדו ומצפצפת· וסבור מלך אשור שמפני יראתו הוא זה: היתפאר
הגרזן החוצב בעץ על החרש החוצב בו לאמר לא אתה חצבת אלא

אני׳ משור שקורי׳ שִׂידא[1] שמנסרי׳ בו עצים עבים וגדולי׳· הרימה
האדם לגרזן ולמשור שאין בהם רוח חיים כנגדו לשום חכמה וגבורה׳
על מניפו׳ הנפה במשור היא עיקר מלאכתו שאין אדם מרים ומכה
בגרזן אלא מניפו על העץ ומנסר ומ׳ם׳ גם הרמה יש בו שמרימו להניפו
על העץ אבל הגרזן מרים ומגביה ומכה וחוצב ולכן לשו׳ תנופה מוסב
על המשור ולשו׳ הרמה מוסב אף על הגרזן וכה פת׳· אם יתגדל המשור
על מניפו לומ׳ אני מניף עצמי בלא אדם האוחז בי׃ כשבטי ענף האילן
שמניפי׳ עצמן בלא האילן[2] האוחז בם[3]· וכן את[4] מריטיו שוה אחר
מאילו להרים עצמו בלא האדם האוחז בו כמטות הענפים המורטים
ומוגבהים ברוח בלא האילן[5] האוחז בם· והחציבה והתנפה הן המלאכות
וההרמה צורך שתיהן· ועכשיו אם יתפאר זה בחציבתו וזה בתנפתו וכל
אחד בהרמתו יורם מעצמו עם מריטיו כמוהו׳· ולא עץ מוסב על שבט
ומטה ופת׳ בלא האילן· והרבה שבט ומטה אנו מתאי׳ במחוברי׳ כענין
אסך כגפן בדמך על מים שתולה ביחזקא׳· גם שבטי ישר׳ וממותם·
לכן נקראו כן שדימה יעקב אביהם לאילן שמוציא שנים עשר שבטים·
כענין ויצא חוטר מגזע ישי׳ וחוטר ומטה אחד הן׳ ועכשיו לשו׳ כהניף
מוסב על מניפו וכהרים מוסב על מריטיו׳ שאם כדברי המותרי׳ היה לו
לכתוב או כהרים מריטיו או כהניף מניפו׳ ועוד מה כפל הוא לא עץ
על[6] מריטיו שצריך כפל ככפל בהניף שבט וכהרים מטה ועוד ויו
16 של ואת[7] מה טיבה׃ במשמניו רזון להחליש כח ידו אשר נתפאר בה
ותחת[8] כבודו והדרת רוב עמו שנתפאר בם לומ׳ הלא שרי יחדו כלם
17 מלכים יהא יוקד יקוד כיקוד אש׳ יקוד שם יקידה׃ ומהיכן יבא
היקוד הזה והיה אור ישר׳ שאמרת לך שהעם ההולכים בחשך ראו
אור גדול אותו אור שיאיר לישר׳ ממנו יצא היקוד והוא יהיה ללהבה
לאשור׳ וקדוש ישר׳ שיקדישו או׳ כדכת׳ י׳ צבאות אותו תקדישו׳

---

[1] Perhaps שינא, old French *segue* or *sigue*, later *sce*, *sie*, *scie*. [2] ולא עץ is written over. [3] On marg. ממשמעות הכ׳ כהניף שבט את מרימיו כך פי׳ הוא רומה להנפת השבט ולאיש המניפו ולהרמת המטה שאין העץ מרים עצמו אלא האדם מרים ומניף׳. [4] עם is written over. [5] לא העץ is written over. [6] את is written over. [7] See Kennicott's varr. [8] במקום is written over.

18 תאכלה שיתו ושמירו ביום אחד עם כבוד יערו וכרמילו׳ וכלפי האש
שתאכלנו דימה אותו ליער׳ והיה כמסס נסס׳ כקדח אש חמסים׳
כדבר הניסס מפני אש כן יכלה מהרה וימס העץ הגבוה ומתנוסס כנס
ליגבה למעלה מאד׳ נוסס׳ גבוה ונשא ורם על כל עצי היער כנס על
הגבעה׳ כענין ונשא נס לגוים׳ ארים נסי׳ וכן הוא או׳ נתת ליראיך
נס להתנוסס׳ וכן כי אבני נזר מתנוססת על אדמתו׳ ופת׳ כי אבני
נזר ואבני קדש שנשתפכו בראש כל חוצות יהיו לנס נודעות ונשאות
19 על אדמתו במקום אשר נשפכו שם: ושאר עץ יערו הנשארי׳ מן היקידה
fol. 12. ומן *השרפה מספר יהיו ואפי׳ נער שאינו יודע למנות עד עשרה יכול
20 לכתוב מספרם: והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר יעקב הנשאר
בציון ובירושלם להשען על מכהו כדרך שאחז ודורו עשו שנשענו על
מלך אשור וכאשר נשענו עתה על מצרי׳׳ כדכת׳ הוי היורדים מצרי׳
לעזרה׳ באמת׳ בכל לבי כי יכנע בעמל לבם ויראו שאין להם מושיע
21 אלא הק׳ב׳ה׳ והוא ביצוע מעשהו: אל אל גבור ולא לגבורת אדם.
22 הרוע אישי כי ידעתיך ישר׳ שלא תשוב אלא על ידי מוסר גדול: כי
אם יהיה עמך׳ אתה ישר׳ נסער תמיד כחול הים שתמיד הים סוער
ושוטף אותו׳ כן יבוא המון עמי׳ ׳רבי׳ עליך וישטפוך׳ אז שאר הנשאר
בו ישוב׳ ואם כליון ושטף יהא חרוץ ופסק עליך לשפות חילך ולהגלותך
23 יהא שוטף אתך לצדקה להצטדק ולשוב׳ וכל המקר׳ כפול: כי כלה
ונחרצה במשפט חרוץ י׳׳ צבאות עשה בקרב כל הארץ על ידי מלך
אשור ועל ידי כן תשוב אליו ותשען עליו באמת׳ נמצא כל הענין מדבר
24 בתשובת יעקב הנשאר בציון׳ ועל זה מוסב לכן כה אמר י׳׳ צבאו׳
אחרי שתשוב אליו באמת ובלב שלם אל תירא עמי יושב ציון מאשור
שבשבט יככה ושמטהו ישא עליך עוד בדרך מצרים שלא היה מניחך
לצאת והיה מעמיד לך מארבים בדרך מצרים שלא תלך שם לעזרה׳
כדכת׳ הוי היורדי׳ מצרי׳ לעז׳׳ וכת׳ ותבטח לך על מצרי׳ לרכב ולפרשי׳׳
25 כללו של דבר לא תהיה עוד נסגר מפניו לצאת מארצך: כי עוד מעט
מזער וכלה מטה זעמי ששמתי בידו ליסר גוים ושבט אפי שנתתי לו
26 על תבליתם והטאתם: ואז עורר י׳׳ צבאות עליו שוט בשובו לארצו
כמכת מדין בצור ערב שבתוך ארצם נפלו חללים בשובם בהיותם בטח׳
כן יפל מלך אשור בחרב בארצו בהיותו בטח׳ וסוף שמטה מכתו של
אשור ישא עליו על הים ונשאו המקו׳ עליו בדרך מצרי׳ שלא יוכל עוד

לְעבר לארץ ישר'· כי יעורר עליו המקו' שוט וממה מכל עבריו מסביב
מרה במדה כאשר היה הוא נושא עליך ממהו בדרך מצרי' ולא יוסיף
עוד לצאֹת מארצו להכות גוים· ודע כי מצרי' ואשור סמוכי' זה לזה
שברב מקומות הכת' מוכירם יחד· ובא אשור במצרי' ומצרי' באשור
27 וכמהו רבי': והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך· כענין והסרותי
מסבל שכמו· ועלו מעל צוארך וחבל עול שלו מעל צוארך מפני שומן
ועשתות חחק בריאות צוארך· שמן· שומן בשרי· כמו להצהיל פנים משמן·
ובשרי כחש משמן· ומהו שומן זה שיגדל המקו' מלכות חזקיהו למעלה
28 ויפיל אימתו עליו וירא לבא עוד עליו: שלשעבר בא על עית עבר
במגרון ובכל אילו המקומות לבא על ירושלם ואין נודד כנף כנגדו ולא
התיצב איש לפניו שלא לתת לו לעבר אלא היו חרדים לקראתו ונסים
מפניו· יפקיד כליו· נערים היושבי' על הכלים אשר פגרו מעבור עמו
29, 30 מעברה: חרדה· לקראתו· נסה· בשמעה ביאתו: צהלי קולך· לשו' צעקת
גרון כמו מצהלות אביריו· גלים· עיר לפלטי בן ליש אשר מגלים· הקשיבי
31 לישה שִמְעוּ ונוסי· עניה· וזעקת כמו וענו הלוים· קְרִידְרֵישְׂא[1]: נדדה
32 מפניו· העיזו· מקניהם ואנשיהם לעיר: עוד היום· עדיין היה לו היום
לעמד בנב עד שלא יבא לירושלם· כלו' מהלך יום היה לו עדיין לעמד
ולחנות תחלה בנב ואחר כך יום אחר לירושלם שרחוק היה עדיין
מירושלם הרבה· כי בלכיש היה כשהיה כבר מנופף ידו בגאוה בשביל
הר בת ציון ומתפאר ללכדה· וזה היה בלכיש שמלכיש שלח רבשקה
לחרף ולגדף ולאיים· ואי אפשר לומ' שבנב היה ונב קרובה לירושלם
ומשם היה רואה אותה לפי שמלכיש שלח רב שקה ומלכיש הלך ללבנה
ומלבנה שב לארצו ששמע על תרהקה מלך כוש שיצא להלחם ועד
fol. 12. b. שלא *יצא מארץ ישר' נפלו חיילותיו בארץ ישר' כדכת' לשבר באשור
33 ארצי· נמצא מה שהיה מנופף ידו בלכיש היה: הנה האדון יי' צבאות
אשר לו המלוכה והגדולה והגבורה שנתן לו כח וגבורה להתנצח מסעף
פורה ולא כמו שמתפארי מסעף עיקורי· סעיפי' עיקרי· כמו שורש תשרש·
דֵישְׁבְרַנְיֵיר[2]· פאורה באלף לשו' פאורות· באותן שהן איומים ונוראים
ונערצים יותר שיכחיד כל שר וגבור ומשמן ואיש חיל במחנהו· וכמל

[1] Crideresse.

[2] Desbranjier (=desbrancher, débrancher).

34 הוא על רמי הקומה גדועי׳ והגבהי׳ ישפלו: ונקף׳ אַרַנְיֵירַד[1]׳ כמו כנקף
xi. 1 זית׳ באדיר׳ במקום שהוא אדיר׳ והרי באדיר כמו במערצה: ושמא
תאמ׳ הרי תנחומי׳ ליהודה ולירושלם אבל מ״מ׳ עשרת השבטי׳ נשתקעו
בידו בשביה וגלות׳ לכן נא׳ ויצא חטר מגזע ישי׳ שישא נס לגוים
ואסף נדחי ישר׳ אשר ישאר מאשור כמו שמוכיח כל הענין למטה׳
וכלפי שדמה אשור ליער הלבנון מדמה גם מלכות בית דוד לחטר
ונצר אילן לומ׳ אשור שהוא עתה ארז אדיר ישפל ויפול׳ ובית דוד שהוא
בזוי עתה בעיניו ישא ענף והיה לארז אדיר׳ ונצר משרשיו יפרח׳ אם
2 נכ̀רתו חולולים השרש עדיין קיים: ונחה עליו רוח יי׳ דונמ׳ שאול ודוד
בהמשחם׳ ונחה כמו נחה רוח אליהו [על] אלישע׳ ואיזה רוח׳ רוח
3 חכמה ובינה רוח דעת ויראת יי׳: והריחו׳ ולהריחו׳ ולשו׳ רוח הוא כמו
ולמלא אותו רוח׳ ביראת יי׳ שא״ע״פ׳ שיהיה חכם ונבון ויועץ לא למראה
עיניו ישפט ולא למשמ׳ אזניו יוכיח אלא בצדק ובמישור ישפט על פי
התורה והמשפט ועל פי עדים לשאל ולדרוש ולחקור היטב ולא ישען על
בינתו א״ע״פ׳ שחכמתו מרובה מאד כל כך יהי מלא יראת שמים[2]׳ ועל
4 כרחו ושפט והוכיח על ישפט ועל יוכיח מוסב: ושפט בצדק דלים׳
אפי׳ דלים בצדק ישפט מיד חזק מהם ולא יהדרם בריבם׳ והוכיח
הגאונים במישור על ענוי ארץ׳ והכה ארץ׳ יושבי ארץ המגדילי׳ לעשות׳
בשבט פיו׳ במשפטו׳ וכן ברוח שפתיו: כי לא ישא פני עשיר ושרים
5 ובכך תכון מלכותו מאד ויתגבר: והיה הצדק והאמונה שיעשה אזור
מתניו וחלציו להתגבר ולהתחזק בם כנגד כל אויביו׳ וכל אזור של
6 חיזוק ותגבורת׳ כמו ויאסֹר אחר במתניהם׳ אאזרך ולא ידעתני: וגר
זאב עם כבש׳ על משפט וצדק שיעשה בעולם׳ וכן הוא או׳ והיה מעשה
הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח׳ וכן הוא או׳ והשבתי חיה
רעה מן הארץ כלו׳ שלא תזיק׳ וכן אמרו רבותי׳ ע״ה׳ מלמד שתהא
פרתך רועה באפר ואין חיה מזקתה תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה

---

[1] Perhaps אַרַקְיֵירַד=aracherad or arajerad. [2] On marg.
לא למראה עי׳ ישפ׳׳ לא כשאר דייני׳ שאינם יודעי׳ לדון רק על ידי
שמועה או ראיה׳ אך זה אינו צריך שמועה וראי׳ שהרי רוח הקדש
בו ועל ידי רוח הקד׳ שבו יודע מי חייב ומי זכאי׳.

מוקתה[1]· ונער קטן נהג בם· בבהמתיך לרעות· כענין וינהג את הצאן
אחר המדבר שלא יהא צריך שומר אלא מנהיג לנהגם אל המרעה:
7, 8 ואריה כבקר יאכל תבן· על כרחו לפי שלא ידרוס ויטרוף: ושעשע
יונק· לשו׳ ושעשעי את בני אדם· מייול מראה נחמד· חור מראה לובן·
כמו חור כרפס· ולא עתה פניו יחורו· מאורת כמו מאורתי· מול סוף·
מול פני המנורה· ופת׳ גוונים נאים שבו או כתרגו׳· הרחי לשו׳ מְשׁמשׁ
מייול לפי עניינו כדרך תנוקות שממשמשי׳ באצבען בגווני׳ נאים· פתן
9 וצפעוני בבל מקום נחשים קשים הם: הר קדשי· כל ארץ ישר׳· וכן הוא
או׳ בהר נחלתך וכמהו רבים· כי מלאה הארץ דעה· לדעת את י״י·
10 כקטן כגדול· וטעם הוא לכלם: שרש ישי· אינו או׳ לא חטר ולא נצר
כמו שא׳ למעל׳ אלא שרש· והוא הטמון בארץ ואינו נראה· וכן או׳
והיה ביום ההוא לנס עמים גבוה חקוף ונשא למעלה כנס על הגבעה·
שרש ישי· הטמון בעפר עתה ואינו נר׳ אשר עמד עתה מלהוציא חטר
ונצר שהוקין בארץ· שהחטר היוצא ממנו יגבה וינשא למעל׳ שכל העמים
fol. 13 יאספו אליו שאליו גוים *ידרושו· כענין וכל מלכי הארץ מבקשי׳ את
פני שלמה· והיתה מנוחת מקומו כבודי· ברב עם וקהל תמידי· כמו
וכבודו מתי רעב וכמהו רבים· לשו׳ רוב עם· נמצא כל המקרא כפול
ולפי שרצה לומ׳ לנס עמים לקח שרש הטמון· עמד כמו ויעמד השמ׳
11 וירח עמד: שנית לקניית מצרים· כמו שמוכיח הענין למט׳· שאר עמו·
שארית עמו· מאשור· לפי שבאשור עסוק נאמר[2] ראשו׳· ומעילם ומשנער·
על כרחן זה לעתיד הוא· ומחמת של ארם והוא חמת וארפד· ומאיי
12 הים· כגון יון ואלישה ותרשיש ואיי המערב וערביא ואספמיא· ונשא
נס לגוים שכל העולם כבושי׳ תחת יד בית דוד· ואסף נדחי ישר׳
על ידי הגוים עצמן· והוא שנ׳ והביאו בניך בחצן· והביאו את אחיכם
מכל הגוים· ולקחום עמים והביאום אל מקומם· נמצא מלכות דוד
13 קודמת לקבוץ גליות: וסרה קנאת אפרים· שלא יקנא את יהוד׳ במולכו
וא׳ע׳פ׳ שגם אפרים בכור ושר[3]· וצררי יהוד׳ הצרי׳ לאפרי׳ על מרדם

---

[1] Talm. Bab. Pesaḥim 8b. [2] MS. נאמך. [3] On marg. וסרה קנאת אפרי׳· ולא כמו שהיה לשעבר שהיו אפרים ומנשה מקנאים ביהוד׳· כבת׳ למע׳ אפרים את מנשה ומנשה את אפ׳ יחדו המה על יהודה·.

14 בו׳ יכרתו׳ שלא יצור עוד יהוד׳ את אפרי׳: ועפו׳ על יבזו נא׳ לשו׳
ועפו כמו ויעט אל השלל׳ לשו׳ עיט כמו בנשר יטוש עלי אכל׳ כנשר
חש לאכל׳ בכתף כמו ולכתף השנית׳ מזה ומזה׳ משלח ידם׳ לבח
15 ולשלול׳ משמעתם׳ סרים למשמעתם לכל אשר יצוום: והחרים יי׳ את
לשו׳ ים מצרים׳ המפסיק בפני גלות אשור לפי שהוא נמשך לצד אשור
כאדם ששוטח חרמים בנהר לעכב זחילת המים׳ וכן יניף ידו על הנהר
המפסיק בפני גלות אשור׳ ובמה יניף ידו על הים ועל הנהר בְּעִי שלהם
ובגריפתן לגרוף ולְפַנות את מימיהן ולהחריבם ברוח קדים עזה שלו׳
כמו ויעה ברד׳ ויעיו ומזרקותיו׳ לשבע׳ בלומ׳ להרבה׳ נחלים׳ שיטה[1]
16 את המים לצדדים אחרים לפנות להם דרך: והיתה מסילה׳ בים ובנהר׳
אשר ישאר מאשור׳ הנשארי׳ בגלות׳ ומה שיא׳ למט׳ השולח בים צירים
ובכלי גמא על פני מים לא על ישר׳ הוא או׳ אלא על מלאכי הגוים
שיעברו להביא ישר׳ שי ומנחה להק׳ב׳ה׳׳ ובשוב ישר׳ יעברו ביבשה׳
ולא מפני שאויב ירדפו׳ אלא להודיע לכל שהמקום אוהבם ומחבבם:
ביום עלותו ממצרי׳׳ ואין לומ׳ מפני שהגוים שהם בתוכם לא יניחום
xii. 1 לצאת שהרי כתו׳ ולקחום עמים והביאום אל מקומם: כי אנפת בי׳
כמו שאנפת בי א׳ע׳פ׳כ׳ אודך שהרי ישוב אפך ותנחמני אחרי כל תאף
ותחמה ולא לנצח תריב ולא לעולם תטור׳ והרבה כי משמשי׳ בכי׳ גם
2 יש לו׳ כי אם אנפת בי ישוב אפך: הנה זה יהיה אל ישועתי שאבטח
בו מעתה ואין לי ליפחד ולא אחרי׳ שהרי עזי עז שלי ושבחי[2] הוא
זה שיהיה לי לישועה׳ ועד עולם ייראו אותי כל הגוים על ישועתו שהוא
3 מושיעני: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה׳ ממבטח ישועתו יהיה
לכם לעולם נאמן להיושע בו תמיד כמעין אשר יהיו מימיו נאמנים
ולא יכזבו שתמיד אדם שואב ממנו לצמאתו מים ושמח בתאוה באה
ואינו בוש ממבטחו שבוטח בו׳ ועל הנה אל ישועתי אבטח מוסב׳ וכמו
שמדמת כאן מבטח אמת למעין הנובע ואינו פוסק כן מדמה מבטח
4 שוא למים פוסקי׳׳ בענין היז תהיה לי כמו אכזב מים לא נאמנו: הזכירו
שמו׳ ועל קראו בשמו מוסב׳ בענין ואנחנו בשם אל אלהינו נזכיר׳ וכן
הוא או׳ הזכירו שמו בעת צרה׳ כי נשגב הוא שמו׳ דִּפְּנִשְׁבְּלָא[3]
5 למי שבוטח בו: כי גאות עשה הגדיל לעשות הפלא ופלא מה שאין

---

[1] MS. שִׁיטָּה. [2] MS. שבחו. [3] Defensable.

6 אחר יכול לעשות: צהלי ורני בימים ההם כי גדול בקרבך׳ אז עשה
גדולות יהיה בקרבך׳ וסקר׳ זה חחר על ויצא חטר׳ הרי א׳ פורענות
אשור ותשועת ישר׳ שתגלה ואף שתולה בסוף הענין פורענו׳ בבל
xiii. 2 בפורענות אשור׳ נשבע י״ צבאות לאמר: על הר נשפה׳ על הר חשך׳
שכל העולם נכשלו ונגפו רגליהם בו כי לפח ולמוקש ולמכשול היה לכל
הגוים׳ כמו בטרם יחשיך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף׳ שאו
fol. 13. b. *נס לקבץ גוים אליו להתריטו׳ הריטו קול להם לקרוא ולבא׳ הניפו
ידי אצאניר[1]׳ כלם ענייני קריאה ואסיפה הם׳ ויבאו משחיתים אל פתחי
נדיבים׳ עם שהיה שר על כל הגוים אשר לא האמינו כל מלכי ארץ וישבי
3 תבל כי יבא שר ואויב בשעריהם: למקדשי׳ למזומניי עליו׳ גאותי׳
4, 5 שנתתי להם גאוה ונידלתים על בבל: מפקד׳ מְמַנֶּה: וכלי זעמו׳ הם
6 האויבים: הילילו׳ בבליים׳ כי קרוב י״ עליכם׳ כשר שמשדי כי יבא
7 שהוא יחזק בידו הגדולה והחזקה: על כן שהקב״ה ילחם בם כל ידים
8 תרפינה כי מי יוכל שאתו: יתמהו׳ אשטורדירונט[2]׳ כי לא היתה כזאת
תמול שלשם׳ פני להבים׳ כלהבי אש שמשימים פניהם לאכול קש׳ כן
10 פני האויבים עליהם לאכול ארץ ומלוא׳: כי ככבי השמים וכסיליהם׳
ומנהיגיהם׳ לא יהלו אורם להם׳ כלו׳ כי מן השמים ילחמו בם הכוכבים
ממסלותם׳ וכל צבאות השמים בפנים נזעמים חועפי׳ על בבל לכך תהיה
11 לשמה: על תבל׳ ארץ בבל׳ רעה׳ שעשו לעמי ולארצי׳ זדים ועריצים׳ מלכי
12 בבל ועמם: אוקיר אנוש׳ בעיני האויבים׳ מפז׳ שלא יפנו על כסף וזהב
אלא להשמי׳ להרג ולאבד את האדם׳ וכן יאמר למט׳ אשר כסף לא
13 יחשבו וזהב לא יחפצו בו: על אשר[a] שמים ארגיז עליהם׳ לכן יפנו
על האדם׳ ותרעש הארץ ממקומ׳ עליהם׳ כענין יגלו שמים עונו וארץ
14 מתקוממה לו: והיה כצבי מדח העם הבא לעזור לבבל ויברחו וינוסו
15 להם לארצם ולעמם: וכל העם הנמצא בה ידקר וכל הנספה תוסף עליהם
לעזרם׳ שתי גזרות יש בלשו׳ תוספת׳ יסף׳ ספה׳ מן יסף׳ להוסיף׳
הנוסף׳ מן ספה׳ לספות עוד על חרון אף י״ אל ישר׳׳ וכן הנספה
שבכאן׳ הנספה כמו הנבנה הנקנה אלא שאותיות ב׳ג׳ד׳כ׳פ׳ת׳ נדגשות:
16 ירטשו לארץ לעיניהם ולא יוכלו להציל׳ ולעיניהם מוסב על ישסו בתיהם

---

[1] Acener (cf. Ital. acennare). [2] Estordiront (seront étourdis). [a] כן is written over.

18 ועל נשיהם תשכבנה: וקשתות של אויבים תרטשנה ותתבוטסנה נערים·
כל רמישה לשו׳ חבטה הוא· וחבטה נופל בשבט ובמטה כמו חבט
19 חטים· כי לא במטח[1]: צבי ותפארת עניינם קרוב אך צבי הוא לאחרים
שאחרים מחמדים לו· כמו צבי היא לכל הארצות· ותפארת הוא על
20 עצמו[2] שמתפאר ומתגדל בדבר: ולא יהל כמו יאהל לשו׳ אהלי· וכן
וימש חשך· לשו׳ אמש· וכן תשורי מראש אמנה· מלשו׳ תמוך אשורי·
וכהם רבים· וכך או׳ אפי׳ ישיבת אהל ערבי לפי שעה ורביצת רועים
לפי שעה לא יהא שם· זה הכלל כלום יישוב אפי׳ עראי לא יהא שם:
21 אלא מי ירבץ וישב שם· ציים ואוחים· מיני חיות רעות הם· ושעירים·
22 שדים: וענה לשו׳ מעונות אריות הֶרְבֵּייְרָד[3]· ותנים יענה וישב בהיכלים
שהיו היכלי עונג לאדם· ובבל זה קרוב לבא עתה וימי רעתה לא
xiv. 1 ימשכו ויתרחקו: כי ירחם יי׳ את יעקב והגיעה שנת שבעים להשיבם
אל מקומם· ואי אפשר זה להיות כל ימי מלכי בבל· כמו שיאמ׳
שאסיריהם לא פתחו ביתה לעולם לשלח שבוייהם ולכך יעמיד המקו׳
מלכי מדי ופרס ויתן להם את הארץ ותחת כן ישלח עמו לארצם· וכן
הוא או׳ כל ממלכות הארץ נתן לי יי׳ אלהי השמים והוא פקד עלי
לבנות לו בית בירושלם אשר ביהוד׳ מי בכם מכל עמו יי׳ אלהיו עמו
ויעל· שפתרו׳ הוא נתן לי כל ממלכות הארץ· ומכולם אינו שואל לי
אלא לבנות לו בית אחר בירושלם דין הוא שאמלא חפצו· נמצא מלך
פרס משלח עמו על אשר נתן לו את ארץ בבל· והניחם על אדמתם·
לקץ ע׳ שנה· ונלוה הגר שאף מן הגרים יתגוררו עמהם· ונספחו· כמו
2 ספחני נא אל אחת הכהנות: ולקחום עמים· ששבו אותם ושהיו בארצם
כגון בבליים ופרסיים· והביאו׳ אל מקומ׳· כדכת׳ בתחלת ספר עזרא
והיה הנשאר מכל המקומו׳ אשר הוא גר שם ינשאוהו אנשי מקומו·
3 והתנחלום בני ישר׳ לבני בבל הבאים עמם[4]· לשביהם· לשעבר: והיה
ביום הניח יי׳ לך ישר׳ מעצבך ומרגזך שהעציבך והרגיזך מלך בבל·
fol. 14. אשר עבד בך· בבבל· על מלך בבל לא על נבוכדנצר *בלבד או׳ אלא

---

[1] On marg. יחבט קצח· ופרי בטן לא ירחמו· לבקע הריותיכם·
ועל בנים· קטנים· לא תחס עינם· כענין ונער לא יחת·. [2] The MS. has מראש אמנה after ותפארת; הוא על עצמו has been written over.
[3] Herbérad (of doubtful signification). [4] MS. עמים.

על כל מלכי בבלי וכן הוא דרך הכתובי׳ כמו אנת הוא רישא די דהבא
ובתרך תקום מלכו אחרי וגו׳ ועל כרחך מלכו אחרי הוא פרס׳ נמצא
מה שא׳ אנת הוא רישא דדהבא לא עליו בלבד א׳ אלא על כל מלכי
4 בבלי וכן נוכיח גם בכורש בזה הספר בעז׳ חונן הדעת: איך שבת נוגש
איך שבתה מדהבה׳ מלכות המדאבת עין ונפש לישועה ולרוחה שהכל
5 היו בבליון עינים ודאבון נפש בלחצה׳ לפי שיי׳ שבר מטה רשעים המכה
6 עמים בעברתו מכת בלתי סרה לכך שבתו׳ והנוגש והמדהבה הוא עם
המלכות והמטה והשבט הוא המלך׳ ועל ידי המלך שהיה עז וקשה היו
עמו נוגשים ולוחצים הכל׳ וכששבר יי׳ את המטה והשבט אין לו לעם
במה ינגש וילחוץ ושבת הנוגש׳ רדה באף גוים׳ על המטה או׳ כענין
מטה עזך ישלח יי׳ מציון רדה בקרב אויביך׳ מרדף בלי חשך׳ לא חשך
עצמו מרדף אותו עד כלותו אותו׳ ולא כענין וישב איוב מרדף אחרי
7 ישר׳ כי חשך איוב את העם: ולפי שהשבט נשבר שבת נוגש ונחה
8 ושקטה כל הארץ הנוגשים ממנו׳ גם ברושים שמחו עליך מאז שכבת
בקבר לא יעלה הכורת עלינו׳ שכל ימיך לא פסקת מלכרות ברושים וארזי׳
9 לבנות מצור תמיד על כל הגוים מסביב׳ נמצאו כל מעשיו לרעה: שאול
מתחת׳ יורדי שאול׳ רגזה לך׳ פחדה עליך׳ לעורר עליך מפני פחדך
רפאים ומתים שבה׳ כל המעותדים בארץ לעולם לישכב שם בלי רוגז
ופחד מאין מחריד ומעוררי׳ כענין יחד אסירים שאננו לא שמעו קול
נוגש׳ אף הם חרדו לקראת בואך׳ בשמעם ביאתך׳ כסבורים לרדות
בהם אף בשאול׳ כי יאמרו זה הקים מכסאותם בחייו כל מלכי גוים
מפני פחדו ויראתו גם בנו ימשול׳ וכלפי שכן היה הוא סבור בחייו
שלא היה משים אל לבו יום המות מרוב כבודו וגדולתו או׳ לו כך
10 לקנתרו׳ וכן יוכיח למטה ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה: וכשיראו
שגם אתה חלל ורמה ותולעה אוכלת כך אז כלם כקטן כגדול אף ההדיוטים
והשפלים יענו ויאמרו אליך גם אתה שהיית מושל בבל חלית כמונו ולא
11 כמו שהיית סבור: הורד שאול גאונך׳ שכל ימיך היו בשמחה ובשירי׳ יצע
12 למטה ומכסיך למעלה: הלל בן שחר׳ אור הבא אחר עמוד השחר
שמתחזק והולך ולכך קורא בן שחר שאחריו. הוא כלו׳ מלך בן שר
ולפי שמלכי בבל שלפניו שהוא יורש מלכותם לא היו גבורים ונוראים
כמהו׳ איך נגדעת לארץ׳ אור גדול המפיל חלושה ורפיון ועיפות על[1]

---

[1] MS. של.

גים מרוב חמתו׳ כענין אין נסתר מחמתו׳ ומרוב חום ושרב אדם עיף׳
כענין מים קרים על נפש עיפה׳ והעיפות הוא החלושה׃ ואתה אמרת 13
בלבבך׳ כל זה מדברי המתים שמקנתרי׳ אתו׳ ואת׳ אמר׳ בלב׳׳ בחייך׳
השמים אעלה׳ כשאחרים ירדו שאול׳ ואשב בהר מועד׳ הר שהאלהי׳
נועד שם׳ בירכתי צפון׳ נרא׳ ממה שאו׳ אחריו בירכתי בור חילוף על
ירכתי צפון שקצות הארץ הצפוניים גבוהים מאד אחורי אוקיינוס יותר
מכל גובה הארץ שסביבות אוקיינוס׳ והטעם לפי שאחורי הארץ לצפון
אוצרות ברד ושלג וקיטור ואש ורוח סערה ותהו ובהו׳ כענין נוטה צפון
על תהו׳ וגם מן הענין שלפניו ושל אחריו אינו מדבר אלא בגובה שמים
וכבבים ועבים׳ ולכן גם הארץ שם בצפון גבוהה עד לרקיע׳ ואף מה
שאו׳ הר ציון ירכתי צפון לא על ירכתי הר ציון או׳ אלא מדמה מקום
המקדש בגובה הר ציון לירכתי צפון העולם׳ ולא מפני שהצפון לבדו
גבוה שהדרום גבוה יותר מאד׳ שהררי גן עדן עולים למעלה בזה הרקיע
ששכינה שורה עליהם תמיד׳ כמו שמוכיח ביחזקי׳ שקוראו הר קדש
אלהים ובבל מקום קוראו על שם המקו׳ כגן י״י בעדן גן אלהים׳ וכן
הוכחתי בפרש׳ בראשי׳ אלא לפי שגובה הצפון במקום מים וסערה
ותהו הוא לכך מזכירו כאן כלפי מה שהוא סבור *להיות יושב למעלה fol. 14. b.
בין יורדי שאול בירכתי צפון בינות התוהו[1] ועל ידי שכינת המקום שבו׳
וכן מוכיח עניינו אלהי׳ בארמנותיך נודע למשגב׃ לעליון׳ לאל עליון׃ 14
אך אל שאול תרד ולא השמים תעלה אל ירכתי בור העמוקים ולא אל 15
ירכתי צפון הגבוהים׳ כל זה מדברי המתים׃ ראיך׳ בקבר׳ אליך ישגיחו׳ 16
אֻוִישְׂרוֹנְם[2]׳ כפל על יתבוננו׳ עיון גדול להבחין ולהכיר׳ הזה הוא אותו
האיש שהיה מרגיז את הארץ בחייו׳ ואיך אוכלת בו רימה ותולעה׃
שם תבל׳ ששם תבל׳ ועל זה האיש מוסב׳ אסיריו לא פתח ביתה׳ 17
בית הסהר שהם אסירים בו להתירם ולהוציאם׳ ועכשיו הוא אסור
בשאול׃ איש בביתו׳ כמו ויקבר בביתו במדבר׳ בית קבורתו׳ קבר ובית 18
כעין כיפה עליו שבנו בחייהן׳ ואתה אף בקבר לא הניחוך שמלכי מדי
השליכו בלמשצר מלך בבל אחר שהרגוהו סחוב והשלך קבורת חמור׃
וכן השלכת מליקבר בקברך כנצר נתעב׳ נצר שורש אילן הנרקב ששוב 19
לא יפריח מריח מים ואדם משליכו מן הגומא שהוא טמון שם והנצרים

,[1] ? Lacuna. [2] Aviseront.

הטובים מניח במקומם· כמו לבוש הרוגים שהן טעונים ועמסים מכות
חרב ופצעים בכל נופם שהלבוש מלא קרעים ומלוכלך בדם
שיורדים ונתבסו׳ אל אבני בור· כפגר מובאס ומלוכלך בטיט שאין אדם
רוצה ליגע בו אלא סוחבו ומשליכו בתבסתו· ועל ההשלכה והתבסה
20 מביא לבוש הרוגים: לא תחד אתם בכבוד בקבורה אף אחרי כן שאף
בני עמך שמחים במפלתך כי אף ארצך שחת אף עמך הרגת· לא יקרא
21 לעולם זרע מרעים· ושמו לא יזכר עוד כמו שמפרש והולך הכינו לבניו
מטבח· ואז כאשר יכרת שמו חכרו ומלאו פני תבל ערים ויישובים בכל
22 מקום ולא כמו לשעבר ששם תבל כמדבר ועריו הרס: שם ושאר·
23 ליורשה: ומי ירשנה· קיפוד ואגמי מים· תהיה כמהפכת סדום ועמרה
24 השמד שלא להשאיר כלום: נשבע יי׳ לאמר אם לא כאשר יעצתי על
26 אשור ונתקיימה עצתי להשמידו כן אעשה לבבל· שזאת העצה שראיתם
שיעצתי על אשור היא היעוצה על כל הארץ שהרעו לעמי· וזאת היד
27 שראיתם על-אשור היא היד הנטוייה על כל הגוים אויביכם: כי יי׳
28 צבאות יעץ ולא אדם וידו הנטויה ולא יד אדם: בשנת מות המלך אחז·
אחרי מותו שהיו פלשתים שמחים במיתתו לומ׳ עכשיו מטה יד מלכות
בית [דוד] שהיו רודים ומושלים בנו עד היום· כי כל מלכי בית דוד
עד אחז היתה ידם חזקה על פלשתים ולא היו יכולים לשאת את ראשם·
אך בימי אחז הרימו יד בו למרוד ולפשוע בו כמפורש בדברי הימים·
29 וכשמת אז אמרו עתה נשבר לגמרי שבט מַכֵּנו והמקום משיבם אל תשמחי
פלשת כלך לפי שכלם כקטן כגדול שמחו במפלתו לומ׳ שנשבר שבט
מכך שעוד לא ימשלו בכם בית דוד· שאם השבט נשבר שלא היה מכה
אתכם מכת מות אלא מכת רדייה וממשלה נחש צפען אשר אין לו
לדוש אני מעמיד עליכם תחתיו וקטב מרירי לנשוך אתכם מכת מות·
והוא חזקיהו בן אחז שכת׳ בו הוא [הכה] את פלשתים עד עזה ואת
גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר· והוא שאו׳ כי משורש נחש יצא
צפע· משורש נחש שיש לו לחש ומתולדתו יצא צפע הקשה ממנו שאין
לו לחש· ומפריו של צפעוני עוד יצא קשה ממנו שרף מעופף· לפיכך
אין לו לבעל הלשון חָבֵר חברים להגדיל פיו ולהבזות הנחש הקל בעיניו
כשמאסרתו בלחשו שצפעוני יצא ממנו שלא יוכל לו בלחשו· כך אתם
30 אל תשמחו לאחז: ואז ירעו בכורי דלים שנדללו עתה בימי *אחז·
fol. 15. לבטח· לסוף לבר ממה שיעשה לך חזקיהו אמית ברעב בלי יניק׳ שרשך

הנשאר לך בארץ שהיה לו להפריח ולעשות קציר׳ תחת הקציר שכרת
חוקיתו ושאריתך בחרב הנשאר לך מחוקיתו יהרג וימית הרעב׳ והוא
נבוכד נצר מלך בבל׳ שרש ושארית אחד הם׳ ורעב זה לא רעב ללחם
הוא אלא כלפי השרש שצריך יניקה כשפוסקת יניקתו יקראנו רעב׳
31 וכן הוא או׳ כפנה שרשיה עליו; הלילי שער על אותו היום שנבוכד
נצר יבא עליך כמפו׳ בירמיה׳ נמוג פלשת כלך׳ כלפי ששמחת כלך
למפלת אחז׳ כי מצפון עשן בא׳ חרון אף י׳׳ עליך מבבל׳ ואין
בודד׳ ואף יחיד יושב בדד אין מכל עם פלשת יושב בבתי מועד שלו
כי כלם נהרגו ונסו וגלו׳ מועדיו׳ כמו אהל מועד׳ בית מועד לכל חי׳
32 שרפו כל מועדי י׳׳ בארץ׳ הנה זו מפלתך לאחריתך: ועל בית דוד
שהגדלת לדבר ולבזות מה יענה מלאכי גוי הבאים להזקיתו מאת הגוים׳
כגון מלאכי מלך בבל מה יענוהו על שלום בית דוד ועמו׳ זה יענה
לשולחיו׳ כי י׳׳ יסד ציון׳ שחזק מלכות בית דוד ובה יכולים לחסות
XV. 1 עניי עמו למחסה ולמסתור מזרם וממטר כך יסדה ובנאה: כי בליל׳
כי כאילו בליל שדד ער מואב נדמה ונשתתק׳ וכן הוא או׳ אם גנבים
2 באו לך שודדי לילה איך נדמית׳ קיר מואב׳ חומות עיירותיו: עלה מואב
על הבתים החריבים הגבוהים ואנשי דיבן על במותיהם הנשמות׳ דימיון
וירדתי על ההרים ואבכה על בתולי׳ על ההרים אשא בכי ונהי׳ וכן
בירמיהו על כל גגות מואב וברחובותיה מספד׳ על נבו ועל מידבא
3 שחרבו׳ קרחה׳ מרוב צער׳ כענין לא יקרחו קרחה בראשם: ירד בבכי׳
כמו וירדתי על ההרים ואבכה׳ אריד בשיחי׳ ירד בלעז דֵשְׁטְרֵיְינְט[1]:
4 על כן׳ על אשר חלוצי צבא מואב יריעו במלחמה שסבורים להתגבר
וסוף שנפשו ירעה לו במלחמה שמתעצב אל לבו ואל נפשו על שיצא
5 להלחם לפי שנינף ונהרג עמו: וכך או׳ בהתעצבו לבי למואב. עמי
יזעק שהרי בריחיה ומנעוליה לפניה מסביב צבא אויביה להסגירה אל
חרב עד צער כמו עגלה משלשת הנסגרת ונאספת אל משמר לזבוח
ליום הכסא לכריתות ברית ולבתר בתוך׳ כי מעלה הר הלוחית בבכי
יעלה בו מואב׳ ולמה׳ כי במורד דרך הר חורונים ששם המלחמה
והחללים שם זעקת שבר יעוערו׳ ובירמיה או׳ שמעו׳ נראה ששמעו
עונה על השמעים והעריה עונה על מעוררי השבר והזעקה׳ הם המתעצים

---

[1] Destreint.

6 והנפצעים והללו שמעים ובוכים: כי אף מי נמרים למשמות יהיו׳ לצמאון
7 תצייה׳ שאף ברעב ובצמא ימותו: וכל כך למה׳ על כן׳ על אשר׳ יתרה
עשה׳ לחרף את עמי ולהגדיל לשון עליהם׳ ופקדתם[1]׳ לומ׳ זאת. תהיה
להם עתה על ידי סנחריב מלך אשור על אשר יתרה עשה בעמי ולא
שהיא עתה פקודתם׳ ולעת פקודתם בימי נבוכד נצר מלך בבל אז יגלו
מעל אדמתם וישאום האויבים מארצם על נחל הערבים׳ בבל על
8 נהרותיה׳ ולא ישובו עד שבוייהם לארצם: כי אז הקיפה הזעקה את
9 גבול מואב עד אגלים ועד באר אלים ולא כמו עתה: כי מי דימון מלאו אז
דם מן החללים׳ כי אז אשית על דימון[2] מכות ורעות נוספות יותר הרבה
מן הראשונות שהיו עתה בימי סנחריב׳ שהרי לפליטת. מואב הנותרים
מחרב סנחריב[3] ולשארית אדמה שלא החריב סנחריב אביא אריה. לטרוף
xvi. 1 ולהשחית׳ כרכת׳ עלה אריה מסובכו: שלחו כר׳׳ כרים ורצים קלים
ההלכים מהרי אתם משלי הארץ הנשארים לפליטת מואב אל הר בת
fol. 15. b. ציון׳ אם החריבו סנחריב כמו שהחריב ארצכם[4] אותן העיירות המנויות
2 למעלה: והיה׳ ואם היה עמי היושב בציון נודד ומשלח ממנו כעוף
הנודד מקנו וכקן המשולח אם מעל בנים כמו שתהינה עתה בנות מואב
ועיירותיה שמעבר לארנון׳ כר׳ כמו כרים והרצים׳ וכמו בצבים ובפרדים
ובכרכרות׳ חיה הקלה מאוד׳ מעברות׳ שהן מעברות לארנן יושבות
מעבר לארנן והלמד מוכחת׳ כמו מעבר לירדן יריחו׳ וכמו ולא מעבר
לירדן היא׳ נמצא שלא הגלם סנחריב אלא הרג ושלח שהיו נודדים
3 ומשולחים מפני פחדו ולא כל ארץ מואב אלא מעבר לארנן: הביאי
עצה עשי פלילה אומר דעת את בת מואב איך תנצלי ותסתרי׳ שיתי
צלך׳ בבא שדד בצהרים׳ כלילה׳ להסתתר בו׳ שתסתרי בו נרחים
4 שליך׳ ונודד שליך אל יהי נגלה לאויבים פן יהרגוהו׳ כי ודאי תבא
לידי מדה זו שאם יגורו בך נדחי שבט ראובן וגד הקרובים לך בבא
עליהם מלך אשור מואב אם היית סתר למו מפני שודד כי עתה אפס

---

[1] On marg. בירמיה במעלה מואב כתוב כי אביא אליה אל מואב שנת פקדתם נאם יי׳. [2] מכות is written over. [3] The words from שהרי to סנחריב are repeated in the MS. [4] On marg. שלחו כר׳ שהיה מלך מואב רגיל להשיב למלך ישר׳ מאה אלף כרים בבל [illegible].

מאר המץ מציצת[1] אויב המוצץ ושולל ובוז את ארצך׳ וכלה שר ויניקת
מלך אשור ממך׳ תמו רמס מן ארצך ולא היית לוקה עתה עד עת פקודתך
בימי סנחריב על שרפך עצמות מלך ארום לסיד אבל מה שהיתה מסגיר
5 שרידי עמי ביום צרה גרם לך ללקות גם עתה׃ ומכל מקום עמי אשר
תגדלת עליו אתן לו יד ושם׳ והוכן בחסד ואמת כסאו וישב עליו שפט
6 ודרש משפט ומהיר צדק באהל דוד׃ נא כמו נאה׳ ושמענו ותבינו
גאונו וגאותו ועברתו על ישר׳ שלא נכונות הן׳ בדיו ומחשבתיו על ישר׳׳
7 בדיו׳ כמו אשר בדה מלבו׳ בדיך מתים יחרישו׃ לאשישי׳ לחזוק ולתיקון
קיר הגבתת עתה כחרש ומנופץ ככלי חרש יוצר׳ תהגו ותזעקו שהרי
אך נכאים ומדוכאים ומנופצין הן אשישי׳ ותיקונין׳ אשישי׳ כמו זכרו
8 ואת והתאוששו והתקנו׃ שדמות ונפן ושרק כלם מיני גפן הם׳ בעלי
גוים׳ אדני גוים׳ שרוקיה שעד יעזר נגעו׳ עתה תעו מדבר בארץ ציה
וצמא למות ברעב שרשה׳ שלוחתיה׳ יונקותיה וקציריה׳ שנטשו ונתפשטו
עברו אל ים׳ כדכת׳ תשלח קציריה עד ים ואל נהר יונקותיה׳ וכת׳
9 נטישותיך עברו ים עד יעזר נגעו׃ על כן אבכה גם אני בבכי יושבי
יעזר על גפן שבמה שהיו של ישר׳ ועתה השחיתום האויבים ואת חשבון
ואלעלה שהייתם לישר׳ ארוה דמעתי עליך׳ כעניין ותשקמו ברמעות
שליש׳ כלומ׳ שבעתי וראיתי דמעות עליך׳ וכף שלאריוך כמו יוד יצאוני
שפת׳ יצאו ממני׳ כי על קיצך ועל בצירך[2] שהיה לעמי הידד נפל׃
10, 11 ירנן ירעע לשון שמחה ותהלה׃ למואב׳ לארץ מואב׳ וכפל הוא על
12 קיר חרש שערי ישר׳ שישב בהן מואב חרבו׃ והיה כי נראה ונודע לכל
כי נלאה מואב להלחם על במתי ארצו ולא יוכל ובא גם אל מקדש
אלהיו להיתפלל וגם בזה נלאה ולא יוכל כי יקיפוהו צרות ובהלות ושם
ישינוהו אויביו׳ ואלהיו לא יושיענו׳ וכן הוא אומ׳ בירמיה ובוש מואב
13 מכמוש׃ זה הדבר שהתנבאתי על מואב אשר דבר יי׳ על מואב מאז
14 בשנת מות המלך אחז׃ ועתה׳ אמ׳ לקרב יום אידו בבא מלך אשור
על הארץ והגלה את ישר׳ וראה המקום עברת מואב ונאוצו על ישר׳׳
דבר יי׳ לאמר בשלש שנים׳ בעוד שלש שנים לא אאחר לו שילום
גמולו ושכרו אלא כשני שכיר וסתם שכיר המשתכר ליותר משנה
ליותר מג׳ שנים אינו משתכר ובסופו נוטל את שכרו׳ כך זה בסוף ג׳

[1] Repeated in the MS.

[2] So MS.

fol. 16b. שנים שעשה יתרה לעמי ימול שכרו׳ והאריך לו המקום ג׳ שנים אחר
אותן ג׳ שנים שצר מלך אשור על שומרון׳ בכל ההמון הרב שהיה לוי
xvii. 1 ושאר׳ ושארית הנשארת מהמון הרב: מוסר מהיות מעיר׳ ואינו מדקדק
בלש׳ נקיבה׳ וכאילו או׳ הר דמשק׳ והוא שאום׳ והיתה מעי מפלת
2 נגרפת ומטאמאת למטה במפלת חומותיה דרך מורד ההר: כמו שעזובות
ערי ערוער שהיו רגילות להיות לעדרים וגדרות צאן שהיו ערי ראובן
וגד שמקנה רב להם והיו רובצים עדריהם באין מחריד והסירם מלך
3 אשור מעיר כן יסיר גם את דמשק: ולפי שיעצה על עיר קדשי להסירה
מעיר בימי פקח וגם אפרים ששכר ארם ודמשק על יהוד׳ ילקה עמו
ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק׳ ושאר ארם׳ שבשאר ערי ארם׳
4 ככבוד בני ישר׳ יהיו׳ שיגלו כמותם׳ וכן הוא או׳ ויגלה קירה: ידל
5 כבוד יעקב׳ רוב עמו יגלה מעל אדמתו: והיה ישר׳ נאסף מארצו כאסף
ארם קציר קמה בשמאלו ובזרועו הימנית שבלים יקצור בחרמש׳ כן יהיו
נקצרים ממקומם׳ והיה נלקט כמלקט שבלים אחרי הקציר בעמק רפאים
שהוא מגדל תבואה מעולה ומתוך חשיבותה מקפידין ללקט הכלי׳ כן
6 יתלקטו ישר׳ מארצם לארץ אחרת: ונשאר בו בישר׳ עוללות מועטים
כנקף והבט זית שנשארים שנים שלשה גרגרים בגובה האמיר למעלה
שאינו מקפיד למרוח ולעלות אחריהם׳ ואם היא גפן פורייה שאשכלותיה
מרובין נשארו ארבעה או חמשה כן ישארו מועטין מעשרת השבטין
בארץ׳ ואנו מוצאים בדברי הימים בחזקיהו וביאשיהו נזכרים מאפרים
ומנשה חבולן וישכר ואשר כי שארית ופלים׳ נשארו מהן בארץ והן
7 העוללות שנזכרו כאן: ביום ההוא ישעה ויפנה שארית ישר׳ הנשארת׳
8 וכן הוא או׳ שאר יעקב ישוב אל אל גבור: והאשרים׳ ואל האשרים:
9 שהרי ביום ההוא יהיה ערי מעוזו שנתגאה ובטח בהן עזובות מיושביהן
כארץ עזובת התורש׳ החרישה׳ שדה הלבן חרוש חרוע׳ ושדה האילן
כולו מלא פירות כרמים חתים׳ אשר עזבו יושביהן הראשונים׳ מפני
בני ישר׳׳ שהיו מניחים הכל ועוזבים והולכים להם׳ כן יעזבו גם ישר׳
עריהם מלאים כל טוב מפני מלך אשורי ולא שיהיו מיושבין אחריהן
כאותן של אמוריים שישבו בם ישר׳ אלא והיתה ארצם שממה כי אך
10 בערי שמרון ישבו אחרים תחתיהם ובכך יהי לבם נכנע לשוב: וכל כך
למה כי שכחת׳ בתחילה׳ נטעי נעמנות ומחמדים׳ וכשבא הנטע להזריע
זרע לעשות פרי עשית זרע רע ופרי באושים כאילו את זמורת זר ונכרית

ולא הנטע הנעים שנטעת ראשונה׳ וכן הוא או׳ ואנכי נטעתיך שורק
כלו זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה׳ וזרע האילן הוא הפרי׃
11 ביום נטעך תשגשגי׳ נעשית עבה וגדולה כארז בלבנון ישגא׳ ובבקר׳
למהרתו להזריע׳ זרעך ופריך תפריחי׳ ואמרתי יפה נטעתיה שהיא כך
מצלחת וגדילה וממהרת להביא פירות׳ ונד׳ נפח קציר ומילאו נתמלא
ביום שרוחות רעות נשבות להחלות התבואה׳ והרי הוא כנפח מילאוי
ביום חלי וכאב אנוש׳ שכולו מלא נקלה והרקן כן כל מילוי המוץ
אינו פרי אלא נאוש כנפח מכה נחלה וכאב אנוש׳ ראונקליץ[1] בלע׳
fol. 16. b. ויום הנטע והבקר׳ הן דורו של משה ויהושע ומכאן ואילך נתקלקלו׃
12 אז כשישעה האדם אל עשהו ׳הוי על המון עמי׳ רבי׳ של סנחריב
13 שכהמות ים יהמיון לשטוף הכל׳ כשאון׳ שכשאון׃ וגער בו המקו׳
באותו המון׳ ונס ממנו ועמד מרחוק. ומשם יהא נרדף מפני מלאך י״
הרודפו ודוחהו׳ כמוץ הרים׳ כשוורים בראש הרים שהרוח שולטת בו׳
וכגלגל׳ כפל על כמוץ׳ וכן הוא או׳ שיתמו כגלגל כקש לפני רוח׃
14 לעת ערב והנה בלהות׳ הסופה מטשטשת ובאה׳ בטרם בקר׳ בעוד
לילה׳ איננו׳ כל ההמון הרב ההוא׳ וכן הוא או׳ לילה נגנבתו סופה׳
והוא לעת ערב ובטרם בקר אף חיל המון מלך אשור בלילה ניגפו כלם׳
xviii. 1 זה חלק שוסינו מאת המקו׳ חה גורל אשר בוזנו מאתו׳[2]׃ וכאשר מהר
פתאום יצא מלאך י״ ויליך חיל אשור בקלות לאבדון כן יצאו מלאכים
קלים כנשרים מכל הגוים מארבע כנפות הארץ להביא מאשור גליות
ישר׳ מהר ובקלות׳ נמצא כל מפלת אשור על ידי מלאך קל׳ והוא שאו׳
הוי ארץ צלצל כנפים׳ ארץ המתללת כולה בצל כנפים׳ הארץ אשר
מעבר לנהרי כוש׳ צלצל כנפים׳ לשו׳ בצל כנפיך יחסיון׳ ודרך עופות
מרובי׳ כשפורחו׳ יחד מצלי׳ על הארץ׳ וכן תמצא בארבה מצרים ויכס
את עין הארץ ותחשך הארץ שהיו מעכבי׳ אור החמה בצל כנפיהם׳
וכן הוא או׳ והיו מטות כנפיו מלא רחב ארצך שכל הארץ יכסו
בכנפיהם׳ וזו הארץ ממה היא מכוסה בצל מקום שישר׳ נפוצים שם
ולהביאם אליו׃ והוא שאו׳ השלח בים צירים ובכלי גמא הקלים מאד
על פני מים לאמר לכו מלאכים קלים כנשרים אל גוי ממשך ומרט
בבזיון מגוי אל גוי ומורט בתלישת שער ראשו דרך סחיבה ומשיכה

---

[1] Reonclez (?).   [2] So MS.

להביאו אלי׳ והיכן הלכו אחריו אל עם נורא על כל סביביו ינשו הלאה
וינוסו מפחדו׳ הוא העם שהגלתו גוי שהוא קוא ובוזין׳ כמו נפש שבעה
תבוס נפת׳ אשר בזאו נהרי כוש ארצו מעבר להם׳ והביאוהו אלי
3 ומהיכן יצאו אותן המלאכים: כל ישבי תבל ושכני ארץ כשת נשוא נס
שאשא אליכם נסי בהרים תראו׳ הוו זהירים לראות ולשמוע כשת
שאתקע אליכם בשופר להסיעכם׳ ותזרזו לילך לאלתר בשליחותי לילך
ולהביאו׳ והוא שיעורר רוח כל הגוים לילך ולהביא את ישר׳ אליו׳ כענין
4 והביאו את כל אחיכם מכל הגוים: אשקטה ואנוח מאויבי ואשיב נקם
לצרי׳ כענין והניחותי חמתי בך ושקטתי ולא אכעס עוד׳ והמת המלך
שככה׳ ואביטה במכתי׳ ארץ ישר׳׳ שכת׳ בה מכון לשבתך להטיב לה׳
כענין ארץ אשר יי׳ אלהיך דרש אותה תמיד עיני יי׳ אלהיך בה׳ כעת
היות לה חום צח ויבש תמאי עלי[1]׳ במקום אורי שאור היום יהיה
לה לשרב ויובש׳ כענין נהפך לשדי בחרבני קיץ׳ צח׳ כמו צחה צמאו׳
צחיחה׳ אהיה לה כעב טל בחם קציר להפריחה ולהרטיבה׳ כענין אהיה
כטל לישר׳ יפרח כשושנה׳ ומליצת החום הצח המיבש מפורש בצדו:
5 כי לפני קציר עד שלא בא לידי קציר׳ כמו ושדמה לפני קמה׳ בעת
תום הפרח והפרי מתגלה׳ ובסר גמל׳ שהיה לו לגמול ולבשל׳ כמו
ויגמל שקדים׳ יהיה נצה׳ הוא תחלת הפרי שקורי׳ בורייון[2]׳ אז היה
כורת האויב׳ אותו עם נורא׳ הזלזלים׳ שהבוסר גדל בהם׳ במזמרות
ואת הנטישות׳ זמורות המתפשטים׳ כמו נטישותיך עברו ים׳ שבהם
6 האשכולות הסיר התז: ועתה אשקטה ואניח חמתי מהם שיעזבו גם
הם לעט הרים והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ
7 בקיץ ובחרף: ואז בעת ההיא יובל עם ממשך ומורט מגוי אל גוי לשי׳
fol. 17. ולמנחה ליי׳ צבאות אל מקום שהשכין שמו שם אל הר׳ ציון׳ ומהיכן
מעם נורא׳ והחר ומסיים תם[3] תחלת דברוי חוה המקרא מפרש שני
מקראו׳ ראשוני׳׳ ומה שא׳ יובל שי הוא שכת׳ והביאו את כל אחיכם
xix. 1 מכל הגוים מנחה ליי׳: רכב על עב קל׳ כענין וירכב על כרוב ויעף׳
רכב שמים בעזרך׳ ובא מצרים׳ למצרים׳ וכענין ועברתי בארץ מצרי׳׳
והרי הוא כאילו א׳ עוד יבא המקום במצרים כבראשונה׳ ונעו אלילי
מצרים מפניו כבראשונ׳ שבכל אלהי מצרי׳ עשה שפטי׳׳ כאדם שאו׳

---

[1] עלי is written over. [2] Borjon (bourgeon). [3] ! עם.

זכור איך הכיתיך ביום פלוני עד אכה אותך באותה מכה: ונבקה 3
ותתרוקן כדברי מנחם[1] רוח מצרים׳ רעתו׳ אבלע׳ כמו בלע יי׳ פלג
לשונם׳ הפך לשון׳ שלא תהא ביועציו והרטומיו עצה נכוחה: וסכרתי׳ 4
מלשו׳ ויסכרו כל מעינות תהום׳ כמו וסגרתי׳ אדנים קשה׳ מלך אשור
כמו שוכיח למטה׳ כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים נאם האדון
שבידו להמליך ולהמשיל: ועל ידי מה אסגירם ביד אדנים קשה׳ הלא 5
כל ארץ מצרים נהרות ויאורים ואגמים לכך או׳ ונשתו מים מן הים׳
ונשתו מים בל׳ שרונט אשבואוץ[2]׳ כמו ולשונם בצמא נשתה׳ מהים׳
לא לשון ים מצרים אלא מקוה מימיהם וזה ים מקוה מים בעלמא
הוא׳ וכן הוא או׳ תשלח קציריה עד ים ואל נהר יונקותיה׳ שעל כרחך
אותו אינו ים ממש אלא דמיון נהר לגדל זרע ונטע׳ וכן הוא או׳ אזלו
מים מני ים׳ ונהר יחרב ויבש׳ ואין הדעת מכרעת שהים ממש ימעטו
מימיו ויבשו וכפל לשו׳ הוא זה על זה ומן אלו תלמד ונשתו׳ והאזניחו׳ 6
ויהו מזנחים הנהרות ממימיהם׳ דללו וחרבו יארי מצור ויבול מלך אשור
לבא עליהם׳ והוא עיקר ענין יובש הנהרות והיארים שלקה כאן אלא
שמאריך לומ׳ שכל כך חרבו ויבשו שהזרעו׳ מתיבשי׳ וקנה וסוף קמלו
ונרשי מכמורות אמללו: ערות על יאר׳ לערות ולגלות זרעים ונטעים 7
שעל היאר ואף שעל פי היאר שיתיבשו ויתמעטו׳ ערות מלשון ערום
ועריה׳ ומלשון כערער בערבה׳ כערער במדבר׳ ומלשו׳ ערות יסוד עד
צואר סלה׳ שכלם לשו׳ חשיפה וגילוי ולשו׳ חשיפה נופלת בעצי יער׳
ויחשף יערות׳ וכה פתרונו דרך העולם עצי המדבר וגדוליו חשפים[3]
ומעורים בלי ענף ועלה ובלי עשב וירק׳ וכאן אף על יאר ועל פי יאר
ממש יהא מעורה ומגולה ונחשך מאין ירק ועשב: ואנו האבלו כפולין: 8
ובשו אותן שהיו עבדי פשתים ארוך ונוטה כעבודת שורק לפי שפשתי 9
העץ היו ארוכים וגדולים במצרים מאד שכן היאור מגדל׳ וארגים בגדי
לובן החורי כמו חור כרפס׳ בשו בעבדם פשתיהם שמצפין לשרותו במי
משרה׳ והארגי׳ מצפי׳ לכבס ולהוור בגדיהם ואין מים: שתותיה כל 10
בנייני מים ויסודותיהם׳ שכרי אשקלושא[4]׳ לצוד דגים׳ כלם אגמי נפש
כמו עגמי נפש מלשו׳ עגמה נפשי לאביונים: אך אוילים הן שרי צען׳ 11

---

[1] i. e. Menaḥem ben Seruk. [2] Seront esbuuz; better, אישבאוץ, esbeuz. [3] MS. חפשים. [4] Ascluse, or better אישקלושא, escluse.

נבערה כמו נבער כל אדם מדעת׳ בן חכמים אני מוסב על חכמי
13 יועצי פרעה׳ בן מלכי קדם מוסב על שרי צען: נאלו שרי צען׳ בעצתם׳
נשאו׳ כמו אל ישא אתכם חזקיהו׳ פנות שבטיה ראשי משפחות מצרי׳ הן
14 המפורשי׳ בתולדות נח: מסך׳ כאדם שמערב מים ביין לשנות טעמו הטוב
כן מסך ועירב בלב חכמי מצרים רוח עועים לשנות טעמם וחכמתם׳ עועים׳
15 דעת עיוות וקילקול: ולא יהיה אז למצרים מעשה מיושב ונעשה ביישוב
ובדעת כמעשה האש חנב כפה ואגמון׳ כתרגומו מיני שלטונים׳ כלו׳
לא יהיה מעשה מנהיג ופרנס לנהגם ולפרנס בלי מכשול׳ ולפי שבמצרי׳
16 היתה חכמת׳ מרובת כמו שמוכיח בחכמ׳ שלמה תמם שיטה זו: כנשים
17 שלב רך להם ויראות: לחגא[1]׳ כמו ויחגו וינועו כשכור׳ לתמהון ובהלות׳
כי לא באו לעזרת יהודה אשר ירד מצרים לעזרה מפני מלך אשורי׳
fol. 17. b. ועתה רואים שאשור* אבד מפני יהודה וירא מפניו׳ כי יאמר אשור
שהחריב אותנו ואת כל הגוים מסביב לא עמדו מפני יהודה ואיך נעמד
אנחנו מפני עצת יי׳ צבאות אשר יעץ עליו להסגירו ביד מלך יהודה
18 וחרד ופחד מאלהי ישר׳: חמש ערים מן הישנות׳ כי מטה שאו׳ עיר
ההרס יאמר לאחת ולא א׳ שם הארבע רע כי סבת הוא זה ולזו בלבד
שאם הן חדשות יאמר שם כולן׳ מדברות שפת כנען׳ לפי שתהיינה
קרובות לכנען תהיינה כפופות לבני ארץ כנען הם ישר׳ ומדברו׳ בלשונם
ולא שמבני כנען ישבו בהם׳ ומכל אילו הדברי׳ מאדמת יהוד׳ שתהיה
למצרים לחגא ומחמש ערים ומן המזבח והמצבה וממה שיהא המקו׳
נודע למצרים ויעבדוהו שהוא כענין אז אהפוך כל העמים שפה ברורה
לקרא כלם בשם יי׳ ולעבדו שכם אחד שעל כרחנו הוא לעתיד וממה
שיהיה ישר׳ שלישיה למצרים ולאשור מכל זה נראה שכל הענין הזה
אינו במלך אשור אלא לעתיד׳ ומדברו׳ שפ׳ כנע׳ ועיר ההר׳ יאמ׳ לאח׳
סימן הם להאמין דבריו: ונשבעות ליי׳ ביי׳ אינו או׳ אלא ליי׳ כלו׳
כריתות ברית הן לו בברית ובשבועה׳ כמו השבעה לי וישבע לו׳ השבעה
לי באלהים׳ ועדיין לא נודע להם המקו׳ כל כך שידבקו בו ובשמו ישבעו

---

[1] On marg. והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא׳ פתרונו אדמת יהודה יהיה לחגא בשביל מצרים כשיראו מכות מצרים על ידי מלך אשור לפי שהיו בוטחים על מצרים׳ כמו שאמור למט׳ ואמר יושב האי הנה כה מבט׳ אשר נסנו שם לעזרה להנצל מפני מלך אשור ואיך נמלט אנחנו׳ [the rest is illegible].

כי מעט מעט יתקרבו לו׳ תחלה תהיה להם אדמת יהוד׳ לחגא׳ אחרי
כן תהיינה ה׳ ערים ולא יותר נשבעות לו ולא בני׳ וסוף יהיה לו מזבח
בארץ מצרים ולא לעלה ולא לזבח אלא לאות ולעד. ליי׳ צבאות על
השבועה שנשבעו לו להיות לו לעבדים משיבי מנחה׳ וסוף יהא נודע
להם לכל מצרי׳ כלו ויכירוהו יפה׳ ואז יעבדו לו כלם בזבח ומנחה
19 ונדרו נדר לו ושלמו ויהיו לו לעם׳ כן השיטה: יהיה מזבח ליי׳ צבאות
20 תוך ארץ מצרי׳ והיה לאות ולעד על השבועה שנשבעו לו׳ כענין מצבת
יעקב ולבן ומזבח בני גד ובני ראובן שבנו לעבר בני ישר׳ לאות ולעד
שיש להם חלק במשכן שילה׳ כן זה אות ועד ליי׳ שבני מצרים אילו
ה׳ ערים עבדים לו׳ וכן מצב׳ אצל גבול ארץ מצרי׳ לעד אם הם
יעברו לו את המצבה הזאת למרוד בו שישפט בם׳ והרי א׳ שנשבעו
לו ועד ואות יש ביניהם בכך׳ ולמה נשבעו לו׳ כי אם יצעקו אל יי׳ מפני
21 לחצים וישלח להם מושיע ושר והצילם: ועל ידי כך יהא נודע יי׳ למצרי׳
22 כולו ועבדו לו זבח ומנחה׳ כענין ולעבדו שכם אחד: ועל ידי מה ידעו
את יי׳ שיהא נוגף את מצרים לפני לחציהם וירפאם על ידי שהם ישובו
23 עד יי׳ והוא יהא נעתר להם ורפאם: מסלה׳ לבא אילו באילו כי בשלום
יהיו בינותם ולא ייסגרו אילו מפני אילו׳ ומכל מקום אשור יהא גדול
24 ממצרים אז. הצעיר יעבד רב: יהיה ישר׳ העניים ומרודים וכפופים
למצרים ללחם׳ כענין מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם׳ כלו׳ אילו
שלשתם יהיו מעולים ומבורכים מכל אומה׳ ולמה׳ לא לענין גדולה
וממשלה כי ישר׳ יהיה עליון על כל גויי הארץ וסגלתו וחבל נחלתו
מכל עם כמו שמוכיח במקרא הסמוך לו ונחלתי ישר׳׳ אלא לענין ברכה
בקרב הארץ שיתברכו אילו שלשתן בעשר וכבוד מכל שאר אומות שעוד
25 לא יהו ישר׳ צריכי׳ להן: אשר ברכו יי׳ צבאות׳ כשיברך את אילו בדגן
תירוש ויצהר ובכל טוב׳ לאמר ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשורי׳
יברך גם את ישר׳ עמם לאמר ברוך נחלתי וסגלתי אשר בחרתי לי
לעם שאיני רוצה שיצטרכו לעם אחר׳ ותראה ביצחק כיוצא בזה אחר
שא׳ הן גבור שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדי׳ הוצרך לומ׳
ודגן ותירוש סמכתיו׳ שמה יתרון למלך מתכבד אם הוא חסר לחם׳
אף כאן א׳ע׳פ׳ שיהא ישר׳ עליון על כל גויי הארץ צריך סמיכת דגן
ותירוש ויצהר שלא יהא כפוף וצריך לאחרים׳ ואם תאמר מה צורך
fol. 18. לתלות ברכת* דגן ותירוש של ישר׳ במצרים ובאשור לפי שארץ ישר׳

מקום הרים ועוצר נשמי׳ היא ומצרי׳ לעולם מתברכת לפי ששותה
ממימי שיחור כמו שתראה באברהם יצח׳ ויעק׳ שלעולם ארץ ישר׳
כפופה למצרי׳ ללחם· גם אשור ארץ מבורכת כמו שתראה בסנחריב
שמשבחה שהיא ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמי׳ גם היא על נהרים
יושבת כארץ מצרי׳ כמו שמוכיח בכל המקר׳ כגון מה לך לדרך מצרים
לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר· נמצא ארץ
ישר׳ מבורכת לעתיד הרבה יותר משהיתה לשעבר· ועל זה א׳ יחזק׳
ולא תקחו חרפת רעב בגוים ולא אתן עליכם חרפת רעבי· הנה א
נבואה נאמר׳ על מצרי׳ לעתיד על ידי נבואת כוש שלמעלה הימנה
הוי ארץ צלצל כנפים· וכיוצא בזה תמצא ביחזק׳ שעל ידי מצרי׳ דבר
בכוש במלחמ׳ נבוכד נצר· גם למטה תראה מצרים וכוש יחד· כן ינהג
מלך אשור את שבי מצרי׳ ואת גלות כוש· וכן יגיע מצרים וסחר כוש:
XX. 1 ועכשיו או׳ הנביא אילו נבואות נאמרו לי בשנת מות המלך אחז על
מצרים ועל כוש על העתיד ובשנת בא תרתן שר צבא אשור אשדודה
אז נאמ׳ לי איך ימכרו ביד מלך אשור· ואין אנו יכולי׳ לומ׳ שזה היה
בבאו לצור על ירושלם שעדיין לא שלח ידו בכושיים שאז בהיותו בלכיש
שלח רבשקה לירושלם ומשם נסע לשוב אל ארצו ששמע על תרהקה
מלך כוש שיצא להלחם אתו· גם על פרעה היה מתפאר שלא יוכל
לעזור את יהוד׳· ואם כבר שבה והגלה מצרים וכוש נערי׳ וזקני׳ היה
לו להתפאר עליהם כמו שהתפאר על חמת וארפד וספרוים· והרי על
מה שעשו אבותיו התפאר על מה שעשה הוא עצמו ששבי מצרים וגלות
כוש בידו ועמו במצור לא נתפאר· בתמיה· יאמ׳ הלא את עצמו ואת
עמו לא הושיע מידי ואיך יושיע אחרים· אלא ודאי סרגון הוא אסרחדון
בן סנחריב ולא הספיק אביו לעלות על תרהקה מלך כוש ועל מצרי׳
שהרי נהרג ועמד בנו ונלחם בהם אחרי מות אביו ועליו הוא או׳ כן
ינהג מלך אשור וגו׳· ואף מעשה אשדוד אחר מפלת סנחריב היה כי
לא נתפאר על אחד מהם· וג׳ שנים היה בין מעשה אשדוד למעשה כוש
2 ומצרים: ופתחת אזור חגורת השק מעל מתניך שחגרת על ישר׳ שגלו
מעל ארמתם· כענין שלמטה ויקרא יי׳ אלהי צבאות ביום ההוא לבכי
ולמספד ולקרחה ולחגר שק· וכענין על זאת חגרו שקים ספדו והילילו·
ואני בחלותם לבושי שק· וכהנה רבות שמלמדי׳ לך הנביאי׳ ואנשי קדש
חוגרי׳ שקים בצרת עמם· ועל זה א׳ הנביא אכן חליינו הוא נשא· גם

על יורם בן אחאב אתה רואה שלבש שק על בשרו מבית בצרת עמו·
ואם תאמרו היכן הגיד לנו הכת׳ שחגר שק הרבה דברי׳ במקר׳ שלא
הגידם הכת׳ תחלה· ולפי דרכו מלמדך אותם והטעם לפי שלא רצה
להפסיק שיטתו על כך ולא בא לו מקום לכך· ושק יורם יוכיח היכן
הגיד לך הכת׳ שלבש שק שהוא או׳ וירא העם כי שק על בשרו מבית·
ופתוח זה על כרחנו כמו מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם·
וכמו לא נפתח אזור חלציו· ועל כרחנו שק במתנים בכל מקום בחגירה
הוא· וגם לשון מעל מתניך לשו׳ סלוק הוא דמיון מעל רגלך· ולשו׳
פתוח אינו לשו׳ דביקות כלל: ונעלך תחלוץ מעל רגלך· ולא לאבלות
שהרי מסלק השק· וגם אין חליצת נעל במקר׳ דרך איבול אלא לאות
ולמופת כמו שמפרש והולך· ערום ויחף· מכוסה קצת· כמו חפת[1] ארז·
ריחף[1] מובח ארז· ולא ערום ועריה· מגולה הכל· יחף· כמו יעפים·
יגעים: וחשופי שת· מאחור שהיא ערות מצרי׳ שנוהגים בגלוי זה ערוה 4
וקלון· כמו כי תועבת מצרי׳ כל רעה צאן· וחשופי·* כמו חייתו שדי· fol. 18. b.
ואורגים חורי· וקרע לו חלוני· שת· כמו עד שתותיהם: וחתו ובשו· 5
כושיים מארץ כוש ומערי מבצריה שהיו מבטם תפייתם ומבטחם· וכן
מצריי׳ מארץ מצרי׳ וממבצריה שהיו מתפארי׳ בה להשתגב: ישב האי 6
הזה· הנותר בין יארי מצרים ונהרי כוש הנה כך הוא מצרים הגדולה
והבצורה וכוש הרחבה והחזקה אשר היה לנו לנוס שם לעזרה· ואין
לומ׳ האי הזה ירושל׳ שאין אי אלא בימים ובנהרות וירושלם הרים
סביב לה ועוד לכוש לא ירדו ישר׳ לעזרה: מדבר ים· הוא המדבר xxi. 1
הגדול והנורא שאצל ים סוף כענין המדברה דרך ים סוף· והמדבר ההוא
מביא רוח גדולה וחזק· כענין והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר·
רוח צח שפיים במדבר· ואפיצם כקש עובר לרוח מדבר· ולפי שפנוי
הוא בא הרוח משם בכל חזקו ואיתנו בלי הפסק· ומשל הוא מדבר ים
ולא ממש· ומפרש והולך כסופות בנגב לחלף שממדבר בא מארץ נוראה·
כענין המדבר הגדול והנורא· שבא בכל כחו ובלי הפסק כן חזות קשה
הוגד לי על עמי· וכך הוא[2] או׳ הבוגד בוגד עתה והשולל שולל עתה 2
הם מלכי בבל· ואחרי כן ככלות בגידותו ושדידותו של זה עלי עילם
עליו צורי מדי אותו שכל אנחות שהיו העולם מתאנחי׳ ונאנקים על רעתו

---

[1] So MS. * MS. חיו.

3 ושדידותו ובגידותו הכל השבתי׳ ושבת נגש שבתה מדהבה: ועל כן מלאו
מתני חלחלה שסבור הייתי בשמעי זאת שבטל שיעבוד עמי ופסק לגמרי׳
4 ולא כן הוא: שהרי את נשף חשקי וליל תאותי שחשקתי והתאויתי לילה
שבו נלכדה בבל׳ כדכת׳ ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה׳
אותו הלילה שציפיתי לשמוח בו׳ כמו שנא׳ לי למעל׳ בנבואת בבל כי
ירחם יי׳ את יעקב ובחר עוד בישר׳׳ שם לי המקו׳ לחרדה שייכנסו
5 אומות אחרות תחת בבל לשעבד עוד בישר׳ ימי׳ רבים׳ כמו שמפרש
והולך ערוך השלחן׳ נשף חשקי מפרש והחרדה ששם לו׳ מצפה הייתי
לערוך השלחן כלו׳ להיות בטח מבוגד ושודד׳ והנה שמעתי או׳ לי
בחזון צפה הצפית העמד המצפה להגיד לעם שהיל רכב ופרשים באים
עוד אחר בבל׳ ויזהיר את העם שינוסו וימלטו את נפשם׳ ומצפה הייתי
בנשף חשקי אכל ושתה בשלום והשקט׳ והנה או׳ בחזון קומו השרים
ומשחו מגן ומלך אחר תחת בבל׳ מגן׳ מלך׳ כמו כי ליי׳ מגיננו ולקדוש
6 ישר׳ מלכנו: כי כה אמר יי׳ אלי לך העמד המצפה אשר יראה הבאים
7 אחריהם בבל יגיד: ואם יראה רכב צמד פרשים ורכב חמור אחריהם
ורכב גמל אחריהם שודאי אותם יראה והקשיב והשמיע לעם רב קשב
קול גדול למלט איש נפשו׳ ורמז לו כאן שלש מלכיות שכבר יצתה בבל
וכן תמצא בשנת שלש לבלשצר שלא הראו לדניאל אלא ג׳ מלכיות שכבר
יצתה בבל׳ ודימה מלכות שנייה שאחרי פרס לצמד פרשים לפי שיש
8 בה שני גוים[1] מדי ופרס: ובאשר א׳ לי המקו׳ בחזון העמד המצפה להגיד
לעם ולהזהירם אז ויקרא אריה לפני המקום ׳וא׳ לו מה לך להעמיד
מצפה׳ הלא על מצפה אנכי עומד תמיד יומם ועל משמרתי אנכי נצב
כל הלילות להגיד ולהזהיר׳ ואין בהמה וחיה יכולי׳ ליגע בהם להמיתם
מפני׳ וכלפי שדימה שרי מדי ופרס לסוס ולפרשי׳ ושר יון לחמור ושר
רומי לגמל דימה שר ישר׳ לאריה שהוא מושל על כל בהמה וחיה
והוא מיכאל כמפורש בדניאל והוא עומד עליהם למצפה ולשומר לשמרם
9 ולהזהירם׳ ואחר שהשיב האריה כן וקיבל המקו׳ דבריו: והנה זה בא
fol. 19. רכב* איש צמד פרשים׳ הן מדי ופרס׳ ויען האריה ויאמ׳ נפלה בבל׳
שצמד פרשי׳ בא והפילה׳ וכל פסילי אלהיה שבר לארץ׳ ואין להם כח
להציל עד שעשאם מדושה ובן גרן׳ כלו׳ פסילי אלהיה שברם הידק ודשם

---

[1] צמד is written over.

בבנין׳ והאריה א׳ כל זה׳ ושבר מפרש׳ והיוד שבמרושתי ובן גרני כמו
יוד של שכני סנה׳ בן גרן כמו בן מות׳ נפלה נפלה כמו בדרך בדרך׳
מעלה מעלה׳ מטה מטה׳ סובב סובב׳ שהוא חוזק הדבר לומ׳ דווקא
כך ולא ענין אחר: אשר שמעתי׳ דיבור בפני עצמו הוא׳ והאריה המצפה
מגיד לעם זאת׳ והגדתי מוסב על יגיד שא׳ למעלה׳ גם תוכל לומ׳ על
חזות קשה הוגד לי מוסב והנביא אומרו׳ ועיקר החזות לא בא אלא
להגיד שאחר בבל עודיהן משועבדי׳ תחת אחרים׳ ותראה למעלה
כשהנביא מתאונן בביטול מלכות בבל מתאונן שהיא קרובה לו יותר
ולכך לא א׳ כאן אלא והנה זה בא רכב פרשים׳ ועל ידי שא׳ למעל׳
רכב פרשי׳ א׳ גם רכב חמור רכב גמלי׳ אבל העיקר אחר מדי ופרס
בא הקרובי׳ אחר בבלי׳ וכיוצא בזה שהמסו׳ א׳ לי להעמיד מצפה ואריה
11 קרא לאמ׳ אנכי המצפה: משא דומה׳ הוא שעיר שא׳ לי וקרא אלי
משעיר שמר מה מלילה׳ הגיעה עדיין אשמורת הבקר היא אשמורת
אחרונה ונתקן עצמנו לעלות ולפשוט על דומה[1] כבא הבקר ועוד קרא
12 שומר מה מליל דרך זריזות ובחלה׳ והנה אלי קרא: ושומר אחר א׳ לו מה
אתם שואלי׳ על הלילה קרב הבקר והנה הוא בא וגם בעוד הלילה אם
יש לכם לבעות ולחפש מצפוני עשו׳ בעיו׳ תוכלו לבעות ולחפש׳ כי
נדמה ונשתק כמו שמפו׳ בעובדיה׳ אם גנבים באו לך אם שודדי לילה
איך נדמית׳ ואחרי כן שובו אתיו לפשוט עליהם לבלע ולהשחית הכל
שבין כך ובין כך יאיר הבקר׳ והבן כי ארבע משאות האמורות כאן
משנה הכת׳ שם העם ושם המקום׳ מדבר ים ארץ מדי׳ שעיר קורא
דומה׳ קדר קורא ערב׳ וירושלם קורא גיא חזיון׳ וכיוצא בדומה שכאן
אנו מוצאי׳ מי כצור כדומה בתוך הים׳ שאף צר קורא דומה ועל
13 שנדמה ונשתתק: משא בערב׳ הוא קדר כמו שמוכיח בסופו וכלה כל
כבוד קדר׳ ובית של בערב כמו משא דבר יי׳ בארץ חדרך׳ תימא ודדן
היו סוחרי ידך של קדר ורוכליו׳ ועכשיו או׳ כי טעתה בעבור ארחות
דדנים דרך חצרי קדר ואהליו יקדימו ללון ביער שבערב׳ כי כל נאותיו
וחצריו נשמו וחרבו ואין לחם מלון שם׳ וכיוצא בזה תראה במשא
14 צר: לקראת קדר הצמא ועיף הבורח ונס על נפשו מפני אויבי׳ התיו
מים כלו׳ אתם שכני קדר ואחביו קדמו אותו בלחם ומים׳ וכן יושבי

[1] משעיר is written over.

15 ארץ תימא שהיו רוכליו בלחמו קדמו קדר הנודד ממקומו: נמושה
16 ושלוחה על קדר: בעוד שנה׳ מנין שנים׳ אֲנִיאְש[1]׳ כמו ויהי לי שור
וחמור צאן ועבד ושפחה׳ שרוב שורים וחמורי׳ קורא בלשו׳ אחד׳ וכן
הוא או׳ חמשי׳ שנה׳ אניאש[1]׳ ושנות שני שכיר חן שלש כמפורש
xxii. 1 למע׳ במואב׳ כבוד קדר הדרת רוב עמו ושאר ושארית: גיא חזיון׳
היא ירושלם גיא המתח שסבורי׳ עמה שהיא מתח הפצם שבוטחי׳ על
מבצריה ומימיה כמו שמפרש למטה בענין׳ והוא כמו ואת שאול עשיתו
חחה׳ וחזותכם את שאול לא תקום׳ מה לך איפוא תינצלי כי עלית
2 כולך לגגות להשתגב מן האויב: ומה לך ֵלהיות תשואות מלאה עיר
הומיה להלחם ולהיות עליזה בששן ובשמחה הרג בקר שחט צאן אכל
ושתה׳ היה לך לבכות ולחגור שק׳ שהרי חלליך לא חללי חרב שימותו
3 פתאם טביעים בלא יסורי׳ אלא חללי רעב מתים בייסורין: כל קציניך׳
כגון צדקיהו ושריו׳ נדדו יחד׳ ברחו מן העיר׳ מקשת אסרו׳ מבעלי
fol. 19. b. חצים שששמום אסרו * ידיהם׳ ולא כענין ויפזו זרועי ידיו שיתגברו גם
4 הם לירות כנגדם׳ אסרו מרחוק לעירם: שעו מני׳ הרפו מני׳ אמרר
בבכי׳ אבכה בכי תמרורים׳ ואין בכי בלא חגירת שק׳ שכן[2] הוא או׳
למטה ויקרא יי׳ אלהי צבאות לבכי ולמספד ולקרחה ולחגר שק׳ מכאן
5 שהנביא היה חוגר שק מעל מתניך[3]: בגיא חזיון׳ שעשו מתח שלהם
שם וסבורי׳ להנצל עליו׳ הכל יקרקר׳ שוע׳ מבטח׳ כמו אל ישעו
בדברי שקר׳ ישעה האדם אל עשהו׳ מקרקר עיקור של קיר כמו שורש
6 תשרש: ואם תאמרו תעבר מלכות בבל ונשוב לירושלם כבתחלה בלי
שיעבוד אין זאת׳ שהרי אחר בבל מיד עילם היא מדי נשא אשפתו
עליכם לשטום אתכם גם הוא בחציו׳ ואף קיר ארם עמו׳ הם כשדים
הנותרים׳ ערה והגביה מגן עליכם׳ נמצא משיתחיל מלך בבל לשעבד
בכם שוב לא יפסוק שיעבוד ועול גוים מעליכם׳ ומה לכם לעלות
7 ולשמוח׳ וחזר לעניינו לכבוש ירושלם שהתחיל בו: ויהי׳ וגם יהי
מבחר עמקיך מלאו רכב והפרשי׳ שת שתו השערה להלחם׳ כמו שימו
8 וישימו על העיר: ובבאם אל העיר גילה והפיר הק׳ב׳ה׳ מפניהם את
מסך פתח השער ופתח להם שיבואו ותבט ביום ההוא ותבטח אל נשק
בית היער׳ המגנים אשר שם כמו שתמצא בשלמה׳ ובטחת שהנשק

---

[1] Années. [2] MS. סכך. [3] So MS.

ההוא יען ויסך לך במקום המסך והיה לך לדעת שאחרי שהמס׳
גילה לך מסך השער מפניהם אין מגן מועיל לך׳ והיה לך לשוב אליו
ולבקש מלפניו על נפשך ואתה בטחת בחרב ובחנית ולא בטחת בו:
ואף את בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו לבד ממסך השער שנתגלה 9
והיה לכם לידע שאין לעמוד בפני האויב אם לא תשובו אלי׳ וא׳ע׳פ׳כ׳
לא שבתם עדי אלא קבצתם את מי הברכה התחתונה׳ כנגד הבקיעים
הריצים הריצי׳ למעה: ואת בתי מעה שבירושלם ספרתם לראות אם 10
העיר יכולה להיצל על ידם׳ וכאשר ראיתם שמועטי׳ הן ותתצו הבתים
לבצר החומה׳ גם יש לומ׳ ותתצו בתים שסמוכי׳ לחומה מתוך להיות
החומה גבוהה ובצורה: ומקוה׳ ונמא עשיתם למי הברכה הישנה היא 11
העליונה בין שתי החומות ולה הבטתם ובטחתם ולא הבטתם ובטחתם
אל עשיה׳ במים בטחתם ולא במי שבראם ויוצר הברכה לא ראיתם
מרחוק עד שלא תבא עליכם הרעה׳ ולא די לכם שמרחוק בטרם תבא 12
הרעה לא זכרתם את י׳׳ לשוב אליו אלא שראיתם שקרא ביום ההוא
לבכי ולמספד׳ כלו׳ הביא עליכם רעה שהיה לכם להיות בוכים וסופדים
וקורחים וחוגרי׳ שק שהרעה הולכת וגדילה ואין לכם מבטח למעה:
ויודעי׳ אתם ודאי כי לא תנצלו א׳ע׳פ׳כ׳ והנה לכם ששון ושמחה ולא 13
נבנע בעמל וברעה לבבכם לשוב׳ כי מחר נמות׳ והיה לצרה בשעתה
ובעודנו בחיים נאכל ונשתה ונשמח כי הוא חלקינו׳ ומה לנו להצר
צרת מחר אך לשמוח׳ ולא שמעתם למה שהנביאי׳ אומרי׳ לכם לבכות
ולצום ולחגור שק ולקרוע לבבכם׳ כענין גם עתה נאם י׳׳ שובו עדי בכל
לבבכם בצום ובבכי ובמספד׳ כי מחר נמות׳ כענין הנה אנכי הולך
למות וכענין קהלת: ולא שאמינו לדברי הנביאי׳׳ ונגלה באזני הנביא 14
או׳ נשמע באזני י׳׳ צבאות נזר אם יכפר כלו׳ באזני שמעתי את. י׳׳
צבאות או׳׳ נגלה באזני כמו וי׳׳ גלה את אזן שמואל׳ וגלה את אזני:
ולפי שזה המשא על הבטחי׳ בירושל׳ כמו שאו׳ מה לך אפוא כי עלית 15
כלך לגגות סומך לו משא שבנא שלא היה גם הוא מבטחו בהק׳ב׳ה
אלא על מבצר מעה ירושלם׳ ותראה לשונותם שוין׳ מה לך אפוא כי
עלית כלך לגגות׳ מה לך פה ומי לך פה חצבי מרום׳ תם לכך סומכו
כאן שעדיין בענין ראשון מדברי שא׳ למעלה אם יכפר העון הזה לכם
עד תמתון׳ ואו׳ עתה שאף אליקים בן חלקיהו שנדר לו המקום לעשותו
יתד תקוע׳ במקום *נאמן שלא תמוש אז תמוש׳ והוא שאו׳ ביום ההוא Fol. 20.

תמוש היתד התקועה במקום נאמן שעל כרחנו לא נזכרה למעל׳ יתד
תקועה במקום נאמן אלא אליקים ואיך יאמ׳ ביום ההוא על מה
שלמעל׳ בסמוך שביום שתהא תקועה ויתלו עליה, תמוש אלא על כרחך
ביום ההוא על פורענות ירושלם שלמעלה[1] זה הוא תחר וכמו שפי׳·
ושבנא זה לא הוא שבנא הסופר שאליקים בן חלקיהו אשר על הבית
הלך עמו לרב שקה אלא קודם לו היה׳ הסכן· כמו[2] ערי מסכנות·
אשר על הבית· וסבור להיות ממשלתו קיימת בידו ולהיות לאב ולארץ
16 ליושב ירושלם ולבית יהוד׳ עד יום מותו: ואמרת לו מה לך פה· מה
משפט יש לך בשררה זו להיות לאב ליושב ירושלם· ומי אב ומוריש
יש לך בירושלים שהורישך שררה זו שתהיה חוצב לך פה קבר בגדולת
ובשררה זו להיות חוצב מרום קברך שירד אחריך כבודך במותך שאתה
בוטח על כן ששלום ואמת יהיה בימיך לעשות הרע בעיני ולא תיכנע
מפני הלא אין לך גדולה זו אלא מידי ולא ממשפט שיש לך בה ולא
17 מאביך שהורישך: והנ כי הנני מטלטלך ומשליכך בחייך מהר קדשי
ומורידך מגדולתך טלטלה והשלכה הורדה גדולה ומוגברת· גברי שם
דבר ומלשו׳ והמים גברו מאדי גבר חסרוי ועטך עטה· עטייה תניפה
הוא לשו׳ גלילה וכריכה· וכן או׳ ינלול ויכרוך אותך ברוח סופה וסערה
כאהל שעושין הרועים לדור שם לפי שעה במדבר מפני החמה והגשמים
והמדבר רחב ידים הוא ורוח גדולה באה באיתנה וגוללת הכל ומגלגלת
ומטלטלת ומשלכת הכל למרחוק· והוא שא׳ חזקיהו דורי נסע ונגלה מני
כאהל רעי· משכני[3] ואהלי עם יושבי חלד נסע ונגלה ממני ברוחק
כאהל רועים שנסע ונגלל ברוח סופה וסערה· והוא שא׳ איוב כגללו
18 לנצח· ודורי ודור שניהם מדור באהלי רשעים· שמה תמות· בשפל
ובבזיון· ושמה יהיו מושלכות מרכבו׳ כבודך שהיית מתכבד בם ברב
עם שהיו לקלון לבית אדניך· שיותר מדאי היית נוטל שררה וכבוד
ועטרה לעצמך חשובים משל בית אדניך להתגדל עליהם עד שלא יהיו
19 נחשבי׳ שלהם כלום כנגד שלך והיית מתכבד בקלונם: והדפתיך ממצבך
20 ולא תשתרר עוד עליהם: לאליקים בן חלקיהו שהוא עינו ושפל רוח
22 ולא יתגאה על בית דוד עבדי· והוא היה בימי חזקיהו: ופתח ואין

---

[1] MS. שלענין, (של)מעלה is written over. [2] כמו is written over. [3] דורי is written over.

סתרי על פיו יצאו ויבאו: ותקעתיו לפי שרימה שבנא לאהל רעי 23
תתקע בארץ רחבת ידים עראי מדמה אליקים לאהל בל יצען בל
יסע יתדותיו לנצח׳ ויתד זו יתד אהל היא ותקיעה נפלת באהל׳
ויעקב תקע את אהלו בהר׳ ועל ידי היתד נפלת בו לשו׳ תקיעה׳ וכן
או׳ ותקעתם יתד בהר קדשי׳ במקום נאמן וחזק שלא תמוש׳ שכל כך
תהא יתד אהל ממשלתו תקועה במקום נאמן למעלה שכל בית אביו
ואחיו שסביבותיו בתחתית האהל יתלו ביתדות האהל ולא ימושו
יתדותיו ממשא תלייתם קל וחומר שרוח לא תניעם ממקומו לעמותו
ולצונפו א׳ע׳פ׳ שהוא תקוע בגבה ההר׳ וזהו חלוף למלטל שבנא:
כבוד בית אביו׳ רוב עמו׳ מכלי האגנות׳ הגדולים׳ עד כלי הנבלים׳ 24
הקטנים: אבל ביום ההוא שתפול ירושלם תמוש היתד התקועה 25
לאליקים ונכרת המשא שהיא נשאה עליה בתליית כבוד בית אביו׳
כלו׳ עד יום גלות הארץ תהא ממשלתו קימת: אניות תרשיש׳ xxiii. 1
ההולכות תרשיש והבאות משם ותרשיש שם אומה מבני יון ומקום
סחורה הוא׳ כי שדד המתח לכם מהיות בית מבא שם למסחר׳ והרי
צור יושבת על מבואות ימים שכל אניות הים עוברי׳ ושבים דרך עליה
ממזרח וממערב מצפון ומדרום שהים מתפלג שם׳ ומעתה יש להם
fol. 20. b. לעבר לשפת רחב הים המערבי לצד פוליא *שהיא ממלכות כתים היא
רומי׳ כי מארץ כתים פוליא ורומי במערב ים הגדול שבמערב ארץ
ישר׳ הן׳ וכן דרך ימים המחוזות והנמלין כלם על שפת הים הן מקום
שהנחלים הולכי׳ ונכנסי׳ שם בים רק אם יש איים בים כגון צור וכית׳
בה לכן להם דרך האיים במשוטה׳ וצור היתה אי גדולה מאד בים
ולצד מזרח הים היא ומשוכה לצפון ארץ ישר׳׳ ושם מתרחב הים מאד
מאד לפי שמתפשט לד׳ רוחות ומד׳ רוחות יבאו לה עמים רבים כמפורש
ביחזק׳׳ ועכשיו כשחרבה כל אניות שהיו הולכות עד עתה במשוטה
מתרשיש לצר לצד המזרח צריכות הן לילך שפת המערב לצד כתים
במקום הנמלין׳ כי הואיל שמחוזות המזרחיים בטלו מהם ילכו דרך
המערביים׳ כי רק צור היתה שם אי לצד המזרח׳ וכשחרבה היא חרב
כל המזרח אבל לצד המערב לא היתה שם אי מפני רחב הים רק
כתים שעל שפתו׳ וכך או׳ מארץ כתים נגלה למו [1] הגמל והמתח לבית

[1] On marg. מארץ כתים נגלה למו׳ פירוש אף בארץ כתים לא

לבא׳ כי המתח המזרחי שרד להם מבית מבא׳ ועל זה הלילו אניות
2 תרשיש הבאות מדרום ים הגדול שבדרום ים כתים: דמו יושבי אי׳
התאפקו והשתתקו גם אתם ישבי האיים בכל מקום שעל סחר צידון[1]
עבר ים שהיו ממלאים אתכם כל טוב ועכשיו חרבו׳ וגם שאר גוים היו
מוליכי׳ לצור סחורות ממקומות אחרים ומשתכרין על ידה כמו שמפרש:
3 ובמים רבים זרע שיחור׳ פתרונו חרע שיחור הנדל במים רבים כענין
זרעו במים רבים׳ קציר יאר המובחר היתה תבואתה של צר שלפי
שהיתה במים כולה אין לה מקום זרע כל כך לתבואה ומצרי׳ מוליכי׳
לה לתבואותיהם ומוכרי׳ לה ביוקר ומשתכרין׳ לפיכך גם במצרים ייללו
עליה׳ גם שאר גוים ייללו עליה שהרי סחר כל הגוים היתה כמפור׳
4 ביחזק׳׳ בושי צידון ממבטחך כי כיזב לך הים ממבטח מעוז שהיית
בוטחת בו׳ כי א׳ לך ים מעוז הים שבטחת בו מפני אויב א׳ לך לאמר
אל תבטחי בי כי אנכי הריתיך אם אנכי ילדתיך כי תבטחי בי׳ לא
חלתי ולא ילדתי אותך ולא גדלתי בחוריך ולא רוממתי בתולותיך:
5 כאשר יבא שמע צידון למצרים יחילו ויפחדו על עצמם כאשר יחילו
ויפחדו על שמע צור המעטירה׳ כי גם צידון ממלכה גדולה היא׳ שעד
עתה היו מצרים בוטחי׳ על יאוריהם וכשיראו שתי ממלכות הללו
חרבות היושבות על מבואות ימים יחילו על עצמם׳ וכן תמצא ביחזק׳
מפורש שצור קדמה למצרי׳ לחורבנ׳ ששכר נתנה מצרים לנבוכדנצר
6 על חורבן צור: עברו תרשישה אתם עברי ים לסחורה׳ הלילו יושבי
7 האיים על יושבי צור: הזאת לכם עליזה מימי קדם קדמתה׳ כלומ׳ וכי
על זאת הייתם או׳ שהיא קריה עליזה מימי קדם קדמתה׳ שעתה יובילוה
8 רגליה מרחוק למקומה לגור לגלות ממקומה: מי הוא שיעץ זאת על
צור המעטירה עטרת תפארת בראשה וענק מלוכה׳ שאף סחריה היו
9 כמו שרי מלכיות אחרות: יי׳ צבאות יעצה לילך בשביה׳ לחלל גאון
10 כל צבי נציב ומושל׳ להקל ולזלזל כל נכבדי צור ולהכניעם: עברי
ארצך כמו יאר שכלה תשקיע בים כמו שמוכיח ביחזק׳׳ ואין אדם יכול

ימצאו צר וצידון מנוח כמו שאמר למט׳ בתולת בת צידון כתיים קומי
עבורי גם שם לא ינוח לך:.

[1] On marg. צר וצידון אחד הם׳ כמו שכת׳ ביואל וגם מה אתם
לי צר וצידון׳ וכת׳ בזכריה צר וצידון כי חכמה מאד׳ ובספינה יחזקאל
יושבי צידון היו שטים לך:.

לעבור בה שבלה אנמי מים· אל בת תרשיש לכי ועברי שבארצך אין
לך מזח וחוזק עוד לעמד שם: שחרי נמה ידו חמק׳ על חים להרחיב· 11
יי׳ צוה אף על כנען שבים והוא צידון בבור כנען לשמיד מעוז הים שלו
שהיה בוטח בו׳ כמו שמוכיח למעל׳ כי אמר ים מעוז הים לאמר: ובך 12
א׳ לא תוסיפי עוד לעלח משיעשקו אותך בתולת בת צידון אל ארץ
כתים קומי עבורי לפחדי· גם שם לא ינוח לך שלא תמצאי רכלתך
וסחרתְ ידך שם כמו בצר והצטרכי עוד לשוטט *בְמקומות אחרים fol. 21.
למצא מחיתך: הן ארץ כשדים[1] זה העם שלא נחשב כל כך בממשלת 13
לשעבר א׳ע׳פ׳כ׳ אשור שהוא עם עז וקשה יסדה[2] כשדים[3] לציים·
להרבה ולשממה[4]· כמו שמוכיח ביחזק׳ הנה[5] אשור ארז בלבנון· גם
הם אתו ירדו שאולה אל מי דמית ככה שמשמע הנה אשור שהיה
גדול ממך עז וקשה לא עמד בפני מלך בבל שגם הם ירדו שאולה·
ואתה[6] שלא דמית לו בגודל ובכבוד איך תנצל· ובנבואת נחום או׳
התיטבי מנוא אמון היושבה ביארים גם היא לגלה הלכה· גם את
תשכרי תהי נעלמה· הנה לך ממה שמקנתר את מצרים על ידי אשור
ביחזק׳ ואת אשור על ידי מצרים בנחום תדע ותשכיל שהמכה את
מצרים הכה את אשור· גם רבותינו ע׳ה׳ אמרו שנה ראשונה כיבש
נינוה· הקימו בחוניו כלומר ואם תאמר לכך יסדה לציים שלא היו בה
חומות ובניינים לכך נאמר הקימו בחוניו· בחן ועפל שלהם הקימו ונבחן
למעלה· עוררו ונשאו ארמנותיה א׳ע׳פ׳כ׳ שמה למפלה קל וחומר אתם:
הילילו אניות תרשיש במה שפתח בו מסיים· מעוזכן· מעוז הים: כימי 14, 15
מלך אחד· כימי מלך בבל שהחריב את צור כדכתי׳ ועבדו הגוים האלה
את מלך בבל שבעי׳ שנה· נמצא שכל שבעי׳ שנה שהיתה מלכות קיימת
לא נשאו ראש כל הגוים שהחריב ולא א׳ הכת׳ שבעי׳ שנה דוקא בבל

[1] בבל is written over. [2] עם is written over. [3] בבל is written over. [4] On marg. לפי פי׳ זה שיסדה מוסב אל זה העם הכתוב בראש הפסוק צריך לפרש יסדה כמו כי כן יסד המלך שהוא לשו׳ מירה תצוי ורוצה לומר זה העם גזר עליה שתהיה לציה ושממה והגבון אאשור מוסב· בלומר העיר הגדולה אשר אשור יסדה ובנאה· חשרים עשאוה ציה ושממה·. [5] במפלת מצרים is written over. [6] מצרים is written over.

חגוים אלא לפי מלאת לבבל שבעי׳ שנה כמו שא׳ בישר׳׳ שהרי מצרים
לא היתה בידו אלא מ׳ שנה כמו שמוכיח ביחזק׳ והרי ישר׳ לא היו
שבעי׳ שנה בגלות בבל לפי הפשט ולא לדברי רבותנו ע׳ה׳׳ שלדברי
רבותנו יש מהן י׳ח׳ שנה בארץ לאחר שהעלם כורש׳ ולפי הפשט יש
מהן י׳ח׳ שנה בארץ קודם החורבן אלא מתחילת מלכות נבוכד נצר
שכיבש נינוה עבדו גוים את מלכי בבל שבעי׳ שנה׳ אבל שבעי׳ שנה
של צור לא היו כולן תחת בבל כי מדי ופרס השלימום׳ לכך לא א׳
תעבדה את מלך בבל שבעי׳ שנה במקר׳ ראשון אלא ונשכחת צר שבעי׳
שנה כימי מלך אחד׳ כימי שעבוד אחד מן המלכים ששעבדו מלכי
בבל והוא אשור שכיבש שנה ראשונה׳ נמצאת נשכחת אף בימי מדי
ופרס׳ שהרי אחר חרבן הבית החריבה נבוכד נצר כמו שמוכיח ביחזק׳׳
יען אמרה צור על ירושלם האח׳ הרי שמדי ופרס השלימו ע׳ שנה שלה׳
ואילו היה אומר כימי מלך בבל היה נשמע כל זמן שמלכות בבל קיימת
היא לא נתקיימה כל כך אחר החרבן׳ אלא כך או׳ צר שהיא מן
המאוחרות תהא נעשת כראשונה׳ ולא לשע · · · [1] שאינו או׳ אלא
ונשכחת צור׳ שמשמע ש׳א׳ע׳פ׳ ששב שבותה תהא נשכחת מן הגוים
שלא יבאו אליה לסחור כבראשונה למדת שכשפסקה מלכות בבל שב
שבותה׳ אבל עדיין לא חזרה לקדמתה להיות סחר גוים עד שתתעשר
מעט מעט ותתחיל לילך בסחורה אצל אחרים׳ והוא שאו׳ קחי כנור
סבי עיר זונה נשכחה ואז יבאו גם אחרי׳ אליה כבתחילה׳ והוא שאו׳
16 חנתה [את] כל ממלכות הארץ : סבי עיר׳ בשוקים וברחובות׳ אולי תזכרי
שישמעו מאהביך אשר שכחוך נעימות שיריך וישימו לב ויזכרוך ויקרבוך :
17 ושבה לאתננה׳ שיבואו אליה גוים למסחר ותשתכרי ולא שתתעשר בכך
18 פן תכבע וכחשת ואמרה מי י׳ כבתחלה : אלא והית סחרה ואתננה
שיתנו לה קדש ליי׳׳ והיאך שלא יכניסוהו לאוצר ולא בנייני טבה
וחתק[2] יעשו ממנו להתגאות בו ולמרוד בי כבתחלה אלא שאם יעבדוהו
ויכירו כחו וגבורתו במצרים שאמרנו למעל׳ ועברו זבח ומנחה יהיה להם
הרבה לאכול ולשבעה ולמכסה בגדי חפש שכל מה שישתכרו הגאונים
fol. 21. b. והרעים שבהם יתן לטוב לפני האלהים ויכינו *והם ילבשו׳ ואין ליושבים
לפני יי׳ אלא משל כאדם שנותן פרס לעבד משרתו היושב לפניו׳ שאינו

---

[1] So MS. [2] חסן is written over.

עושה מכל מה שנותן לו רבו אלא אוצרות ולא ברניות שיתגדלו בו אינם
עושי׳ אלא אוכלי׳ ושותין ושמחים בחלקם׳ והוא לשון ליושבי׳ לפני יי׳
שאינן עסוקי׳ אלא להתישב בעולסם לפני המקו׳׳ ולהיות לפני יי׳ כמו
xxiv. 1 הוא היה גבור ציד לפני יי׳׳ ואברכבה לפני יי׳ בעולם: הנה יי׳ בוקק
הארץ׳ לפי שאמר פורענותה ולא א׳ עונה עכשיו א׳ עונה׳ הנה יי׳
בוקק הארץ׳ צור׳ ובולקה׳ ענין השחתת הם׳ כמו כי בקקום בוקקים
חמורידהם שחתו׳ ועוה פניה׳ ולא יהיה לה פרי ותבואה׳ ומשל הוא:
2 והעם כעם ככהן כעבד כאדניו כשפחה כגברתה׳ עד כאן שיטת מרים
שפלים׳ מיכן ואילך שיטת משפיל גבוהים׳ ואו׳ שישפיל את הגבוהים
3 וינביה את השפלים׳ ולפי שגבהה צור מאד והוא עונה: וכמו שמוכיח
4 תבח תבח׳ בת תחת נאוה: וכמו שמוכיח אומללו מרום עם הארץ׳
5 כשפלו גבוהי העם: כי עברו[1] תורות חלפו חק כלו׳ איש לזרועו היו
בח׳ כל הגדול מחבירו בולעו מפני גאונם ועשרם׳ וכעונש דור המבול
וסדום וא׳ע׳פ׳ שעדיין לא נתנה תורה וחק מכל מקו׳ נענשו על גאונם
ורעתם׳ וכך או׳ תורות וחוקי משפטיהם הראשוני׳ שהורגלו בהם בין
איש ובין רעהו חלפו מהם מפני עשרם וכבודם׳ הפרו ברית עולם׳ ברית
ראשנים שכרתו ראשוניהם עם ישר׳ בימי שלמה וחירם מלכם׳ וכן הוא
או׳ בעמוס בנבואת צור ולא זכרו ברית אחים׳ וכן מוכיח ביחזק׳ שגם על
6 ישר׳ נענשו׳ יען אמרה צר על ירושלם האח אמלאה החרבה: על כן
אלה׳ אלת שבועת הברית שהפרו׳ אכלה וכילתה ארץ צר ויאשמו׳ עון
שבועת שקר קורא אשם כמו שתראה באשם גזלות׳ חרו׳ יבש לחלוחיתם׳
7, 8 כמו ועצמי חרה מני חורב: אבל תירוש׳ לא היין משמח עליזים׳ לא
סוף דבר יושבי צר וצידון שקראם למעלה עליזים אלא כל העולם:
9 בשיר ובשמחה לא ישתו יין אלא בכובד ראש[2]׳ ימר׳ יהא מר׳ כלו׳
10 למרורת פתנים יהיה להם׳ כמו חמת תנינם יינם: וכל כך למה לפי
שנשברה קרית תהו ומעוז הים שבלב ימים ותהומות היתה חזקה׳ ואיך
ישמח אדם כל העולם יראגו על עצמם׳ שאפילו בלב הים לא יכלה
זאת להינצל ואיך ינצלו ישבי היבשה׳ סגר כל בית מבואת הים שהיו
11 סחר גוים מבוא בהם עוד למסחר: ערבה׳ לשו׳ ויהי ערב ויהי בקר׳

[1] MS. חלפו.

[2] On marg. בשיר לא ישתו יין וגו׳ אך כשיהיו אוברים ומרי נפש׳ כמו תנו שכר לאובד ויין למרי נפש׳.

12 כאילו בא השמש יום השמטה: נשאר בעירי בצורי ושאייה והנשאר
בה בתים ובנינים׳ כל שעריהם כתותים׳׳ נמצא נשאר ושאייה כפל׳
13 ושמה ויוכת שער כפל: אלא כך יהיה להם בקרב הארץ בתוך העמים
יהיו מפחרי׳ ונפוצים ונולים מעט מוער כנקף זית כעוללות׳ אבל בעיר
14 לא ישאר רק שמה וכיתות שכל יושביה ינלו מסנה: ובאחרית חמת
הנותרים בעמים בכנפות הארץ ישאו קולם׳ בסוף ע׳ שנה שישובו׳
ירנו׳ על שובם׳ בגאון יי׳ אשר גאות עשה שהגדיל לעשות עמם לקבצם
15 ולהשיבם לארצם׳ צהלו מים׳ מאייהם ביישבם אותם: על כן באורים
כבדו יי׳ דברי הנביא׳ על כן׳ על מעשה צרי׳ אורים ואיים ענין אחד
16 הם כמו מאור כשדים: ועל שראה חשבת שבותה לקץ שבעי׳ שנה
שלגמרי היא יוצאה מגלות ושיעבוד ושוב לא תגלה וישר׳ לא יצאו
מגלות ומשעבוד לקץ שבעי׳ שנה שלהם אלא ישתעבדו מגוי אל גוי׳
בכך מדבר מעתה ובוכה וכן או׳ מכנף הארץ ממקום תפוצות צרי׳
זמירות צהלת קול הנותרים כנוקף זית וכעוללות׳ שמענו׳ בשוב שבותם׳
כמו שא׳ ישאו קולם ירנו בגאות יי׳ צהלו מים׳ צבי לצדיק׳ שקיום
והצבה והעמדה יש בארץ לנותרים אשר יצדקו ויזכו לפניו לשוב
fol. 2a *לאדמתם בהכירם כחו וגבורתו ולא יוסיף עוד להגיד רגלם מעל
אדמתם כי לעולם יתיצבו בה וישכנו לעד עליה משישובו לקץ ע׳ שנה׳
ואמרי׳ אולי ישובו ולא ינלו עוד אבל אני א׳ע׳פ׳ שאשוב לקץ שבעים רזי
לי לעולם׳ דל כבודי ומשמן בשרי ירזה שעוד אשתעבד ואצא בגולה ימים
רבים׳ אוי לי שאני משועבדת וגולה יותר מכל עם׳ רזי לי רזי לי׳ כמו
בדרך בדרך׳ סובב סובב׳ מעלה מעלה׳ ולפי שבונדי עמי בגדו ביצרם
ולא במשנה אלא בגידות[1] בוגדים חידונים בגדו בו ולא שבו מדרכם
הרעה וא׳ע׳פ׳ שלקו ולפי שבגדת בו בגידות אחר בגידות אתה ישר׳
17 יושב הארץ פחד ופחת ופח עליך עוד אחר שתכלה מלכות בבל ויכלו
שבעי׳ שנה ותשוב לארץ ותשב בה[2] שתשתעבד למדי ופרס[3] וליון[4]
18 ולרומי[5]: והיה הנס והנמלט מקול הפחדי׳ והעולה והנמלט׳ כשיטת
והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע׳
כי ארבות ממרום נפתחו להמטיר עליך פחים לעכבך בשעבוד מלכות

---

[1] בגד is written over. [2] יושב הארץ is written over.
[3 4 5] פחד, פחת, and פח are written over.

רביעית[1]· ועל הפח מוסב כי ארבות· ולפי שהמטרה נופלת בפח ימטר
19 על רשעי׳ פחים תפֹם בו לשו׳ ארבות השמים: רע׳ התרועעה הארץ·
בבבל· פור התפוררה· במדי ופרס· על ידי הפחד· מוט התמוטטה·
20 ביון· על ידי הפחת: נוע תנוע ארץ כשכור וכמלונה שבראש האילן·
ברומי· על ידי הפח· שיהו נבהלין בבהלה ותמהון איך יצאו מן
הפח האוהזם· וכבד עליה פשעה באחרונ׳ והאחרון הכביד עליהי
ונפלה· באחת הפח ברגלה· ולא תוסיף קום· לימים רבים עד אחרית
21 הימים: והיה ביום ההוא· בימי נפילתה כשנתמלאה סאתה· יפקד יי׳ על
צבא המרום· על שרי האומ׳ שבשמים ששעבדו בה ועל ידי פקודת
הצבא יפקד על מלכי האדמה שישעבדו בה אשר להם מלכות העולם:
22 ופקודה זו לא יחד תהיה אלא לכל אחד בזמנו כמו שמוכיח בדניאל
שישפילם ולא ימיתם אלא כך יהיו בידו בשפלות כאדם שאוסף אל
בית הבור למשמרת עד בוא יום המשפט· וסגרו על מסגר· שלא
ימשלו כבראשונה· ומרב ימים שתפסוק מלכות רביעית וישובו ישר׳ כבר
לארצם אז יפקדו· להמיתם· כמו שמפרש לממ׳ ועשה יי׳ צבאו׳ בהר
הזה משתה שמנים· בלע המות לנצח· והוא פירוש פקודה זו אלא
שמפרש אותן רוב ימים מתי זמן הפקודה כשימלוך יי׳ בהר ציון
ובירושלם וכבר שבו ישר׳ לארצם כמו שפירשתי· ואו׳ הנביא שבח
23 על כך ומתוך השבח מפרש פקודתם ועשה יי׳ לכל העמים: וחפרה
הלבנה ובושה החמה· כשיהו סבורי׳ לצאת ולהאיר לעולם כתמל שלשם
ימצאו אור גדול הרבה יותר מאד משלהם המאיר לעולם· כענין לא
יהיה לך עוד אור השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך כי יי׳
יהיה לך לאור עולם· ואז החשך יכסה ארץ וערפל לאמים· ומשל הוא
כלומר ולישר׳ תהיה אורה ושמחה ברווחתם ובישועתם יותר מאור
השמש והירח· ומ״מ׳ אין אני מיאש את לבי ממשמעות המקר׳ שממש
יהיה כן כי יש כח באלהינו להרבה מזה ויראו עיני וישמח לבי עם כל
עמי· כי מלך· ואז יפקוד עליהם עונם· ובבראות הנביא ישועה כזו א׳
שירה כלפי מה שא׳ למעל׳ קינה לאמר אוי לי בראותו השיעבוד והצרה·
ונגד זקניו כבוד· כענין כבדני נא נגד זקני עמי· והפי׳ כך הוא· ונגד
זקני עמו יכבדוהו צבא השמים החמה והלבנה שלא יאירו בפניו וימעטו

[1] פח is written over.

xxv. 1 אורם מפני אור כבודו: כי עשית פלא· הפלאת לעשות· ומהו הפלא·
עצות שיעצת על האומות מרחוק מימים רבים ביד עבדיך הנביאים·
2 אמנה אמן· נאמנו דבריך בהם וקיימתם: כי שמת בנייניהם ומבצריהם
מעיר לגלים מעח תנים· קריה בצורה שלהם שמת למפלה· וקרייתך
fol. 22. b. *ועירך אתה עתיד לכונן ולבנות על תילה אחר חורבנה· ארמון זרים
השימות והחרבת מעירם שלעולם לא יבנה· וארמונך והיכלך עוד ישב
על מישפטו כבראשונה· לכך תפס עיר וארמון באומות כנגד ירושלם
3 והיכל: על כן יכבדוך עם עז המריע לאחרים וניח בשבילך מלהרע·
4 ייראוך· ומפני מוראך יניח מלהרע: כי היית מעח לדל· לישר'· ויאמר
בלבו איך אשלח יד באחרים הנה יי' אלהי ישר' ישפוט וינקום ממני·
מורם· יום רעה· כי רוח ודעת עריצים להרע לעמך היה כזרם קיר
5 המפיל קיר וחומה רעועה· ולכך היית להם למחסה: הרי לקיר היית
למחסה חרם מים כבירי' שוטפי' שלהם ושאון שלהם הכנעת והחרבתה
כחורב שמש בארץ ציה וצמא· חורב בצל עב· אפי' בצל עב שהיה
להם ללחלחם ולהרטיבם הבאת עליהם חורב ושרב שזמורות עריצים
יענה ויחליש· לשו' עני ודל· והיאך· יענה זמיר עריצים ויכניע שאונם:
6 ועשה יי' צבאות לכל העמים בהר הזה· הוא הר ציון הנזכר למעלה·
משתה שמנים ממוחים· מבהמות מחים ושמנים· ומשתה שמרים
מזקקים· מיין השוקט על שמריו ומשכר לנודדם ולהמשיכם אליו כצייד
הצד עופות וחיות ומשליך להם במקום הפח אוכל להמשיכם וכשבאו
7 אל הפח אז פורש עליהם רשתו ולוכדם: והוא שא' ובלע בהר הזה·
ויצפון בהר הזה· בציון. פני הליטה ללוט פניהם· כמו וילט פניו·
לעור את פניהם שלא יראו רשתו· והמסכה הנסוכה· כמו את היתד
הארג ואת המסכת· טֵיילא אוֹרְדִיאה[1]· וכל המקרא כפול· ליטה ומסכה
אחד הן· וכן הוא או' כי נסך יי' עליכם רוח תרדמה ויעצם את עיניכם·
8 הלוט הלוט· כמו בדרך בדרך· סובב סובב: ואיך יהא מבלע להם פני הלוט
הלוט· בלע אל המות להמית ולהשמידם· וכן הוא או' בזכריה והיה
ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוי' הבאים על ירושלם· גם העורון
והשגעון ומשתה סף רעל נזכר שם· ואז מחה יי' דמעה מעל כל פנים
שלא ירעו לישר' עוד גוים· וחרפת עמו יסיר· שהיו האומות מחרפי'

---

[1] Taille ordie.

אותם לאמר אית אלהיך כי אנו יכירו כחו וגבורתו׳ ואין לך נביא שלא
9 תהא מלחמות העמים נרמזות בו׳ וא׳ עמו הנזכר למעל׳ לכל הגוים אתם
הייתם או׳ לנו אית אלהיכם הנה זה אלהינו שקוינו לו שיושיענו מידכם:
10 כי תנוח ותשקוט יד יי׳ בהר הזה להכות את כל הגוים שנאי ציון והיד
היא הליטה והמסכה הנטעת להם בהר הזה מפרשה׳ ונדוש מואב
שהודף את ישר׳ תחתיו׳ במקומו׳ כהדוש תבן ברומן לבנים׳ ובשביל
חרפת עמו יסיר׳ שא׳ למעלה תפס מואב׳ כדכת׳ שמעתי חרפת מואב
11 אשר חרפו את עמי׳: ופרש ידיו הנה והנה בקרב ארצו׳ לעזרה׳
כאשר יפרש ידיו השוחה השם במים רבים׳ לשחות ולצאת מהם׳
שמשפיל טבה נפו במים עם ארבות ידיו הם שיחיה שרק הזרועות
נראים׳ ולא יוכל לצאת מיד אויביו שישינהו בין המצרים בקרב
Is. xxvi. 1 ארצו: ומבצר משגב חומותיך׳ מואב׳ השח השפיל המק׳: חומות וחיל׳
2 שלא ירדו חומותיה ולא יהרסו כמבצר משגב מואב: פתחו שערים
ויבא בם גוי צדיק אשר צדק חכה לכך בהיותו שומר ומצפה קיום
אמונת מבטח אלהיו בגולה א׳ע׳פ׳ שהתמהמה קץ ישועתו׳ כענין אם
יתמהמה חכה לו כי בא יבא ולא יאחר והוא יבא בשעריה ולא יבא
3 בם עוד צר ואויב: יצר לבם הסמוך ובטוח בך שתקיים מבטחך׳ כענין
סמוך לבו לא יירא׳ תצר׳ תתן להם יצר ומחשבת שלום שלא
4 יירא כי בך בטוח׳ ולכך תן לו לב בטוח בלי פחד לעולם: בטחו
ביי׳ עדי עד׳ א׳ע׳פ׳ שהצרה מושכת עליכם כי יכולים אתם לראות
fol. 23. עתה כי ביה יי׳ מעוז צור משגב לעולם׳ וכל זה מן השיר וכן *או׳ זה
5 לזה בשיר: ובמה תתראו כי בו מעוז משגב צור ומחסה׳ כי השח
ישב מרום חן האומות ששיעבדו בהם כגון רומי וחברותיה׳ והאיך
6 השח השפיל אותה והגיעה עד עפר שתרמסנה רגל דרך חילוכה בלי
ניקוף תגף ולא רגלי אדם קל ברגליו ובריא להלך להגביה רגליו אלא
רגלי עני ומאסר וחולה שאינו יכל להגביה רגלו כל כך מרוב חלשות:
7 ארח לצדיק מישרים׳ ארח שלך לצדיק מישרים הוא בלי מכשול׳ כענין כי
ישרים דרכי יי׳ וצדיקי׳ ילכו בם׳ מישור בלי מכשול׳ גם אתה ישר מעגל
צדיק תפלס׳ כלו׳ לפי דרכו [אתה] תלוי עמו׳ כענין עם נבר תתבר עם
תמים תתמם׳ מי שהולך ביושר עמך גם עתה [leg. אתה] תתהלך עמו ביושר׳
8 ולפי שרוצה לומ׳ אף ארח משפטי׳ יי׳ קוינוך התחיל בדבר זה: אף ארח
משפטי׳ יי׳ קוינוך׳ קוינוך שתשיב לצדיק כצדקתו לפלס מעגל ישר של

צדיק׳ אף קינוך לשפט ברשע בעת רשעו שלא ימצא מקום לחטא
ואז יוחן כמפורש למט׳׳ לשמך ולזכרך שתעשה להם שם ודיבר בעולמך
שיכירוך וידעוך הרשעים בחייהם על ידי שתוכיחם ותיסרם לוח נפשינו
9 מתאוה׳ וכל חמקר׳ כפול: ומפרש תאות הנפש נפשי איותיך בלילה
על משכבי׳ שדרך חמקר׳ לתלות מחשבת האדם בלילה על משכבו
בכמה מקומו׳׳ אף את רוחי ודעת לבי בקרבי אני משחר ודורש
ומבקש אותך לעשות משפט ברשע ולהוכיחו בחייו׳ כי כאשר משפטיך
יהיו לארץ להוכיח האדם אז צדק למדו ישבי תבל ויתיסרו וישובו׳
10 כענין משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה׳ ואז יוחן רשע בל למד
צדק שבארץ נכוחות ומישרים שעושין בה משפט וצדק יעול ולא ילמד
היטב׳ ושאינו רוצה בחייו גיאות י׳׳ ומשפטו שיעשה בו ואתה שמכריתו
מן העולם לאחר מותו בלי אחרית ותקוה והיה עולמך מתקיים אף
בהם׳ בל למד ובל יראה׳ כלומר שלא למד צדק בארץ הנכוח׳
11 והצדק׳ וגם לא ראה מוסרך ותוכחותיך שישוב ויחיה: י׳׳ כשרמה
ידך עליהם לשפטם ולינקם מהם הם אינם רואים שישובו ויחיו׳ כי
לבניהם תצפון אונם ועמלם להכרית אחריתו בדור אחר שאין היכר
והבחנה׳ יום מקרה הוא היה להם או יום משפט אלהים הוא׳ והיה
ראוי שיחזו בעיניהם בחייהם קנאה שאתה מקנא לעם עני ודל אשר
עשקו ורצו לשפט משפטם ולריב ריבם לקבוע קבעיהם׳ ויבושו
ממועצותהם שהיו סבורי׳ לבלעם כשאול חיים ואין אלהים דורש
לנפשם אף לכלות באש חמתך צריך המזידים והפושעים בך ביד רמה
12 שלא ישובו על מוסר משפטיך: ואחרי שכך היא מדה לפניך י׳׳ תשפת׳
תיסד ותכונן׳ שלום לנו בל ימוט לעולם׳ וחזר על ישועת ישת חומות
וחל ועל יצר סמוך תצר שלום שלום׳ כי גם כל מעשנו פעלת לנו׳
שאם אנחנו חטאנו גם אתה פעלת לנו את כל מעשינו ואם לא למעננו
13 עשה למען שם כבודך שאנו מיוחדים בגוים: שבעלונו אדנים זולתך
לעבוד ולדרוש את אלהיהם ולומ׳ אנו לבד אדניכם ומושיעכם ואין לכם
לעבד ולדרוש אלא אותנו׳ כמעשה מדי ופרס בגזרת דריוש על דניאל
שלא ידרוש ויתפלל רק אליו כאשה המיוחדת לבעלה׳ וא׳ע׳פ׳כ׳ אנחנו
לבד בך אנו בוטחים לבד שמך מכיר בעת צרה׳ כענין ואנחנו בשם
י׳׳ אלהי׳ נזכיר׳ ולפי שיטה זו א׳ כאן אלהינו מה שלא א׳ בראשונים׳
ולמה לבד בך נזכיר שמך שהרי ראינו עתה כי אתה הוא תמית ותחיה

14 אבל הם אין להם תשועה: מתים שלהם בל יחיו על ידי אלהותם
רפאים שלהם בל יקומו עוד על ידם על אשר[1] אתה פוקד ומשמידם
מארץ חיים ושמם לא יזכר עוד כי נשכח זכרם׳ כלומר כשאתה ממיתם
15 אין בהם כח להחיות: אבל אתה יספת לגוי על גוי אשר בחרת לך
יספת לעשות רבות כאלה וכאלה להמית ולהחיות להוריד שאול ולהעלות
fol. 23. b. לחיות *מתכבד[2] ומתקדש על ידם לעיני גוים רבים׳ רחקת כל קצוי ארץ
16 בשבילם ולכך לבד בך נזכיר שמך: יי׳ אם בצר פקדוך הגוי אשר בחרת
לך או יחיו מתיך׳ היתה נגיפתך בהם נגוף ורפוא׳ כי בידך כח
להמית ולהחיות׳ כך השיטה׳ צקון לחש׳ אם במצור ובמצוק כאשר
יציק להם יתלחשו לאמר אבל אשמים אנחנו על מוסרך שלהם לאמר׳
17 כמו הרה שתקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה׳ בבא בנים עד משבר
וכח אין ללדה׳ כן היינו מפניך יי׳ שאין בנו כח לישועה אם אתה
18 לא תושיענו: שהרינו חלנו כעת[3] שילדנו הבל ורוח היתה לנו לידתנו
שעוד אנו כואבים כבראשונה ועוד נהפכו עלינו צירנו שאין בנו כח
לעשות לנו ישועה ורוחה׳ ובל יפלו ויפלאו לעשות ישבי תבל אם אתה
19 לא תושיע ותפליא:׳ אם כך פקדוך בצר וכך חיו מכירי׳ כחך וגבורתך
או יחיו מתיך אותם אשר המתה. ברעה ביד אויביהם׳ נבלתי׳ רפאי
עמי אשר רפו ונבלו ברעה׳ נבלה ורפאה משמע אחד שכל רפה נובל
ונופל׳ יקומון׳ כי בידך כח להמית ולהחיות׳ כי טל אורות ובקרים שכל
הדשאים יציצו ויחליפו גזע על ידו שמוליד ומצמיח מן הארץ דשא
ועשב׳ כן היה להם טל תחייתך להוציא שכני עפר מן הארץ להחיותם׳
טל אורות׳ רוֹשֵׂיאָה מַמִּינַבְלָא[4]׳ וארץ׳ והארץ׳ שאין אנו עושי׳ ישועות
ופלא׳ על רפאים שיקומו ויחיו תפליא ותושיע׳ יפלו׳ כמו ויפלו מאד
בעיניהם בעזרא שהוא כמו ויפלאו׳ וכפל הוא על ישועות וארץ פתרונו
ומוסב על ישועות בל נעשה ארץ׳ ובל יפלו ישבי תבל׳ וגם יש לפותרו
והארץ אשר לא נעשה בה ישועות ופלא תחנה[5] מחנה הרפאים אשר
יקומו׳ בענין ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד׳ תפיל׳
כמו על פני כל אחיו נפל׳ והנפלים עליו מבנימין׳ ועכשיו הוא מענין
כי טל אורות טלך׳ ועכשיו שלא פקדוך בצר ענשת אותם׳ ואו׳ לישר׳

---

[1] לכן is written over. [2] נכבדת is written over. [3] כמו is written over. [4] Rosée matinable. [5] תפיל is written over.

אחרי אשר לא פקדת אלהיך בצר ומר עליך ענש על שעמדת במרדך
20 ולא נכנעת לפניו׃ זו היא תקנתך׃ לך עמי בא בחדריך׃ כלו׳ הכנע
עצמך גם עתה לפניו ושוב עדיו בצום ובכי ובמספד להגן בעדך׃
אולי יחנן שאריתך׃ ומשל הוא הסגר חדריו ודלתיו בעדו׳ כענין ואתם
21 לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר׃ כי הנה י״ ׳יוצא ממקומו׳ דמיון
ועבר י״ לנגוף את מצרים׃ לפקד עון ישב הארץ לבער הפושעים
והמורדי׳ בו׳ וכענין לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר׳ כי על
צחיח סלע שמתהו להעלות חמה לנקום נקם׳ וזה בחורבן בית ראשון׃
xxvii. 1 ביום ההוא שיבער הרשעים מן הארץ בצאתו יפקד י״ בחרבו הקשה
הגדולה והחזקה׃ כלו׳ להשמיד ולהכרית מעל פני האדמה׃ על לויתן
נחש בריח׃ הן רשעי׳ גמורי׳ הנשכים את העם בשניהם כתנינים׃
כנחש עלי דרך וכשפיפון על ארח שמבריח הדרך מן הקצה אל
הקצה׃ ויש נחש כגון עכנא שמקיף את השדה ואת הכרם לישוך
ולהמית כל הבא והוא עקלתון׳ והרג אף את התנין אשר בים במקוה
המים ובאגמים וממיתין את העם׳ הכל ישמיד ויכרית מן הארץ בגלות
בבל וחמאיה ישמיד ממנה אשר חמת למו כדמות חמת נחש׳ כמו
פתן חרש יאטם אזנו אשר שניהם חנית וחצים לאכל עניים מארץ
ואביונים מבני אדם׳ ולפי שדימה אותם לנחשים ותנינים תופס בם
לשון בריח ועקלתון׳ ולשון ים כלומר בבל מקום שהם ישמידם מן
2 הארץ׃ וכאשר יתבערו הרשעי׳ הנשכים את העם מן הארץ אז כרם
חמר ענו לה׳ לארץ׃ לה מוסב על יושב הארץ שא׳ למעל׳ וישב הארץ
הן הנחשים׃ כרם חמר׳ יין׳ ענו לה׳ לארץ׳ כלו׳ לחום עליה שלא
לכלות הכל בשביל נחשים שבה׳ אלא הנחשי׳ אמית והנטיעות יישארו
3 כשיכלו רשעי הארץ בבבל׳ אז אשים עיני על עמי לטובה׃ והוא שא׳
אני י״ נוצרה׳ לארץ׳ ולרגעים כשתצטרך להשקות אשקנה׳ כלו׳ אשמר
שאר עמי שלא יכלו עמם׳ פן אפקד[1] עליה׳ כלו׳ שלא יהא המשחית

---

[1] On marg. כת׳ בספרים דייקי׳ פן יפקד עליה׳ והוא כמו אפקוד׳ פתרונו על הכל אפקוד אבל לא עליה׳ או פת׳ כמו לא נפקד ממנו איש׳ לא יחסרו עליה׳ ויש לפתור או יחזק במעזי׳ כן או׳ ישר׳ שהק׳ יהיה לו למעוז ויעשה לו שלום מן האויב ואז בבני׳ הבאים ישרש יעקב׳ או בימי׳ הבאי׳ א״ע׳׃.

Fol. 24. *מכלה הטובים עם הרעים׳ אשים עיני עליהם תמיד לשמרם יום ולילה
4 פן יספו בכל חטאתם: חמה[1]׳ זו להשמיד את עמי להכרית מעל פני
האדמה׳ אין לי׳ עליהם׳ שמי שהיה נותן לי להיות כשמיר ושית
המציתין בהבערתם מגדיש ועד קמה ועד כרם זית׳ כלומר שאילו היה
לי חמה להכריתם במלחמת הנחשים והתנינים שהייתי מבער והורג
סביבות הכרם לא הייתי מחפש אחר התנינים והנחשי׳ אלא הייתי
פוסע בתוך ומצית יחד כל הכרם בשביל הנחשי׳ הנטמנים בו׳ אלא
חסתי על הכרם והייתי מחפש אחר הנחשי׳ והורגם והכרם הייתי
5 משייר: או יחזק במעזי מוסב על אפשעה בם אציתנה יחד׳ כלו׳ או
הכל הייתי מכלה או היה נכנע אף הנחש והתנין מפני להחזיק במעזי
שלא יאמר עוד כחי ועצם ידי עשה לי את החיל ופושע בי׳ אבל
אם הוא לא יכנע מפני לעשות לי שלום ונחת רוח לגמרי שלא להלחם
אפי׳ בו להורגו׳ אז אף הכרם הייתי מכלה על ידו וחמה זו אין לי
6 עליהם אלא ע׳פ׳ שהנחש והתנין עומד במרדו: הבאים בחדריהם
וסוגרים דלתיהם בעדם ונכנעי׳ להחבאות מפני זעמי הן הכרם׳ ישרש׳
יעשה שורש יעקב יציץ ופרח וירטב ישראל ומלאו פני תבל תנובה׳
7 שחסתי על הכרם בהרגי נחשי׳ שבו[2]: ותראו אם מעולם היה לי חמה
עליו להכרית הכל כמו על שאר אומות׳ אם הכיתיו כמכה שהכה
8 אותו מכתו אם כהרג שנהרג מאויביו הורג ממני: שאף כשייסרתיו
על ידי האומות לא להשמיד אלא כך צויתי לגוי המיסרו׳ בסאסאה׳
במדה תריב את הארץ׳ והיאך׳ בשילוח ענפיה ודליותיה כלו׳ בעשרה
ובכבודה להשפיל ולהכניע בעמל לבה לשוב אליי וכן או׳ בסנחריב
הוי אשור שבט אפי וגו׳ בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו לשלול
שלל ולבוז בז ולשומו מרמס׳ והוא לא כן יחשב׳ כי להשמיד בלבבו
ולהכרית גוים לא מעט׳ והגה והיפך ועקר גוף הנטיעה בכעסו ברוחו
הקשה׳ כמו ברוח קדים עזה׳ אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה׳
ומפרש מליצת בסאסאה בשלחה תריבנה שצוה לשבט אפו ולמט׳
9 זעמו שכך צוהו: לכן׳ על שחטא יעקב בניי בזאת יכפר עונו בשומו

[1] חמה is inserted on marg. [2] On marg. על לשו׳ כרם חמס לשו׳ ישרש יציץ ופרח ולשו׳ בשלחת והגה ברוחו הקשה ביו׳ קדי׳ ולשו׳ סעיפיה וקציריה׳. [3] ידמה is written over.

כל אבני מזבח׳ כלומר הכניעהו והשפילהו שישוב אלי ויכתת הרק כל
אבני מזבחותיו כאבני סיד הנשרפות ומנופצות לעפר שלא יקומו אשרי׳
חמני׳׳ בזאת׳ חח׳ ולא להשמיך ולהכרית: כי עיר בצורה בדד 10
תשיבנה מיושביה לתגלותם׳ נוה תשים משלח ונעזב מיושביו כמדבר
שהוא מקום מרעה׳ ששם ירעה עגל ובהמות נחות׳ ושם ירבץ וכלה
סעיפיה׳ בשלחה׳ ששילחה׳ וענפיה ודליותיה ויאכל עשרה וכבודה
ויכלהו׳ אבל הנוף יהא קיים׳ ורק אליו אל תשלח ידך: והוא לא 11
עגלי׳ הרבין שם כמו שצויתיו׳ אלא כשהיו קצירה ענפי גידולי
הפירות מתיבשי׳ מטעל כדרך שמתיבשי׳ בחורף היה משבר סעיפיה
ומשליך כסבור אין להן עוד תקוה והרי יש להן עוד תקוה בעבור התרף׳
אף זה כשראה הק׳ב׳ה׳ כועס על ישר׳ א׳ אין להם עוד תקוה והתחיל
להשמיד ולהכרי׳׳ והרי יש להן תקוה בעבור זעם׳ נשים באות׳ האף
הנשים היו באות ושורפות ומדליקות[1] אור בנוף הנטיעה עצמה[2] ששתי
קצותיה אכלה אש ותוכה נחר שלא תגדל עוד ולא תעשה עוד ענף ופרי
לאבד תקותה׳ אותה׳ נוף הנטיעה כמו סעיפיה׳ כי לא עם בינות הוא׳
הגוי ההוא הסכתו מכה גדולה להבין אחריתו של ישראל׳ איכה ירדף
אחד אלף אם לא כי צורם מכרם ויי׳ הסגירם׳ והוא או׳ ידינו רמה
ולא יי׳ פעל כל זאת׳ ועל כן לא ירחמנו עשהו ומגדלו להוכיח גוים
אלא כשם שהוא ייסר עמו בכליה כן הק׳ ישמידהו ויכלהו כמו שמוכי׳
בענין הוי אשור שבט *אפי׳ ויצרו׳ להיות שבט אפו ומטה זעמו: fol. 24. b.
והיה ביום ההוא שלא ירחמנו ויפקד עליו אכזריות חמתו׳ יחבט הגוים 12
שמשבלת הנהר׳ נהר פרת׳ עד נחל מצרים להשיר ולהוציא מהן ישר׳
כזה שחובט ענפי הזיתים להוציא ולהשיר הפרי׳ ודימה הגוים לענפים
וישר׳ לפרי הזית[3] שכן הן ישר׳ מעורבין בין האומות בגלותם כפרי הזית
בין הענפים׳ ולפי שהתחבטה בענפים הן הגוים או׳ ואתם תלקטו כזה
שמקלט הזיתים תחת האילן בנשרם׳ לאחד אחד׳ מביניה׳ ולא יישאר
אחד מכם ביניהם: והיכן ילכו׳ תקיעת שופר תלמדם הדרך לירושלם 13
אף לאובדים ולנרחים שאבדו ונרחו ממקומם׳ כמו צאן אובדות היו
עמי׳ והשתחוו ליי׳ כלם בירושלם ולא בביתאל ובדן׳ ועל כרחנו אין

---

[1] מאירות is written over. [2] אותה is written over. [3] MS. הזאת.

זאת בימי עזרא כי במצרים ובאשור נשארו כלם ואף שבבבל לא עלו
xxviii. 1 כלם· אלא דבר זה מפורש כענין ויצא חטר מגזע ישי: הוי עטרת גאות
שכורי אפרי׳· עד כאן דבר דרך משל ועל גלות בבל· לך עמי בא
בחדריך· על לויתן נחש בריח· כרם חמר ענו לה׳ יציץ ופרח· ועכשיו
מדבר אותו הענין על אותו שבימיו· וכלפי שאמר שהבאים ונסתרים
תבנעים מפני זעמו ישרש ויציץ ופרח בכרמו אומר עתה הוי על אותם
שמתגאים בעשרם וכבודם ואינם חרדים לבא לחיחבאות מפני זעמי
מטובה רוחם כי הם לא ישרשו ולא יציצו ויפרחו בכרמי שאף ציץ
פרחם יהא נובל מהם· ולשאר עמו הנחבאים מפני זעמי וחרדים על
דבריי אהיה להם לעטרת צבי ולא לציץ נובל כמותם· כן חשיטה:
הוי על עטרת גאות שכורי אפר׳· שעל ידי שמחת לבב שהיין משמח
ומטיב לבם אינם חרדים לדברי להסתר מפני זעמי אלא מתגאים
כנגד נביאיי על עשרם וכבודם כטוב לבם· הוי להם וציץ נבל יהיה
לו· כציץ העשב המיפה אותו שהוא בראשו כעטרה ולמחר ימולל
ויבול כן יבול מהם מהרה קיום העמדת העטרה שהוא מתפאר בה
שתתקיים[1] לו לעולם· העטרה אשר על ראש בני גיא שמנים שיהו
חלומי יין בראשם במקום העטרה· כענין הכתי בל חליתי הלמוני בל
ידעתי· גיא שמנים· מקום מובחר והוא אלפא ליין· והוא בקרן בן שמן
המזכר בכרם היה לידידי בקרן בן שמן כי כן שיחת ישעיה· שכל ארץ
ישר׳ מדמה לאותו מקום ועטרה מדמה לציץ פרח העשב המקפת ראשו
2 בעטרה: ומה הוי על העטרה· הנה שער קטב חזק ואמץ ליי׳· כענין
וסער מתחלל על ראש רשעי׳ יחול· כזרם ברד הבא בסערה וקוטב
וטורף וממית אדם ובהמה אשר ימצא בשדה כן יהא קוטב והולם
אותם בראשם· והקטב הוא הלומי יין שא׳ ולבד הקטב וההלימה יהיה
כזרם מים כבירי׳ שוטפים להוריד מראשותיהם עטרת תפארתם ארצה·
והיאך· שבידם יניחו לארץ עטרת ראשם הם כעצמם מרוב צרתי·
3 כענין גזי נזרך והשליכי· ויגז את ראשו: ואחרי שהונחה לארץ תרמסנה
4 עטרותיהם ברגלים לבה ולקלן: והיתה ציצת נבל צבי תפארתו
כשתבול· יבאו בזים לאלתר ויחטפוה· הוא שיחטפו עשרם וכבודם
והוא הניבול· כבכורה· על ציצת נובל מוסב כבכורי הציצה· בטרם

[1] צבי is written over.

קיץ· עד שלא תתבשל לגמרי· אשר אם יראה הרואה אותה בראשיתה
יחטפנה ויבלענה בעודה בכפו שבא לתולשה· עד שלא יתלשנה ממש
יבלענה· ואין לומ׳ בכפו כמו כפות תמרי׳ שאין לשו׳ הכתובי׳ נכון׃
5 ביום ההוא שיוריד וישפיל הגאונים שבהם אז יהיה לעטרת צבי וקיום
והעמדה ולא כציץ נובל של אותם גאונים· ולצפירת נוי תפארה
6 להתפאר בה לשאר עמו· ליהודה הנשאר בארץ *ולפליטי ישר׳׃ ואומר fol. 25.
שישפיל הגאונים ויגביה השפלים· ולרוח דעת משפט יהיה ליושב על
המשפט· הוא חזקיה מלך יהודה· לשפוט צדק[1]· ולגבורה יהיה למשיבי
מלחמה כנגד איביהם הנלחמים בשעריהם להושיעם ממלכי אשור ומכל
7 איביהם׃ וגם אלה על שאר עמו מוסב כמו שוכיח למט׳ משלי העם
הזה אשר בירושלם· נבלעו· ברעתם· כמו ועצתו אבלע· כל דברי בלע·
בלע יי׳ פלג לשונם· לשו׳ בלבול והפך· ולכך שגו העם אף בראה
בדברי נביאי אמת הרואים את הנולד לומ׳ שקר הם מתנבאים· פקו·
כשלו· העם אף בפלילי המשפט שכהן אמת מורה להם· כמו ופיק
8 ברכים· לפוקה ולמכשול· והוא כענין כי כשלה ברחוב אמת׃ כי כל
שלחנות· אף של כהן ונביא ואיך יאמינו עוד כהן ונביא· מלאו קיא
צואה· מן השכרות· בלי מקום· להסב בנקיות העיף והיגע הבא לנוח
9 ולהסב׃ ואחרי שגם כהן ונביא שגו בשכר את מי יורה כהן עוד
דעת· להורות לעם· ואת מי יבין עוד נביא שמועה· להגיד לעם· כענין
את אשר שמעתי מיי׳ צבאות הגדתי לכם· ומי יורה מוסב על כהן אשר
תורה יבקשו מפיהו· ומי יבין שמועה מוסב על הנביא· לגמולי מחלב
עתיקי משדים שֶׁמֵּעָתָה כך הם העם כתינוק שמתחיל לדבר שכל מה
שאומר לו אומר אחריו ואינו מבין ואינו מבחין בין טוב לרע בין
מאיסות וביעור לנקיות· שכשנביא מצוה לו גם הוא מצוה לו
וכשהכהן מורה לו קו[2] המשפט גם הוא מורה לו אותו קו עצמו
לומ׳ קשט עצמך ואחר כך קשט אותי שגם מעשיך כמעשיי ואיך
10 תוכיחני׃ ואם יאמ׳ לו כהן ונביא זעיר שם הסתלק משלחנך ואל
תאריך עליו כי מלא קיא צואה הוא גם הוא או׳ לו כך שאמר

---

[1] On marg. ולרוח משפט וג׳· כעין שנ׳ ונחה עליו רוח יי׳ רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת וג׳·
[2] MS. קיו.

11 שלחן כהן ונביא מלאים קיא צואה בשלו: ודמיון דברי הכהן
והנביא לעם מעתה כמו לעני שפה שאין מביני׳ אותו כגמולי מחלב
12 אחרי שגם הוא כמוהו: אשר אף אותו שאמר להם דבר לטובתו לאמר
זאת המנוחה· היסב השלחן והיא הארץ· הניחו לעיף· הבא עיף
ויגע ממלאכתו· כענין הלעיטני נא כי עיף אנכי· וזאת המרגעה· כלו׳
לא תשכרו למלא שלחנכם שהוא מנוחה ומרגע לעיף קיא צואה שלא
תטמאו את הארץ להגלותנו ממנה וא׳ע׳פ׳כ לא אבו שמוע· כי על ידי כהן
ונביא התועים לא יאמינו אף לכהן ונביא אמת· כי איך יבחינו בין דברי
זה לדברי זה הואיל ויש כהן ונביא שנים ולהמתין עד יתקיימו דבריו
13 אינן ממתינין כי או׳ ימהר יחישה מעשהו: והיה להם אף דבר יי׳ כמו
כן מנביא אמת וכהן צדק צו לצו שלו וקו לקו שלו וכן זעיר שם זעי׳
שם ולמען כן ילכו וכשלו· צו שם מצוה· כמו כי הואיל הלך אחרי צו·
וצו לצו כמו בדרך בדרך· סובב סובב· ומוסב על שנו בראוה· לנביא·
וקו לקו מוסב על פקו פליליה· לכהן· וזעיר שם מוסב על כי כל שלחנו׳
מלאו קיא צואה בלי מקו׳· לשניהם· כן עיקר שיטה זו למדקדקים בעברי
14 ובענין: לכן שמעו דבר יי׳ אנשי לצון· המלעיבים ומשחקי׳ בנביאוי[1]·
משלי העם הזה אשר בירושלם: החושבים לינצל בממשלתם ועל ידי
15 ירושלם שהיא משכן שמו: כי אמרתם לנביאי האמת המוכיחי׳ אתכם
אחרי שאנו יושבי׳ בירושלם שהיא מקדש אלהים כרתנו ברית את
מות ועם שאול· וסמוך לשאול· כמו עם באר לחי ראי· עשינו מחה לנוס
שם מסערת המות והשאול· שוט· לשו׳ אני שיט· מים רבים השטים
fol. 25. b. בים ושוטפים מאד* הן גלי משברי מות· כי יעבר סמוך לנו· לא יבאונו·
כמחה הסמוך לסערת הים שהאניות ניצלות שם מפני סערת הים· כי
שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו· הכזב שאתם אומרי׳ מחסנו הוא·
והשקר שאתם מכזים הוא סתר לנו· וכן דרוו של ירמיה או׳ תשבע להם
גזרה טובים ורעה לא ראינו· ולא תבא עלינו רעה כי ירושלם תהיה
לנו למחה· וכן הוא או׳ ובאתם בבית הזה ואמרתם ניצלנו· והרי על

---

[1] On marg. לפי שהיו מעטים בדברי נביאי אמת ובוחרים בדברי נביאי השקר ככת׳ למט׳ אשר אמרו לרואים אל תראו ולחוזים אל תחזו לנו נבואות [נכוחות] דברו לנו חלקות חזו מהתלות· וכת׳ ותבטחו בעשק ותשענו עליו·.

16 ירושלם אתם בוטחים למטט: לכן הנני יסד׳ הנה אנבי מיסד ומיושב
בציון שאתם בוטחי׳ בה להמלט שם· לאבן בחן· לבחנכם אם תחיו ראוים
לינצל בה ואם לאו· פינת יקרת מוסד· בסידי מוסדי· בייסוד וישוב·
דרך הבנאים שמושיבי׳ בזוית החומה אבנים גדולות ויקרות אבני גזית·
וכן בזוית שכנגדה ומייסרין ומישבין אותו יפה יפה וסדין אותו לחברו
יפה בסיד לנרבך אשר תחתיהן ואחר כך נוטין קו מאבן לאבן ועל פי
בליסתו ושקיעתו וגבהו יעשו נרבך האבנים שבנתים ואם הן גבות יסתתום
וימעטום ואם הן דקות ישליכו וישימו אחרות תחתיהן· נמצאו כלם
נבחנות על ידי השתים· נמצאת ציון משלכת החוטאים מתוכה על ידי
שכינה באבני הפנות המשליכות אבנים גרועות מבניהן· ולא כמו שהן
סבורים שתהא להם למקלט על ידי שכינתי והמאמין לי כדבר זה לא
יחיש לומ׳ כדבר זה ימהר יחישה מעשהו למען נראה· כלו׳ ואם תראו
שלא ימהר לבא אל תבטחו לכם על שקר לאמר שלום שלום כי ודאי
17 יבא ולא יעבר: ושמתי משפט לקו· כאדם הנוטה קו על גבי[1] פנת לישר
החומה· והדקה למשקלת כמו כן לישר הרכסים והבליטות· ויעה· יסיר
וינדוף· ברד· שא׳ למעלה הנה חזק ואמיץ כזרם ברד· מחסה כזב שלכם·
וסתר השקר שתסתרו בו· מים כבירים שוטפים· שא׳ למעלה ישטופו
18 ויעבירו: וכפר למות ברית אשר כרתה לכם· אם תעבר הברית ומיתתכם·
וחזותכם· ומחח שלכם שסמוך לשאול להמלט לא יתקיים· שכשיעבר
שוט מים רבים השטים ושטפים והייתם לו למרמס שיעבור על טוב
צואריכם· שוט· פלוט[2]· בדרך הים שיוצא לשעות ושוטף כל אשר ימצא·
19 והוא לשו׳ כי יעבור ולשו׳ מדי עברו יקח אתכם: כי בבקר בבקר· בכל
בקר· יעבר ביום וכן בלילה בתחלתו בהעריב שכן דרך הים יש מקומות[3]·
ומשל הוא על נבוכד נצר מלך בבל שעברו כמה פעמי׳ בארץ ישר׳ ובבל
פעם היה שוטף ומגלה את ישר׳ כמפורש בסוף ירמיהו· בשנת שבע יהודים
ג׳ אלפים וכ׳ג׳· בשנת י׳ח׳ נפש ח׳ מאות ול׳ב׳· בשנת כ׳ג׳ נפש ז׳
מאו׳ ומ׳ה׳· ואין לפרש זה על גלות אשור שתחלת הענין הזה אינו
מדבר אלא בבני ירושלם· והיה רק זועה והעדה לכל שמעיו להבין
השמועה משנה לשנה· וכן או׳ בירמיה ובא בשנה השמועה ואחריו בשנה
20 השמועה וחמס בארץ ומושל על מושל: ומה שמועה תשמעו מדי שנה

---

[1] אבני is written over. [2] Flot. [3] So MS.

בשנה· שקצר לכם המצע מהשתרע מלפשוט רגלכם עליו· דייסטינדלייר[1]·
שבכל שנה ושנה יבאו גדודי כשדים יותר ויותר ויפשטו בארץ וימעטו·
ישר׳ דרכיהם מלילך כמו שהיו רגילי׳ מפני פחדם עד שיהו נסגרי׳
מפניהם בעיר דלתים ובריח· והמסכה· היא הכילה שעל גבי המיטה·
צרה ונדקקה ונתבסה למטה שאין אדם יכול לשאת ראשו במטה· כהתכנס
וכהאסף אדם בה לישכב· שאף בערי המבצר שיאספו ויתכנסו שם לא
21 יוכלו להראות ולשאת ראשם· כי מחודדים אימה: כי כהר פרצים יקום
י״· כמו שקם בבעל פרצים לפרוץ אויבי דוד לפניו כפרץ מים כן יקום
לפרוץ אתכם לפני אויביכם· כעמק בגבעון· בימי יהושע שדמם השמש
עמד עד יקום גוי אויביו כן ינוע וירעש עליכם למצוא פנאי לינקם מכם
fol. 26. לעשות* מעשה׳ זר מעשהו· באכזריות חרות ישפט בכם ולא כאב ורחמן·
כי כמו ששש עליכם לשעבר להטיב אתכם כן ישוש להאביד אתכם:
22 ועתה כלו׳ ובדבר י״ זה אל תתלוצצו כמו שאתם מתלוצצי׳ על השאר
בצו לצו קו לקו· פן יחזקו מוסריכם· שכשם שחזק עליכם מוסריכם
למור עליכם יותר בנבואה זו יותר מן השאר על שנתלוצצתם על השאר כן
יחזקו עוד למור עליכם יותר מזו· כי כלה ונחרצה גזירה גמורה ופסוקה
שלא תעבר שמעתי מאת י״ צבאות ואין להשיב· לכך שימו לבכם ושובו
23 אליו אולי ירחם: ומשדבר אלהם הנבואה חזר ומוכיחם ומיעצם מדרך
24 העולם כאילו מעצמו· האזינו ושמעו קולי: אם כל היום יחרש החרש·
הוא האריס העובד שדה בעל הבית כדי לזרוע ולא יותר לעולם אינו
חורש· אלא אם היום חורש ומרפה הקרקע למחר יפתח ויפרייש הקרקע
הגה והגה· וישדד· ושׂשה ערוגות ערוגות· כי ענין אחר לא תיחשב
חרישתו לבעל השדה שדרכן היה לזרוע עיקר הערוגה תבואת הלחם
ובגבוליה סביב קצח וכמון בערוגה שבין ערוגה לערוגה שלא היו רוצין
לזרוע כל הערוגה שלימה מדברים שאינן צריכי׳ כל כך כמו שיוכיח
בסמוך· נמצא טורח חנם ועמל לרוח הואיל ושינה מדעת בעל השדה
ואיבד שכרו א׳ע׳פ׳ שחרש שדהו כל זמן שלא יפתח וישדד· אף אתם
למה לו רוב זבחיכם וחנם אתם באים ליראות פניו· הכל כמפורש
25 בתחילת הספר: גם עוד תראו מן העובד שאף אם חרש ופיתח ושידד
אדמתו הלא אם כששוה פני האדמה כשבא לזורעם והפיץ קצח וכמון

[1] D'estendelier (=de s'étendre).

יזרוק בכל הערוגה למלאות הערוגה מהם מה שראוי לעשות בחטה
ושעורה שהיא תבואת הלחם· שכשאדם רוצה למלאות ערוגתו מן הזרע
מפיץ הזרע בכולה ושם חטה שורה בראשי הערוגות כשר המלך בגדוד
שיושב ראש ובְשִימה בהנחה ביד שלא בזריקה ובהפצה מה שראוי
לעשו׳ בקצח וכמון· ושעורה כמו כן שם בשימה שלא בהפצה ובזריקה
במקום מסוים ומסומן וניכר בזוית אחת דבר מועט· וכן הכסמת ישים
בשימה בלא הפצה וזריק׳ בגבולי הערוגה· נמצא שמילא ערוגות השדה
26 מדברים שאינם צריכי׳ ומתבואת הלחם לא זרע רק הגבולים: ועכשיו
הלא אם כה יעשה ויסרו בעל השדה במשפט יביאוהו אל השופט
27 והשופט[1] יורנו שיש לו דין עליו: כי לא בחרוץ· במרג חרוץ· יודש
קצח· ולא אופן עגלה על כמון יסב ויתגלגל· לדוש· שוה העני בעל
השדה שהיה סבור ששדהו מליאה חטה ושעורה וכסמת תיקן מורגים
וכלי הבקר ועגלות לדוש תבואותיו וכשבא לקצור מצא הכל קצח וכמון
וכי לאילו טרח לעשות כלי רישה· שהרי במטה ובשבט בלבד יודש
28 קצח וכמון שאין אדם יודע מהן כל כך שלא יהא די לו במטה: אבל
לחם תבואת הלחם המרובה צריכה לדוש ולדוק במרג חרוץ ובאופן
עגלה כדי לדוש מהר כי לא לנצח הדוש ידושנו· לחבוט במטה· שאין
דש פעם אחת יותר מב׳ או ג׳ עמרים וצריך לטרוח ולדוש בכל שבוע
כדי סיפוקו נמצא דש כל השנה· לפיכך צריך למורג חרוץ ולאופן עגלה
לדוק מהר· ואף אם המם גלגל עגלתו ופרשיו כלים המפרישי׳ הגרעין
מן הקש לדוק לא ידוקנו בלא מורג חרוץ בעל פיפיות· כי אופן עגלה
ופרשים דשין ואינם דקין· אבל המורג דש ודק· כדכת׳ הנה שמתיך
למורג חרוץ חדש בעל פיפיו׳· תדוש הרי׳ ותדו׳· ולפיכך תחלה מעבירי׳
על התבואה אופן עגלה לעקור הגרגיר ממקומו והמורג נמשך אחריו
עליה ודש ודק· קל* והומר שבמטה לא יודק· אף אתם עשיתם מן fol. 26. b.
העיקר טפל והטפל עיקרי· עבודת המקו׳ עראי ושל ע׳ז׳ קבע· ואתם
29 סבורי׳ לינצל במה שאתם עובדי׳ אותו: גם זאת· א׳ע׳פ׳ שמעצמי אני
מוכיחכם ומיעצכם מדרך העולם מעובדי האדמה מעם יי׳ צבאות יצאה
להוכיחכם שאין עצה ותושיה לאדם אלא ממנו· וכבר הוכחתי אתכם
מאותו בתחלת נבואתי· למה לי רוב זבחיכם· וכל הענין· ומרוח קדש

---

[1] אלהיו is written over.

סיבבתי לכם פני הדבר עתה דרך משל ודרך ארץ׳ וחזר להוכיח בני
xxix. 1 דורו: הוי אריאל אריאל׳ מגדל עז שלי׳ קריה שחנה בה דוד עבדי
ואוהבי שהכין לי בה מקום למקדש וקראה קרית מלך רב׳ שעתה על
מבטח מבצריה מורדים בי׳ ספו שנה על שנה לעשות חגים להיות
אוכלים ושותים ושמחי׳ וחוגגי׳ כמו שא׳ למעל׳ והנה ששון ושמחה הרג
בקר ושחט צאן אכל ושתה מדי שנה בשנה א׳ע׳פ׳ שאתם רואים שדל
כבודכם תמיד וצרות רבות עליכם שסוף שינקופו אתכם מנובה מבצר
אריאל אם לא תיטיבו כנוקף זתים מטבח האילן ומשיר למטה כאדם
שאו׳ שמח שמח כי סופך ללקות׳ וכן הוא או׳ והנה ששון ושמח׳׳ וכת׳ אם
2 יכפר העון הזה לכם עד תמתון׳ נמצאו חגיהם מענישי׳ אותם: והציקותי
אני לאריאל שאביא עליה סנחריב מלך אשור והיתה תאניה ואניה[1]׳
לתאנה ואניות כלפי שמחותיה וחגיה שהיא שמחה וחוגגה עכשיו׳ והיתה
3 לי כאריאל׳ לא כמקדשי ומשכני אלא כמגדל עז המורד בי: וחניתי
כדורי׳ כיושב אהלים׳ כרועה הנוטה אהלו בבקעה לרעות צאנו לבטח
4 ימים ואין מחריד׳ וצרתי עליך מצור מצב וקבוע וקיים: ואז תשפלי
מגאותך לדבר אלי תחנונים בקול נמוך ושפל׳ כאוב שמצפצף והוגה
5 בלחש קול דממה דקה: ואז כשתיכנעי ותבקשי תחינה והיה כאבק דק
המון זרים שביך׳ והגאונים ישפלו ויוכתו ואת כלם ישא רוח כאבק דק
וכמוץ עובר המון עריצים שבך העושקי׳ והרוצצי׳ אביונים׳ והיה לפתע
6 פתאם שברך׳ שמעם יי׳ צבאות תפקד להכניע ולשבר גאונך ומטה עזך
ברעם ורעש כלו׳ בחרי אף גדול׳ והוא שעלה ותפס כל ערי יהודה הבצורות
שהיו גאון עזם וכאשר ישבתו וינערו זרייך ועריציך אז וגנותי עליך להושיעך
7 למעני ולמען דוד עבדי אשר חנה בך: והיה כחלום חזיון לילה שיעוף
ולא ימצאהו ויורדו בחזיון לילה ויאבדו פתאם המון כל הגוים הצבאים
8 עליך וכל צביה מצור מוצב שצבתי עלייך: והיה כאשר יחלם הרעב
והצמא התאב מאד לאכל ולשתות׳׳ והנה אכל׳ וסבור ודאי שכן הוא
ומוחזק הוא בכך והקיץ וריקה נפשו כן יהיה המון כל הגוים התאבים
לתפוש ציון וסבורי׳ ומוחזקי׳ ודאי שהוא בידם כאילו כבר לכדוהו׳ וכאשר

---

[1] On marg. והיתה תאניה מוסב אקרית חנה דוד שהקריה תהיה
תאניה ואניה והיתה לו כאריאל׳ פי׳ הקריה תהיה מלאה דם חללים
והרוגים כמו שרתיל המזבח להיות מלא דם קדשים׳ הפך כצאן קדשים
במועדיה כן תהיינה הערים מלאות צאן אדם׳.

יקיצו בבקר וימצאו כל גבוריהם ושריהם פגרים מתים והנה הם רקים
9 חסרים מתאותם: ותמהו׳ מוכיח על התמהמהו שהוא לשו׳ אשטורדישן[2]·
ושעו מוכיח על השתעשעו שהוא לשו׳ השע עינים· והרי הוא כאילו או׳
הרי אתם טוכים בתמהון לבב שלא להבין ובעורון עינים שלא לראות·
10 והרי אתם מחוגגים ונעים כמו שכורים ולא מיין ושכר: כי נסך יי׳
עליכם מסכת רוח תרדמה והוא התמהון· ויעצם את עיניכם· והוא
העורן שאינכם מבינים וראים את הנולד וגם את הנביאים שלכם ואת
ראשיכם החזים· שעשיתם לכם ראשים לחזיונות ולנבואה· כסה עיניהם
מלראות להגיד לכם את הנולד׳ וחזו לכם משאות שוא ומדוחי׳ ולא
גלו לכם* על עונם להשיב שבותכם: ותהי לכם ולנביאיכם ולחזיכם fol. 27.
11 חזות הכל שנביאי האמת מתנבאי׳ לכם אפי׳ חזות שהוא נראית לעינים
שודאי תתקיים שכבר התחילו האומות לשעבד בכם וללחוץ אתכם לחץ
גדול ולהגלותם מעל אדמתכם· אפי׳ אותה חזות היתה לכם סתומה
וחתומה מלהבין בה כדברי הספר שדבריו חתומי׳ וסתומי׳ מתבין שאינם
מפורשי׳· כענין סתום הדברי׳ וחתום הספרי· אשר יתנו אותו אל יודע
ספר לאמר קרא לנו זה ובאר לנו דבריו שהרי יודע ספר אתה· וא׳ לא
אוכל לפרש לכם את דבריו כי סתומי׳ וחתומי׳ הם· כן מגידי׳ נביאי
האמת לנביאיכם ולחזיכם כך א׳ ישעיה כך א׳ ירמיה אמת הוא· הלא
אתה נביא כמהו· הגד לנו האמת· והוא משיבם גם אני נביא כמהו
ואיני יודע כלום בכל מה שהוא אומר· כענין צדקיה בן כנענה ומיכה
12 בן ימלא וחנניה בן עזור וירמיה: וקל וחומר אם נתן הספר ביד אשר
לא ידע ספר אפי׳ דבריו מפורשי׳ באר היטב שיאמ׳ לא ידעתי אפי׳
ספר מפורש· כך קל וחומר אתם שאר העם שאינכם נביאי׳ וחוזי׳ שלא
13 תבינו נבואות האמת: ולפיכך שלא תשימו על לב לראות דברי נביאי
ותוכחותיהם ויאמר יי׳ יען כי נגש העם אל עבודתי בפיו ובשפתיו כבדוני
ולבו רחק ממני· כלווה שכשרואה את הנושה בו מקדים לו שלום ואו׳
לו שהוא טורח מאד ומחזר לפרוע לו ומראה לו בדבריו שאין לו מנוחה
ושינה בעיניו אינו רואה ורחוק הוא מאד על פריעת חובו כדי שלא

---

[1] On marg. התמהמהו ותמהו השתעשעו ושעו וגו׳ זה בשטת שמעו
שמע ולא תבינו וראו ראה וג׳· השמן לב העם הזה וג׳· וזהו שאו׳ לכן
הנני יוסיף להפליא העם הפלא ופלא וגו׳· כמו כי יפלא ממך דברי.

[2] Estordisson.

ינשנו׳ ובלבו אין כלל לפרוע לו כלום׳ ותהי יראתם אתי מצות אנשים
מלמדה׳ שבעל׳ כרחו עושה מצות המלך והשר שבך לימרותו שלא ימרה
14 את פיו פן ירע לו׳ אבל בלבו אין לו שמחה בכך: לכן[1] על אשר לא יראו
ולא יבינו יראתי בלבם ונפלאת ומכוסה היא יראתי מהם כדברי הספר
החתום הנני יוסיף על הפלאתם זו להפליא ולהעלים ולכסות מהם כל
חכמה ועצה וכל בינה ותושיה מלהיעזר בעת צרתם מדה במדה׳
15 להפליא׳ כמו כי יפלא ממך דבר: הוי המעמיקים[2] ומסתירים מיי׳
עצתם׳ והיה במחשך וסתר מעשיהם שלא יראם אדם ויאמרו מי רואנו
16 ומי יועידנו שיעשה בנו משפט: שהרי הפך שלכם הוא זה שמרתכם
אתם נותני׳ בי ומרתי בכם[3]׳ ואיפשר כן אם היוצר יֵחשב בלי דעת
ותבונה כחומר שהוא יוצר ממנו כלי שיאמר כלי מעשה על עושהו ולא
עשני׳ לא הוא נתן בי חכמה ודעת בלבי שידע מחשבתי׳ ואם יצר
הנוצר מן האומן א׳ על יוצרו לא הבין בי ומה מלאכתו שאתם או׳
שאיני מבין בכם ולא יצרתי בכם לב מבין לחשוב׳ הלא אין לכם
17 מחשבה ועצה אלא ממני׳ ואיך לא אבין את מחשבתיכם: הלא עוד
מעט מזער שיהא שב לבנון לכרמל׳ יער אילני סרק לאילני פירות׳
כלומ׳ השפלים והחסרים יגברו וימלאו עשר וכבוד׳ והכרמל ליער יחשב׳
והמלאים כל טוב והגבוהים ישפלו ויחסרו׳ כמו שיפרש כי אפס עריץ
18 וכלה לץ וגו׳: ואז ושמעו החרשים המתומהים בתמהון לבב ביום ההוא
דברי ספר ויבינו דברי נביאיי כי אמת הם׳ ומאפל ומחשך ומעורון
עיניהם עיני עורים שנתעצמו מראות תראינה את אשר יקרה להם ככל
19 דברי נביאי: ואז יספו ענוים ושפלי׳ ביי׳ שמחה ואביוני אדם הלחוצים
20 ומעונים בקדוש ישר׳ ומושיעם מיד חזק מהם יגילו: כי אפס עריץ
Col. 27. b. הגולי׳* וחומסים אותם: מחטיאי אדם בדבר משפט להכר פנים ולחייב
21 העניים שכנגדם׳ ואם השופט יוכיח על פניהם דרכם שהם חייבי׳ בשער
יקושון שבדברי׳ קשים׳ כלשו׳ ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישר׳׳
ובכך מטים בתהו הזכאי ויחייבוהו׳ וכאשר אילו יכלו אז יספו ענוים
22 ושפלים ביי׳ שמחה: לכן׳ על אשר ישמעו החרשים דברי ספרי כח

---

[1] לכן is written over. [2] On marg. והוי להם שחכמי׳ יש להם להעמיק להרע וליראתי אין בהם דעת׳. [3] On marg. הסבכם כמו דעתכם וראי היה להיות דֶעת כמו הפך אלא מפני העף׳.

אמר יי׳ אשר פדה את אברהם אביהם מיד ארבעה מלכי׳ גדולים וחיזק
מתי מעט מהרבה׳ לא עתה בפעם הזאת בימי מלכי אשור יבוש יעקב
לימסר בידם ליבוש מתקותו אשר בוטח בי ואושיעם במיעוטם כמו
שעשיתי לאברהם אביהם׳ ולא עתה יבא דברי אשר דברתי לאבד חכמת
חכמיו ובינת נבוניו מלהיעזר לחוור פניו ממבטחונו האיל ובוטח בי וא׳ע׳פ׳
23 שיש בו רשעים ועריצים ׃ אלא בראותו ילדיו יהודה וירושלם מעשה ידי
שבקרבו יקרישו שמי לבסוף אחר שתפס סנחריב כל ערי יהוד׳ הבצורות
ולא יאמינו עוד לדברי אחיהם בית ישר׳ שהיו מתעים אותם כמו שא׳
למעל׳ את יי׳ צבאות אותו תקדישו הוא מוראכם והוא מעריצכם׳ כי
24 יראו שהם נכשלו בדרכם ולכך ישובו ׃ ואז ישמח בהם שיראה שידעו
תועי רוח ודעת בינה לתבין דברי נביאיי ולשוב ולהיושע ורגנים על דברי
נביאי לוס׳ אין אומ׳ הנביא דבר אלא לרעתנו כמו שמוכיח בירמיהו
אותם ילמדו לקח וישובו ויושעו׳ ובראותו ככה שילדיו חכמי׳ ונבונים
ויושעו אז ישמח בהם ולא יבוש׳ כי עוד קץ למועד לקיים דברי זה
לאבד חכמת חכמיו ובינת נבוניו בימי מלכות בבל ולא עתה כי אילו
XXX. 1 יושעו ׃ אבל הוי על בנים סוררים שבדור הזה ביהוד׳ שאינם רוצים
להיושע בשמי בשובה ונחת אלא בזרוע בסוס ורכב שעדיין אינן יכולי׳
לצאת מדרך אחיהם בית ישר׳׳ ולא מני ממני׳ ולנסוך מסכה׳ בינו
ובין האויב׳ ולא מרוחי למען ספות חטאת זו על שאר חטאתיהם ׃
4 שריו של ישר׳ ׃ כל הוביש׳ כל עמו הוביש בשביל עזרת עם לא יועילו
למו ששאל שלא לעזר היה לו ולא להועיל שבשבילו יעלה מלך אשור
מעליו כי לבשת וגם לחרפה היה לו׳ שמשא בהמות נגב כמו שהיו
יכולי׳ למען היו נשאין ממונם למצרים שיעזרום ומצרים הבל וריק
6 יעזרום ׃ משא בהמות נגב[1]׳ כמו משא צמד פרדים׳ ועל ישאו מוסב
לוס׳ בהמות ארץ הנגב החזקות ולימודי מדבר הנה לפי שסמוכות לו
ישאו חיליהם למצרים ובמקום סכנה במדבר בארץ צוקה וצרה שלביא

---

[1] On marg. בהמות נגב לפי שכל היורדים מצרים דרך ארץ הנגב
שבדרום ארץ ישר׳ הולכים כמו שתראה באברה׳ הלוך ונסע הנגבה׳
וירד אברהם מצרימה׳ ויעל ממצרי׳ הוא ואשתו וכל ישר׳ ולוט עמו
הנגבה׳ וילך למסעיו מנגב׳ ומשם היו נוטלי׳ בהמות וכוטענין והולכין
למצרים׳.

וליש ושרף מעופף יש שם יותר[1] מהם ומבהמותיהם· וכל זה בשביל עם
לא יועילו והיא החרפה כמו שפי׳· והדבר הזה כמו אם יתן איש כל הון
ביתו באהבה בה יבוזו לו שלא תאהבנו לעולם להמיר רודה בו על כל
הון[2]· ומה הבריות או׳ עליו שוטה היה פלוני שבזבז את ממונו לריק אף
כאן כן: והרי מצרי׳ הבל וריק יעזורו על כן אני קורא לזאת הפוחה 7
שמבזבזת שלה אליהם אל תלכי למצרי׳ רהב הם וגאונים ורמי עינים
וכל רהבם עמל ואון· ושבת ובטל מהם גאונם חרועם: עתה· אחרי 8
שאינם שומעי׳ לקולי שאני קורא חועק אחריהם· בא כתבה על לוח
אתם שתהא בידם לזכרון שלא יאמרו לא התרו בנו· ותהי ליום אחרון
כשיהו נכשלים בדרכם זאת וילמדו אחרוני׳ ויוסרו ולא יעשו כהם: כי 9
עם מרי וסרבן הוא למרות את פי כשאני מתרה בהם· בנים כחשים·
שיכחשו ויאמרו לא התרה בנו: אשר אמרו לראים כשאמרו להם לא 10
תרדו מצרי׳ לעזרה הניחו עד שנשאל פי י״׳ ונדרשנו על זאת· והם או׳
להם לא תראו· אין אנו רוצי׳ שתדרשוהו על כך· אלא אם כן אתם
יודעי׳ שיהא חפץ בדרכנו זה דברו וחזו לנו מאתו: אבל אם רוצה 11
לעכב על ידינו שלא נלך סורו לנו מני דרך ואל תעכבונו· *ומדמה fol. 28.
התראת הנביאי׳ מפי המקו׳ שמעכבי׳ אותם שלא לילך בדרך מצרים
כאילו הוא והם עומדי׳ על הדרך לעכבם· ובלשון קדוש ישר׳ משיבם
שאמרו לנביאי׳ השביתו מפנינו את קדוש ישר׳ כלומר יותר מדאי צריך
ישר׳ להתקדש בדרכיו ואין אנו יכולי׳ לעמד בהן להתקדש לפי קדושתו
הגדולה: לכן כה אמר קדוש ישר׳ שאתם מואסי׳ קדושתו יען מאסכם 12
בדבר הזה בקדושתו שאין אתם סבורי׳ להושע בקדושתו ואתם בוטחי׳
בעשק ועקשות שאתם נוטלי׳ ממון העניים והאביוני׳ להנצל בו לשלחו
למלך מצרים לעוזרכם ועל ממון העשק והחמס אתם נשענים: לכן 13
המקו׳ יתקדש בכם ויהיה לכם העון שאתם עושקי׳ ממון להנצל בו
כפרץ מים שנופל ושוכן ונקוה ונשען לחומה נשגבה והוא נבעה ומבעבע
בחומה תדיר ומסמסה הסיד והאבנים ומרעע היסוד מעט מעט עד שאין
אדם מרגיש והיא נופלת פתאם ונשברת כשבר נבל יוצרים בלי חמלה 14
שלא ימצא במכתת הנבל חרש לחתות אש מיקוד· מיקידה· והוא שיעלה
סנחריב על ערי יהודה הבצורות ויתפשם· לחתות· לשו׳ מחתה· וכן

[1] יותר and the first מ of מבה׳ are written over. [2] So MS.

15 והחתה איש איש בחיקו· מנבא׳ לשו׳ נבים נבים· דאלישע: והדין עמו·
כי כה אמר יי׳ אלהים קדוש ישר׳ שמאסתם להתקדש בדרכיו כשהתרה
בכם שלא לילך מצרים· מה לכם לדרך מצרים לטרוח וליכנס בסכנת
דרך המדבר ולבזו ממנכם· שבו[1] איש תחתיו ושבתו ונחו[2] מדרך זו
ותושען· בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם כנגד מלך אשורי· שאין[3] לכם
להלחם עמו· ואין[4] לכם לירא את שמו· כמו שא׳ לאחז השמר והשקט
אל תירא וג׳ והמקר׳ הזה בשיטת אל תיראו התיצבו וראו את ישועת
יי׳· ולא אביתם· אילו היה אומר לכם הסיעו אבנים גדולות והיה לכם
להיושע בכך היה לכם לשמוע לו· קל וחומר שאמר לכם לשקוט ולנוח
16 ולבטוח שהיה לכם לשמוע לו: ותאמרו לא אלא על סוס נושע שנטום
בו אם תגבר יד מלך אשור עלינו לכך צריכי׳ אנו לילך מצרים· ועל
קל נרכב שנמלט בו· ועל כן· על אשר אמרתם· יקלו רדפיכם· והכל
17 יהיה לכם הפך: עד אם נותרתם· הוא שא׳ ונותרה בת ציון כסכת
18 בכרם: ולכן· כלו׳ ועל אשר אמר לכם לישב איש תחתיו להתיצב
ולראות ישועת יי׳ היה מחכה ומשמר שיבא יומו של מלך אשורי· לחננכם·
כאשר יחון אחיכם יהוד׳ וירושלם שישובו אליו בכל לבם· ולכן· על
שהייתם מצפים לישועתו· ירום ויתגבר לרחמכם כי אלהי משפט וצדק
יי׳· שלא לקפח שכר כל אדם· אשרי כל חוכי לו· ואם הייתם מחכים
לישועתו גם הוא יחכה ויצפה להושיעכם· חיכוי זה כענין ליל שמורי׳
הוא ליי׳ שהוא יושב ומשמר מתי יבא יום מצרי׳ ויושיע את עמו· גם
יש לומ׳ כי אלהי משפט יי׳ מוסב על אם נותרתם שנשפוט בם· ואשרי
19 כל חוכי לו על שובם אליו: שהרי עם בציון ישב בירושלם· שישובו
אלי בכל לבם ויחכו לי ואשריהם· ומהפך דברו כנגד יושבי ירושלם
20 לנחמם משהזכירם· בכה לא תבכה שחנן יחנך המקו׳: אבל יכנע תחלה
בעמל לבכם· ונתן לכם לחם צר ומים לחץ· במצור מלך אשור כדי
להכניעם שתשוב[ו] אליו בכל לבבם· ולא יכנף ויתעופף עוד ממך מוריך
המורה לכם הדרך הטובה והישרה· אלא והיו עיניך תמיד רואות את
מוריך ללכת אחריו ולא תאמר עוד סורו מני דרך המו מני ארח ואלך
21 אחר לבי ועיני: וגם אזניך תהיינה פקוחו׳ תמיד לשמוע דבר המורה

---

[1] שובה is written over. [2] ונחת is written over. [3] השקט is written over. [4] ובבטחה is written over.

מאחריך אם תסור ימין ושמאל והוא יישרך בדרך ויקרא לך לשוב לימין
22 או לשמאל: וטמאתם את צפוי׳ נמצא שזה היה מעשה קודם שביער
ע״ז שבארץ יהוד׳ וישר׳ שכתו׳ ברב׳ הימי׳ שאחר נבואה זו ביערום:
23 ואו כלפי שנתן לכם לחם צר ומים לחץ ונתן מטר ארצך שתזרע את
fol. 28. b. *האדמה׳ והיה הלחם שמן ודשן ולא לחם צרי׳ כר נרחב׳ ערונה רחבה
24 וטליאה: עבדי אדמה׳ החורשים את השדה׳ בליל חמיץ׳ כמו שהוא
עדיין בוסר של קציר יאכלו׳ ולא יקפיד בעל התבואה כל כך יהא
שובע גדול מה שהיה רגיל לזרות התבואה תחלה ברחת בכרי ואחר כך
במזרה לברור פסולת מתוך אכל לטחון שלא היו בהמות אוכלי בתבואה
אלא הפסולת הגדל עמה׳ ועכשיו כמו שהוא יאכלוה בשדה הכל יחדי׳
25 הנה זה כלפי לחם צר וכלפי מים לחץ: והיה על כל הר גבוה פלגים׳
יבלי מים׳ מקלחי׳ מים הנה והנה לפלגות ומטבילי׳ אותן למטה בין
ההרי׳ בנחלים ולא מים לחץ׳ ביום הרג רב׳ שיהרגו אחרים על ידי
מלך אשור בנפול מגדלי האומות על ידי מלך אשור ואתם תשבו בטח:
26 והיה אור הלבנה כאור החמה׳ כענין ליהודים היתה אור ושמחה׳ וכענין
העם ההלכים בחשך ראו אור גדול׳ כאור שבעת הימים של שבוע אם
היו מאירי׳ יחדי׳ ביום חבוש יי׳ את שבר עמו׳ ששבר בו כשבר נבל
יוצרים כפרץ נפל נבעה בערי יהודה הבצורו׳ שתפס סנחריב שימותו כל
27 חילו וישארו שבוייהם וישבו בעריהם כבראשונה: שהנה שם יי׳ ושמעו
בא ממרחק על הפלא שיעשה׳ בער אפו וכובד משאה׳ על סנחריב
28 מלך אשור הבא עליכם: ורוחו סוער והולך עליהם כנחל שוטף שמסעיר
הנוטא והסוף שבו׳ והוא שאו׳ להנפת גוים בנפת שוא הנה והנה[1] ורסן
מתעה על לחיי גוים להשיבם אחורי׳ כענין ושמע שמוע ושב לארצו:
29 ואו׳ יהיה לכם השירי׳ שיר הפלא הזה׳ כליל התקדש חג׳ שבכניסת
החג יתצאי׳ בחצות בתופים ובמחולות׳ ושמחת לבב יהיה לכם כהולך
בחליל לבא ולראות פני אלהי ישר׳׳ ולכך תפס כליל התקדש חג שכל
היום היו טרוחים וטרודי׳ אף כאן כל היום היו עציבים ועכשיו שמחים:

---

[1] On marg. בנפת שוא׳ אינו כהנפת שעושין כדי שיצא המרן
והפסולת והתבואה נשאר בנפה׳ אלא נפת שוא הוא כדי להניעה
ולטלטלה טילטול גבר כענין שנ׳ והניעותי ישר׳ בכל הגוים כאשר ינוע
בכברה׳.

30 תוד קולו· ועקת קולו· ולשו' כסוס הודו במלחמה· הוד נהרו אימה·
הידד השבתי· ונחת· ניהוני· זרועו הגדולה והחזקה יראה לכל העולם:
31, 32 כי מקול יי'· מהוד קולו· יחת וישבר אשור שבשבט יכה אתכם: והיה
כל מעבר מטה[1] של יסוד אשר יסד המקו' ליסר ולהוכיח גוים על ידו·
כלו' כל מקום שעבר תחת שבטו ומטהו· אשר יניח יי' להם מטנו יהיו
כלם משוררים בתפים ובמחולות על מפלתו· ובמלחמות תנופה· ומקום
33 אשר במלחמות תנופת[2] יד נלחם בם· כלם ישמחו עליו בנפלו: כי
ערוך מאתמל[3]· מקדם· תפתה· מקום מדורה לחילו· גם היא למלך הוכן·
שגם הוא יפל בחרבו· העמיק תתפתה והרחיב לכל חילו· נשמת יי'·
לנפח באשו· כנחל גפרית· המבעירו· והוא שא' למעל' ורוחו כנחל שוטף
וביוצ' בו· ימטר על רשעי' פחים· לעכבם ולהעמידם במקום אחד שלא
ינוסו· ואחרי כן ימטיר עליהם אש וגפרית להבעיר ורוח זלעפות לנפח:
xxxi. 1 הו התשועה· יושעו עם ציון וירושלם אבל הוי היורדים למצרים לעזרה
2 שעל סוסים ישענו ולא שעו ולא במחו על קדוש ישר': וגם הוא חק'
חכם והביר בהם א'ע'פ' שהעמיקו והסתירו ממנו ויבא עליהם [רע]

---

[1] On marg. המקרא מסורס וכילו כתוב והיה כל מעבר מטה מוסד' בתפי' ובכנורות אשר יניח יי' עליו ובמלחמות תנופה נלחם בה· פירושו כל המקומות שעבר שם אשור שהוא המטה אשר יסד הק' וקבע להוכיח וליסר אחרים על ידו· ככת' ומטהו בידם זעמי· עתה ישמחו בתפים ובכנורות כאשר תראו אשר הניח יי' ידו להנפה גוים בנפת שוא· מוסדה מירה· כמו כי כן יסד המלך· פי' גזר וקבע כה· מוסב אמטה מוסרה תנופה.

[2] MS. כלו' שהק'ב'ה' נלחם במטה מוסרה פי' מטה קבועה·

[3] On marg. כי ערוך מאתמול תפתה· פי' אותו מקום שנפל שם סנחריב ועמו נקרא תפתה· ואותו מקום ערוך מאתמו'· כלו' מקדם ששם היו רגילין לשרוף בניהם לע'ז'· ככת' בירמיה ובנו את במות התפת אשר בגיא בן הנם לשרף בניהם ובנותיהם באש· גם הוא למלך הוכן· אותו מקום תפתה הוכן גם למלך שכל עמו נשרף שם כמו שכת' למעל' והיתה לשרפה מאכולת אש· העמיק הרחיב· עמוק ורחב היה אותו מקום· מדורתה אש ועצים הרבה· פי' לשעבר היו שורפים בניהם במדורה של אש ועצים שיכול ליכבות· אבל שריפה זו שנשרף בה חילו של סנחריב שם היתה נשמת יי' שהיה כנחל גפרית הבוער שאינו יכול ליכבות· כמ' שנ' גפרית ומלח וגו'·

ואת דבריו לא הסיר שלא יענישם על ידי סנחריב׳ ולא הניח על
עזרתם הבל של מצרים׳ וקם על בית מרעים׳ ישר׳׳ ועל עזרת פעלי
3 און׳ מצרים׳ לכלותם יחד ביד מלך אשור׃ בשר ולא אל וחילוף רעהו
4 עושי׳ וי׳׳ שהוא אלי׳ יטה ידו לשפוט בם׃ כאשר יהגה האריה׳ הוא
שמשמיע קול בגרונו באכלו טרפו׳ וכל הגה כך הוא׳ בענין וכיונים הגה
נהגה׳ והוא שהיונים משמיעי׳ קול בגרונם׳ מלא רעים׳ אסיפת רעים׳
5 להציל טרפם׳ כן ירד ויאחז בציון ולא ישניח בם׃ כצפרים עפות מן
הפח שהפח נשבר והן נמלטות ופורחות׳ כן יגן י׳׳ צבאות על ירושלם
fol. 29. גנן והציל בידו* אחת מינן עליה בפני הלוכדה בפח שלא יקחנה מן
הפח ויהרגנה׳ ובשנייה שובר הפח ומוציאה ומצילה מתוך הפח בעודו
מינן׳ ואחר שהפריחה מן הפח מפריחה ומקפיצה בפסיעה וממליטה מידו׳
כן הוא שמפני סנחריב היו לכודי׳ וסגורים בירושלם אין יוצא והק׳ב׳ה׳ גנן
עליה שלא נתנו לבא לירושלם לעולם׳ ובעודו בדרך הרג כל חילו והמליט
6 ישר׳ מידו׳ והקינת חילו היא שבירת הפח׃ ולפיכך שובו בני ישר׳ ליושבי
7 ירושלם אשר העמיקו לעשות סרה כמותכם בימי אחז ושבו׃ כי ביום
ההוא בבא סנחריב על ירושלם ימאסון יושבי ירושלם איש אלילי כספו
וישובו מדרכם הרעה ואותם אלילים ישליכו שאתם עצמיכם עשיתם לכם
חטא לעבדם שלא תאמרו שאליליהם היו גרועים משלכם ולכך ישליכום׃
8 ולכך נפל אשור בחרב לא איש שלא יצטרכו להלחם עמם כי אני
אלחם להם׳ וגם אתם שובו כמותם׳ ונס לו המלך ובחוריו ומשמניו׳
9 למס׳ כדונג הנמס מפני האש כן תאכלם אש׃ וסלעו וחוקו שהיו לו
ממגור על ידי חילו הגדול יעבר וישבת שלא יוסיף עוד לצאת מארצו
לבא עוד על עמי ועל ארצי׳ וחתו׳ ופחדו׳ מנס׳ מניסתו שנס לו מפני
חרבי׳ שריו הנותרים בארצו שלא לבא עוד אחריו בארצי נאם י׳׳ אשר
אור לו בציון לאכלם ותנור לו בירושלם׳ ואותו האור והתנור יירא הוא
xxxii. 1 ושריו ולא יוסיפו עוד לצאת׃ שהרי לצדק ימלוך מלך ולהיות שרים על
2 משפט ישורו על העם׃ ועל ידי המשפט והצדק שהמלך והשרים יעשו
יהיה המלך והשר[1] לעמו כמחבא רוח קדים וכסתר זרם להחביאם
ולהסתירם בצלו׳ וכפלגי מים בציון להשקות צמאתם ולא כבליי שמשקה
צמא יחסירי׳ וכצל סלע כבד מאד שממקומו לא ימיש ואין אדם יכול

---

[1] איש is written over.

להסיעו׳ בארץ עיפה תמאה שעשביה וחציריה לא ייבשו מתר שצל
הסלע מעמיד לחלוחיתם תמיד׳ כן דורו של חזקיהו ושריו הטובים
3 שמפורש בדברי הימים מעמידים[1] את דורם ובצלם יחיו בנים: ולא
תשעינה׳ בדורו׳ תקשבנה׳ בדורו׳ ולא כדורו של אביו שתמהו לבם
4 ושעו עיניהם: ולבב נמהרי׳ לחשוב יבין בישוב לדעת ולהבחין׳ ולשון
עלגים הממהרים לדבר בעירבוב תמהר לדבר צחות ולא כדורו של אביו׳
שאף היודע ספר לא יכול לקרוא ספר ולא יקרא עוד בדורו׳ וכן כל
5, 6 הענין בדורו של חזקיה מדבר׳ ולכילי׳ רמאי׳ מלשון בנכליהם: אלא
נבל נבלה ידבר בעיני העם׳ לא יחשבוהו׳ אלא כמו שהוא מדבר נבלה:
7 וכן כילי׳ כליו ועצותיו רעים יהיו בעיני העם׳ ובדבר אביון משפט ומענתו
8 מענה: אבל נדב נדיבות יעץ בעיני העם ולפי כך הוא על נדיבות יקום
ולא הנבל והכילי׳ וכל זה על ידי המלך והשרים שעושי׳ צדקה ומשפט
9 וירחקו הרע ויקרבו הטוב: נשים שאננות שבערי יהוד׳ הבצורות לבטח:
10 ימים על שנה אחרי הפחד גדל והולך כי כלה בציר והרכה בכם והענוגה
אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרך תמות ברעב׳
11 אוסף הורע: רגזה׳ כמו רגזנה׳ וכן פשוטנה ועורנה וחגרנה׳ וערה׳ לשו׳
12 גילוי בשר׳ את מקורה הערה׳ ערום ועריה: על שדים ספדים׳ התינוקות
13 מאין חלב׳ וכן סופדים הכל על שדי חמר על גפן פוריה: שעלו שמיר
ושית בימי מצור של סנחריב׳ כי על כל בתי משוש׳ כי׳ מכה באה
14 תחת כל בתי משוש׳ כמו כי תחת יופי׳ מכה תחת יופי: שהרי ארמון
שישבתם בו בבטח נוטש׳ עופל ובחן׳ מיני בירניות ומגדלים׳ ובתוכן
fol. 20. b מערות *ומחילות לאוצרות׳ וכן עושי׳ במגדלי מעח בקרקעיתם ותומת
המגדל בעד המערה סביב׳ וכן או׳ עופל ובחן שבעד. מערות שהיה ראוי
עד עולם להיות קיים נעשה משוש פראים׳ כמדבר׳ ומרעה עדרים:
15 עד יערה וישפך עלינו ממרום רוח חן ותחנונים והיה שלום ובטח
והשאננות לנו כבראשונה׳ שאף מדבר שלא ישב אדם שם לכרמל שהוא
מקום פירות וישוב׳ כענין ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכל פריה
ומובה׳ והכרמל שאין שם כל כך ישוב קבוע אלא לעובדי האדמה ויושבי
פרוות׳ ליער יחשב׳ שישוב היער קבוע הוא מאד כי מפני התקף היער
16 יבנו סמוך לו ערים: ולענין ישוב א׳ כל זה חילוף ותמורה לארמון נטש

---

[1] MS. מעמידם.

והוא שאו׳ ושכן במדבר משפט וצדקה באותו כרמל שאמרנו׳ תשבי
שאף במדבר ובכרמל ירבו היושבי׳ בערים בשביל שיעשו צדק ומשפט:
17 ומפרש והיה להם מעשה הצדקה שלום לישב אף במדבר בטח לפי
18 שהוא מקום מרעה ואף בכרמל איש תחת גפנו ותחת תאנתו׳ כמו
שמפרש לְמה יהיה להם מעשה הצדקה שלום שישב עמי בנוה שלום
19 ובמשכנות מבטחים ובמנוחות הגיית שאננות: ואז תהיינה נשינו ובתינו
בשאננות ובבטח כימי קֶדם׳ וברד ברדת היער׳ הרי א׳ יישוב המדבר
והכרמל׳ ועל יישוב היער או׳ שיפצח עמי פיצוחים בירידת היער
ובשפלתו[1]׳ מקום שהיער נמוך יפנה לו שם מקום ליישוב כענין בני יוסף
ושם יבנה לו ערים לשבת בתוך היער והמרעה׳ והוא שאו׳ שהיקף חומתה
נמוכה ברדת ובשפלה׳ כפולין׳ וברד מוסב על עמי׳ וישב עמי׳ וברד:
20 והוא מלשון ובְרדים שתרגו׳ פציחין: הרי החזיר השלום והבטח והשאננות׳
והחזיר הבציר שכלה כענין הכרמל׳ ועכשיו מחזיר אוסף שבלי יבא׳ ועליו
או׳ אשריכם זורעי על כל מים אין לכם לחוש אם קרוב אם רחוק שלא
תורעו לריק שיבאו אויביכם ויטלום וישלקו תבואותיכם ולא יעלו יפה׳
לפי שיש נהרים שפירותיהן מתברכי׳ וממהרים כגון פרת׳ ויש שאין
פירותיה׳ מתברכי׳ וממהרי׳ לבא כגון חדקל׳ לכך א׳ על כל מים משלחי
רגל השור והחמור׳ לחרוש שאני מברך הכל ותאספוהו׳ ומשקינתר ישראל
שברוח אנשים ונשים אז מתחיל לדבר במפלת אשור ושאר גוים שהרעו
xxxiii. 1 להם ובנחמת ישר׳: הוי שודד׳ סנחריב ואשור׳ כהתמך להיות שודד
2 אותם שאתה שלוח ליסר כל זמן ששעה עומדת לך: זרועם׳ של עמך׳
3 לבקרים׳ שתעמיד לנו רווחה בלילה כמאז: שהרי מקול המון חיילותיך
נדדו כבר בימי קֶדם עמים מעל עמך והושעתם בלילה׳ כענין וי׳ השמיע
אל מחנה ארם קול רכב וקול סוס וקול חיל גדול ויקומו בנשף ויעזבו
את אהליהם ואת סוסיהם ואת חמורי׳ וינוסו אל נפשם׳ גם עתה הפלא
לנו חסדיך מאת והושיענו מיד מלך אשור וחילו הסובב אלינו וצר עלינו:
4 ואסף שללכם׳ אתם השודדים והבוגדים ועל הוי שודד מוסב שבבקר
יעמדו ישר׳ וישללו חילם׳ אסף החסיל׳ שמאסף ולוקט הכל בלי שאר׳
כמשק גבים׳ וכאשר הגובאי עולה ושוקק ומוצץ כל השקיות לחלוח

[1] On marg. ובשפלה תשפל העיר׳ שלא יצטרכו להגביה חומות העיר מרוב שלום שאף בשפלת היער תשפל העיר׳.

הרשאים והעשבי׳ כן יהא מתץ ושואב ומיבש ישר׳ כל ליחלוח חלכם
ושללכם· משק· עיקור של השקאה· דֵּישְׁבֵּיבְֿרֵמֵנְט[1]· ושוקק יוכיח שהוא
5 לשו׳ צמאון כמו ונפש שוקקה: נשגב י״ כי שכן מרום ועל ידי שהוא
נשגב ושח גבהות אדם ושפל רום אנשים מלא ציון משפט וצדקה ששבו
6 בתשובה: ועכשיו ששבת אליו ורחמך והיה אמונת קיום עתך· עת הצלחתך
וטובתך· לחסן ישועות על חכמת ודעת להתחכם ולדעת מצותיו חקיו
fol. 30. ומשפטיו וליראה אותו שהרי יראת י״ היא אוצרו שתתן לו· *אין לו חפץ
בדבר אחר· כענין ועתה ישר׳ מה י״ אלהיך שואל מעמך[2] כי אם ליראו׳
7 את י״ אלהיך· ומפרש עת הצרה שא׳ למע׳ ואחר כך הרוחה: הן
אראלם· בני מבצרי מעוזיהם שהיו רגילים לישב במח· אראלם מלשו׳
אריאל אלא אריאל הוא המעוז· ואראל הוא בן המעוז· צעקו· בנפש
מרה· חוצה· לחזקיהו לישועה כי היו סגורי׳ ומוסגרין· ומלאכי שלום·
ששלח עליהם לסנחריב לאמר חטאתי שוב מעלי כל אשר תתן עלי
אשא להשלים עמו· מר יבכיון· בחזירתם שאע״פי ששלח לו כל הכסף
הנמצא בית י״ וקצץ דלתות בית י״ ונתן לו הכל וכרת[3] לו ברית חזר
8 ושלח לחזקיהו את רב שקה: נשמו מסלות שבת עבר ארח· עיר בני
המבצרים סגורי׳ ומסוגרים אין יוצא ואין בא· ואין רשאי׳ עוד אף מלאכי
שלום לילך אלא בשליחות כי אין לו חפץ אלא להגלותם מארצם שהפיר
ברית שכרת לחזקיהו בשלחו לו הכסף· מאס ערים להשלים עמם להתחבר
עמם בברית· לא חשב אנוש ויבזם בעיניו להתקשר עמם יהדי׳ וחזר בו:
9, 10 כערבה· כמדבר· ונוער· מנוער וריק על ידי אשור: עתה אקום· לשפוט
11 בם ולא אתאפק עוד· וכן ארומם ואנשא: תהרו חשש· מחשבה מדמה
בכל מקום להריון והמעשה ללדה· ועתה א׳ לאשור שמחשבתם שחושבי׳
על ישר׳ חשש להבה תהי להם ומעשיהם יהיו להם לקש להצית ולהבעיר
אש בנפם· והנה האש והקש ואיה הרוח לנפח· מרוחכם אש תאכלכם·
12 שמרוחכם תצא ניפוח לאש לאכל: יצתי· כמו יוצתו· כמו הנני יִסד כמו
13 יִסד: שמיעה נופלת ברחוקים ועל השמע יחילו מפניו· ודעת והבחנה
14 נופלת בקרובים שישימו לב במה שיראו ויפחדו ממנו· כמו שמפרש
פחדו בציון אתם הקרובים חטאים שבה במה שתראו חיל סנחריב ליקידת
אש לאמר מי יגור לנו· מי משלנו יגור בציון שהיא אש אכלה על ידי

---

[1] Desbèvrement (=abreuvement). [2] ממך [!] is written over.
[3] MS. כרית.

מקדש אלהים שבה׳ כענין כל הקרב הקרב אל משכן יי׳ ימות ויראים
לנפשם מן יקראם כאשור׳ והרי אש ששרפה את אשור בציון היא כדכ׳
אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם׳ והיה אור ישר׳ לאש וקדשו
15 ללהבה והוא משיבם׃ הולך צדקו ודובר מישרי׳ ומשפיל עצמו בלי גאות
16 והוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו׳ מואס בבצע מעשקות נער
כפיו מתמוך בשחד הוא לחמו נתן תמידי׳ דבר יום ביומו׳ ומימיו נאמני׳
שלא יפסקו לעולם׳ אוטם אזנו משמוע דמים הוא. לא ישמע עם עמקי
שפה משמוע נלעג לשו׳ אין בינה׳ עוצם עיניו מראות ברע הוא לא יראה
את עם נועז׳ וכן כלם מדה כנגד מדה׳ נער כפיו׳ מנער אותם למסמת
מלהחזיק בם שחד׳ משמוע דמים׳ עצת דמים שמיעצין אותו׳ כגו׳ לכה
אתנו נארבה לדם׳ מראות ברע׳ להיות שמח באיד חבירו לראות ולשמח
ברעתו׳ לחמו נתן׳ דברי׳ הנוהגי׳ במי שהוא עומד במקום גבוה מאד׳
17 צריך שיהא לחמו ומימיו ניתנים לו תמיד׃ וגם רואה למרחוק׳ והוא
שאו׳ תראינה ארץ מרחקים׳ וכך או׳ ומשם ממרומי׳ שתשכן תחזינה
עיניך מלך ביפיו׳ מלכי הגוים בעשרם ובכבודם׳ כענין יפה ענף וחרש
מצל׳ ואף בגדלו יפה עשיתיו ברוב דליותיו מלא חכמה וכליל יופי במלך
18 צור׳ וכן תראינ׳ ארץ מרחק׳ ארצות גוים מיושבות׃ ואז לבך יהמה ויחשב
אימה עליהם לאמר איך אחקים בין אילו המלכים והאומות׳ איה סופר
עמים רבים ומלכים עצומים כאלה׳ איה שוקל עושרם וכבודם׳ כלומר מי
ישוה להם בעשר ובכבוד בר בבר משקל במשקל׳ מלשו׳ לו שקול ישקל
כעסי׳ ומלשו׳ במאזנים לעלות׳ ומלשון ישקלני במאזני צדק׳ וזה מוסב
על מלך ביפיו ועל ארץ מרחקי׳ תאמר איה סופר את המגדלי׳׳ מי יבנה
fol. 30. b. מבצרות מעוזים של ארצות הללו׳ וכלפי שהוא יחיד * כאן יירא לומר מי
אני כנגד כל אלה׳ וכלפי מצדות סלעי׳ שהוא שוכן בו יירא לאמר מה
מעוז ומשגב הוא זה שאני בו לעמוד כנגד כל אלה׳ והוא לשו׳ ספרו
19 מגדליה׳ ואת בתי ירושלם ספרתם׃ וכלפי האימה שיהגה לבו מחזק
את לבו לאמר לא תירא ולא תחת שאת עם נועז וקשה לא תראה לעולם
שיבא עליך עם עמקי שפה משמוע נלעג לשו׳ שלא תבין מה ידברו׳ כענין
20 גוי אשר לא תדע לשונו ולא תשמע מה ידבר׃ ועד שאתה מבים ורואה
על ארץ מרחקים ועד שאתה חוזה מלכי הגוים ביפים וירא ותרד עליהם
חזה ציון קרית מועדנו׳ ששם אני נועד אליך׳ ואני שוכן בתוכה עמך׳
ותראה אתי ביפיי ובכבודי הגדול שלהם ולא תירא׳ הסב עיניך מארצות

מרחקי׳ ותראה ירושלם נוה שאנן שתראה שא׳ע׳פ׳ שמלכי אשור כיבשו
הכל נותרה ולא יכול לה לפי ששכינתי בה· אהל בל יצען· שאחד מכל
21 חבליו ומיתריו לא ינתק לעולם· בל יסע· שיתדותיו קיימין לעולם: ולפי
שא׳ בל יצען בל יסע נופל אחריו כי אם כלו׳ לא כך. אלא כך· כי אם
שם· סביב ציון יהיה לנו אדיר יי׳ כמים אדירי׳· מקום נהרים איתנים·
יאורי מצור רחבי ידים כל כך שבל תלך בו בנהר וביאר אני שיט לרחבו·
וצי אדיר מאד לא יעברנו לשפת עבר השיני לבא אלינו להסיע ולהצען
אהלינו· שאם הצי אדיר יבא לעבור יי׳ אלהינו יהיה לנו לנהר אדיר ממנו
22 סביב שלא יעברנו: שהרי יי׳ שפטנו לשפטנו מידם ולכך אין לך ליירא
23 מהם שחבלי אהלנו ינתקו: אבל חבליך אַתְּ אני שיט הבאה להשחיתנו
הם ינתקו וינטשו ממך גם לא יוכלו חובלייך ומנהיגייך לחזק תורן שלהם
בבייןן[1]· לפרוס התורן[2] בקלע וילך לעבר רחב הנהר ברוח· וכאשר ינטשו
חבלייך ויפסוק ממך תורן וקלע הרי הספינה מוטרפת ונשברת ומתפוררת
רכולתה ועזבוניה בים הנה והנה ואפילו פסחים באין ובוזים הכל· והוא
24 שאו׳ אז חלק עד שלל מרבה· שאף פסחים בזו בז: ושכני שהיה דואג והיה
לבו הוגה אימה עליהם לא ידע רע ולא יקראנו אסון לאמר חליתי. ולא
יאמר העם היושב בה בציון נשאתי עוונות נעורי ומשפטי עבר מאלהי
אלא סמוך לבו לא יירא ולא ידע רק טוב· והרי שכן והיושב בה כפלי
xxxiv. 2 וחליתי ונשוא עון כפלי· ומלשון ונשא עונו מפי רבנו שמואל: על כל
הגוים כיוצא באשורי· אשר אני קצפתי מעט על עמי ליסרם והמה עזרו
לרעה להכריתם וכאשר אנקום מאשור כן סופי לנקום מכל השאר:
3 יעלה באשם מרוב פגריהם ומאין קוברי· ונמסו הרים· יעשו טיט מרוב
4 דמם: ונמקו כל צבא השמים· שהרי הם שבשמים יחלשו ויפולו מלעוזם·
ונגלו כספר השמי׳· לכסות כל מאורי אור שבשמים· כענין כי הנה החשך
יכסה ארץ וערפל לאמים· וכל צבאם יבל· מזלותיהם יפלו מגבורתם כנבל
5 עלה מגפן: על אדום· ששמח לאיד עמי ועמד על הפרק להכרית פליטיו
והיה מסגיר שרידיו לאויביו ביום צרה· ועל עם חרמי שאתפוס במצודתי
6 למשפט לחייבו על עמי· כנו׳ אשור ובבל וכיוצא בהם: הדשנה· נתמלאה
דשן ושמנונית· ומפר׳ איזה דם מלאה· מדם כרי׳ ועתודי׳· ומאיזה חלב
הדשנה· מחלב כליות אלים· ומאילו כרים ועתודי׳ ואלים כי זבח ליי׳

---

[1] כן is written over. [2] נס is written over.

בבצרה׳ לריב ציון שיריב לכל המריעים לה׳ ולפי שאדום קטן בגוים מדמה
7 אותם לכרים אלים ועתודים שהן בהמה דקה: ושאר גוים שמשלו בישר׳
שהיו ממלכות גדולות מדמה לראמים ופרים ואבירים׳ וממה שאו׳ עמם
9 תדע שהראמי׳ והפרי׳ והאבירים עם אחד הם: נחליה על ורוחת ארצם
10 מדם מסב ועל ארץ כל עם ועם מדבר: לילה ויום לא תכבה׳ כלו׳
לעולם לא אניחנה להתישב עוד משתיחרב׳ ופירושו בצדו׳ מדור לדור
תיחרב׳ והוא שאו׳ מלאכי כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות
fol. 31. המה יבנו ואני אהרס וקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם י״׳ *עד
11 עולם: ונטה עליה המקו׳ קו תהו׳ כשיטו עליה קו שלהם לבנות חרבותיהם
וישיבו אבני בנינם יבא הוא ויטה עליה קו שלו להרום וישוב וישיב בה
12 אבני בהו להשחית ולבלע: חוריה יהיו ואין שם אחד שמלוכה יקראו כל
כך שפלו ונכנעו ומכל שריה יהיו אפס שמשמע שרים יהיו לה אלא
14 שאפסו תבין פירוש חוריה ואין שם שכן הוא: ציים ואיים׳ מיני חיות
הן׳ ושעיר על רעהו יקר׳׳ למעלה ממנו׳ שאם זה יקרא ויצעק וחבירו
15 יותר׳ לילית נויטון[1]: ובקעה אפרוחי׳׳ כמו והזורה תבקע אפעה׳ ודגרה׳
16 כמו קורא דגר ולא ילד׳ קובייר[2] בלע׳: דרשו מעל ספר י״׳ לכך נקבתים
לך בשמות החיות והעופות והשעירים שכשתחרב ארצם דרשו מעל ספר
זה וקראו הספר וראו שאחת מהנה לא נעדרה אשה רעותה לא פקדו
להביא ולקבץ אילו את אילו׳ כי פי הוא צוה להן שתבואנה ולכך לא נעדרה
אחת מהנה מכל המנויות כאן ורוח פי הוא קבצן ולכך לא הוצרך לפקוד
17 לקבץ ולהביא זו את זו: והוא׳ הקב״ה׳ הפיל להן גורל׳ לחלק להן
הארץ׳ וידו חלקה להן הארץ בקו המדה ולא לימים אחרים אלא לעולם
xxxv. 1 יירשוה: ישושום מדבר וציה׳ אבל ארץ ישר׳ שהיתה לשעבר מדבר וציה
היא תשוש מהם שנסתלקו ממנה׳ שכשתיחרבנה ארצות אויביה תתישב
היא׳ שלשעבר היתה משוש פראים מרעה עדרי׳ עכשיו תשוש בהסתלקם
2 ממנה: לשעבר אבל אמללה ארץ עכשיו ותגל ערבה שתתישב כבראשונה׳
לשעבר על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה אמללה ארץ ועכשיו פרח תפרח׳
לשעבר החפיר לבנון קמל והיה השרון כערבה ונוער בשן וכרמל ועכשיו
כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרמל והשרון המה יראו כבוד י״׳ הדר אלהינו
ולא אפי׳ מלכי האומות שאו׳ למעל׳ מלך ביפיו תחזנה עיניך תראינה ארץ

[1] Noiton=lutin. [2] Couver.

3, 4 מרחקי׳: חזקו ידי ישר׳ הרפות אתם נביאי: לנמהרי לבי שכמו שיראו
הדבר בראשיתו כן ימהרו להכניסו בלבם ולא ישיבו אל לבם לאמר חסדי
י׳ כי לא תמנו להוחיל ליי׳ ולחסדו׳ נקם יבא׳ לנקם יבא גמול אלהי׳
5 לשלם לאויביו: אז תפקחנה עיני עורים׳ לראות ולהכיר ישועות ונחמו׳
6 שהיו הנביאים אומ׳ להם׳ תפתחנה׳ לשמע בשורות טובות: ידלג כאיל
7 לשמחה׳ כי נבקעו במדבר מים׳ וישובו ליישובם כבראשונה: בנוה שתנים
רבצה יהיה מקום חציר שהיה שם ביבשה לקנה וגמא שיהיה שם מקום
8 מים ואגם: והיה שם במדבר מסלול ודרך לעמי לשוב לשבת בארצו׳
ודרך הקדש יקרא לה שלא יעברנו טמא לבא בארצו ולא הוא[1] עמי
יעבור עוד. לטמאים לארץ הגוים׳ הלך דרך ואוילי דרך לא יתעו עוד
9 במדבר בישימון דרדי׳ לא תמצא שם׳ חיה׳ ועל חיות מסבי׳ והלכו
10 גאולים׳ בלי שטן ופגע רע: ופדויי י׳ ישובון אותו הדרך׳ ושמחת עולם׳
שמחת קדם׳ ששון ושמחה ישיגו אותם׳ כלו׳ שמחות ירבו להם א אחר
xxxvi. 1 זו׳ ונסו מהם יגון ואנחה: הרי אילו הנבואות התנבאתי על אשור׳ בימי
אחז ובשנת מותו אחרי מותו במלך חזקיהו שלשרפת אש יהא׳ וכשבא
בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי
יהוד׳ הבצורו׳׳ ואז באה מפלתו ונתקיימו כל הנבואו׳ האלה׳ וגם סדרו
הוא תופס הסופר אחר שנת מות המלך אחז שנת י׳ד׳ לחזקיהו׳ ויתפשם׳
זה היה מעשה אחר ששלח לו חזקי׳ הכסף המפורש במלכים אלא שהסופר
הקדים לומ׳ לך שם ויתפשם אחרית דברי׳ ובתוך שהיה תופס והולך שכבר
5 תפס רובן שלח לו שלוחיו: אמרתי אך דבר שפתים׳ עד עתה שלא כבשתי
ארצך ולא יצאת אלי א׳ע׳פ׳ שידעת שאני כובש את ארצך סבור הייתי
fol. 31. b. שדבר שפתים עצה הוא נוטל תחבולות הוא קונה וגבורה * לערוך לקראתי
ולכך לא באתה אליי׳ אבל עתה שאתה רואה שכבשתי הכל ולא נותר
אלא מעט לכבוש על מי בטחת כי מרדת בי ואינך יוצא לקראתי׳ הלא
הוא אשר הסיר חזקי׳ ואין לכם לבטוח בו ששונא אתכם על זאת:
8, 9 ועתה לענין עצה וגבורה למלחמה התערב נא את אדני וגו׳׳ ואיך תשיב
10 וגו׳׳ ואתה בוטח לך על מצרי׳׳ וזה אתה מטתין במחן שוא הוא: ולענין
בטחון אלהיך המבלעדי י׳ עליתי י׳ אמר אלי עלה שאתה רואה שאני
11 כובש את הכל וכלם נמכרין בידי: כי שמעים אנחנו׳ מבינים׳ באוני

[1] והוא is written over.

כל העם ונמאי הוא לדבר גדולות מן המלך בפני הכל ולבזותו׳ אך אלינו
הדבר שיצאנו אליכם ואנו נאמר לו ומה לכם להשמיע קול שישמעו
אחרים׳ והן היו מתכוונים שלא ירך לבב אנשי המלחמה ואל ירפו ידיהם:
הישבי׳ על החומה׳ להלחם ברעב ובצמא׳ לאכול צואתם׳ ברעב׳ שסופן 12
לבא לכך׳ וטוב להם לצאת אלינו ולחיות׳ וראוי לכך אנו מתכוונים
להרפות ידיהם׳ עמכם׳ מוסב על הלא על האנשים לומ׳ האל אדניך
ואליך בלבד שלחני ארני הלא אף על האנשי׳ הישבים עמכם על
החומה כמותכם שלחני: ויחרישו׳ א׳ע׳פ׳ שהיה להם להשיב כי לא 21
בצורתו צורם של אותן אומות: כי באו בנים עד משבר ונדלו וכבדו מאד xxxvii. 3
הצירים והחבלים וכח אין ללידה וסופה למות אם לא תלד׳ כלו׳ גדלה
הצרה מאד ואם לא נתרווח מתים אנחנו: אלהים חי ולא כאלהי העמים: 4
כי שמע׳ למה הלך רב שקה ללבנה והלא מלכיש הגידו כי שמע כבר 8
שנסע מלכיש: יצא להלחם אתך ובא בארצך׳ וישמע׳ והיה לו לשוב ולכך 9
וישלח מלאכים להרפות ידיו[1] שוראי עוד ישוב ובא עליו ויכהו: הנעי׳ 13
הגלה את עמו ונוה את ארצו: כי אתה י׳׳ לבדך ולא כאלהי העמים: 16
בזה לך לענה לך על דבריך אלהי׳ אחריך ראש הניעה׳ בשובך לארצך כי 22
תפל ולא תשוב עוד עליה: ועל מי הרימות קול׳ כאילו אני כבוש 23
תחתיך׳ שביד מלאכיך חרפת י׳׳ ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום 24
הרים בארץ ישר׳׳ והריני כורת קומת ארזיו מבחר ברושיו׳ כל עריהם
הבצורות׳ וכן אבא מרום קצו ופריו יער כרמלו ותנובתו המובה היא
ציון מקום מקדשו והיא החרפה: שהרי אני קרתי עשיתי לי מעינות 25
ומקורות מים בדרך לשתות אני וחילי הגדול׳ ומשנעשו רמש ומים
חרבו ויבשו׳ כלו׳ ממלכות גדולות שמתי חרבה קל וחומר שציון אחריב׳
ובכך חירפתני׳ שוטה שבעולם אתה החרבת אותן האומות שאתה
מתפאר בכך: הלא שמעת למרחוק מה שעשיתי בדור המבול ובפלגה 26
ובסדום ובמצרים ובכנענים ובסיחון ובעוג ומוען תלמוד שאותה שאתה
מתפאר בה אני עשיתי ולא אתה׳ שאינך אלא ממה מוסר שלי ליסר
גוים ולהוכיח׳ מימי קדם׳ עד שלא עמדת אתה ואבותיך מרתי עליה
ויצרתיה שמימי אחיה השלני מרתי על ישר׳ שיגלו בארץ אשור׳ כרכת׳
חרם מעבר לנהר׳ ועתה הבאתיה על ישר׳׳ וכן לשאר אומות תלמד

---

[1] MS. ידיך.

מישר׳׃ ותהי עתה אותה גזירה שגזרתי למרחוק להשאות גלים נצים׃
להיות שאון גלים ומשברי׳ הנצים החובטים וטבעי׳ בחומות שואים
והומים להפיל ערים בצורות׃ ואינך אלא כפרץ מים נפל נבעה בחומה
נשגבה אשר פתאום לפתע יבא שברה וכגלים ומשברי ים נצים וחובטים
27 השואים ערים בצורות להפילם׃ ויושביהן היו קצרי יד לנגדך מלהיעזר
שאני החלשתים לפניך ולא ידך רמה׃ חתו ויבושו מכל גבורתם׃ היו
לפניך כעשב שדה וירק ללחוך אותם כלחוך השור׃ כחציר גגות׃ שאין
שרשו פתוח אלי מים ושרב מועט מיבשו׃ וכשדמה עד שלא תהא קמה
28 שהיא רכה ונוחה להתיבש מהר׃ ושבתך במצור וצאתך ובאך במלחמה
ידעתי שכל כוונתך להכרית ולהשמיד גוים לא מעט ולהתפאר בם לומ׳
fol. 32. ידי רמה׃ ואת התרגזך *והתרעשך אלי לבא להחריב אף מקום מקדשי
וכפות רגלי ולא אוכל לעמוד לפניך כאשר לא עמדו אלהי הגוים׃ ידעתי
29 שזו היא מחשבת לבך׃ ויען התרגזך אלי ושאננך וגאות שלותך עלה
באזני שתדבר גדולות כנגדי מרוב שלותך שנתתי לך ושמתי חחי באפך
ולא תבא לעירי ואתן לך רוח להשיבך בחרפה לארצך׃ כל זה לסנחריב׃
וחזר לחזקיה שאליו הוא מגיד מה שא׳ המקום לסנחריב ועל בשורה
זו שבשרו א׳ לו מה לך האות׃ והבשורה על כרחנו היא שלא ישוב
בארץ ישר׳׃ שהרי סנחריב שב לארצו להלחם עם מלך כוש ולפי שהוא
שב לארצו שלח מלאכיו וספריו לחזקיהו שא׳ע׳פ׳ שהוא שב לארצו עוד
ישוב ויתפוש ציון ועל זה התפלל חזקיהו ועל זה השיבו הק׳ב׳ה׳ ביד
ישעיה׃ אם כן על כרחנו כשא׳ לו והשבתיך בדרך אשר באת בהיכן
א׳ לו והשבתיך שלא תשוב עוד בארצי כמו שאת סבור וכמו ששלחת
לחזקי׳ שתשוב ותחריב ציון׃ והוא שא׳ למטה לא יבא אל העיר הזאת׃
והוא שאומ׳ בדרך אשר בא בה ישוב׃ ומשישוב אל העיר הזאת לא
יבא עוד וא׳ע׳פ׳ שכבר א׳ לו המקו׳ והפלתיו בחרב בארצו קודם
ששלח לו מלאכי׳ שישוב מארצו עליו׃ א׳ע׳פ׳כ׳ היה דואג מבניו או מלך
30 אחר שיעמד תחתיו כאשר עשו מלכים ראשוני׳׃ וזה לך האות שכשילך
לו סנחריב לא ישוב עוד לא הוא ולא אחר תחתיו ותתרווחו ותצליחו
שעכשיו בשובו תצאו ותקצרו ספיחיכם עתה בניסן׃ ותראו שהצליחו כל
כך שיהא די לכם הרבה לאכול וא׳ע׳פ׳ שאשתקד לא חרשתם ולא
זרעתם ואילו ספחים הן וא׳ע׳פ׳ שהיו למרמס ולמרעה לחיל אשור
הבאים עם רבשקה בזמן מועט אחר שהלכו הצליחו וגדלו כל כך׃ ובשנה

השנית· אחר תשרי זה תבא אחר ניסן זהי שחיס׳ חן גדולי שרשי
הגפנים והאילנות שנידעו חיל רב שקה· אבל לא יזרעו מספיח זה אחר
תשרי של שנה שנייה ולא יטעו משחים זה אלא ספיח של ספיח זה יהא
מתברך כל כך שיזרעו מקצתו בשנה שלישית· וכן שחים של שחים זה
יתברך כל כך שיטעו ממנו בשנה שלישית אחר תשרי השיני לזה וגם יאכלו
31 ספירותיו: וכשם ששרשי הגפני׳ והאילנ׳ וספחי הזרע הוסיפו לעשות
שורש למטה ופרי למעלה כן פליטת יהודה הנשארת תוסיף שורש
למטה ופרי למעלה ויצליחו ויעלו ויצא שמם בכל העולם על הגבורות
והנפלאות שיעשה להם המקו׳ וייראו מהם ולא יוסיפו לבא עוד עליהם·
וכן מוכיח בדברי הימי׳ ורבים מביאי׳ מנחה ליי׳ לירושלם ומגדנות
לחזקיה מלך יהוד׳ וינשא לעיני הגוים מאחרי כן· נמצא שעל ידי שנתנשא
לא הוסיפו עוד לעלות עליהם· וכל זה שא׳ שיאכלו ספיח ביושבי ציון
אבל בשאר יהוד׳ שכיבש אפי׳ ספחים לא היו להם רק חמאה ודבש
32 כמפורש בראש הספר: ולהודיע לשאר יהוד׳ כי מירושלם תצא. להם
שארית ופליטה וקנאה שמקנא לשמו ולכבודו תעשה זאת ליתן שארית
33 ופליטה לשאר יהודה כמו ליושבי ירושלם· לא יבא עוד משישוב ולא
יקדמנה מגן כדרך הנגשים להפיל החומה· ולא ישפך עליה סוללה·
דרך בוני מצור לבנות. כעין מגדלי עץ סביב לחומה וכאשר יגבהו אצל
החומה אז[1] מטילין מן המגדלי׳ לחומה עצים עבים לסמוך לה כעין
38 תקרה לרוץ ולילך סביבות החומה להלחם ולכך נקראת סוללה: וימלך
אסרחדן בנו תחתיו· וא׳ע׳פ׳כ׳ לא יספו עוד גדוליי אשור לבא בארץ
כי נפלה אימת אלהי ישר׳ עליהם· והוא שאר׳ למטה ומכף מלך אשור
fol. 32. b. אשר אצילך· ואם לא שחקרים לומ׳ וימלך אסרחדן בנו תחתיו *הייה
xxxviii. 1 תמה סמי היה ירא חזקיהו שהמקו׳ מחזיק את לבו: צו לביתך· דבר זה
לא נאמר לשום צדיק אלא רצה הק׳ב׳ה׳ שיתפלל ויעשה לו נס ויתגדל
שמו על ידו· וכן היה תלוי ועומד מזלו בין מות לחיים כאדם שמהלך
בדרך כבושה ויש בצדה פחת גדול חוץ לדרך וקרקע הדרך נשפך
במורד אל הפחת ומטה רגלו והרי הוא מוטת ליפול· אם יש לו שם
אוהב סומכו ומביאו לדרך החלקה כענין כי יפול לא יוטל כי יי׳ סומך
ידו· ואם הוא שונאו דוחפו ומפילו כענין ורשע יפל ברעה· כך פעמים

[1] MS. אז.

מזלו של אדם מתקרב אצל מזל שהוא בית המות׳ אם שביל שלו עובר
ממש באמצע בית המות אין תפלה ותחנה המועלת שהרי הוא כאילו
תפוס בו׳ ואם אין שביל שלו עובר ממש בתוכו אלא על שפתו
או מחליש וקרוב ליפול ולמות ויש לו הצלה על ידי תפלה וצעקה
ומאריכי׳ לו עד שיעור החבלים שמתרחק השביל עוד מבית המות
עד מקום שחוזר ועובר ממש בתוכו שהוא קץ ימיו שאין לך מזל
שאין לו שביל בו לקץ ימי האדם׳ וכן לענין שלום ויסורין ועושר
ועוני וכל דבר טוב ורע וזה היה רחוק מבית המות עוד ט״ו חבלים
5 והחבל הוא מהלך שנה׳ והוא שא׳ לו הנני יוסיף על ימיך חמש
6 עשרה שנה׳ ומכף מלך אשור אצילך א״ע״פ׳ שכנו של סנחריב הוא:
8 הנני משיב את צל המעלות בשמש אחרנית עשר מעלות אשר ירדה
במעלות אחז׳ כן סירוס המקרא וכה פתרונו׳ הנני משיב את צל
המעלות שעלה על ידי ירידת החמה למערב ובמורד אשיבנו בשמש
שתעלה השמש אחרנית י׳ מעלות׳ וכנגד עליית השמש אחרנית למעלה
ממערב למזרח יירד הצל למזרח עשר מעלות אחורני׳ למטה׳ ותשב
השמש למעלה אחורני׳ עשר מעלו׳ וירד הצל עשר מעלות אשר ירדה
fol. 3 v. ועלה הצל׳ והן מעלות ׳מזרחיות׳ שהרי מחצות ואילך הצל נוטה
ומתפשט למזרח[1]׳ ומשחרית עד חצות הצל מתפשט למערב׳ ובספר
מלכים מאריך בדבר זה יותר אבל כאן קצר וסותם הכל׳ והמעלות
היו כ״ד׳ וכל אחת ואחת לשיעור חצי שעה י״ב׳ למזרח לשש שעות
ואילך וי״ב׳ למערב לשש שעות דמשחרית עד חצות׳ ודבר זה ביום
תקופת תמוז היה כדברי רבותינו׳ וסמוך לשקיעת חמה שעה אחת
היה ועלה צל העמוד שבאמצע המעלות י׳ מעלות תחתונות מזרחיות׳
ולא היה לו לצל העמוד לילך עד שקיעה אלא ב׳ מעלות העליונות
המזרחיות דמיון יומו של חזקיהו שרפה לערוב׳ וזורח החמה למעלה
בגובה כיפת הרקיע כמו שהיתה בחצות ושהתה בעליית י׳ המעלות
חמש שעות וי״ב׳ מעלות שהם ו׳ שעות. הלכה אחריכן עד שעת
שקיעה הרי י״א׳ שעות׳ נמצא שהאריך היום עשר שעות׳ שהרי שעה
9 אחת היה לך לילך עדיין עד שקיעתה כששבה אחורנית: מכתב׳ זכרון
10 על שהחיהו המקום מחליו: אני אמרתי׳ בכובד חליי׳ ברמי ימי׳

[1] MS. למערב.

Vl. 32.

9

10

בשתיקות הפסק ימי· אלכה בשערי שאו׳ בקצר ימים פקדתי ונחסרתי
יתר שנותי שהיה לי עוד לחיות: אמרתי לא אראה יה עוד בארץ 11
החיים[1]· בין בני אדם: דורי· ישובי ומגורי בין יושבי חלד· נסע 12
ונגלה ממני כאהל רעי שנוסע ומלל את אהלו ממקום למקום· קפדתי
וקצרתי חיי כמו ארג שעכשיו יש לו ארג שלו אותו שמעביר במסכת
בעת אריגה כולו מלא חוט של ערב ולשעה קלה יכלה הכל· מדלה·
מטובה נפח עובי רוב החוט יבצעני ויכלני מהרי כן מיום ועד לילה·
פתאום· ישלים בריאותי ועובי גופי ובשרי· שמרוב מכאובי שבאו עלי
הוכחשתי ונעשיתי דק וקלוש וחלוש· וכשבא הלילה והייתי סבור לנוח
ולא מצאתי מנוחה: ועוד שויתי· שמתי עצמי לסבול· עד בקר· אולי 13
בבקר ינוח לי· ובבקר כארי כן ישבר כל עצמותי וכן עוד מיום עד לילה
תשלימני ותכלה כחי וגופי כחמול שלשם: וסוף נחלשתי כל כך וכלה 14
כחי שכסוס ועגור כן אצפצף· שלא אוכל להרים קול אלא בצפצוף קול
רם ונמוך· ולבסוף אף בצפצוף קול רם לא אוכל לדבר אלא אהגה
בגרוני מעט כיונה ההוגה בגרונה· וסוף שאף הגה הגרון פוסק ממני
כל כך החלשתי· אלא דלו עיני אליך למרום לאמר ה׳ עשקה לי הרעה
הזאת לקצר ימי· ערוב עבודך לטוב בל תעשקני להמיתני· גרנטיש
מי[2]· לשו׳ כי עבדך ערב את הנער: מה אדבר ואמר לי· וסוף אף 15
אילו היה בי כח לדבר אף מזה נשתתקתי כי מה אדבר לו התחנונים וכי
אדבר מה אמר לי· והרי הוא עשה שאמר לי זאת ששלח לי צו לביתך
כי מת אתה ולא תחיה· אדדה כל שנותי· כמו ותדד שנתי מעיני·
שינה בעיני אינני רואה· על מר נפשי· בחליי ובמה ששלח לי: ואם 16
התפללתי לפניו על שנות עיני יחיו עצמותי עד עתה ועל כל אברים
שבהם. תלוין חיי רוחי· והרי כלם חלו ויהי רצון לפניך שתשליםני
ותיישנני בעיני ותחייני ורפאני באברי· אשר תלוין בהם חיי רוחי:
שהנה לשלום· בהיותי מצפה לנוח ולמצוא רוחה מר לי מר והגעתי 17
עד שערי מות· וכן עשית ואת חשקת נפשי משחת בלייה· ויש לומ׳
בלי לרדתי· כי השלכת אחרי גוך חטאי ולא זכרתם עוד: שאין כבוד 18
שמך במיתתי בקצר ימים· כי לא שאול תודך· בלו׳ המתים שבה· ולא

---

[1] On marg. כענין נגדתי מנגד עיניך׳ שלא אראה עוד פני ה׳׳
כענין שאמר דוד אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים·. [2] Garantis moi.

מות על הפלא שתעשה להם׳ ולא יחלו פניך על שתעשה להם פלא׳
הוא שאו׳ ולא ישברו יורדי בור אל אמתך׳ לא להבא ולא לשעבר
19 יכבדוך: חי חי׳ רק תחי הוא יודך כאשר אני עושה היום על
שתחייתני׳ אב לבנים יודיע אותך וגבורתך על אמתך שתעשה לאב׳
20 חי חי כמו מעלה מעלה׳ מטה מטה׳ כלו׳ רק כן ולא ענין אחר: י״י
להושיעני׳ כלו׳ י״י היה לי להושיעני׳ ואני נגינתי ננגן כל ימי חיי על
21 כך: ויאמ׳ ישעיהו׳ פתרונו וכבר אמר לו ישעיהו ישאו לדבלת תאנים
כשבישרו שיחיה וחזקיה אמר לו מה אות ועל זה נתן לו האות שלמעל׳
xxxix. 1 ואחר כך הודה להק׳ב׳ה׳ ומרחו׳ ימעכו׳ ויחי וירפא: בעת ההיא
fol. 33. b. שעשה לו המקו׳ שני נסים גדולים *כאלה על סנחריב ועל אשר החיהו
והוציאו משערי מות והיה לו להודיע שמו של הקדוש לכל וניסהו הק׳ב׳ה׳
במליצי שרי בבל ששלח לו לדרש המופת אשר היה בארץ על ידי
שהלח ויחזק׳ ונבה לבו להגיד שבחו ולהראותם כבוד עשרו ויקר
2 תפארת גדולתו: וכן מוכיח בדברי הימי׳ ואף כאן שאומר וישמח
עליהם חזקיה ויראם את כל בית נכתה וגו׳׳ שהם באו לדרוש המופת
על השמש ששבה אחורנית׳ והיה לו להראותם כחו של מקום על זה
ועל סנחריב׳ והוא מראה לו כבודו וממשלתו כאילו או׳ כחי ועצם ידי
3 עשה לי החיל הזה ולכך נענש: מה אמרו אליך׳ לפי שלא באו אלא
לידע כח המקו׳׳ והוא או׳ מארץ רחוקה באו אלי כלו׳ להקביל ולבקש
7 פני ולכבודי ותלה הגדולה בעצמו: ומבניך׳ אילו דניאל חנניה מישאל
8 ועזריה וחביריהם מזרע המלוכה: טוב דבר י״י׳ מודה אני שחטאתי
ומקבל אני דבריו ותוכחתו׳ וכן מוכי׳ בדברי הימים שנכנע׳ אבל ביקש
ממנו שלום ואמת יהיה בימיו ולא יראה הוא ברעה׳ לפי ששתי
נבואות אמר למעלה מאשור ומכל שאר אומות שהרעו לישראל׳ כגון קרבו
גוים לשמע׳ על של אשורי ויהי בארבע עשר׳׳ והגיד לך מה עלה
בסופו של אשור אחרי שהגיד מה בסוף השאר׳ ואחר כך הגיד לך
xl. 1 נחמת ישראל על כלן מכל הגליות: נחמו נחמו׳ רק נחמו לשון ויהוה
וחיזוק׳ כמו בדרך בדרך׳ סובב סובב׳ יאמר אלהיכם׳ אתם נביאי:
2 וקראו אליה׳ לפי שהיא נזופה ממני קרבות׳ ואמרו לה כי מלאה צבאה
שישבה בדד מהם כמה שנים׳ לפי שנרצה עונה ותפיסתי לה כי
לקחה מידי כפלים בכל חטאתיה כדי להכניע בעמל לבה׳ וכאשר
תאמרו לה שאני עצמי מודה שהלקיתיה כפלים תדע ודאי שנתרציתי

לה ואין בלבי עוד להכותה ותתחזק בלבה: קול קורא· קול יהא
קורא ומכריז· כלו׳ השמיעו קול נביאי לאמר פנו דרך יי׳ במדבר ישרו
4 מסלה בערבה לאלהינו· ומהו פינוי הדרך ויושר המסלה: כל גיא העמוק
ינשא שוה לשאר קרקע המדברי· וכל הר וגבעה הגבוהי׳ יותר ממנו
ישפלו שוה לו· הרי פינוי הדרך מן המכשולות· והיה העקוב· ארחות
עקלקלות· למישור· וכיוון הרים ותלולית הקרובי׳ זה לזה ודוחקין הדרך
שביניהם יתרחבו ויתרחקו זה מזה ויסתלקו מן הדרך ויעשו בקעה·
5 כל זה תקראו ותשמיעו שונגלה כבוד יי׳ לבא לנהוג גליות עמו למלאות
ירושלם צבאה כמו שמפורש למטה· וראו כל בשר יחדיו כי פי יי׳
6 דברי׳ לרחם עמו ולנחמם ולא יכזב ולא יתנחם: קול או׳ קרא שמעתי
מאת המקום ואמר המלאך הדבר בי מה אקרא· והשיבו הקול ההוא
כל הבשר חציר· כמו חציר יִמולל ויבש מהר ועזרתו וישועתו בטלה·
7 וכל חסדו שיבטיח לעשות כציץ החציר שהוא יפיו ומגיד לו שיזריע
זרע ולערב ימולל ויבש על ידי רוח יי׳ קדים שנשבה בה וכיזב וכיחש.
8 במה שהראה לכל שהחציר יזריע זרע· כי כשיבש הציץ בלא עתו
אבל זרע החציר כן דבר האדם ומבטחו מגיד ומראה לרעהו
להטיב לו ויכזב ויתנחם וטובתו בטילה· אבל דבר אלהינו קיים לעולם
9 כשם שהוא קיים לעולם· ועל כי פי דבר יי׳ מוסב: ולפי על הר גבוה
עלי לך להיות מבשרת ציון כלו׳ נביאי ציון וירושלם· הרימי בכח
קולך ולא כדובר כזב שבוש הוא להרים קולו אלא הרימי קולך לבשרי
אל תיראי שלא יתקיימו דבריי בבשורתך כי ודאי יתקיימו· לפיכך יהיה
לך פתחון פה לך לבשר· אמרי לערי יהוד׳ הנהרסות ויושבות בדד
10 מיושביהן הנה אלהיכם הוא שא׳ למעל׳ ונגלה כבוד יי׳ ונו׳: והחזר
לפרש הנה אלהיכם· הנה יי׳ אלהיכם בחוקה יבא· חזק שם דבר כמו
רוח גדולה וחזק· הנה שכרו· ושבחו שהשביח בצאנו כשזרעם בעמים
נוהג אותו מגלות למלא ירושלם צבאה· ופעולתו שפעל ונשתכר בם
11 מנהיג לפניו: ובא כרועה שירעה עדרו שבזרועו יקבץ טלאי׳ ובחיקו
ישא הרכים הנולדים היום ואמותם העלות שילדו היום ינהל לאם כן.
12 ינהלם מגלותם ויקבצם וישאם עד מלאת ירושלם צבאה: מי מדד·
בשיטת ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי· שמי בכל הגוים ומי
בכל אלהי הארצו׳ שמדד כאילו בשעלו מים כשנברא הרקיע בתוכם
לעכב למעלה לרקיע ולשייר למטה חימנו במדה כאילו מדדתים בשעלו

ושלמטה היו מכוסי׳ שכשהקיותים לא הוצרכתי לחסר מהם שתראות
היבשה והיו לפי מדת המקות והמקוה לפי מדתם׳ ומי מהם ששמים
תיכן ושיער כאילו בזרת לפי מה שהעולם צריך להם עתה וא׳ע׳פ׳ שהיו
מכוסי׳ ומסותרי׳ בתוך המים׳ תיכן׳ אמולד[1] בלע׳׳ לשו׳ מולא׳ קצב
מדה׳ ומי מהם שָׁקַל ומדד כאילו בשליש עפר הארץ׳ היא האדמה
fol. 34. החלקה *שהיא אחד משלשה עניני בריאות הארץ׳ מדבר שהוא חול׳
ומקום גידול אילנות ודשאי׳ שהוא עפר׳ וההרים שהן צורים וסלעים׳
וכל זה אמרתי ותיכנתי בעת בריאות הארץ וא׳ע׳פ׳ שהיא מכוסה
במים׳ ומי מהם ששקל כאילו בפלס אבני הרים תוריהם וסלעיהם
במקום חוק נביעת התהום לעכבו שלא יעלה וישטוף וא׳ע׳פ׳ שמים
מכסי׳ אותו אז ולפי מה שמקום הנביעה רחב הצר גדול או קטן חזק
או רפה׳ פלס׳ אֶשְׁטָדִירָא[2] בלשו׳ רומי׳ הטבעתי עליו הרים וגבעות׳
ותפס לשו׳ משקל בהרים וגבעות לפי שהן אבנים׳ כענין אבני צדק׳
13 אבן ואבן איפה ואיפ׳: מי הם שתיכן וקצב את רוח דעת י״ בכל אלה
14 ומי איש עצתו שיודיענו לעשות כל אלה: את מי נועץ בכל אלה שהיה
מבינהו׳ את מי הוא שלימדו דעת להבחין הטוב והרע בכל דבר או
מי שלימדו ארח משפט לשפוט צדק׳ ודרך תבונות יודיעני׳ להבין
אחרית כל דבר מראשיתו׳ ועד עכשיו כלל מי עשה זה ומי עשה ולא
15 פירש על מי או׳ זאת: ועכשיו מפ׳ שלא בגוים ולא באלהיהם אין זאת
שהרי גוים לפני כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבי׳׳ רקין וקלין
למשפט׳ מר מדלי׳ הוא המחק שמוחקין מן הכלי שדולין בו המים
אם הוא כבד מאד שאין נולת המשקולת שאחריו בראש קנה הגלגל
של באר המים יכולה להכריע ולדלות מרוב כובדו להשוותו במשקל
שתכריע הנולה וידלה׳ מר וְשְׁטוּרָא[3]׳ כמו ומורה לא יעלה על ראשו׳
הוא התער המסיר את שער הראש׳ וכן שחק מאזני׳׳ אך אם כף
המאזני׳ כבידה מחברתה ומשקלו אינו שוה שהחק מסנה להשוותה
ולישרה במשקל׳ וכאותו המר והשחק המוסרים לישר המשקל שאינן
חשובי׳ כך אני מסיר גוים לישר המשפט ולא יחשבו לי׳ הן איים
16 כאותו אבק דק יטול וישליך ויסיר מן העולם על יושר הדין: ולבנון

---

[1] Amolad (id est: *moula*): mole (=moule). [2] Estadire= Lat. statera. [3] Vasture.

אין די להם לבער לפני לערוך מערכה לקרבן׳ חייתו׳ אין די להם
לעלה להקטיר על העצים לריח ניחח לכפר עליהם לפני שלא אסירם
ואשליכם מעל פני ביושר המשפט כאשר עשיתי לדור המבול ולסדום
17 ולכיוצא בהן: שהרי כל הגוים כאין נגדו בחכמה ותושיה וגבורה להיעזר
כנגדו׳ הרי שכנגים אין כמותו לעשות כמעשיו וכגבורותיו ובאלה
18 הארצות: אל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו שאתם עשים אלהי׳
בדמות ובצלם׳ איך תעשו פסל בדמות אלהים שאינכם יודעי׳ מה דמות
19 יש לו: הפסל של עץ שנסך חרש מתכת לצפותו על יציקה והתכה
שמתיך עליו וצורף עבוהב ירקענו לצפותו׳ ואם הוא עני רתוקו׳ וגדילי
20 כסף צורף להושקו ולהובשו סביב לנוי: המלומד[1] לתרום ולברור עצים
למלאכה שעץ לא ירקב לעולם יבחר וחרש עצים חכם יבקש לו להכין
21 לו במלאכת נוי פסל מעץ שלא ירקב שלא ימוט לעולם: מה לכם לכל
תמורה הזה׳ הלא תכירו ותדעו ותבינו אלהינו שהוא חכם לבב ואמיץ
כח אלהים חיים ומלך עולם שלא ימוט לעולם׳ ועד שאתם מבקשי׳ חרש
חכם לעשות לכם אלוה דעו והבינו אלהינו שהוא חכם לבב ואמיץ כח
לברוא אחרי׳ שברא שמים וארץ וכל צבאם והוא מכלה הכל והוא
קים לעולם כמו שמפרש הולך׳ ואתם מניחי׳ אל שבורא הכל ומכלה
הכל ועובדי׳ אל שאחרים בוראי׳ אותו ומכלין אותו׳ הלא הגד מרא׳
לכם מי הוא האלהים׳ הלא הבינתם מסדות הארץ מי בראם׳ שאילו
שאתם עובדי׳ אותן שאחרי׳ בראום הם לא בראוה ולא יסדוה ולאותו
22 י׳ שבראוה ויסדה היה לכם לעבוד: הלא הבינתם הישב על חוג הארץ
על היקף סביבות הארץ להתבונן בה מסביב ועיניו משוטטות בכולה
ושופט אותה׳ וישביה לפניו כחגבים ומשפילם ושופטם ואין איש מהם
יכול להיעזר׳ מי הוא יש לכם להבין ולדעת כי ודאי יש לה מנהיג
ושופט בראותכם ישביה עולים ויורדים בה׳ ואי איפשר לאלהיכם
לעשות זאת שהרי אדם בראם׳ הלא הבינתם הנוטה כדק שמים מקצה
הארץ ועד קצה הארץ והיה להם להיות נמוכי׳ באמצען קרוב לארץ
כמו בקצותם והאל הטרין כדוק והוא מתחם. והגביהם באמצען בכיפה
23 בגבה מן הארץ כאהל לשבת אדם בארץ: הנתן רוזנים לאין מרום
גבה האהל ומתיחות כיפתו כי גבוה מעל גבוה שומר׳ ומפרש איך

[1] המסכן is written over.

24 יעשם כתוהו: יש לך אילן שאם ייכרת יקחו ממנו צמרת וענף ליטע
fol. 34. b. ויתקים מהם בעולם או מגרעיני פירותיו יקחו ויזרעו או נוטעו *ישאר
בארץ ועוד יחליף ויונקתו לא תחדל׳ אבל אילו משנכרתו עוד אף
נטע לא ננטע מהם אף זרע לא נזרע מהם אף גזע הנשאר מהם בארץ
לא השריש אלא מת והזקין בעפר בלי תקוה׳ ולא עוד אלא אף נשף
25 בהם רוח קדים וייבש: ובאה רוח וסערה ונשאתם ואבדו: ומעתה אל
מי מאלהי הארצות תדמיוני בכח ובגבורה שאשוה לו שתאמרו בלבבכם
מקוצר יד ומבלתי יכולת לא יושיענו יי׳ מיד לוחצינו כאלהי אותו עם
26 ואלהי אותו לשון: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה שבמרום חמה
ולבנה כוכבי׳ ומזלות בימי בראשית׳ ועל כרחכם יש לכם לידע שאני
הוא׳ ומי המוציא גם היום במספר צבאם לשרת׳ לכלם בשם יקרא
איש על עבודתו ועל שימושו׳ מרוב אונים ושהוא אמיץ כח איש מהם
לא נעדר שלא ישרת על פי כבתחילת בריאתכם׳ הלא אני הוא׳
ותדעו ותבינו כי כחי אז כחי עתה ולעולם לנהוג עולמי שבראתי
27 ולכלכלו בעוז ובזרוע: ומעתה למה תאמר יעקב בלבבך נסתרה דרך
זכותי הטובה. מיי׳ ואינו משגיח בה להושיעני ומאלהי שהיה לו להצילני
משפטי יעבר ויאבד שלפי שקצרה ידו מהושיע אינו רוצה לראות זכותי:
28 הלא ידעת׳ מצבא המרום׳ אם לא שמעת מן הראשוני׳ שאלהי עולם
וקדם יי׳ עד שלא נברא העולם׳ וכשנברא הוא הבורא קצות הארץ
וכבחו אז כחו עתה׳ לא ייעף ולא ייגע לעולם לעשות גבורות וגדולות
ונפלאות לאין מספר׳ ויש בו כח לכלכל ולהושיע ולהציל חוסיו מיד
שוסיהם ואין חקר לתבונתו׳ ויש בו כח לעשות צדקה ומשפט ולא
29, 30 עבר משפטך מנגדו: ועוד נותן ליעף כח: והנערים והבחורי׳ הן איתני
31 עולם מליאי כח וגבורה ייעפו ויגעו ויכשלו: וקויי יי׳ הקווים לישועתו
יחליפו כח מעייפותם׳ כל זה היה לך לידע ולשמוע מימי עולם׳ ואף
xli. 1 אתה קוה אל יי׳ חזק ואמץ לבך וקוה אל יי׳ ויושע לך: החרישו
ושמעו דבריי איים׳ וכלפי ישר׳ שיחזק לבם מדבר אף לאומות כמו
שמוכיח למטה׳ ולאומים יחליפו כח׳ כלו׳ יתחזקו ויאזרו כגבר חלציהם
ואשאלם ויודיעוני׳ וכן מסיים הענין ואשאלם וישיבו לי דברי׳ למשפט׳
לתוכחה אה פְרוֹבַנְצָא[1]׳ כמו זרח משעיר למו הופיע מהר פארן׳ שלא

[1] A provance (=à épreuve).

בא משעיר ומפארן ממש אלא מדרך שעיר ופארן ומכל מקו׳ ארם
2 וכשדים קרובים להיות אחד: שמא צדק. שהיה לו לאותו הגוי ולאותו
המלך לפני אלהיו׳ יקראהו אלהיו לרגלו עמו בדרך לכבוש לפניו ארצות׳
כענין והלך לפניו צדקה׳ וכענין אנכי העירותיהו בצדק׳ ואלהיו יתן
לפניו גוים ומלכי׳ ירד׳¹ יתן כעפר חרב תבאה עליו וכקש נדף קשת
3 תנדרכת עליו להרגו: וירדפם׳ לבעלי החרב והקשת׳ ויעבר² מהם בשלום
בלי נזק׳ ארח שעבר ביניהם ברגליו לרדוף ולהכות לא ישוב אחור
שיהפוך עורף ויסוג אחור וישוב על עקיבו אלא יעבור ויבקע ביניהם
4 יעבר ורמס ושממם והלך לו: מי מאלהיכם שפעל ועשה היום גדולות
כאילו להשפיל את זה ולהרים את זה׳ יהא קורא מעשי גבורתו על ידי
נביאיו אל הדורות שיהיה הדבר בימיהם׳ מראש׳ עד שלא יעמוד
הדור׳ ובזה יודע כי הוא הפועל והעושה׳ ואין בכל נביאי אלהי הארצות
וקוסמיהם שהגיד על אשור וכשדים׳ מראש׳ מימים קדמונים׳ כי
כלם צופים ואינם יודעי׳ מה צופים׳ אבל אני י״י ראשון להגיד
ולקרא מראש את כל הבאות על ידי נביאי׳ ואת אחרונים׳ הדור
שיבא דבר נביאי בימיו׳ אני הוא׳ ובזה יודע׳ כי אני אני הוא:
5 ומהפך את דבריו³ כלפי ישר׳ על פי הדברים האלה שקנתר את
האומות הא׳ להם הנה ראו איים שנתעוררו עליהם גוים ממזרח׳ וייראו׳
6 והתחילו מעורים ומחזקי׳ זה את זה: איש את אחיו יעזרו ויחזקו כי
7 אין להם עוזר ומחזיק מאת אלהיהם: ויחזק חרש את צרף לעשות להם
אלהים להיעזר בם כנגד אויביהם׳ אומר לדבק על פסל שכולו חליות
ופרקי׳ מדובקי׳ יחד׳ טוב הוא לאלות ולא ישוב אל לבו לאמר
הלא אתמול היה הכל שברי׳ שברים ואני דבקתים יחד׳ אלא מחזק דבקיו³
8 במסמרים שלא ימוט ובוטח בו שיצילנו: נמצאו האיים מחזקים את
fol. 35. אלהיהם ומחזקי׳ ומעורים איש את אחיו כי אין *להם עזר מאלהיהם
אבל אתה ישר׳ עבדי׳ שעשיתיך לי לעבד ולעם סגלה מכל העמי׳ יעקב

---

[1] On marg. ומלכים ירד׳ כמו ובמלכים׳ והבית חסרה˘ כמו ב׳ של. ששת ימים׳ וכן למטה וחלב זבחיך לא עבדתני׳ כמו ובחלב׳:

[2] On marg. עברה נופל באוהו׳ דכת׳ שבת עבר ארח׳ עבר ארחות ימים׳ וכן נופלת ברגל בנהר יעברו ברגל׳ רק אעברה ברגלי׳.

[3] MS. דבריו.

אשר בחרתוך לי מכל הגוים· זרע אברהם אוהבי שנמשך אחרי מבית
9 אביו: אשר החזקתיך לי מקצה הארץ ומאציליה שאצלתי ליי הם האבות·
קראתיך לי לעם וא׳ לך עבדי אתה בצאתך ממצרים דע כי בחרתיך לי
10 לעולם ולא מאסתיך אף בהיותך בארץ אויביך: על כל הרעה אשר
עשית אין לך לירא מן האויב כמו אותן האיים כי עמך אני· אל תשתע
והתרפה ברוך לבב כי אני י״ אלהיך אמצתיך· אף עזרתיך אף תמכתיך
ולא כאותן שאין להם חיזוק[1] מאלהיהם שהן הם מחזקי׳ את אלהיהם·
אבל אתה אלהיך מאמץ ועוזר וסומך אותך בימין צדקי· הוגמ׳ צדק
13 מלאה ימינך· ולא כאותן שאין להם אלוה מחזיק יד: האומר לך· על ידי
עבדי הנבאים· ולכך אחרי שאני מבטיחך אל תיראי כמו שהיתי שפלה
בין הגוים· וכאן רמז לו על כל הגליות כלן על ידי של בבל עד וקדוש
14 ישר׳ בראה: תולעת יעקב· לפי שהוא רוצה לומ׳ חרוש חרים· שדרך
תולעת לעכל הרים והורים ששוכנת בם· כן ישר׳ תעכל ותדוק בפיה את כל
הגוים הגבוהים כהרים וכגבעות שהיא שוכנת ביניהם בגלותה כתולעת
15 שפלה וכנועה ואין בה כח אלא בפיה: הא׳ שישים את פיה חד לאכול
16 ולעכל כמורג חרוץ חדש בעל פיפ׳ ושנים· ואתה תגיל בי״ מוסב על הן
יבשו ויכלמו לומ׳ הן יבשו ויכלמו ולבטחונם[2] ואתה תגיל ותתהלל
ותתפאר במבטחך כמו שמפרש והולך שלא יבושו קויו ולא יכלמו בוטחיו:
17, 21 העניים והאביונים· ארץ שמה· לישב בצלם לנוח מעיפותם: והחר לו
לריב האיים והגוים שא׳ למעלה יבשו ויכלמו כל הנחרי׳ בישר׳ אנשי
ריבם ומצותם במה יתנצחו כנגדם· ומה הוא אלהיהם להיעזר בו·
22 עצמותיכם· אלהיהם שיתגברו ויתחזקו בו: ויגידו לנו אלהיהם· ואפי׳
הראשונות שכבר אורעו הגידו ונשימה לבנו לדבריכם ונדעה מדבריכם
מה אחריתן· שהרי יש דבר שאחריתו טוב מראשיתו ויש הפך והאדם
סבור ששניהם שוין· כגון אתם ראי׳ מלכות אשור ובבל מצליחי׳ ועולי׳
אם תגידו אחריתם· וכל שכן מה שעתיד להיות אף ראשיתו או אם
דברים שאינם הווין לבוא לא תוכלו להגיד· הבאות בהווה הרגילות
לבוא מימים ימימה השמיעונו מה יהא עליהם כגון זרע וקציר וקור וחום
23 וקיץ וחרף אם כתיקנו או ענין אחר: ואף האותיות התדירות יותר
מיום אל יום הגידו לאחור למפרע עד שלא יהיו ונדעה כי אלהים

---

[1] MS. וחיזוק.   [2] So MS.

אתם· ואף כלא הגדת אותיות עשו שום דבר של ממשות להטיב ולהרע
24 תשתעה ותפנה במעשיכם ונראה ונבחין שתאמת אתכם: אבל אין זאת
הן אתם מאין· מדבר שאין בו חיות ותועלת[1] עץ ואבן כסף וזהב·
ופעלכם· שתפעלו לא להטיב ולא להרע· מאפע· מהבל פה ורוח· אפע·
כמו כילדה אפעה שנושמת בקושי מרוב צירים· ואף המבחר שאדם
25 יבחר בכם כסף וזהב שעליכם תועבה ושקץ הוא: אבל אני העירותי
מצפון נר׳ ויאת לאלתר ממזרח שמש ולאלתר יקרא בשמי לומ׳ הנני
שלחני· כגון יי׳ אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה· ויבא אל
26 סגנים ושפטי ארץ כמו אל חומר לרומסו: ומי מאלהיכם שהגיד מראש
זאת· אף אין אלוה מגיד אף אין משמיע אמריכם· לא אתם הגדתם
מפיכם ולא אחרים השמיעו אמריכם מכל נביאיכם· אף אין אדם בעלמא
27 שיאמר אני פלוני נביא מתנבא דבר זה משם אלוה פלוני: אבל ראשון
שהגיד זאת מראש ומלפנים לציון הוא· הנה הנם· כמה נביאים
שהגידו לה דבר זה מימים קדמונים· וכן הטובה והנחמה העתידה
28 לבא לירושלם אני מבשר לה קודם: ועכשיו סיים ענין מי העיר ממזרח·
וארא מוסב לתחלת ענין למטה וכה פתרונו· וכשראיתי ואין איש מגיד
ומאלה האיים ואין יועץ ומגיד מכל נביאיהם שאשאלם וישיבו לי דבר
29 אמרתי לאבדם באחרית: והוא שאו׳ כלם אפס מעשיהם באחריתם· רוח
ותהו פסיליהם ונסכיהם אשר נסכו להם לא יועילום ולא יצילום כי תהו
xlii. 1 המה: ואמרתי הן עבדי הנביא הוא הקדוש אתמוך בו ואחזקנו ולא
אתן למוט רגליו לפי שנתתי רוחי עליו· והוא עושה שליחותי כרצוני
ומשפט לגוים יוציא מאתי ולא יירא ולא יחת· למצרים כה אמר יי׳
2 לאדום למואב לצר לכל האומות: לא יצעק ולא ישא· לא איש [ריב]
3 איש מדון הוא: קנה רצוץ· דלים ואביונ׳ שאין להם על *מה יסמכו
fol. 15. b. כנגד אנשי ריבם החזקים מהם· לא ישבר· לישא פנים להטות משפטם·
ופשתה כהה· אדם עני שאור פניו כהה במשפט לפני בעל דינו· כפתילה
של פשתים שכהה מאורה לא יכבנה· ואם תאמ׳ מהדר פני דל בריב
4 הוא· לאמת יוציא משפט: גם אור פני העשיר שמאיר בזכותו שיש לו
בדין לא יכהה ומשענתו החזקה בזכות לא ירוץ· כי לאמת יוציא משפט
לעולם· עד שישים ויתקן ויהיה ויגיל בארץ משפט· שהכל שופטין משפטיו

[1] MS. ותולעת.

ותורותיו· שאף איי האומות ייחלו לתורתו לכל אשר יצום· בבל זה
הנביאי׳ משתדלין ללמד בעם חקים ומשפטים ותורות אם ישמעו ואם
יחדלו ונותני׳ גיום למכים ולחייהם למורטים לעשות צדקה ומשפט להוכיח
5 עמים להשים בארץ משפט שאף איים ייחלו לתורתו: ואחרי שכך
מוסרי׳ עצמם ללמוד ולהוכיח כה אמר האל יי׳ בורא שמים[1] בתוך המים
עד שלא נקוו ונוטיהם כרק ובאהל לאחר שנקוו המים· רקע הארץ
וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה· שאף שאינן בראים בראתי קל והומר
6 הברואי׳ כבר וצאצאיה· שאפקח עינים עורות כמו שמפרש והולך: אני
יי׳ קראתיך לעבדי· הנביא אומר כן· ואצרך· יצרתיך לברית עם לאור
7 גוים: לפקח עינים עורות על פיך ובדבריך שתגזור אומר ויקם לך·
8 להוציא ממסגר אסירי· ישר׳ מבבל: ולא על צדקותם אלא אני יי׳ הוא
שמי וכבודי שיש לי להתכבד בעולם לאחר לא אתן עוד שאחרים מושלים
והולכים ועמי ונחלתי בשבי ובבזה ושוביהם מתהללים בפסיליהם על
9 זאת: הראשונות· ישועת אשור ובבל שהגדתי מראש· הנה באו ונתקיימו
11 דבריי בהם· וחדשות עוד אני מגיד על שאר גליות לעתיד: ישאו מדבר
ועריו קול· וכן הוא או׳ ישאו כתוף וכנור· וכן לא יצעק ולא ישא· נשיאות
קול הם לפי ענינם· וגם קדר שיושבת חצרים במדבר ירנו ישמיעו קול·
12, 13 מראש הרים· מטבחם: ומה היא תהילתו שיגידו באיים: יי׳ כגבור יצא
14 לנקום נקמת עמו· יריע שעל איביו יתגבר: החשיתי מעולם על רעות
עמי מיום שהגליתי את עמי להתם פשע עמי ולכפר חטאת· ומחריש
ומתאפק הייתי שלא לנקום נקמתם עד עתה· ומתוך צרת רוחי כשלא
הייתי יכול לכלכל ולסבול· כיולדה אפעה· כשחבליה וציריה מתגברים
עליה ואינה יכולה להתאפק פועה ונושמת בקושי שאינה יכולה לסבול
צרת רוחה שתומה וסוער בקרבה ומשתוממת[2] ונגנחת על מכאוביה
15 ושואפת עוד רוחה אליה ומתאפקת: אבל עכשיו אחריב הרים וגבעות
מלפני עמי לשום כל הרים לדרך כבושה להוציא ממסגר אסירי גלותם
וכל עשבם הגדל בהם על ידי נובה ואויר וחמה כענין וממגר גבעת עולם·
אוביש· כי כל הר וגבעה ישפלו לפניהם· ושמתי נהרות· הגוים המעכבים
16 את דרכם· לאיים להוליכם בהם כמו שמפורש: והולכתי עורים·
ומעקשים למישור· והוא שא׳ למעל׳ כל הר וגבעה ישפלו· והוא שא׳

[1] On marg. הפטרת בראשית.
[2] אשם is written over.

למעלה להוציא ממסגר אסירים לפקח עינים עורות: הבוטחי׳ בפסלי׳ 17
שהיו סבורי׳ למלוך ולמשול לעולם ולכבוש עמי לעולם: החרשים· שלא 18
האזנתם ולא הקשבתם לשעבר עד שלא גליתם· שמעו עכשיו שלקיתם
ואתם נבזים ושפלים בארץ אויביכם· יש לכם לשמוע ולהבין ולהבחין
מי נתן למשיסה יעקב ועל מה· וענין זה בשטת ראו עתה כי אני אני
הוא: ומפרש מי החרשים והעורים· מי עורי שלא לראות ולהבין ברעות 19
רבות הבאות עליו שעל חטאיו הנה· כי אם עבדי· העם שקראתי לי
עבד והיה לו לעבדיני· ומי חרש כעם שעשיתי לי משרת ומלאך נאמן
לעשות מצותי שהיה לו לסור אל משמעתי אל כל אשר אשלחנו ואל
כל· אשר אצונו· מי עור כעם שהוא משולם גמול מעשיו מעלם כמו
שמפרש ראות רבות· כי מיום דעתי אותו הכיתיו ויסרתיו והוכחתיו
על מעשיו ולא לקח מוסר· אין לך עור כזה· ומי עור כעבד י״׳ ומשרתו
שמכיר באדניו מה טוב בעיניו ומה רע בעיניו על ידי קריצותיו ורמיזותיו
ומעשיו ודבריו ודרכיו· והיה לו להטיב בפניו לעשות רק הטוב והישר
בעיניו ואינו עשה: ראות רעות רבות הבאות עליו מעולם ולא לקח מוסר 20
ולא ישמר הדבר בלבו להבין ולידע שעל חטאו באה עליו הרעה וייטיב
דרכיו ומעלליו· ופקח אזנים לשמע ולהבין שעל פשעיו הוא לוקה כדברי
עבדיי הנבאיי ולא ישמע להם· שהרי אותו שיי׳ חפץ בו ואוהבו למען 21
צדקו שיהיה *צדיק לפניו בעת המשפט ולא ייענש יגדיל תורה ומוסר fol. 36.
ותוכחת ולא על ידי יסורין להוכיחו ולהשיבו אליו להטיבו באחריתו·
והיא שיטת כי את אשר יאהב י״׳ יוכיח· וגידול התור׳ והמוסר נרמז
באליהוא· הן כל אלה יפעל י״׳ פעמי׳ שלש עם גבר· והוא שא׳ ראות
רבו׳ ולא תשמ׳ והוא במה הגדיל לו תורה: שהוא עם בוז ושסוי מאויביו 22
בעוד שהיה בארצו כדי שירגיש וישמע וישוב· והיא התורה והמוסר הפח
בחורים כלם· בפחים ובמוקשי׳ נלכדי׳ ביד אויביהם: ומי בכם שיאזין 23
זאת לשעבר כשהייתם בארצכם בוזים ושפלים· יקשיב וישמע ויבין: מי 24
נתן למשיסה ולבוזי׳ יעקב· הלא י״׳ שחטאנו לו ולא שמע[נ]ו ולא הבינו
לתורתו ומוסרו זה: ואחר המשסה והבוזי׳ וישפך עליו חמת אפו ועזו׳ 25
מלחמה אולי ירגיש וישוב· ותלהטהו מסביב ולא ידע ולא הרגיש שעל
חטאיו הוא וסוף ותבער בו בעצמו ובבשרו ועדיין לא ישים על לבו·
ולפי כך גלה בארץ אויביו להכניע לבבו הערל: ועתה· אחרי שלקית xliii. 1
ונכנעת לבדך· כה אמר י״׳ בוראך לו לעם אל תירא בארץ אויביך לי

2 אותה ועל כבוד שמי הנקרא עליך אני גואלך: כי תעבר במים· שתלך
בקרב צרה ברעה המתרגשת לבא· וארבע פורעניות מונה כאן כנגד ד׳
3 מלכיות: נתתי כפרך מצרים ויחול אפי בם ולא אעשה אתך כלה· וכן
הוא או׳ כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך לא אעשה
4 כלה: מאשר· ממה שיקרת ונכבדת בעיני ואני אהבתיך לכך נתתי אדם
5 תחתיך: ואל תירא שתהא נעזב בארצות אויביך כי ממזרח אביא זרעך
וגו׳· אין לדקדק במה שתולה הבאת מזרח ומערב בעצמו והבאת צפון
ותימן בהם· שהרי או׳ אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי׳
אלהי׳ ומשם יקחך· וגם הבאת צפון ותימן על ידי הק׳ב׳ה׳ היא אך על
ידי רוחותם מזכירם יותר בכל המקרא· כגון עורי צפון ובואי תימן וכיוצא
7 בהם: כל הנקרא בשמי מוסב על הביאי בניי מרחוק· ומכל בני
הנקראים שיאמרו ליי׳ אני ויקרא בשם אלהי יעקב הכל הביאי ולא
8 תשאירי אחד· הרי לכבודי בראתיו להתכבד בו בעולמי׳: ואיך אתכבד
בם· להתניא עם עור להוליכם בדרך לא ידעו· כענין לפקח עינים
עורות· והולכתי עורי׳ בדרך לא ידעו· וגם יש להסב חרש ועור אל
החרשי׳ שמעו· וכה פתרונו להתניא עם עור וחרש שעד עתה לא ידעו
ולא היה להם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע· ועתה נכנע
בעמל לבם ומבחינו׳ ורואים ושומעי׳· וכאילו ·אומר א׳ע׳פ׳ שחטאו לו
9 גואלם למען שמו: והוא הכבוד שכל הגוים נקבצו יחדו בהתניאי עמי
מתוכם ואושיעם· מי בהם נביא יגיד זאת מאת אלהיו או נפלאות
ראשונות ישמיעונו למה באו ומה טיבו ומה אחריתן· יתנו עדיהם·
יתנו עידי אלהיהם שהן מגידי׳ מראשית אחרית כמוני· ויבאו נביאיהם
ויגידו מאתם מה אחרית עמי ושאר הגוים· וישמעו נביאי נביאותיה׳
שנתנבאו על כל אלה ויאמרו אמת הוא כדבריכם שגם אנו מתנבאי׳
10 במוכם: ואין זאת· אני אני אתם עצמיכם כל העמים עדיי שאני מגיד
מראשית אחרית שכל מעשי הגוים והממלכות ששלטו בכם נתנבאו לכם
נביאיי ועבדי שבחרתי להתנבא על כל הגוים לטוב ולרע· כגון מעשה
סנחריב ונבוכדנצר· למען תדעו· ולמען כן יש לכם לידע ולהאמין ולהבין
11, 12 כי אני הוא: אנכי אנכי· רק אני ולא אחר: הגדתי התשועה והושעתי
אתכם וקיימתי דבריי השמעתי גבורתי ותשועתי עד קצה הארץ ואין
בכם אל זר מושיע תשועת עולמי׳ כמוני· ואתם עדי שאין מושיע
13 מבלעדי ושאני אל ואין עוד: גם מיום· מהיות יום· ומי ישיבנה אחור·

וכל אלה דברי חיזוק הם לחזק את לבם על הגלות הגדול הזה׳ ולכך
גם תשועת בבל מזכיר להם ותשועת מצרים ששתיהם על יציאת מצרים
שיאמינו על יציאתם מן הגלות שאמר למעלה הוציא עם עור וגו׳:
14 למענכם שלחתי בבלה׳ הלא למענכם לנקום נקמתכם ולהוציאכם מן
הגלות שלחתי מלכי מדי בבלה׳ וגם הורדתי שם עם שהם נחשים
בריחים הנשופים לישוך ולהמית כלם׳ כענין הנני מעיר עליהם את מדי
אשר כסף לא יחפצו וגו׳ אוקיר אנוש מפז וג׳׳ שאין תאותם אלא
להמית׳ ולפי שבבל יושב במצולות מים כדכת׳ שכנת על מים רבים׳
fol. 36. b. תאו׳* לצולה חרבי וגו׳׳ לכך דימה העם היורדים לה לנחשים בריחים
שאין דרך שאר חיות במים׳ וכשדים באניות רנתם[1]׳ ובכשדים תהיה
רנת הבריחים וזעקתם׳ באניות׳ כי באניות יבאו אליהם מדי פתאם
ויעלו עליהם ברנה ובזעקה פתאום׳ וכן מוכיח שכנת על מים רבי׳ רבת
אוצרות כלו׳ ששוכנת לבטח׳ ואו׳ אחריו אם לא מלאיתיך אדם כילק
שפתאום פושט וענו עליך הידד׳ היא הרנה והזעקה׳ וכן דרך אויבים
וגבורי׳ הבאים פתאם לזעוק ולהשמיע קול׳ וכן הוא אומר וי׳ השמיע
אל מחנה ארם קול רכב וקול סוס וקול חיל גדול׳ וכן בגדעון. והרי
סביבות בבל מים׳ והן באים עליה מסביב והמעברות נתפשו ואנשי
15 המלחמה נבהלו׳ ונופל והורדתי על באניות: גם לעתיד אני קדושכם
בורא ישר׳ מלכבם כמו שהייתי גאלכם קדוש ישר׳ בבבל׳ ועוד מזכיר
16 להם יציאת מצרים לחזק לבם בה לעתיד כמו שפירשתי: הנתן בים
17 דרך לכם להוציאכם: המוציא רכב וסוס של מצרי׳ לרדף אחריכם
18 בים׳ ואחר כך ניערתים שם יחדיו ישכבו בל יקומו: ועתה אל תזכרו
קריעת הים הראשו׳ כלו׳ כל כך תהא ישועת האחרונה גדולה מן
19 הראשונה שתניחו כל הראשנה ותדברו באחרונה: כי הנני עושה חדשה
כראשונה גדולה הימנה שהראשונה לא היתה אלא בים סוף׳ והחרשה׳
והחריב י׳׳ את לשון ים מצרים[2] וגם על הנהר הניף ידו בעים רוחו
והכהו לשבעה נחלי׳׳ הים לגלות מצרים׳ והנהר לשבעה נחלים לשבעה
גליות שיבאו עליו אשור פתרוס וכוש עילם שנער חמת ואיי הים׳

---

[1] On marg. וכשדי׳ באני׳ רנתם׳ בני כשדים ילכו בשבי ובגולה
באניות ושם יהיה זעקתם׳ רנתם על חורבנן׳ כמו ויעבור הרנה דאחאב
וכמו וירא העם וירנו׳. [2] סוף is written over.

והראשונ׳ היתה בפחד שרכב וסוס חיל ועזוז מצרים רודפים אחריהם·
והחדשה כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון· ולכך קוראה חדשה
עתה תצמח שיש באחרונה שאין בראשונה· אף עוד זאת אעשה שאחר
שאעשה לכם מסלה בים ובנהר ואעבירכם אשים לכם במדבר דרך
כבראשונה· כענין כי הלך לפניכם יי׳· בישימון נהרות כבראשונה:
20 שתכבדנני חית השדה תנים ובנות יענה שסופדים בארץ ציה וצמאון
מבלי מים[1]· וכל כך למה שלא תאמרו הפליא לנו בראשונה מה שלא
21 עשה באחרונה: וכל שכן עם א שיצרתי לי או לעם סגלה שתהלתי
יספרו על זאת· וחזר לאל וזכרו ראשונות שיהללוהו על האחרונות:
22 ולא שאותי קראת יעקב[2] לאמר ליי׳ אני לכתב ידך לי אפליא
להושיעכם כי ינעת בי ישר׳· אלא אנכי אנכי בלבד שמוחה פשעיך למעני·
למען שמי שלא יחולל בגוים· כן השיטה אלא שמאריך לפרש כי ינעת
23 בי בעבודתי· וחנם ינעת בעברתי שלא הבאת לי שה עלתיך שאני
המרחתיך לכך· לא העבדתיך לי ולא הוגעתיך בעבדתי· שהיה לך
24, 25 להיות ינע בי אף אתה העבדתני המרחתני· ולא אנכי לך: אלא
אנכי אנכי הוא המוחה פשעיך· מוסב על לא אותי קראת יעקב כמו
26, 27 שפירשתי: הזכירני היכן העבדתיך והוגעתיך: הלא אביך הראשון·
שבחרתי לי לעם סגלה הוא דור יוצאי מצרים שנבחרו לי תחלה· חטא
לי והחליפני באלהים אחרים בעגל· ומליציך כהניך ומלכיך ושריך
28 ושופטיך אחרי כן מדור לדור: וחללתי על כן שרי קדש שהיה ראוי
לנהוג בהם כבוד ומורא וקדושה· וחללתים ובזיתים בארץ איביהם:
xliv. 1, 2 ועתה שמע יעקב אלי היוסר ושוב: שכה אמ׳ יי׳ עשך שיעזרך כן
3 מבטיחך בגלותך ולכך אל תירא: כי כשם שאצק מים על צמא ונזלים
על יבשה כן אצק רוחי הטובה על זרעך להטיב להם ולהרבותם· כענין
4 ושפכתי רוח חן ותחנוני׳: ועל ידי רוחי הטובה וברכתי שאצק עליהם
5 וצמחו כנרעון קנן כשל חציר כערבי׳ על יבלי מים: וזה יכתב ידו שתקע
6 ידו ליי׳ להיות לו: ואני אחרון· ואני אהיה אתכן· ומבלעדי אין אלהים
7 להושיע: ומי כמוני אל שיקרא כזאת להתפלל ולהתהלל ככח· ויגידה

---

[1] On marg. הפס׳ ויקרא.   [2] On marg. לא אתי קרא׳ יעק׳· פתרונו לא קראת לא בשמי ולא בשם יעקב· וזהו שכתוב למט׳ זה יאמר ליי׳ אני וזה יקרא בשם יעקב·

לי ויערכה לי איך יש לי לעשות הגדולות והנוראות· עם עולם· אדם
על הארץ· ימיה למו· לעם עולם: ולפיכך אל תפחדו כמו שיאריך לכם 8
הגלות ותהיו נבזים ושפלי׳ לכל העמים לומ׳ קצרה יד י״ מהושיע
ואלהי הגוים* חזקים ממנו· כי הלא מאז השמעתיך· ואין צור שאני יודע fol. 37.
ומכיר מה הוא וכלם הבל וריק יעזורו: והמודיהם· כסף והב· ועדיהם 9
של אלהיהם· המה בעצמם כדבר זה שלא יועילו· שהרי בל יראו ובל
ידעו שיוכלו להושיע ולמען כן יבשו יוצריהם ועובדיהם הבוטחי׳ בהם:
כי מי יצר אל ופסל נסך לבלתי הועיל· והיא הבושה: הן כל חבריו 10, 11
הדבקים ומחוברי׳ לו לעבדו· והרשים המה· היה להם ליבוש יותר משאר
אדם· יתקבצו כלם החרשים חרשי אבן וחרש עץ וחרש ברזל יעמדו
יפחדו על פסיליהם יבשו יחד: חרש ברזל· שכך וכך עושה· חרש עצים· 12
שכך וכך עושה· ולא ישיב אל לבו ולא יאמר הלא שקר בימיני· כן השיטה
אלא שהוא מאריך במעשי החרשי׳· חרש ברזל מעצד· לחצוב הפסל·
ופעל המעצד בפחם· הוא המפוח· כדכת׳ פחם לגחלים· ובמקבות·
שקורין מַרְטֵיל[1]· יצרהו למעצד· ויפעלהו למעצד· גם רעב ללחם תמא
למים פועל אותו כל כך מתעסק במלאכתו: וחרש עצים מה עושה· 13
משנעשה המעצד לחטוב נטה קו לישר העץ במעצד· מעצד· דולדוּיְרא[2]·
יתארהו בשרד· הוא תוכן הגוף והיתוך האברים· ושרד אחד מכלי ברזל
הוא וקל וקטן ממעצד והוא כגון בֵּישָׂאַגוּדְא[3]· ואחרי כן יעשהו ויתקנהו
וישפהו במקצועות· איזמלים חריפי׳ חדים ליפות ולהחליק· ואז יתארהו
יפה בפרצוף הפנים במחוגה· קומפש[4]· עוגל הפנים והמצח והעינים·
כתפארת יופי אדם בנוי· לשבת בית כאשר נאמ׳[5] ממקומו לא ימיש:
לכרות לו ארזים· לבית פסל לשבתו· ויאמץ לו בעצי יער בית חזק וקיים 14
אבל לצורך גוף הפסל שאמרנו· נטע ארן· עץ מובחר וקל הוא ולא
משאר ארזים ותרזה ואלון· והוא נטעו ולא גדל מאליו וגשם יגדלנו ולא
הוא מגדל עצמו: ולא עוד אלא והיה [ל]אדם לבער ולא יותר: האחי׳ 15, 16
לשו׳ בריאות ומילוי נפש ותאוה: לתועבה· כפל על לבול עץ כי כל 19
דבר הבלה ונרקב נקרא תועבה· כענין ואתה השלכת מקברך כנצר
נתעב: אפרי רקבון· ולא יציל· שלא יציל: ולפיכך זכר אלה עבדי 20, 21

---

[1] Martel. [2] doladoire (=doloire). [3] baisagudo, bésagude (=bisaigüe). [4] compas. [5] MS. illegible.

יעקב ושים לבך להבלי הגוים׳ ואל תאמר שאלהיהם מעזרים אותם
ומצליחי׳ אותם וקצרה ידי מהושיעך במשוך גלותך מאד׳ כי לא מכחם
ומזרועם הוא אלא חטאיך גרמו ושעה עומדת להם׳ לא תנשני אל
22 תשכח גבורתי ונפלאותי ובטח בי לעולם׃ מחיתי כעב פשעיך התר על
24 אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך וגו׳׃ מאתי׳ מעצמי ומכחי ומבינתי ולא
25 מבינת אחרים ומעזרם׃ מפר ומבטל אותות ובאות בדים׳ חכמים הבוזים
מחכמתם עתידות ואני מקבשלם שלא יבאו׳ וכן הפרש וקסמים יהללי׳
26 אחורי׳ בכל מה מעצתם׃ ועצת עבדיי ומלאכיי ודבריהם אני מקים
ומשלים׳ ובבא דבר הנביא יודע כי י׳ שלחו באמת׳ האומר על ידי עבדיי
לירושלם התרבתי׳ ולכן תפס לו נוטה שמים ורוקע הארץ כלומ׳ אני
בראתי עולם מתחלתו מתוך תהו ובהו׳ אף ירושלם וחרבותיה אקומם׃
27, 28 לצולה׳ בבל׃ לכורש׳ כל מלכי פרס קורא כורש על שם הראשון שהרי
כורש הראשון לא בנה העיר וההיכל׳ רעי׳ לרעות עמי׳ והכל כדי לאמר
xlv. 1 לירושלם תבנה׳ לכך נתתי לו כח וגבורה להחריב בבל׃ למשיחו׳ על
משיחו על כורש׳ כך אמר עליו׳ אשר החזקתי בימינו׳ להיות אני רד
2 לפניו גוים׳ ומתני מלכים והוקם׃ והדורים׳ ומלכים נכבדים מהודרים
מאחרים׳ אישר ואשלים ואכניע לפניך׳ אישר כמו לעשות מישרים׳
4 הדורים כמו הדרת פני זקן׃ למען עבדי יעקב׳ שתהיא משביו׳ ואקרא
לך בשמך׳ אני קראתי לך באותו שם גדול שיש לך ולא שידעתני׳ ועל
5 עמי גדלתי ורוממתי עם לא ידעוני׃ אני י׳ ואין עוד מוסב למעלה לומר
ולא שידעתני שאני י׳ ואין עוד לעזוב אלהיך ופסיליך׳ ולא ידעתני׳ ולא
6 בשביל שידעתני עשיתי זאת לאורך אבל להודיע שמי למען ידעו
7 ממזרח שמש וגו׳׳ שאני יוצר אור לפקח עינים עורות. ובורא חשך
לאסורים׳ והוא שאו׳ עושה שלום [1] ובורא* רעי׳ אני י׳ בראתיו׳ לכרש׳ fol. 37. b.
8 להפרות ישע ולהצמיח צדקה יחד על ידו ולא על שידעני׃ ולפי כך הוי
9 רב את יוצרו לומ׳ למה נתת גדולה לכורש הלא לא ידעך ועובד אלהי׳
אחרי׳ הוא׳ שהרי האדם הזה חרש הוא כמו חרשי אדמה ובחרשי
11 אדמה׳ היאמר חומר וגו׳׳ אין ידים לו׳ אין מעולתו פעולה׃ כה אמר י׳
קדוש ישר׳ ויוצרו׳ הלא אני יוצרכם ואין לך לרב עמי על כורש׳ אך
האותיות שאלוני ועל פי האותיות והגולדות העתידו׳ תצוני על בניי ועל

---

[1] On marg. עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום על כל ישר׳ אמן׳.

פועל ידיי לומ׳ אל תגרל עם אחר אלא בניך לפי הנולד שאני רואה
ויודע מראשית אחרית כך טוב בעיני ואין לכם לריב ולצוות על פועל
ידיי גם יש לומר אפילו האותיות שעריין לא נחיו שאלוני׳ רגילין לשאול
אותי מעולם: ואתם מצוים אותי על בניי ועל פועל ידיי בתמיה: אנכי 12
עשיתי ארץ׳ ואתם מריבים אותי על מה שאני עושה׳ וכל צבאם
צויתי׳ ואתם מצוין לי על פועל ידי בתמיה: אף כורש שגדלתי ורוממתי 13
אנכי העירתיהו בצדק וכל דרכיו אישר לפניו ולא בצדקו אלא שהוא
יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד שנתנו לו אלא שאני
אעורר רוחו לכך מעצמו׳ כדכ׳ העיר יי׳ את רוח כורש וגו׳׳ ואתם
בארץ אויביכם ואין בכם כח להיעזר מעצמיכם אם לא על ידו:
אבל מיכן ואילך תעלו ותגברו מעט מעט׳ שיגיע מצרים וסחר כוש 14
עליך יעברו ולך יהיו וכאילו אסורי׳ בזיקים יעברו עליך ולא ירעו
לך ויודו שאין אלהים אלא בך: ויאמרו אכן אתה אל מסתתר 15
לשעבר שהיו עמך ישר׳ נבזי׳ ושפלים׳ מפני חטאתיהם הסתרת פניך
מהם ולא שקצרה ידך מהושיע ומבלתי יכולת׳ ואכן אלהי ישר׳
מושיע וכח וגבורה בידו לעולם: הלכו בכלמה מבטחונם חרשי 16
צירים׳ חרשי ציורים ופסילים כי תהו והבל המה: אבל ישר׳ נושע 17
ביי׳ אלהיו שבוטח בו ולא תבושו ולא תכלמו ממבטחכם כי לעולם
תושעו בו׳ הוא אלהים ואין אחר ומושל בכל הוא ובידו לגדל ולחזק
לכל: הוא כוננה׳ ליישוב אדם לא להיות תהו בראה כשבראית׳ לשבת 18
יצרה׳ ולפיכך בהרצות הארץ את שבתותיה אל תהיו סבורי׳ שעד עולם
תשאה שממה מאין יושביה: לא מראש בסתר דברתי כאדם שדואג 19
שמא סתרו דבריו ומשפטו ואינו רוצה לגלותם פרהסיא אלא בגימנום
ובמטמוניות׳ ולא במקום ארץ חשך שלא יראוני שאם יסתרו דבריי
אכפור ואומר לא אני הייתי אלא אחרי׳ אלא גלוי לכל סומכי ופרהסיא
הוכחתי את ישר׳ על פי נביאיי ודברתי משפטיי אותם ועין בעין רואין
כבודי ויודעין ודאי שכבודי הוא ולא אחרי׳ שהרי אני יי׳ דובר צדק
וכל דבריי צדק ומשפט ומישרים וסופם להתקיים ותדעו שכן הוא:
והקבצו ובאו התנגשו יחדו לבא למשפט פליטי הגוים אשר פלטו מחרב 20
אשור ובבל ופליטי בבל שפלטו מחרב מדיי ותדעו שלא ידעו ולא היה
להם לב להבין אותם שנפלו בחרב מדי הנשאים את עץ פסלם בצרתם
ולא הועילום: מי השמיע זאת שתפול בבל ביד מדיי מקדם׳ בהיותה 21

22 עליזה ומושלה בבל העולם· הלא אני יי׳ הגדתיה על ידי עבדיי.: אפסי
23 ארץ פליטי הגוים והניחו עץ פסליהם: כי לי תכרע כל ברך· סוף
שיבחינו וידעו שאין אלוה זולתי ויכפרו באלהיהם· לכך אביאם לכך
24 השבועה: לי א׳ הק׳ב׳ה׳ שאך ביי׳ בהבטחת יי׳ ובשמו צדקות חביות
בדין ועוד בעת צרה· עדיו יבא בהכנעת לבם הערל ויבשו מסבסח
25 אליליהם כל הנחרים ומתגרים בך לשעבר: ומפרש הצדקו׳ והעח שביי׳
יצדקו ויתהללו ויתפארו בעזו כל זרע ישר׳ שיעלה אותם מגלות ומעבדות·
והנחרים בו בני בבל יבושו שכרע בל אלהיהם· הרי אלהי ישר׳ כל ברך
תכרע לו ועמו ישר׳ הוא ישא ויעמוס אותם מגלותם לארצם ויושיעם·
xlvi. 1 ואלהי בבל הם כרעו קרסו יחדו ואף עצמם לא יכלו להציל: היו עצביהם
משליכי׳ לחיה ולבהמה· לחפר פרות ולעטלפים שלא יכלו כתניהם
נשאיהם לנוס עמם להמלט כמו שמפרש והולך· נשואותיכם· שהייתם
מנשאי׳ לאמר לאלהים המה· עמוסות עליכם משא לנפש עיפה בברחכם:
2 וכאשר לא יכלו נושאיהם למלט משא* אלהיהם הנעמס עליהם· קרסו[1]
כרעו: שארית בית ישר׳· הנשארי׳ מגלות בבל· העמוסי׳ על ידי משיצאו fol. 3
3 מבטן אמם שלא אתם עומסי׳ תושאי׳ אותי להצילני עמכם אלא אני עומס
ונושא אתכם להצילכם· כענין ואשא אתכם על כנפי נשרי׳ ואבא אתכם
4 אלי: אני אסבול אתכם ולא אתם אותי ואמלט בצרה: למה תדמיוני·
6 על שמעו מוסב: ודבר זה או׳ להם לשמוע שמא לזה שולים ומציקים
בשבילו זהב מכים אתם מדמין אותי· מכים· ממשקלו· כענין לא יהיה
8 לך בכיסך אבן ואבן· ויגיד עליו ריעו וכסף בקנה ישקלו: זכרו זאת
10 עכשיו והבחינו מה בין לי ולהם: וכל חפצי אעשה· זה אשפיל חזה
11 ארים: עיט· איש סודי· כמו עטה ומעם· איש עצתי· שגליתי לעבדי
12 הנביאים להשפיל בבל על ידו תתקיים· והוא דריוש המדי: אבירי לב·
ששמו עצמם לאכול וליהנות מן העולם לתאות לבם ונפשם כשראו
שאינן נגאלי׳ מבבל וישועתם מאחרת לבא בנפול בבל ועמדה מדי
אחריה ולא נגאלו ולא עמדו ובכי ומספד כדניאל וחביריו· הרחוקים
13 בלבם ובדעתם מצדקתי ומישועתי כשראו שלא נגאלו אז: לא כמו
שאתם סבורים אין לכם להתיאש מישועה שקרבתי צדקתי לכם· לא
תרחק כמו שאתם חושבים· שאף ע׳פ׳ שלא נגאלתם עכשיו לשנה הבאה

---

[1] MS. ברסו.

xlvii. 1 יעסד כורש שנתנבאו נביאי עליו ויעלה אתכם לארץ: וא׳ע׳פ׳ שמדי
שכבשה בבל תפול מ׳מ׳ את רדי ושבי על עפר לעולם בתולת בת בבל
כי אחר ימלוך תחת מדי ולא את והוא לשון לא תוסיפי רכה וענוגה׳
2 לצאת משביה ולמלוך עוד: אלא קחי רחים וטחני קמח כרין שבויה׳
כדכתוב עד בכור השבי׳ וכת׳ עד בכור השפחה אשר אחר הרחים׳
וכת׳ ויהי טוחן בבית האסורי׳׳ גלי צמתך׳ ואם אין רחים של יד גלי
צמתך׳ חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות לטחן בריחים של מים׳
צמתך׳ בשרה שצומתת תחת בגדיה לכסותו׳ שובל׳ שבולת חירך והשוק:
3, 4 נקם אקח ממך ולא אפגע אדם שיתיצב לפני: גאלינו י׳׳ צבאות שמו
קדוש ישרא׳׳ ואין לנו להתיאש מישועתו׳ ומקרא זה בשים׳ לישועתך
5 קיותי י׳׳ והנביא מפסיק דבריו ואו׳ כן: גברת ממלכות׳ להתנצח
6 ולהתגבר ולהתנשא: שאם אני קצפתי על עמי על חטאתם ואתנם בידך
ליסרם ולהכניעם אלי ואת לא שמת להם רחמים׳ דרך העולם כשהמלך
כועס על בנו ומוסרו ביד בנו ליסרו ולהכותו אינו מכהו מכת חולי
ומות כי ירא המלך את אביו׳ שכשיעבר כעסו ירחם עליו ויקרבנו׳ אבל
7 את אני קצפתי על בני מעט ואת עזרת לרעה: ולפי שנתנאית בלבך
ותאמרי לעולם אהיה גברת במקום עמו ועמו השליך מעל פניו לעולם
עד לא שמת אלה הרעות שאני מביא עליך על עמי על לבך ולא זכרת
אחרית הרעה שסופך ללקות על עמי ולא מאסתים ולא געלתים לכלותם
בידך׳ עד׳ לעולם׳ כמו זאת מנוחתי עדי עד׳ וכפל הוא על לעולם:
8 עדינה׳ לשו׳ מעדני מלך׳ גם קרוב הענין למשכן ללשון עדן עדנין׳ כלו׳
לעולם אהיה גברת׳ אני ואפסי׳ אני גברת לעולם ואפס כמוני עוד
9 אחרי: כתמם נפל על רגע ביום אחד׳ ולשו׳ כיון הוא שיהדיו יהיו
תמים ומכוונים לבא עליך שניהם פתאם׳ ברב כשפיך׳ אף ברב כשפיך׳
ולא יועילוך: ותבטחי ברעתך׳ אף בכל מה שהֲרֵעות היית בוטחת שלא
ינקם ממך׳ שאמרת אין רואני שידקדק אחריי במעשיי ליפרע ממני׳
היא שובבתך מדרך הטובה ליזהר ממכשולים׳ שובבתך׳ כמו מחר אל
נבעת שובבום׳ שובו בנים שובבים׳ כלם לשו׳ הַשָׁאָה והסת המות׳
11 ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד: ועל בטחון זה באה עליך רעה׳ פתאם׳
שלא תדעי שחרה׳ לשחר פני אדם עליה להסירה ממך כל כך תהא
גדולה׳ כפרה׳ לכפר פני אדם עליה להעבירה׳ שואה׳ הוא ענן הבא
פתאם ברוח סועה וסער ומכסה את כל הארץ׳ וכן הוא או׳ ועלית

12 כשואה תבא כענן לכסות הארץ: אולי תערוצי׳ שתהיי נערצת ונוראה
13 בעיני אויביך ולא יגעו בך: אין זאת אלא נלאית ברוב עצתך ולא
יכולת להיושע בהי׳ הוברי שמים׳ פתרונו לפי ענינו אצטגנינים׳ מאשר
יבא עליך מוסב על ויושיעך לומ׳ יעמדו נא ויושיעך מן הרעות ומן
14 האויבים אשר יבאו עליך: כקש לפני אש׳ לפני אויביהם׳ אין גחלת
לחמם׳ א״ת׳ כשיימסרו ביד אויביהם יניחו על חכמתם לחיות׳ אין זאת
fol. 38. b. שאף לאחר שאכלתם אש אין בהם תועלת להניחם׳* כקש הזה שאין
15 ממנו גחלת להתחמם׳ לחמם׳ לחום׳ שם דברי חום: כן היו לך׳
כהוברי שמים כן סחריך מסביב לא יושיעך׳ איש לעברו׳ לצד מקומו
xlviii. 1 ולארצו: שמעו זאת׳ שאני או׳ לבבל על הוברית והויה גם אתם על
נביאיכם׳ וממי יהודה שבחרתי ליי לא באמת ולא בצדקה אלא בשקר:
2 ולפי שמעיר הקדש המקודשת לי נקראו ואינן סבורי׳ שתחרב לעולם
ובכך בוטחין ועל אלהי ישר׳ שנקרא שמו עליהם ועל העיר נסמכו
שנודע שמו לכל י״ צבאות ואיום ונורא הוא לכל הגוים ולא יבא צר
ואויב בשעריהם׳ וכן הוא או׳ ובאתם בבית הזה ואמרתם נצלנו׳ שכן
3 או׳ להם נביאיהם בשם י״: הלא הראשונות׳ כיוצא בסנחריב׳ מאז׳
בטרם יבאו הגדתים לכם׳ פתאם עשיתי ותבא מפלתו מהרה על לא
4 הכיר אדם בדבר מתי יהיה: וכל כך למה׳ לפי שמידיעתי שאני יודע
5 ומכיר אותך כי קשה אתה לשוב מדרכך הרעה: ולכך הגדתי לך מאז
באמור לך נביאיך שלום שלום מאתי בטרם תבא השמעתיך שלא תאמר׳
עצבי עשם ופסלי ונסכי׳ הפסל שנסכתי ליי צום וגזר עליהם להיות׳
ותחזור בך ולא הועיל׳ כי לעולם היית או׳ שלא יבא צר ואויב עליך׳
6 כי האמנת לנביאיך שהיו או׳ לך שלום שלום: שמעת אותם ממני׳
חזה כלה שמאתי יצא הכל׳ ואתם שבדור הזה שראיתם בעיניכם הלא
היה לכם להגיד לבניכם גבורותי ונפלאותי ולהאמין ביי ולא עשיתי׳ גם
עוד השמעתיך חדשות כגון של נבוכד נצר ונצורות תפוצות ושמורות
7 אתי שלא ידעתם מעולם: שעתה מחדש נבראו ולפני יום זה שבראתים
לא שמעתם מאחר׳ ולכן קידמתי להשמיעם לך פן תאמר בעת בואה
8 הנה ידעתים מתמול שלשם על ידי פסלי ונסכי: גם לא שמעת מנביאיך
וממסלך ונסכך גם לא ידעת מעצמך מחכמתך שתחכם ותשכיל להבין
אחריתך שסופך לגלות׳ גם מאז שהשמעתיך אני על ידי נביאיי׳ וגם מאז
שבאו לא פתחה אזנך להבין ולשוב׳ ולפי שידעתי כי בגוד תבגוד

9 ופושע מבטן קורא לך: כל מה שאני מאריך לך למען שמי הנקרא
עליך ועל העיר אאריך לך ולא שאתה ראוי ועל תהלתי שיהללוני באריכות
10 אפי וסבלנותי אחטם לך׳ לפי ענינו כפל על אאריך אפי: הנה צרפתיך
ולא בצירוף כסף אלא בכור עוני בגלות ושביה וחרב ודבר ורעב ולא
להכריתך׳ ולמה צרפתיך להוציא סיגיך ובדיליך להכניע בעמל לכך ולא
11 הכרתיך: למעני למעני אעשה על שמי הנקרא עליך ועל העיר כי איך
אסבול שיחל שמי בגוים וכבודי שיהא האויב או׳ ידי רמה ולא יי׳ פעל
12, 13 כל זאת: מקוראי׳ נקרא בשמי: טפחה׳ לשו׳ השוייה ועריכה שמשוה
ועורך ומישב בידו׳ וכן טפחתי ורביתי׳ עוללי טיפוחים׳ יעמדו יחדו׳
למצותי כל אשר אצום להסתיר ולהצמיח מהא רשאה וחילופם להנהיג
14 לטוב ולרע: את אלה׳ שיאמר למטה׳ יי׳ אהבו׳ שגלה לו סודו על
אותו שיעשה חפצו בבבל׳ כגון כורש שיעשה חפצי בבבל חרועו ימח
15 בכשדים: אני אני דברתי עליו טרם באו אף קראתיו לעשות חפצי
16 בבבל׳ שאף השמים והארץ אני קורא לעשות חפצי: לא מראש בסתר
דברתי שהייתי דואג שמא לא יתקיימו דבריי הגבוש במה שהייתי מתפאר
לעשות ולא עשיתי׳ אלא בגלוי באותי הכל גם מעת היותה שם אני
שוקד לעשותה׳ ועתה על בשורה זאת אל אלהים שלחני אליכם לבשר:
17 ומפרש הבשורה׳ גואלך׳ שגואלך מעולם׳ מלמדך תורתי מעולם להועיל
ולטוב לך׳ מדריכך בדרך שיש לך לילך בלי מכשול: ולכך שמע לי:
18 אילו תהיה מקשיב למצותי ולתורתי ויהי כנהר שלומך מרובה ונמוי לך
19 מאתי הצדקתך לפני: שמו: של זרעך׳ ולא אכלה אתכם בארצות אויביכם
כשתכנעו מלפני לשוב אלי בכל לבבכם׳ וגם אוציאכם מגלותכם כמו
20 שמפרש והולך: צאו מבבל לקץ הגאולה׳ הגידו והשמיעו׳ זאת לכל:
21 ולא צמאו אף אם בחרבות הוליכם שאף מים מצור הזיל למו אם
22 יצטרכו לכך׳ אבל לא צרכו לכך שדרך יישוב הלכו: אין שלום׳ על
ויהי כנהר שלומך מוסב שהבטיח לנכנעים מפניו ומקשיבי מצותיו
fol. 39. המורדים והפושעים בו שיעמדו בו ויתערבו * בגוים אין שלום להם׳
כיוצא בו הנמצא בענין סלו סלו פנו דרך למטה׳ להחיות רוח שפלי׳
ולב נדכאי׳ הם הנכנעים מפניו׳ בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק
ולקרוב׳ אבל הרשעי׳ כים שנגרש שהשקט לא יוכלו׳ אין שלום אמר יי׳
לרשעים׳ והן יכלו בגולה ועליהן הוא אומר ואצרף כבור סיגיך ואסירה
xlix. 1 כל בדילי׳: ומפרש איך ישר׳ מגיד ומשמיע לגוים מרחוק גאלת אלהינו

שכך אומר ישר׳ שמעו אלי איים וגו׳ מבטן קראני לו לעם סגלה
2 ובני קדוש לו: וישם פי כחרב חדה כנגד אויבי וכל כלי שיוצר ויהודה
עלי לא יצלח וכל לשון שתקום אתי למשפט ארשיע· בצל ידו כשואר
חוגר חרב על ירכו או החרב תחת ידו הזרוע השמאלית· דמיון באשפתו
הסתירני אלא שהחרב נראית תחת זרועו והחץ מסותר תוך האשפה·
וכח מליצת הדברי· אני חרבו וחציו ליפרע מן הגוים אויבי· שעורה
3 לרעה כשקנף עלי: ואותי קירב אליו וניחמני ויאמר לי עבדי אתה
4 ואני אמרתי· בהיותי שפל ונבזה בארץ אויבי ועבדים משלים בי השרים
אין מידם וא׳ע׳ם׳ שלבי הערל נכנע ושבתי אל אלהי בכל לבי· לריק
אני יגע להכניע לבי ולשוב אל אלהי לתהו והבל כחי כליתי לשוב אליו
בצום ובבכי ומספד ומאלהי משפטי יעברי אכן· אבל הראי ידעתי שלא
קיפח שכרי· ומשפטי הראוי לי את יי׳ היה שמור לי ולא נשכח מכורי
ופעלתי ושכר הכנעתי· את אלהי· ולפי שלא הגיע קץ הגאולה לא
5 גאלני כל כך מהר: ועתה· כשבא הקץ· לו יאסף· מגלותו לארצו·
6 ואכבד· ואני נכבד: ויאמר· וכן אמ׳ לי· נקל לי מדבר זה לעשות לך
זאת להיותך לי עבד· מודיי לשר׳ ונצר משרשיו יפרח· כפל על שבטי·
להשיב· מבבל עתה משאר גלויות· אלא עדיין ונתתיך לאור גוים שתהיה
ניכר ונודע ונסבר יותר מכל עם להיות ישועתי לך נשמעת עד קצה
7 הארץ· וזה לעתיד יהיה: ומפרש והולך האור והישועה שלעתיד· לבזה
נפש· שנפש הגוים מבזה אותו· למתעב גוי· שגוי מתעב אותו לאותו
שעבדים משלים בו· מלכים יראו אותו וקמו מפחדו· ולא למען ישר׳
אלא למען יי׳ אשר נאמן בהבטחתו ולא יתנחם ויכזב ולא יפר בריתו
8 אתך שיבחרך לו לעולם: ואצרך· יצרתיך לברית עם לקיום ברית ישר׳
9 שכרתי להם והבטחתים· להקים ארץ הריבה: על דרכים ירעו ובכל
10 שפיים· מרוב שלוה והשקט· ולא יהו עוד אסורי׳ ויושבי חשך: כי
11 מרחמם ינהגם· תמיד רחמן המרחם עליהם: לדרך· כבושה ושוה·
12, 13 ירומון· מאין שחת ומים: הנה אלה מרחוק יבאו· הכל לעתיד: עמו·
14 הבוטחים בו· ועניו· שנכנעו לפניו: ציון היתה סבורה בעוד בניה
15 בגולה זמן גדול שעזבתיה ושכחתיה: התשכח אשה עולה אחר שגידלתו
ורוממתו שלא לרחם בן בטנה להשליכו מעל פניה לעולם· גם אלה·
אשה עולה ואשה בן בטנה· תשכחנה בניה מרחם ואנכי לא אשכחך
16 שאין כעסי לעולם בלא רחמים: שהרי על כפים חקותיך להיות עיני

ך תמידי· חומותיך הנהרסות נגדי תמיד לבנותם: מהרו בנייך· 17
ב אלייך לבנותך כמו שמפרש מקרא שאחריו· מהרסיך ומחריביך
מבך ממך יצאו ולא יבאו עוד בך ערל וטמא: כלם נקבצו בנייך· 18
זה לעתיד· כעדי הלבשי· שתתפארי בם: כי חרבותיך למעל׳ אמר 19
יסיך ומחריבי׳ ועליו מוסב זה לומר כל חרבותיך וארץ הריסותיך
וארת שממה ממך לשעבר מאין יושב· כי עתה תצרי והרחקו מיושב
ב בנים· ורחקו ממך מבלעיך: בני שכליך· שנשכלת ממך עד עתה· 20
ה לי· גש הלאה בשבילי: שכולה· מבניי שילדתי שנפלו בחרב וברעב 21
ר ובשבי· וגלמודה מאישי· גולה וסורה ממנו: הנה· הוא משא 22
מק הורעי· וכן שלא מלא כמו קצר והצגו מעמרי· ואחר בנים ואחר
ת בין בחצן בין בכתף: ועפר רגליך ילחכו כפל על ישתחוו לך· וכל 23
יכת עפר שבמקרא· ילחכו עפר כנחש· ואויביו עפר ילחכו: היוקח 24
בור מלקוח· שיטת מקראות הללו בשיטת היוקח מגבור מלקוח· ואחריו
שבי גבור יוקח· ואחריו ואת יריבך אנכי אריב· כשיטת התשכח
ה עולה· ואחריו גם אלה תשכחנה· ואחריו ואנכי לא אשכחך· וכת
רונו כלפי ישר׳ שלקחו הארץ מיד האומות בחרבם ובקשתם* על fol. 39. b.
י הק׳ב׳ה׳ וסבורי׳ שכשוקעה ביד אויביהם· ואו׳ להם היוקח מגבור
לקוח שלקח בחרבו ובקשתו הדיק הוא בכך הכות יש לו בו׳ כענין
ת אשר יורשך יי׳ אלהיך אותו תירש· נמצא צדיק וגבור אחד בכפילן·
פי ומלקוח אחד: גם שבי גבור יקח א׳ע׳פ׳ שאין דרך העולם יקרהו 25
ת· ומלקוח עריץ ומאויים מרוב גבורתו ימלט מידו· אבל מלקוח ושבי
לך לא יוקח ממך לעולם שלא ישוב לך· והארץ שלקחתי מיד שבעה
ים לנחלתי ולמכון שבתי והורשתיה לכם לעולם תשוב לכם· ואת[1]
יבך ובעל דינך שגזלה מידך אנכי אריב לומר העולם ומילואו שלי·
אני נטלתיה מן האמורי ונתתיה לעמי ובעונותיהם גלו ממנה ועכשיו
ני מחזירה להם ואין לך בה כלום· ואת בנייך אנכי אושיע ואושיבם
ארצם: והאכלתי את מוניך· שרוצים להונותך מאחוזתך· את בשרם· 26
כל אונאה שבמקר׳ לפי המשמ אינו אלא גזילת קרקע ואב לכלם ולא
נו נשיאי׳ עוד את עמי להונותם מאחוזתם: אשר שלחתיה· על ידי l. 1
זות דבר שמצאתי בה שלא הייתי מרחם בשבילה גם עליכם· כענין

---

[1] עם is written over.

ואת בניה לא ארחם כי בני זנוני המה׳ אשר מכרתי אתכם לו׳ בנשיי
שתהיו נואשי׳ מישועתי ולא תשובו׳ הן בעונותיכם נמכרתם ולא בנשיי
ובפשעכם שלחה אמכם ולא בזנוניה ועל ידי ספר כריתות׳ ואין הדבר
2 תלוי אלא בתשובה׳ שובו אלי ואשובה אליכם: ומפרש איך הם נואשים
מן הישועה׳ שמדוע באתי אליכם עתה בגלות בבל על ידי נביאיי להשיבכם
אלי ואין איש נשמע לי׳ קראתי לכם שתשובו ואין עונה כאילו אני
יכול להציל׳ הקצר קצרה ידי מפדות׳ הלא כמה פעמים ראיתם שהצלתי
אתכם׳ הן בגערתי ראיתם שאחריב ים ובסודרי בראשית אני שולט קל
4 והוטר במה שיד אדם שולטת: יי׳ אלהי׳ נתן לי לשון לימודי׳׳ הנביא
אומר להם כך שהק׳ב׳ה׳ נתן לו לשון למודים[1] רגילים ובקיאים לדעת
לעות דבר בעתו׳ אף דבר שהוא יעף ויגע לאדם שמוצאין מתיגעין בו
למוצאו׳ כענין כל הדברים יגעים׳ בעלי יגיעה׳ כענין ואחשבה לדעת
זאת עמל הוא בעיניי׳ בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא׳ ועמל
ועיפות ויגיעה לשו׳ אחד הן׳ ואו׳ הנביא שאף דבר שהוא עמוק ורחוק
מאחרים למוצאו וייעפו חכמים וייגעו למוצאו מצוי הוא בפיו ובלשונו
לדברו בעתו׳ ויעיר לו אזן בבקר בבקר לשמע ולהבין כחכמים הלימודים
5 בו שרוח חדשה ולב חדש להבין בורא לו לבקרים: ואנכי לא מריתי׳
לתת כתף סוררת שלא לשמוע תורתו ומוסרו׳ וכן תפרש אחור לא
6 נסוגותי כענין הכל סג יחדו נאלחו אין עושה טוב: אלא גוי נתתי
7 למכים לא׳ב׳ד ומוריי המורים אותי: ויי׳ אלהים יעזר לי שלא להיות
עוד מוכח ונמרט ונכלם׳ שפתח לי אזן לשמע ולהבין׳ על כן לא חשבתי
כלמה בדבר אלא שמתי פני כחלמיש כאילו איני מרגיש וכפפתי עצמי
לפניהם ללמוד׳ והרי שיטת זו כשיטת כי בן הייתי לאבי במשליי וארע
כי לא אבוש בכך אחרי שהמקו׳ עזרני ואני משכיל ומצליח בתורה ובמוסר
עד שמלאתי רוח חכמה ודעת ותבונה ומשפט וצדק ויראת יי׳׳ שעתה
8 אין לאדם פתחון פה לפניי: ואם בא לריב אלי מצדיקי מי שרוצה
9 להיות בעל משפטי יגש אלי: שהרי יי׳ אלהים יעזר לי מי יוכל לחייבני
במשפט׳ הריני מודה שטוב היה לי כעס משחוק והכלמה מכבוד וההכנעה
וההשפלות מגובה לבי וכבוד ויקר ואורה ושמחה הן לי עתה ששמעתי
10 לקול מוריי עבדי אלהינו: גם אתם אמרו עתה מי בכם שהוא ירא יי׳

---

[1] חכמים is written over.

שמע בקול עבדו המורה אותו הדרך הטובה והישרה ודרכי האורה שהלך
דרכים חשיכים שאין נוגה לו לעולם במה שיבטח בשם יי׳ וישען באלהיו׳
אין זאת אלא הראי אפי׳ הלך בתחלה חשכים האיר לרגלו דבר אלהינו
לבסוף כמוני שבתחלה כלמה וקלון ולבסוף כבוד ועטרה: אלא מה 11
שאתם הולכים חשכי׳ ואין נגה לעולם לפי שכלם קרחי אש לילך לאורה
והנחתם נר אלהינו המאיר לרגליכם ואור לנתיבותכם שתנחתם דברי
עבדיו המורים לכם דרכי האורה׳ ולפי שמיסרי׳ ומוכיחי׳ אתכם והלכתם
אחרי נביאי השקר ללכת בדרכי חשך ולפי שאו׳ לכם שלום
בתנופתכם׳ ועתה לכו באור אשכם בלא מכשול: אין זאת׳ כי מידי
היתה זאת לכם לנרי ולאורי הלכתם בלי מכשול* כל זמן שדבקתם fol. 40.
בי והלכתם אחרי׳ אבל עתה למעצבה תשכבון במקום נפילתכם שאתם
נופלים ונשברים במכשלות דרכיכם במחשכים: ועתה שמעו אלי רודפי li. 1
צדק ואראה לכם כי עבודת אלהינו היא דרך האורה והחיים והטוב׳
ובמה: הביטו אל אברהם אביכ׳ ואל שרה תחוללכ׳ ששמעו לקולו ועבדוהו׳ 2
כי אחד יחיד היה כשקראתיו וקירבתיו אלי מבית אביו וסוף ברכתיו
והרביתיו: כי נחם יי׳ ציון אם תשמעו ותשובו אליו בכל לבי׳ נחם כל 3
חרבותיה׳ כאברהם אביכם שתחלתו אחד וגר בארץ וסופו נתברך זרעו
ויירש הארץ׳ מדבר וערבה כפולי׳ בכל מקום׳ ימצא בה לעולם אם
תשמעו אליו: כי תורה׳ תורת חיים ואורה׳ מאתי תצא ולא מאחרים׳ 4
ומשפטי׳ שאני שופט עולמי׳ איש מאויבו וזה אשפיל וזה ארים׳ כענין
משפים השמעת דין ארץ יראה ושקטה: ולכך שמעו אלי שקרוב צדקי 5
לכם׳ יצא ישעי לכם הרועי עמים הנשלטים ונרמסים מאחרים ישפוטו
מאויביהם׳ אלי איים הנשפלים יקוו לשופטם מאויביהם: כי שמים׳ כי 6
אם שמים׳ והארץ׳ ואם הארץ ואם יושביה׳ א׳ע׳פ׳כ׳ ישועתי לעולם
תהיה׳ דמיון כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש
וגו׳: עם תורתי בלבם׳ אותן השומעי׳ אלי ומצפים לישועתי׳ אל תיראו 7
חרפת אנוש׳ באומר אליכם כל היום איה אלהיכם שאתם מצפים לישועתו
כשימשוך עליכם הגלות והשיעבוד: יאכלם׳ כן יאכלם׳ וצדקתי׳ לך: 8
לבשי עז להושיע עמי בגבורות ונפלאות׳ המחצבת רהב׳ המוחצת זידונים 9
וגיאונים בים סוף׳ מחוללת והורגת תנין שבים במטה בהבקע הים׳
וכיוצא בו אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים׳
המחצבת׳ כמו על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי: דרך לעבור 10

גאולים· וכן עשי להם גם עתה להחרים לשון ים מצרים ולהכות הנהר
11 לשבע׳ נחלי׳· והיתה להם מסילה כיום עלותם ממצרים: ופדויי י״
12 ישובון· לארצם· ישיגו· אותם·, ונסו· מהם: אנכי אנכי הוא ולא אחרי·
13 מאנוש שימות ולא יאריך בגדלתו וכבודו: ותשכח י״ עשך במה
שתיראי מאנוש שהיה לך לזכור גבורות אלהיך וכחו הגדול שהוא נוטה
שמים ויוסד ארץ מתוך תהו ובהו וריק· קל וחומר שיוכל לתקן עוות
העשוים והברואים כברי והוא שא׳ י״ עשך· ואיה חמת המציק· הרי
14 מת והלך לו: מיהר צועה תרמס וכלוא להפתח מכלאו שנכלא מפניו שלא
היה סבור· ולא ימות לשחת· מאימת מות ורעב כמו שהיה סבור· כי לא
15 יחסר לחמו ברעב במצור ובמצוק שימות המציק ואבד שמו: ואנכי י״
אלהיך שרוגע ומניח הים מזעפו שהיו הומים גליו· וכן אניח ואשקיט
16 וארגיע מעליך חמת המציק: ולפי ששמתי דברי בפיך ולכך בצל ידי
כסיתיך כמו לנטוע שמים וליסוד ארץ לעולם כן לאמר לציון עמי
17 אתה לעולם כימי השמים על הארץ: התעוררי קומי מוכיח על צעה
שלשון מרמס ורוחק תהא· וכן אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה ותשימי
כארץ גוך וכחוץ לעוברים· וכן התנערי מעפר· התפתחי מוסרי צוארך·
18 קובעת· מלשו׳ קובע· דבר חלול ועמוק ובית קבול: אין מנהל לה· שאין
מנהל לה בהיותה תוגנת ונעה כשכור בשתיית כוס החמה שלא תפול
כדרך שמחזיקים השכור· ולכך נפלה ושכבה לארץ בראש כל חוצות
19 והכל רומסי׳ ושוכבי׳ עליה: שתים הנה זונות זונות· השוד שבאו עליך
שודדים ושודדו ובזזו את שלך· ואם באת לקום ולהציל נפלת ונשברת
ונשברו רגליך מפני שכרון יין החימות· נמצא השבר מחזק את השוד·
והרעב· במצורי ואם באת לנוס מן העיר מפני הרעב הרי החרב מוכנת
מבחוץ להרגך ועל כרחך יש לך למות ברעב או בחרב· נמצא פחד
החרב מחזיק עליך הרעב· ולכך או׳ מי אנחמך· במי אנחמך· שמא
20 בבניך: . הרי בניך עלפו ברעב· כתוא מכמר· בתמהון לבב ובלהות·
21, 23 כל חמת יין ושתייה הוא ארס: ענייה· מוכנעת ומיוסרת: מוגיך·
lii. 3 המוגים וממסים לבך בפחד כנגד אויביך ולא תפחדי מהם עוד: חנם
נמכרתם· אין לארניכם עליכם כלום שתתעכבו לצאת מידו על פריונכם·
4 והוא שאו׳ ולא בכסף תגאלו ולכך תמהרו לצאת: בראשונה· תחלת
שיעבודם לגור שם ואם שיעבדו בם לבסוף מ״מ׳ הרבה הטיבו להם בימי
5 יעקב· אבל אשור באפס טובה שהטיבו להם עשקום ורצצום: וגם

fol. 40. b. *בגלות זה מה יתרון וכבוד לי פה כי לקח עמי ממני חנם· מכרתי
אתם בלא הון ולא ריביתי במחיריהם שהרי משלו יהלילו עליו ואני אין
לי כבוד בכך שאומרו שאני פעלתי זאת אלא תמיד כל היום שמי מנואץ·
מתנאץ בכך שאו׳ שודם רמה האומ׳ לעמי איה אלהיך ועמי מפחדים מפני
6, 8 חמת המציק· לכן ידע עמי שמי ויאמינו כי בהכבדי באויביהם: ירננו·
יזעקו אל העם שאלהיהם באו· כי עין בעין· פנים בפנים· יראו כבודו
11 בשוב י״ ציון: צאו משם: מארץ הגוים· ועל לעיני הגוים מוסב· אל
תגעו· ואל תקרבו עוד ערל וטמא· הברו וזכו והטהרו כי לא תוסיפו
עוד ליטמא בגוים· הברו· לשו׳ והזכותי כבור כפי· זך ומהור· נשאי כלי
12 י״· הכהנים והלוים התקדשו לשרתני: ופנאי יש לכם להברר ולהטהר
כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם י״ ולפי דרכו תלכו גם אתם אחריו·
ובמנוסה לא תלכו כי הוא מאסף למתניכם והולך אחריכם ואין איש
13 רודף אתכם: הנה ישכיל ויצליח מאד עבדי· בימים ההם הם המוכיחים
ומשכילי׳ לרבים ומנחים ומנקים על כל רעותיהם· ועל למעלה מוסב
שא׳ שמע בקול עבדו ועניו ומחלתו· כענין ואהי נגוע כל היום ותוכחתי
לבקרים וכאשר תראה באליהו ובירמיהו ובכל הנביאי׳· ואף משה אמר
הרגני נא הרג ואל אראה ברעתי· ואף בדניאל תראה שהיה מצטער
ומתלה על שבר עמו ומבקש עליהם רחמים בצום ובכי ומספד וכל
הנביאים כן· והוא הנגע והחבורה והמוסר והדיכאות והחולי שכת׳ בענין
זה· והיו נבזים ושפלים בעיני העמים וכל רואיהם ילעיגו להם· ואף בני
עמם מבזים להם ואו׳ כי בעונם ובחטאם לוקים ואין ישועתה לו באלהים·
והמקום יודיע להם כי לא בעונו לקה ונתיסר אלא נאנח ונאנק הוא על
14 רעתם ומצטער ומתענה ומסגף נפשו לבקש עליהם: כאשר שממו עליך
רבים לשעבר על שהיית[1] נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי
והיו תמהים על תארך ומראיתך· שאינך כאשר אדם כן יהא משחת
15 חשוב ומגדל משאר אנשים· מראיך: וכאשר שממו עליך רבים· ולא
חשבוך והרחיקוך מהם כן תזה והשליך גם אתה מעליך גוים רבים·
משחת חשוב וגדל כמו למשחה· וכל משחת כן הוא כמו כי· משחתם
בהם מום בם· הובה משחת: שניהם לשון פימום וחשיבות ושניהם
פירשתים במקומם פירוש מבואר שכן הוא האמת· אף שאין השיטה

---

[1] MS. היתה.

נכונה עניין אחר מלשון כאשר וכן שאחריו שהיא שיטת וכאשר יענו
אותו כן ירבה וכן יפרץ׳ כן כאשר שממו לשעבר על קילקול מראהו כן
עתה משחת וחשוב מראהו: עליו׳ על פחדו ושאתו והוד מלכותו׳ יקפצו
ויסגרו אפילו מלכים פיהם שלא לדבר ולפתוח פה׳ כי אשר לא ספר
להם מאחרים ראו מזה ואשר לא שמעו מאחרים התבוננו ממנו׳ וכן
liii. 1 אומר על אשר ספר להם ממנו: מי האמין לשעבר אילו נאמר לנו על
זה האיש שכך היה מצליח ועולה׳ כשהיה נבזה וחדל אישים איש מכאובות
וידוע חולי מי היה מאמין לאותה שמועה׳ דמיון מי מלל לאברהם׳ וזרוע
2 יי כזו על מי נגלתה להתהפך איש לאיש אחר כזה: שהוא עולה וגדל
כיונקות האילן לפני האלהים וכשורש שעולה וגדל מארץ ציה כן הוא
עולה וגדל מתוך חלאים וייסורי׳ ולשעבר לא תואר לו ולא הדר והיינו
רואין אותו לשעבר ולא מראה׳ ועכשיו הוא נאה והדור שאנו מחמדין
3 לו להיות כמהו: נבזה מכל אדם וחדל אישים היה וידוע חלי׳ רגיל
ומלומד׳ וכאילו מסתר הק׳ב׳ה׳ פנים ממנו ובאף ובחימה הוא מיסרו׳
4 הוא בינינו לשעבר: אכן עכשיו אנו יודעים שלא על עונו ופשעו לקה
אלא חליינו שהיה לנו לחלות בעונינו הוא נשא שהיה נאנח ונאנק
ומסתגף ומעונה ומחלה עצמו על שברנו העתיד לבא עלינו ועל הרעה
הבאה עלינו׳ כענין ולא נחלו על שבר יוסף׳ ומכאוב שהיה לנו להכאיב
לבנו על רעתנו ולהיחלות על שברנו הוא סבלם ואנו לא שמנו על לב
כל רעתנו ושברנו והיינו מתענגים ומתעדנים הרג בקר ושחוט צאן אכול
ושתה והיה כזה יום מחר׳ כענין הוי השאננים בציון והבוטחים בהר
שמרון שלא היו סבורים שתבא עליהם רעה ואו׳ מי יחת לנו ומי יבא
fol. 41r. בארמנותנו׳ ולכך חשבנוהו נגוע אלהים ומוכה אלהים ומעונה *שעל
5 חטאיו המקום מיסרו ומדכאו כך: והוא צדיק היה ומפשעינו היה מחולל׳
לשון מחוללת תנין׳ מוסר שלומנו׳ ייסורין שהיה לנו להתיסר במקום
שלומינו שהיינו מתברכי׳ בלבבינו לאמר שלום יהיה לנו והיה לנו להרגיש
ולחלות על שברנו׳ עליו היה ולא עלינו שאנו לא חלינו על כך והיינו
שאננים ובוטחים והוא חולה ומדוכא׳ ובחבורתו וחליו שהיה לנו לשים
על לב ולחלות על שברנו נרפא לנו ולא הרגשנו בו שהיינו אומרים
שלום יהיה לנו׳ כעניין וירפאו את שבר בת עמי על נקלה לאמר שלום
שלום׳ ונביאי אמת שהיו רואים את הנולד היו נאנקים ומוכים וחולים
6 על שברם׳ ומפורש נרפא לנו: כלנו כצאן תעינו׳ לחזור כל אחד אחר

חטאתו· וי״י הפגיע בו את עון כלנו להתענות להסתגף ולהיאנק ולהחלות
על שברנו· כענין אם לא תפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב:
7 נגש· נרחק במכאובים ויסורים ובחרפות ובזיון וכלימות ורוק שמכלימין
8 ומבזין אותו· ולא יפתח פיו אלא מצדיק עליו את הדין: מעצר שהיה
עצור מפני מכלימיו ומחרפיו ומבזיו ומבקשי נפשו· וממשפט· השפטים
והייסורים והמכאובות שעליו· כמעט לקח מארץ החיים ומת· ואת דורו·
הרעו ותולדותיו· מי ישוחח· בעודו בצרה מי יאמר שיראה זרע ויאריך
ימים· ואת דורו· כמו דורי נסע ונגלה ממני· כי נגזר ונפרש מארץ חיים
9 בעיני כל הראוי· נגע למו· נגע שהיה ראוי להם: וכאשר הגיע עד שערי
מות ויתן את רשעים קברו אמר כי רשע הוא בחטאו הוא מת ומות
רשעים יש לו למות בחטאו והצדיק עליו את הדין· על לא חמס עשה
שהיה ראוי לידון בכך והיה יכול לקרוא תגר ולהרהר אחר מדת דינו
10 של מקום: ואם תאמר אחרי שלא חמס עשה ולא מרמה בפיו למה
בא לידי כך וכך נאמר וי״י חפץ דכאו והחלי אותו לנסותו ולצרפו ולבחנו
שהרי בעבדיו לא יאמין ומכניסם לנסיון לצרפם· ונסהו שאם תשים אשם
נפשו אשם בעצמו להרשיע את עצמו ולהצדיק דינו של מקום או ירפאהו
ויחייהו· יראה זרע יאריך ימים וחפץ י״י לעשות משפט וצדקה בארץ
ולשבר מתלעות עול להציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו בידו
יצלח· שיתן לו ממשלה וגדולה ושררה לשפוט עניי עם ולדכא עשק
11 לדין עמו בצדק ועניו במשפט: מעמל נפשו ומייסורי׳ שהיה סובל
לשעברי· יראה זרע יאריך ישבע ימים· ברעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים
ויציל עני מחזק ממנו· ועונות הרבים שיחטא איש לאיש ועיוותם הוא
יסבול· הכל תלוי עליו והוא ישא טרחם ומשאם וריבם ועליו לתקן הכל
כי שפתיו ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו· ועונותם לור פוֹרְפָיִים[1]:
12 אחלק לו עשר וכבוד· אשר הערה· אַשְׁבוֹיִידא[2]· למות נפשו בשבילי·
ואת פשעים נמנה· בחולי ויסורי׳ כאילו הוא רשע ומחוייב בכך· וסבל
הרשיע את עצמו והצדיק את דינו· והוא חטא[3] חיוב רבים נשא
ומכאובם· ועל פושעים יפגיע ויתפלל בעדם אלי לרחם עליהם א״ע״פי
liv. 1 שהוא לוקה על ידם: רני· זעקי רנה· אֶשְׁקְרִיע[4]· ומשמש זעקת שמחה

---

[1] Lor forfait. [2] Asvoida (leg. esvoida=vida, *evacuavit*).
[3] MS. יחמא. [4] Escrie, אשקריע=אשקריא : MS. אשקריץ.

וחלופה כנן וירא כל העם וירנו׳ כי רבים יהיו בני שוממה יהידה
ונלמודה מבני בעולה שתמיד בעלה אצלה׳ כנ׳ אומות העולם שלא גלו
2 מארצם: הרחיבי מקום אהלך ופני מקום לבנייך הרבים שבאים אלייך׳
אל תחשוכי׳ אלא כמו שיותר תוכלי לנטותם ולפורסם הפרסי׳ אותם׳
האריכי מיתריך למתוח היריעות ברוחק׳ חוקי בארץ לתוקעם היטב:
3, 4 תפרצי׳ בבנים מרובים׳ ישיבו מרוב אדם: אל תיראי׳ ביטחי בי כי
לא תבושי ממבטחך׳ ואל תכלמי׳ אל תהי נכלמת על שגלית בעונך לומ׳
עוד לא אשוב אל אישי הראשון׳ כי לא תחפירי מתקותך א׳ע׳פ׳ שאת
עכשיו כאשה אלמנה׳ כי בשת עלומיך שבייש אותך על דרכי נעורותיך
תשכחי׳ כל כך ייטיב לך׳ וחרפת[1] אלמנותיך שחרפוך אויביך איה אלהיך
5 תשאת חרפה עליו: כי בועליך *שיבעלך ויקרבך אליו ויפרוש כנפו עליך fol. 41. b.
הוא עושיך שעשאך תחלה עד שלא היית כל שכן עכשיו שאת עשויה
6 ועומדת שיוכל לתקן עיותך ולגדלך׳ וגואלך עתה הוא קדוש ישר׳: כי
כאישה עזובה מאישה חנם ועצובת רוח על שהרעו לה חנם כן קראך
יי׳ אליו וקירבך כאילו לא חטאת לו וכעס עליך חנם׳ וכאשת נעורים
האהובה שנמאסת[2] מאישה בשעת כעסו ואחר כך זוכר אהבתה ומנחם
7 אותה ומדבר על לבה ומקרבה: ברגע קטן׳ לא עזבתיך לארך ימים כי
8 אם מעט׳ כעניין כי רגע באפו׳ וברחמי׳ גדולים וארוכים מאד: בשצף
9 קצף׳ בבהלת הקצף׳ ובחסד עולם שלא יפסוק׳ חילוף רגע: כי מי נח׳
כמו מי נח׳ זאת׳ ההבטחה שאני מבטיחך׳ לי׳ שלא אשנה מתוא שפתי:
10, 11 כי ההרים ימושו׳ אף אם ההרים: סוערה׳ לגלות מאהל לאהל וממשכן
למשכן׳ לא נחמה׳ נחמה קיימת שלא תסתערי עוד אלא אחר שמתנחמת
מרעה זו חוזרת ומסתערת באחרת׳ הנה אנכי מנחם אותך עתה באחרונה
נחמה קיימת לעולם׳ הנה אנכי מרביץ בפוך ומיישב אבני בניינך שלא
תסתערי עוד לגלות ולנוד באהלים ומשכנות׳ בפוך׳ ענין סיד הוא ונאה
וחזק הוא׳ כמו ותקרעי בפוך עיניך׳ וכלפי שתפס למעלה לשון אהל
ומשכן שהוא יישוב עראי וטלטול וצער בתחלת קבוץ בניה או׳ לנחמה
12 אחרי כך בבניין[3] עולם שלא תצטער ותיטלטל עוד: שמשותיך׳ חלונות

---

[1] On marg. חרפת אשר חרפוך אויביך צורי חשב אל חיקם שבעתים ואז ירדף צוררי. [2] כי תמאס is written over. [3] קים is written over.

13 לאורח׳ וכל גבולך׳ ערי ארצך׳ לאבני חפץ׳ כנן שיש: ואם תאמר מה
יתרון בכל זה עוד יחטאו ותיחרב ארצם לכך נא׳ וכל בנייך למודי יי׳
ודרכיו׳ ואז ורב שלום מסביבי׳ כענין ועמך כלם צדיקי׳ לעולם ירשו ארץ
שיברא להם לב חדש ורוח חדשה יתן בקרבם ומגדולם ועד קטנם ידעו
14 את יי׳: בצדקה שתעשו תכונני׳ אֶשְׁטְרֵיץ אֲדְרֶצֵידָא[1]׳ רחקי מעשק׳
בטחי בלבך להתרחק מעשק אדם שלא יעשקוך׳ כי לא תיראי׳ כי אין
לך ליראה אחרי שאת עושה צדקה ומשפט׳ וממחתה מוסב על רחקי וכפל
15 על מעשק: הן גור יגורי׳ אך רשות יהיה אל העושק והמחתה והמירא
אותך לשעבר לגור אותך וגרים גרורים ושפלים יהיו בארצך ולא ילחצון
עוד׳ אפס׳ רק שמאותי וממני יגור הגרי׳ אותו שאבחר ואחפוץ ולא
שישבו בפני עצמם בארץ כבראשונה׳ אלא מי שגר אתך עליך יפל ויחנה׳
נטפל לך בני בית ומליאה שלך יהיו עבדים ושפחות ושאר גוים וממלכות
16 אם יבאו עליך לערער בארצך: הנה אנכי בראתי כנגדם חרש ברזל
ובראתי פחם ומפוח׳ נפח באש׳ כמו פחם לגחלים׳ ומוציא וגומר כלי
17 למעשהו כחפצו׳ ואנכי בראתי להם משחי׳ לחבל כליהם: שכל כלי
שיוצר ויחודד עליך לא יצלח׳ הנה המשל והמליצה׳ שכל לשון שתקום
אתך למשפט תרשיעי׳ יוצרי כמו חרבות צורים שפתרונו חרבות חדודים׳
וצורי׳ שם דבר על ידי הדביקות׳ אף תשיב צור חרבו׳ חידוד חרבו׳
זאת נחלת עבדי יי׳ שאמר למעלה הנה ישכיל עבדי וכל בנייך למודי
LV. 1 יי׳ וצדקתם חכותם: הוי כל צמא׳ שעתה מתים בצמא׳ לכו למים׳
כלו׳ לכו הדרך הטובה שלא תרעבו ולא תצמאו שתלכו על מבועי מים׳
ואשר אין לו כסף׳ לא כענין ומים תתן לי בכסף ושתיתי׳ כלו׳ קרוב
אליך הדבר מאד׳ אינו צריך לקנותו בכסף אלא בפיך ובלבבך הדבר
2 תלוי: למה אתם הולכי׳ דרך רעה שאתם חסרים כל ואתם שוקלי׳ כסף
3 לקנות לחם ואינכם שביעים׳ ואכלו טוב׳ חנם: ברית עולם׳ ברית קדמוני
שכרתי לכם וחסדי דוד וברית שכרתי לו הנאמנים לו לעולם׳ שאף אם
יחטאו בניו לא אסיר מעמו שאין ביטול מלכותו תלוי אלא בכם שאם
אתם תהיו צדיקי׳ לפני וראוים למלכות לא תיבטל מלכותו לעולם׳ ואם
4 תתחייבו גלות מעצמה תיבטל מלכותו שאם אין צאן אין רועה: שהרי[2]

[1] Estrez (corr. estras) adrecede=seras dressée. [2] הן is written over.

עד׳ מעיד וסתרה לאומים נתתיו׳ כענין ועתה מלכים השכילו הוסרו
שפטי ארץ עבדו את יי׳ ביראה׳ פן יאנף ותאבדו דרך׳ והוא שאו׳
5 ומצוה לאומים: הן גוי לא תדע׳ תקרא לעובדך על ידי מלכותו שנתתי
גוים נחלתו ואחוזתו אפסי ארץ׳ נמצאתם נכבדים ועליונים על כל גויי
fol. 42. 6 הארץ על ידו: * דרשו יי׳ בהמצאו׳ על שמעו שמע אלי ועל הטו אזנכם
ולכו אלי מוסבי׳ בהמצאו׳ בעודו מצוי אליכם וקרוב לכם וקורא לכם
7 לשוב אליכם: ומה היא הדרישה׳ יעזב רשע דרכו כי ירבה לסלוח
יותר משתחיו ראוים: כי לא מחשבתיי כמחשבתיכם שאתם מכמיזים
ומתנחמי׳ ולא דרכיכם כדרכיי לרחם ולעשות לפנים משורת הדין:
9, 10 כן גבהו דרכי לטוב ולרחמים ולחסד ואמת: כי אם הרוה׳ אלא הרוה
11, 12 את הארץ: כי אם עשה׳ אלא עשה׳ ולא אותם: תצאו׳ מן הגלות׳
13 תובלון׳ לארצכם׳ יפצחו לפניכם רנה׳ בדרך: תחת הנעצוץ׳ שאין לו
צל והדר לישב תחתיו׳ יעלה לכם ברוש׳ יעלה הדס׳ לנעימות ולריח
להשיב נפש׳ וסרפד מעין הדס ונעצוץ מעין ברוש׳ והיה ליי׳ לשם׳
lvi. 1, 2 שדבר חדש הוא זה: כי קרובה ישועתי לבא אם תשמרו ותעשו: יעשה
3 זאת׳ מה שמפרש והולך: ואל יאמר בן הנכר שגר אתך ויפול עליך׳
מה אישורים יש לו לאנוש העושה זאת׳ הלא הבדל יבדילני יי׳ מעל
עמו׳ ואל יאמר הסרים השומר משמרתי תמיד יומם ולילה לפני ואינו
פונה לביתו הן אני עץ יבש שכל כך אני שומר משמרת אלהים ׳שאני
בטל מפריה ורביה ובמה אני מאושר ומה בצע כי שמרתי משמרתו׳
מעידני על כל ספרי מלכותו שכת׳ בהם אתן לו׳ וקרי להם׳ ומכל מקום
6 לו מוסב על כל אחד: ובני הנכרי׳ אם אין להם חלק ונחלה בארץ ובכך
7 הם מובדלים מעל עמי: והביאותים אל הר קדשי׳ שלא יוכלו ישר׳
לדחותם לאמר אין לכם חלק ביי׳ ובמקדשו אלא להתפלל ולהקריב קרבן
לפני כלם שוין בביתי׳ ושמחתים בבית תפלתי׳ לשמוע מהיכלי קולם
8 ואעשה משפטם׳ לכל העמים׳ כישר׳ כתפלת שלמה: עוד אקבץ עליו
מן הגוים שישובו אליי לנקבציו׳ של עמו אקבץ עוד משאר אומות
לעבדני׳ כל זה הייתי עושה לכם אם תשמרו משפט ותעשו צדקה:
9 אבל עכשיו שאינכם שומעי׳ אלי כל חיתו שביער אתיו לאכולי כל חיתו
שדי׳ צאן ובקר שבשדותי ותגבר ידי האומות עליכם ותהיו לאכול ולכי[1]׳

[1] So MS.

10 כענין חיה לאכלי כי אכל את יעקב: שהרי צופיו' הצופים שהעמדתי
עליהם מלכיהם שריהם כהניהם ונביאיהם שהיה להם להזהירם להציל
את נפשם בראותם הרעה הבאה עליהם והית היער הבאה על הצאן
לטורפם' עורים הם כלם אינם רואים את הרעה הבאה עליהם שיזהירם
להציל את נפשם מיד טורפיהם' לא ידעו ולא הרגישו ברעה' כלם כמו
כלבים השומרים את הצאן שהן אלמים שלא יכלו לנבוח בבא החיות
המורפות על הצאן להזעיק ולהציל' הוזים כמו הוים מושלכי' ומושכבי'
מחמת שכרות כמו שיוכיח למטה' אהבי לנום' ולא כענין והרד שנתי
11 מעיני: והכלבים עזי נפש שהן עזים וקשים ברוחם כנגד בני אדם והיות
לנבח ולנשוך ולקפוץ עליהם' הן לא ידעו שבעה כל כך מרודי' באכילתן
שאינן יכולי' להיות שבעים' ומתוך כך אינן משגיחי' לטרוף הצאן לנבוח
בחיות הבאות לטורפם להזעיק ולהציל כי למלא בטנם ונפשם ישימו את
עצמם' והמה שרועים בצאן לא ידעו הבין מעצמם שיהא לבם אל הצאן
לבקר ולבקש' אחר חיות הבאות עליהם ולהגים ולהציל שהרי כלם לדרכם
12 פנו: צופיהם ורועיהם אומרים זה לזה אתיו נקחה יין וגו'' והיה להם
lvii. 1 כזה יום מחר' תמיד: ואין איש מהם שם על לב לאמר מה זה' הלא
צדיק היה זה' והיה להם לחשוב כי מפני הרעה נאסף הצדיק' כענין ולא
תראינה עיניך ברעה' לא אביא הרעה בימיו' ואתה תבא אל אבתיך
בשלום' ולכך מיהר הצדיק למות בקוצר ימים כדי שלא תראינה עיניו
ברעה וקרוב לבא עת הרעה עליהם ויסיה לא ימשכו' באין מבין' שאין
בהם מבין ומרגיש שמפני הרעה נאסף אלא אוכלי' ושותי' ושמחים:
2 יבא שלום שיבא בשלום הצדיק אל אבותיו' ינוחו אנשי החסד על
משכבותם שלא יראו ברעה' הלך נכחו' הלך בישרו' נכחות ויושר אחד
הם' כמו עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך' שם ישר נכח עמו'
הלך נכחו כמו נכח יי' דרככם' ביישור המקום דרככם' כלו' המקום
3 מישר דרככם ותצליחו: ואתם' הנותרים אחריהם' קרבו הנה למשפט'
fol. 42. b. בני עונה ומכשפה לא תחיה' * זרע מנאף' שזנתה[1] אמכם המכשפה
תחת אישה' בבל מקום זנות אצל כשפים' כי יפתה איש בתולה'
מכשפה לא תחיה' עד זנתי אמך וכשפיה' המוכרת גוים בזנוניה ומלכים
4 בכשפיה' אף כאן עונה ותזנה: על מי תתענגו' סבורים אתם שאני

---

[1] ותזנה is written over.

אביכם שאתם מתענגים ומתחטאים עלי׳ הלא זנתה אמכם ולא ארחם
על בניה כי בני זנוני׳ המה׳ והוא שאו׳ הלא אתם ילדי פשע זרע שקר
ולא בניי אתם׳ תרחיבו פה תאריכו לשון לדבר כנגדי כאילו אני אביכם:
5 הנחמים באלים׳ באשיריהם הם מתנחמי׳ על ילדיהם ששוחטי׳ לע״ז׳
שאילו היו מתים בענין אחר היו בוכים ומתאבלי׳ עליהם׳ אבל עכשיו
ששוחטי׳ אותם לע״ז מתנחמי׳ באשיריהם במה שהקריבום להם׳ והוא
פירוש הזנות שכשונתה אמם׳ והוא שמהפך לשונו ללשון נקבה ואחרי
שהעם מרמה לאם מדבר בהם בלשון רבים כגון הנחמים באלים ובלשון
6 נקיבה מכאן ואילך: בחלקי נחל׳ כמו חלקת השדה׳ חלקך׳ כמו חלק
8 בחלק יאכלו׳ מלשו׳ גורלך׳ אותם׳ מן הרעה: ואחר הדלת והמזוזה׳
בפתות שבמקומות ובמצומצם׳ שמת משכב זכרונך שהיה לך לזכור
לעולם׳ כענין הביאני המלך חדריו׳ נזכירה דודיך וגו׳׳ שעשית עבודות
ע״ז עיקר ושלי טפלות׳ כי מאתי גלית ותעלי על הר גבוה ונשא לשום
משכבך שם ושם הרחבת משכבך ותכרת לך מהם מן האלים ועצי
רענן שבהרים הגבוהים למשכב דודים׳ אהבת משכב ההרים והנחלים׳
יד ומקום חזית ובחרת לך בהם׳ ולכך השלכת משכב דודיי אחר
9 הדלת והמזוזה ולא זכרת את דודיי: ותשורי׳ ותבאי׳ כמו תשורי
מראש אמנה שהוא תאשורי מלשו׳ תמוך אשורי במעגלותיך והאלף
התסרה׳ כמו וימש חשך׳ ויאמש׳ לא יהל שם ערבי יאהל׳ והשלחי
ציריך להביא בשמים ורקוחים להתיפות כנגדם׳ והשפילי עד שאולי
10 והעמיקי להתקרב אליהם: לא אמרת נואש לקוץ בהם׳ ומי גרם
לך שהית ידך׳ חיותך והנאתך׳ מצאת בהם לפי רעתך שאמרת
אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי׳ וכענין
ונשבע לחם ונהיה טובים שאמרו דורו של ירמיהו׳ על כן לא חלית
11 ולא יגעת בעבודתם: את מי מהם ראגת ותיראי כי תכזבי לי ותשקרי
בבריתי׳ שמא מיראתם שהיו חזקי׳ וגדולים וממני כזבת לי ותדבקי בהם
ואותי לא זכרת בעבדך אתם לשום אל לבך שאנקם ממך׳ הלא אני
מחשה ומחריש לשונאי ומעולם אני ואותי לא תיראי שעיני פקוחות
12, 13 על כל דרכיך: לא יועילוך צדקתך ומעשיך׳ בזעקך יצילוך קבוציך׳
אותם אלוהות שקבצת אליך לעזרך׳ ואת כלם ישא רוח ויקח הבל שאף
14 לעצמם לא יועילו׳ והחוסה בי׳ שייכנע מלפניי וישוב אלי: ואמר החוסה
בי בראותו כי אני אני הוא סלו סלו המסלה סקלו מאבן׳ הרימו

מכשול׳ אותם האשירים והמזבחות והמצבות והאלילים׳ מדרך עמי
שתן להם למכשול ולאבן נגף והיכנעו ושובו לאלהי השמים: כי כה 15
אמר רם ונשא׳ מרום וקדוש אשכן׳ ועם דכא ושפל רוח הנכנע מפני
אשכן להחיות רוחו ולחזק לבו בצרה המדוכא מפני איביו: כי לא לעולם 16
אריב את הרשע כי בשובו אלי חיה׳ כי רוח האדם מלפני יעטף׳ אני
נפחתי בו נשמת חיים ומעשי ידיי כלם׳ לכך אני מרחם עליהם ואיני
נוקם ונוטר בשובו אלי: בעון בצעו קצפתי עליו ואכהו הסתר ואקצף 17
להסתר פני ממנו׳ והדך כעס אולי ישים על לב לשוב ולא שם על לב
אלא הלך שובב ותועה בדרך לבו התועה: וכאשר ראיתי דרכיו כי לב 18
הוחל המתו ואילו אעשה לו כדרכיו אני מכלהו הראיתי לו כחי וגבורתי׳
כי אני מחצתי והכיתי ואני ארפא׳ וארפאהו ואנחהו מדרך לבו הרעה
לדרך הטובה והישרה׳ ואשלם ניחומים לו כאשר יימשך אחריי ללכת
בדרכיי ולדבקה בי: בורא ניב שפתים׳ אשר שם פה לאדם הוא שם 19
דבר בפי לקרוא להם לשלום מאתו ולנחמם׳. לו ולאבליו לקרובים
ולרחוקים׳ וגם רפאתיו ממכה שהכיתיו בקצפי: אבל הרשעים׳ שלא 20
נמשכו אחריי בנחותי אותם לדרך הטובה ומאנו והלכו להם בדרך לבם
במרד ובמעל׳ כים שהוא* נגרש ומתפשט לעולם בגאון גליו לשטוף הכל׳ fol. 43.
להם לא קרא אלהי לשלום: והגד לעמי פשע׳ שסבורי׳ להיות צדיקים lviii. 1
לפני ותמיהים שאיני מושיעם כמו שמפרש והולך: והרי אותי יום יום 2
ידרשון׳ על ידי נביאיי למה איני מושיעם מיד לוחציהם׳ ודעת דרכיי
מה זה ועל מה זה איני מושיעם מיד לוחציהם׳ כגוי אשר צדקה עשה׳
כאילו עשה צדקות ומשפט ולא חטא׳ ישאלוני משפטי צדק׳ על כך
שאחרי שהם עושים הטוב והישר למה אני מסתיר פני מהם׳ קרבת
אלהים יחפצון׳ לדבקה בו וללכת אחריו: וכן שואלים אותי למה צמנו 3
ולא ראית ואתה תשיבם מאתי אין לכם לתמוה על זאת׳ הן ביום
צומכם [1] אינכם מקדשים צום אלא לצרכיכם למצוא חפץ נפשכם ושאלתכם
לינגש איש את רעהו להשיב את נשיו׳ וכל עצבים שאתם נעצבים אל

---

[1] On marg. הן ביום צומכ׳ וביום עצבכם תמצאו חפצכם לנגש
ולכך אתם נאספי׳ שביום מוסב אעצבכם כמו אל ימות אל יהיי או תפרש
הן ביום צומ׳ תנגשו חפציכם וכל עצביכ׳׳ הויתור לשון חפץ׳ ויתור פרויש
בלע׳ (fruis=fruits, profits) מה שיתרון וטוב לכם אתם נוגשים:

לבכם על מעשיכם בצום ובעינוי נפש אתם נוגשים איש את אחיו׳ שעל
ידי שאתם קוראי׳ צום להצטדק ולהשיב איש ממון חבירו אתם מוציאים
חובותיכם ונוגשי׳ אף מי שאין לו וכובשי׳ אותם׳ נמצא וכל עצביכם
כפל על ביום צומכם ותנגשו כפל על תמצאו חפץ׳ ולשו׳ ממצוא חפצך
4 יוכיח לממה על תמצאו חפץ שהן מקדשי׳ צום למצוא חפציהם: הן
לריב ומצה תצומו ולהכות ריעיכם באגרוף רשע שאתם מריבים עמם
ומכים אותם על ממונכם שאינן משיבים׳ ולא תצומו כיום׳ וכיום כזה לא
5 היה לכם לצום ולזעוק אלי להשמיע במרום קולכם: הכזה שאתם צמים
ומתענים לפני יהיה צום שאבחרהו יום ענות אדם נפשו׳ בתמיה׳ הלכוף
איש כאגמון ראשו לפני בלבד ושק ואפר יציע בלבדי׳ בתמיה׳ הלזה
תקרא צום ויום רצון לי״י׳ אין הדבר תלוי בצום ובכפיפת ראש ובשק
6 ואפר אלא בשברון לב ובכפיפת לב והכנעתו כמו שמפרש והולך: הלא
זה צום שאבחר בו פתח חנורי אזור רשע וקשריו והתר אגודות מוטה
מעל צוארי חביריכם העניים ושלח רצוצים ודחוקי׳ תחת ידיכם עבדיכם
ואמהותיכם העברים חפשים וכל מוטה שיש לכם עליהם או לעבודות או
7 על ידי חוב תנתקו מעליהם שמוט כל בעל משה ידו: הלא פרס
והושים לרעב לחמך הוא שכר הצום׳ ועניים מרודים׳ קומפליינץ[1]׳ תביא
8 בית לאכול ולשתות: כשחר׳ שמאיר והולך מתוך החשך׳ וארוכתך׳ כמו
הנני מעלה ארוכה׳ והלך לפניך צדקך׳ לתור לך מנוחה ולהצליחך בכל
דרכיך בלי מכשול׳ וכבוד י״י יהא לך למאסף מאחריך לשמרך מכל
9 רע: וי״י יענה ביום צום׳ מתוכך[2]׳ לכל ישר׳ מדברי׳ מוטה׳ שלא
לכבוש איש את רעהו׳ ואם תסיר מתוכך לישלח אצבע ויד בעון ולדבר
און איש על רעהו׳ והוא שא׳ לממה כי כפיכם נגאלו בדם ואצבעותיכם
10 בעון שפתותיכם דברו שקר: ותפק [ל]רעב נפשך ותאות לבך׳ שָׂמֵה
שנפשך יודעת ומבקשת לנפשך כשאתה רעב אותו תפק לרעב׳ בחשך׳
בצרה׳ ואפלתך׳ שהיתה לך בצהרים למשש בצהרים באפלה כעור׳ תזרח
11 ותאיר לך: ונחך וניהגך תמיד וישם לבו עליך׳ בצחצחות׳ בצמאון׳ כמו
והמונו צחה צמא׳ שכנו צחיחה׳ יחליץ׳ יזרז איבריך׳ רוה ומושקה׳

---

[1] Complayanz (corr. complaynanz, קומפליינץ). [2] On marg.
מתוכך מוטה׳ הן מחשבות רעות שבלב ואחר כך קריצות ורמיזות שאדם
קורץ בעיניו ורומז באצבע׳ ודבר און הוא דיבור הלשון והפה והזכיר ג׳
סרסורי רע שיש באדם לב ולשון:.

לעמקי׳ ולאחרי׳ תהיה כמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו שלעולם
תתברך ותצליח שלא תאמר הריני חסר במה שאני נותן לאחרים׳ שאם
12 תתן אתה להם המקו׳ יתן לך ולא תספוק ברכה מביתך: וקורא לך
גודר פרץ על שנבנו ממך חרבות עולם׳ משובב נתיבות שהיו לבני אדם
עד עתה דרך הפרצות והחורבות לקצר דרכם ואתה בניתם ונסתלקו
כל הנתיבות להיות יישוב לשבת בם אדם׳ כל שביבה שבמקרא הוא לשו׳
13 אַשְׁגָּרֵיר וְאַשְׁוַיֵיר[1] שהולכי דרכים תועים על שיאבדו דרכם: אם תשיב
כשבת רגלך מוסב על אז תתענג׳ אם תשיב מפני השבת רגלך שלא
לצאת ממקומך ולישב תחתיך ולשבות שאתה יוצא והולך עשות חפציך
תשקיך כגון להביא פירות וכיוצא בו׳ ביום קדשי׳ ולפי שהוא יום פנוי
fol. 43. b. מעבודה וממלאכה אתה מכוין *בו עסקיך׳ מעשות דרכיך׳ לצאת לדרך׳
14 ממצא חפצך׳ כמו הן ביום צומכם תמצאו חפץ: אז תתענג על יי׳׳
לבקש ממנו תאות לבך׳ והרכבתיך על במתי ארץ שתשכן במח׳ והאכלתי׳׳
משימת ירכיבהו על במתי ארץ׳ ויאכל תנובת שדי׳ רכיבה ואכילה
בשניהם׳ והוא שא׳ משה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח׳ והוא שא׳
דוד חשם גבולך שלום חלב חטים ישביעך׳ כי פי יי׳ כמו שפי יי׳
lix. 1 תבטיחך: הן מה שאינכם נושעים שאיני רואה צומכם ואיני יודע עינוי
נפשכם לא שקצרה ידי מהושיע ולא שכבדה אזני משמע צעקתכם
2 כשתשמיעו במרום קולכם: אלא עונותיכם היו מבדילי׳ וגו׳ וחטאתיכם
3 הם הסתירו פני אלהיכם מכם: כי לא די שאינכם מרחמים על העניים
ועל הרעבים והצמאים והערומים אלא שאתם מריעים להם׳ כפיכם נגאלו
4 בדם: אין קורא לרעהו בצדק ואין נשפט את רעהו׳ בטוח על תהו׳
חברו סבור שקוראו בצדק ונשפט עמו באמונה והוא בוטח עליו כסבור
שהוא אוהבו והוא במחון תהו ושוא לו שבפיו שלום את רעהו ידבר
ובקרבו מחשב עליו רעה׳ הרו עמל׳ היא המחשבה׳ והמעשה הוא הולד
5 און: דומין במחשבותיהם לחביריהם כאילו בקעו והולידו להם ביצי
צפעונים וכאילו ארגו להם קורי[2] עכביש שהרואה ביצי צפעוני סבור
שיש בהם הנאת אכילה׳ והאוכל מביציהם ימות׳ והזורה׳ כמו והזורה
כמו את מול את מול׳ ומחמם[3] מביציהם שסבור לבקע אפרוח תבקע

---

[1] Asgarer (=esgarer), asvaïr (=esvaïr): asarer, asvair.
[2] MS. קורא. [3] והזורה ודונר is written over.

6 אפעה שממית את האדם: וקורי עכביש כן מבמחם· שקוריהם לא
7 יהיו לבגד ולא יתכסו בני אדם במעשה קוריהם: שד ושבר במסלתם·
9 לאחרים: על כן רחק משפט ממנו· שאין המקום שופטינו מאויבנו:
10 באשמנים אנו יושבי׳ כמתים אחרי שאין אנו יכולי׳ לצאת ולבא בלי
11 מכשול: המיית הדובים והגא היונים בקרבם הוא כמי שכואב ונוהו
12, 13 מלבו: ידענום· והכרנום על ידי הרעות הבאות עלינו: הורו· כמו
הָרֹה עמל· הוגו מלבי· מם דמלב מוקיקתנו לפרש הוגו כמו הגו סיגים
14 מכסף לשו׳ היפוך והתצאה· להוציא ולברות מלב דברי שקר: תכוחה·
15 יושר: משתולל· בעיני האדם· כמו שולל· אשטורדיץ[1]· כמו אשתוללו
16 אבירי לב: כי אין איש מגין על דורו· כי אין מפגיע בעדם והרי הם
כיתומים שאין להם אב ותכמרו רַחמיו שלא לכלותם ותושע לעמו זרועו .
17 וצדקתו היא סמכתהו· לעמו· ולא בצדקתם וביושר לבבם: וילבש
להושיעם בגדי נקם לנקום נקמת עמו· קנאה· לקנא לשמו הנקרא עליהם:
18 כעל גמולות· כראוי על גמולות הרעה שגמלו לעמי· כראוי על כך ישלם
19 חמה לצריו גמול לאויביו: וייראו ממערב את שם י״ הנקרא עליהם
ולא יוסיפו עוד לגעת בעמו· כי אם יבא עליהם כנהר השוטף צר
לשטפם ולהגלותם מארצם רוח י׳ נוססה ונובחה ונברח בצר כנס
20 לחגביה המן גליו על עמי: ובא לציון גואל· לכנס נדחיהם ולהשיבם אל
ארצם· ולמי· ולשבי פשע ביעקב· וכן קצרו· כי אם יבא צר ובא גואל
21 אחריו: ואני זאת בריתי אתם· אחרי שישובו אלי בכל לבם· ומה היא
הברית· רוחי אשר עליך ודברי לא ימושו לעולם מפיך ומפי זרעך
ומפי זרע זרעך· והיא הברית החדשה שבירמיה· והיא הסרת לב
lx. 1 האבן שביחזקאל: ואז קומי אורי ציון אף בחשך כמו שוכית למטה·
2 כי בא ואתא אורך הראשון: ואין ביאה זו לשו׳ ובא השמש לפי הענין
כי הנה החשך יכסה ארץ· דמיון ולכל בני ישר׳ היה אור במשבתם:
3, 4 והלכו גוים השרוים בחשך: כלם· הגוים והמלכים· בניך מרחוק יבאו
עמם· כאן מקדים תשועת ציון לקבוץ שאר גליות וכן בכל הנביאי׳:
5 תיראי· מתחלה שתהיי סבורה שבאין למלחמה· וסוף ונהרת· ואירו
6 פניך בשמחה· ופחד· תחלה· וסוף ורחב לבבך: בכרי· כמו בכרה קלה:
7, 8 אפארי· מן הזהב והחמודות שיביאו לך: כעב וכיונים שתעופינה אל

---

[1] Astordis.

ארבותיהם כן ימהרו לבא: כי לי איים יקוו מצפים ומזמיני׳ עצמם 9
להיות נכונים לעבדני למצא חן בפני בעבודתם· כל אחד קופץ בראש
למהר להביא *בניך מרחוק· והוא לשו׳ בראשונ׳· איים ואניות תרשיש fol. 44.
כל אחד בראשונה· לשם יי׳· בשבילו· למצא חן· כי פארך· מכל גוי·
ולכך יקפצו לשרתך: חיל גוים ושללם של אותם שלא יעבדוך· ומלכיהם 11
נתונים בכבלי ברזל אליך על יד הגוים העובדים אותך: אליך יבאו· על 13
יד הגוים: ואין עוברי· עליך לשאול לשלום לך· עולם· דורַבְלש[1]: ושוד· 16
מלשו׳ שדים· כפל על חלב גוים· וכן הוא כלה שוד· וכן הוא משד
תנחומיה: תחת הנחשת ותחת הברזל ותחת העצים ותחת האבנים· כלם 17
שלבנין הם· פקדתך פקידים· המופקדי׳ עליך· לשלום לך ולא ללחוץ·
תנגשיך לצדקה ולא לעֶול: וקראת· ותקרא· כמו וקראת אתכם הרעה· 18
הישועה תהא קוראה· והתהלה תהא קוראה בשעריך: בעתה· בבא עת 22
הישועה לא תאחר: רוח אדני אלהים עלי ולא מלבי שהרי משחני לנביא· lxi. 1
ועל ידי כך שלחני לבשר ענוים ושפלים שירימם משפלותם· לחבש
לנשברי לב· לנחמותיו· פקח קוח· פיקוח והתרה· והוא כמו בשפרפריו·
חברבורותיו· חלקלקות· סחרחר· שחרחרת· אדמדם· ירקרק: שנת רצון· 2
עליכם· ויום נקם· מן האויב: שמן ששון ותענוג· תחת רוח כהה שהייתם 3
עלומים· אילי הצדק כפל על מטע יי׳· מלשו׳ כי יבשו מאלים אשר
חמדתם· להתפאר בם: חרבות עולם· קדם: ואתם· כל ישר׳· כהני יי׳ 4, 6
תקראו· שלא יהא לכם טורח מלאכה ועבודה שהגוים עבדים לכם·
וגם חיל גוים תאכלו ונכסיהם שישיבו לכם מנחה ודורון ושלל איביכם
ובכבודם ובעשרם וממשלתם תתימרו· תהיו מרים ואדונים· כמו מרי
חלמא לשנאך· ועל מרא שמיא התרוממת· והיוד כמו של תתיפה:
תחת בשתכם שהובישו אתכם בשת משנה וכפול יותר ממה שקצפתי 7
עליכם להורישכם ולהכחידכם מן הארץ· משנה אשלם לכם בארצם כמו
שמפרש והולך· ועל כלמה שהכלימו עמי ירנו עמי בחלקם ונחלתם
שיהיו להם מאחי· שלכן· על אשר הובישו והכלימו את עמי לגרשם
מנחלתם· בארצם· של אויביהם· ומקרא זה נותן טעם למקרא שלמעלה
שאומר חיל גוים תאכלו לפי שתשרתוני שהיית או׳ חס ושלום שמא יש
עולה ומשוא פנים בדברי· לכך או׳ תחת בשתכם שביישו אתכם משנה

---

[1] Durables.

תירשו בארצם· משנה· לאכול חיל גוים וכבודם ולא חנם תאכלוהו:
8 כי אני יי׳ אהב משפט למשרתיי ובהנייי שנא גזל בעולה· שאילו היה
להם חיל גוים חנם בגזל היו מקריבי׳ לפני גזל אלא אתן פעלת עבודתם
10 ושכר שירותם· באמת· בלי עול וגזל: שוש אשיש ביי׳· ישר׳ אומר כי· כן
lxii. 1 יי׳ אלהים יצמיח ליי וכך א׳ עלי: למען ציון הירודה והשפלה לא אחשה
2, 3 ולמען ירושלם העזובה: וקרא לך שם חדש על שתהיי עטרת תפארת:
4 ולכך לא יאמר לך עוד עזובה אלא לך יקרא חפצי בה· והוא שמי יי׳
יקבנו שמאתו תהא הקריאה· חפצי שלי בה· ולארצך· שאר ערי הארץ·
כי חפץ יי׳ בך· לשכון בתוכך· וארצך· שאר הערים· תבעל ותתישב מבניה
6 ולא תהא עוד גלמודה: הפקדתי שומרים· אז בעת תהיא כלו׳ תמיד
עיניי בך להטיב לך· לא יחשו· לא ישתקו מלהזכיר את ירושלם לפני
שאטיב לה· והוא שאו׳ המזכירים את יי׳ חיבת ירושלם ושוממותיה שירחם
עליה· כענין עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם והכריזה· אל דמי לכם·
7 להתאפק ולפסוק מלהזכיר לו ירושלם עד שיטיב לה כל כך שיכונן
9 וישים אותה תהלה בארץ: והללו את שם יי׳ קרש הלולים לאכול ולשתות
בשמחה לפניו בחצרות קרשו· והוא שאו׳ באבימלך בן גדעון ויבצרו את
10 כרמיהם ויבאו בית אלהיהם ויעשו הלולים: פנו דרך העם· לבא לארצם·
על העמים בגובה למעלה שיראוהו כל העמים ויביאו בניי ועמי מארץ
11 תפוצתם: השמיע אל קצה הארץ· להביאם· אמרו לבת ציון הנה ישעך·
אלהי ישעך· שכרו· מה שנשתכר והרויח בצאנו שמרץ לרובי· שכרו
גַדְיינְרִיאֵה[1]· ופעלתו· שבח צאנו· לפניו· כרועה עדרו· וכן מוכיח אחריו:
12 וקראו להם· לצאנו ועמו שינהוג לפניו· ולך יקרא דרושה מאלהיה כלפי
lxiii. 1 שהיו קוראי׳ לך עזובה· דרושה· רְקִישָׂא[2]: חמוץ בגדי׳· מסולק בגדים
fol. 44. b. שבגדיו מסולקי׳ למעלה כגבור שרוצה להלחם· כמו כי יתחמץ לבבי··
יסתלק ויתר ממקומו· גם חמץ מסולק וגבוה הוא למעלה על ידי בקעים
שבבצק· וכן תוכל לומ׳ אשרו חמוץ המסולק מן הדין על ידי שנסתתמו
טענותיו ודבריו מפני בעל דינו שהוא אלם והוא מעול וחומץ· זה הדור
על מי מוסב לומ׳ מי זה הדור ומאוים בלבושו כגבור הנלחם· צועה
ורומס ודורך בא ברוב כחו· אני מדבר ומבטיח בצדקה ובאמת· וקיימתי
2 דבריי לינקם נקמת עמי כמו שמפרש והולך: ועוד שאלו מדוע אדום

[1] Gadagnerie. [2] Requise.

ללבושיך׳ אם כן מדוע אדום ללבוש׳ במקומות מקומות׳ ללבושך ולא
כל לבושך׳ שאם כן יאמר לבושך׳ ובגדיך׳ מלמטה בשוליהם מגואלים
בדם כדורך בגת׳ שני גיאולים הללו למה ואם יש ללבושך אודם מלמעלה
דרך התוזה זה דרך גבור הוא כשהורג באויביו אבל להיגאל בגדיו בדם
בשוליו סביב סביב אין זה אלא דרך דורכי גת׳ ועל ובגדיך מוסב מדוע:
3 ועל זה משיבו פורה דרכתי לבדי כלו׳ פארות אדום ובצרה ואשכלותיהם
דרכתי לבדי׳ ומעמים׳ ומכל משפחות הנגקמים אין איש אתי לסיעני
למען לא תגדל תפארתם להתפאר עלי לאמר ידנו הושיעה לנו׳ גם יש
לומ׳ לפי שאולת ידם ואדרכם׳ לאדום ובצרה׳ ועל ידי דריכתם ורמיסתם
הגאלתי כל מלבושי בשוליהם׳ כי לא במכת חרב ניקמתי בהם שיז נצחם
בלבד על בגדי אלא אף בדריכה ורמיסה מרוב אף וחמה שהיה לי
עליהם׳ ומלשו׳ באפי ובחמתי שתפס בדריכה תלמד שאין דרך גבור
4 לדרוך ולרמוס אלא להכות ולכך שאלו מדוע: כי יום נקם היה שמור
5 בלבי עליהם: ואבים׳ בעמי ואין להם עוזר מעמיהם כי אולת יד ואויביהם
מגדילי׳ עליהם׳ ואשתוממ׳ כמו שבעת ימים משמים בתוכם׳ בתמהון
ובשתיקה מצפה אם יש סמך ואין׳ ותושע לי זרועי׳ לינקם נקמת עמי׳
6 וחמתי׳ שהיתה לי על אויביי׳ היא סמכתני במלחמה להנקם: בחמתי׳
7 יין החמה הוא יורם נצחם וגבורתם: כעל׳ כראוי כל אשר גמלנו׳ ומה
8 הם החסדים: ויאמר אך עמי המה וידבקו בי לעולם אושיעם א׳ע׳פ׳
שחוטאין שאר עמי יהיו ולא יסורו מאחרי כאשר אושיעם׳ ולכך הייתי
9 להם למושיע: בכל צרתם צר גם לו שהיה מיצר עליהם׳ ומלאך פניו׳
הגדול המשרת את פניו שלח מאת פניו׳ באהבתו׳ להם׳ ובחמלתו׳
עליהם׳ הוא בעצמו גאלם׳ שפניו הלכו בקרב על אויביהם והוא שקורא
מלאכו׳ מלאך פניו׳ כי עמו הוא יי׳ שם חוזר בהכות מלאכו את אויביו׳
וכן הוא ויצאך בפניו׳ וינטלם וינשאם כל ימי עולם׳ אף כשהן חוטאי׳
10 ולפי שהיה סבור אף עמי המה בנים אשר לא ישקרו המה בעיניו: מרו
ועצבו את רוח קדשו׳ מרו׳ לשו׳ מרת רוח וכעס׳ וכאשר ראה שאין
בם תועלת ובנים לא אמון בם הם ויהפך להם מן האהבה והחמלה לאויב
11 והוא בעצמו נלחם בם כלפי שהוא עצמו גאלם לשעבר: ובאשר הביא
עליהם רעות רבות וצרות נכנע לבו הערל ויזכר עמו ביום עניו ומרודיו
כל מחמודיו גבורות אלהיו ונפלאותיו בימי עולם בימי משה לאמר על
אלהיו המעלם מים את משה רעה צאנו איה הוא׳ יבא ויושיעם ויעלם

מתהומות הארץ בכל נפלאותיו· ועל השם בקרבו את רוח קדשו ושכינתו
12 איה הוא· למה יתעם מדריכיו: ועל המוליך לימין משה זרוע תפארתו
13 להיות בוקע מים מפניהם להושיעם· איה הוא שהיה מוליכם בתהומות:
14, 15 תניחנו· מאויביו לשכן בטח: ועל ידי גבורותיו ונוראותיו שזוכרים ימי
עולם מתחננים אליו להושיעם גם עתה· הבט משמים· איה קנאתך
שהיית רגיל לקנא לשמך· המון מעיך ורחמיך שהיו הומים עלינו לשעבר·
16 עתה התאפקו אלינו מלהמות לנו: כי אתה יי׳ אבינו לכך הבט ויהמו
מעיך ורחמיך אלינו· כי אברהם שנשבעת לו לא ידענו בצרותינו לרחם
עלינו כאב על בנים להושיענו· וישר׳ שקיימת בו שבועת אברהם לא
יכירנו ברעותנו· שמשמת אדם יכבדו בניו ולא ידע יצערו ולא יבין למו·
fol. 45. אבל אתה שאתה חי לעולם ויודע ומכיר צרותינו אבינו המרחם *עלינו
17 בכל צרה גואלנו מעולם שמך נקרא בפינו: למה תתענו יי׳ מדרכיך·
ברא לנו לב חדש ורוח נכון להטות לבבנו אליך· תקשיח כמל על
18 תתענו: למצער· לשפל ודכא· ירשו צרינו את עם קדשך הקדושים
והעליונים להיות משועבדים להם· וסוף צרינו בוססו מקדשך· ועל[2] עירך
19 ועל עמך שנקרא שמך עליהם והם לבו ולשעבוד· תושיענו: היינו· ומה
שהיינו ביד צרינו וירשוט לא קיבלוך על כך למשול בם· לא נקרא
שמך עליהם· להיות לך לעם לומ׳ איכה ירדף אחד אלף אם לא כי
צורם מכרם ויי׳ הסגירם· ולא רמו ופחדו אליך· אבל אילו קרעת שמים
וירדת לעזרתנו כמו שעשית על ים סוף שמפניך הרים נמסו מפחדך
lxiv. 1 היו למים נוזלים· כענין וימס לבב העם ויהי למים: כקדח וכהרתיח אש
דברים הנמסים וכמו שהאש תבעה מים· דברים הנמסים קורא מים·
כן תמסה ותחל הרים מפניך להודיע שמך לצריך שיד יי׳ עשתה זאת
לנו· או מפניך גוים ירגזו ויקבלוך למשול בם ויקראו שמך עליהם ולא
2 יאמרו ידנו רמה: הלא בעשותך נוראות בימי משה לא היינו כראוי·
מחוסרי אמנה היינו· לא היינו מקוים לנוראותיך אלא אמרנו המבלי
3 אין קברים וא׳ע׳פ׳ ירדת לישועתינו להודיע שמך לצריך: ומעולם בכל
זאת לא שמעו ולא האזינו ולשמך ולא לנו עשית ולא מפני שמצאנו

---

[1] On marg. בבהמה בבקעה· מקום שאין חיות רעות מצויות שם· חרב בשלום לרעות· לעשות לך שם תפארת ולא לנו· כי לא היינו כראוי·.
[2] MS. מעל.

אלוה אחר טוב ממך או כיוצא בך לא שמעו ולא האזינו אליך שהרי
עין לא ראתה בעולם שום אלהים זולתך שיעשה טוב למחכה לו כמוך׳
4 כשאתה פוגע בדרכיך הישרים את שש לעשות צדק ששש על אמרתך
ועובדך בשמחה שזכרוך וידברו בך על חסדיך ורחמיך ומחכים אליך
שתושיעם׳ וא׳ע׳פ׳ כן לא היינו מחכים ומקוים לישועתך ולנוראותיך
ועתה אם אין[1] עשה לנו נוראות ולשמך ולא לנו׳ הן אתה קצפת עלינו
5 ולפי שחטאנו בדרכיך׳ שהיינו נושעי׳ בהם תשועת עולם: ונהי כטמא׳
ואין לנו זכות לפניך׳ עדים׳ חרוה׳ כענין הסירו הבגדים הצאים מעליו׳
6, 7 ולכך ונבל כעלה: ולפי שאין קורא בשמך מתעורר ברוחו: ועתה יי׳
אבינו אתה׳ אין אנו מכירי׳ אב ומרחם אלא אתה׳ ומעשה ידך כלנו
8 ואל תשחיתנו: עד מאד׳ לגמרי׳ כפל על לעד׳ הן הבט נא שעמך כלנו׳
9 כלנו שבים אליך ומקבלים עול מלכותך עלינו: וגם הבט נא ערי קדשך
11 הקדושות היו מדבר: העל אלה תתאפק יי׳ אם לא למעננו עשה למען
lxv. 1 ציון וירושלם משכן שמך: והוא משיבם עד שלא נגזרה גזירה נדרשתי
ללא שאלו׳ א׳ע׳פ׳ שלא שאלתם אותי ולא בקשתם׳ אותי נמצאתי לכם׳
פרשתי ידי לכם להשיבכם ולקבלכם אלי תשובו כי הייתי חומל על
עמי ועל מעוני שלא יחרב׳ ועכשיו משנגזרה גזירה ואתם רואים הצרות
באות עליכם אתם רוצים לחזור לבטל הגזירה׳ אי אפשר שלא אנקם
מן הפושעים וברותי מכם המורדים בי ומרותי פעלתם ראשונה אל חיקם
ואשלם גמולם בראשם תחילה ואחרי כן אשיב שבותכם ורחמתי אתכם
ולא אעשה אתכם כלה להשחית הכל למען עבדיי שיבקשו פניי על זאת׳
בך השיטה הולכתי תשוב לפרש דברים שבענין׳ לא קורא בשמי׳
2 לבקשני ביום צרתם: סורר׳ דשטוֹרְנַנְט[3]׳ כשהייתי פורש ידי אליהם
להשיבם אלי סרו ולכו׳ ואם תאמר שדרך טובה היו הולכים לא כי
4 ההולכים הדרך לא טוב להם: הישבים בקברים׳ לזבוח זבחי מתים׳
ובנצורים׳ מקומות המשומרים׳ ומרק׳ כמו ואת המרק שפך: האמרים
קרב אליך׳ טמאים הם׳ המחזיקי׳ עצמם קדושי׳ בהתקדשם אל הגנות
ואו׳ לשאר העם בלכתם ביניהם קרב אליך׳ לצד עצמך׳ כי קדשתיך׳
fol. 45. b. בבגדיי שובחתי בהם אם תגע בי׳[2] כמו ולא יקדש את העם בבגדיהם

[1] There is a blank space in the MS. after אין with five dots.
[2] בהם is written over. [3] Destornant (détournant).

שיצטרכו לכבס בגדיהם להעביר קדושתם ולא יחטאו בם לתתם בקדושה
דרך חול׳ וכענין ומרק ושטף במים׳ על קדושה שבו׳ וכבוס הבגד שנתז
עליו דם הקֹדש וקֻדש׳ וכן הוא כל הנגע בהם יקדש׳ כל היום׳ הרי כמה
6 שנים מימות ירבעם׃ לא אחשה׳ איני יכול לשתוק שלא אפרע מהם׳
7 הואיל ונגזרה גזירה ולא תתקרר דעתי כי אם שלמתי׃ פעלתם׳ שכרם׳
ראשונה׳ תחלה׳ ואחרי כן אֶדְרֹש לנשארים בכם׳ כמו שמפרש והולך׃
8 כה אמר י״׳ כאשר ימצא התירוש באשכל׳ בבא האויב להשחית עצי
השדה מגריש ועד קמה וכרם׳ וא׳ איש לרעהו אל תשחיתהו לנרה עליו
נרזן כי ממנו נאכל ואתו לא נכרותי׳ כן אעשה באחרית הימים למען
9 עבדיי האבות הצדיקים לבלתי השחית הכל א׳ע׳פ׳ רשעים׃ והוצאתי
מיעקב זרע של צדיקים באחרית הימים ולכך לא אשחית הכל א׳ע׳פ׳ שהן
10 רשעים׳ בחיריי׳ אותו הדור שיהיו צדיקים׃ לעמי אשר דרשוני׳ בימים
11 האלה כשאתם חוטאי׳ לפני׃ ואתם עזבי י״׳ עתה׳ גד ומני׳ הן מן
12 השעירים אשר היו זובחי׳ להם על פני השדה לפי הענין׃ וכלכם לטבח
תכרעו׳ ולא תראו בטובה אשר אעשה׃ לעמי כיוצא בפרשה זו פרשת
מרגלים שמשנגזרה גזירה דינו לשוב ולא. עלתה בידם אלא הם תמו
במדבר ובניהם אחריהם ירשו את הארץ׳ יען קראתי ולא עניתם
13 וכשרציתי לא רציתם׳ ועכשיו שאתם רוצים אין אני רוצה׃ הנה עבדי
15 שבדור הזה׃ לשבועה יתן י״׳ אותי בפלתי׳ שימיתך י״׳ אלהים ולא
תראה בטובה׳ ולעבדיו אשר דרשוהו ולא עמדו במרדם כמותכם יקרא
16 שם אחרי׳ לחשיבות׳ כענין חפצי בה׃ וכיוצא בו על הטובה שייטיב
להם ויגדלם ועל ידי מה יקרא להם שם אחר לטובה אשר המתברך
בארץ יתברך באלהי אמן׳ ולמה יקראוהו אלהי אמן לפי שטובתו קיימת
17 ונאמנת להם לעולם כי נשכחו הצרות הראשונות׃ שמים חדשים׳ לא
חדשים ממש אלא כענין הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח
ארץ ויפרו ישע׳ מה שלא היה לשעבר׳ וכענין שנ׳ אענה את השמים
והם יענו את הארץ׳ לשכון אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל׳
ולשעבר היה להם כברזל וכנחושת׳ וגם כשאדם רגיל ברעה ומתחדש
18 ומשתנה לו הזמן לטובה נראה לו כאילו הוא בעולם חדש׃ אשר אני
20 בורא׳ על אשר אני בורא׃ כי הנער׳ שיהיו לו עונות נעורים׳ והחוטא׳
22 חוטא ממש מה שאו׳ יקולל׃ ואחר ישב׳ שימותו הבעלים בקוצר ימים׃
23 לא יגעו לריק כי זרע ברוכי י״׳ המה שבירכם בכל מעשה ידיהם תאציהם

אתם שלא ילדו לבהלה: ונחש עפר לחמו׳ לעולם ולא ישוך׳ דמיון 25
כבקר יאכל תבן: השמים כסאי והארץ הדום רגלי׳ ומה אני צריך lxvi. 1
לכסאכם ולהדום רגל שלכם׳ הלא את השמים ואת הארץ אני מלא
כי השמים ושמי השמים בלבד לא יכלכלוני אף כי ביתכם׳ ואיזה בית
אשר תבנו לי לפי שכינתי ומנוחת כבודי: ואותם עצמם לא אחרים 2
עשאום אלא ידי עשתה השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר עליה
ועל פי היו ונתקיימו כלם והיה לי להתכבד במעשיי ולשמוח בהם׳ ואל
זה מכם אביט ואראה לישא פניו אל עני ושפל ונכנע מפני ונכה רוח
שלא יתגאה לפניי ויהא חרד על דברי: שאף שוחט השור לפני לזבח 3
לכבודני כאילו הוא רוצח ומכה איש׳ זובח השה לפני כאילו עורף כלב׳
ומי שמעלה מנחה לפני כאילו היא דם חזיר׳ ולבונה שמעלה לפני
לאזכרה כאילו מברך און שהרי גם המה המקטרים והמזבחים בחרו
בדרכי עצמם לילך בדרכי לבם ובמראי עיניהם׳ ואיך יתקבלו בפני
לרצון כי בזמה ובשקוצים יביאום: ואחרי שכך הם * ארוקים בשקוציהם גם 4 fol. 46.
אני אבחר בתעלוליהם וכך אני חפץ שיעשו דרכם בראשם נתתי כדי
לאבדם׳ ומגורתם שהם יגורים ממני ולכך זובחין זבחיהם לפני להחניף
לי ובאים בביתי לזבוח ואומרים ניצלנו אביא להם ולא תועילם עבודתם
וזבחיהם כלום׳ יען קראתי ולא שבו מדרכיהם ומעלליהם: שמעו דבר 5
יי׳ הנביא או׳ להם ממה שאומרים ונראה בשמחתכם׳ אמרו אחיכם
שהיה להם לאהוב ולקרב אתכם והן שונאיכם על שאתם מוכיחין אותם
ומואסים מעשיהם׳ ולא עוד אלא מנדים אתכם ומתרחקין מכם כאילו
אתם טמאין והן קדושים. שאומרים לכם קרב אליך אל תגע בי כי
קדשתיך׳ אמרו בלבם שיכבד יי׳ בהם יותר מכם ואני אוהבם למען
שהן נשבעי׳ בשמי ולמען שהם קוראים ומזכירים בשמי ובכך הן בוטחין׳
וסוף נראה בשמחתכם והם יבושו ממבטחם זה כי מבטח שוא הוא
להזכיר בשמי ולישבע בו בפשע ואון: ומה היא שמחתכם ומה הוא 6
בשתם׳ זה יהא בשתם׳ קול שאון מעיר שימותו. ממותי תחלואים וברעב
וחרב ובדבר הו תהא שמחתכם: בטרם תחיל ילדה׳ עד שלא תגבר 7
עליכם הצרה תתרווחו: היוחל ארץ׳ עם מלכות אחת׳ אם יולד גוי 8
פעם אחת׳ בלידה אחת׳ שכלם היו נמסרין לטבח תתרווחו׳ והריהן
כאילו נולדו עכשיו ונבראו בריה חדשה׳ גם יש לומ׳ על קבוץ גליות
לירושלם פתאום לתוכה׳ ושאר גליות לא פעם אחת יהא עמה כמו

9 שמוכיחין כל הנביאים: האני אשביר אשה בחבלים וצירים ולא אוליד
אותה שתתרווח ותלד כלומר כלום אני מביא צרה בלא רווחה או שמא
אני הוא המוליד ועלי להביאה לידי לידה שתלד ותתרווח ואיני עושה מה
שמוטל עלי אלא אני עוצר את רחמה מלילד וממיתה כלומר כלום
הייתם זכאים לפניי ולא הטיבותי לכם· חי של המוליד הזקיקתנו לפירוש
10, 11 זה: ובמה תשישו עמה: למען שתינקו ושבעתם משוד מיניקת תנחומיה·
לשון שדים· מזיז כבודה· ממוצא כבודה· דמיון החלב היוצא מן השדים·
וכן הוא חיז שדיי חיות נאות וטובות שהשדה מוציא· ויתכן להיות לשון
12, 13 הוייה הויה ולשון הווה: כבוד גוים ועושרם: אשר אמו תנחמנו·
14 כשתנחמו אביו: וראיתם ירושלם בכבודה· תפרחנה· לשון לח ורטוב:
15 להשיב אפו ולהניח כעסו בחמה שיכעוס על אויביו ולהשיב גערתו מכם
בלהבי אש על אויביו· כי כאשר יפרע מהם אז ישוב אפו ותתקרר
16 דעתו: כי באש יי׳ נשפט ומתוכה עמם ובחרבו נשפט עם כל בשר:
17 אל הגנות ולזבח ולקטר כמו שא׳ למעלה· אחר אחד הגנים באמצעי·
אחר הגן החצון ולפנים ממנו· בגן האמצע כלו׳ במבחר הגנים הן
18 מתקדשי׳ ומטהרי׳ לע״ז ולפני הן מטמאי׳ באכילת בשר החזיר: באה·
על מעשיהם ומחשבותיהם באה רעתם לפני ובאו הגוים וראו את כבודי:
19 ואז ושמתי באויביי אות לעיני הגוים· ולמטה יפרש מה אות ישים
בפושעים להיות לזכרון לכל הגוים ולהתיסר אבל תחלה יפרש מה הוא
קבוץ הגוים והלשונות והוא שמפרש והולך· ושלחתי מהם פלטים מן
הגוים הבאים על ירושלם אל הגוים והאיים הרחוקים אשר לא שמעו
את שמעי גבורתי שעשיתי בגוים הבאים על ירושלם כמפורש בזכריה
בשני מקומות· ולא ראו את כבודי שנכבדתי ונקדשתי בגוים ההם והגידו
20 הפליטים את כבודי ככל אשר ראו: ואז יתקבצו כל הגוים והלשונות
אלי לירושלם והביאו את כל אחיכם מנחה ודורון ליי׳ למצוא חן בעיניו
fol. 46. b. בראותם שהוא אוהבם כל כך שבשבילם *עשה גבורות ונפלאות גדולות
להשמיד הגוים הבאים עליהם· בצבים· עגלות צבי· כרכרות· כענין את
21 הכרי ואת הרצים: לכהנים וללוים· לשרתם להיות חוטבי עצים ושואבי
22 מים לבית יי׳: אשר אני עושה ומחדש עליכם לטובה· כן יעמד ויתקיים
זרעכם ושמכם לפניי לעולם שגם אתם יתקדשו כנשר נעוריכם ותחליפו
23 כח ותעלו אבר כנשרים: מדי חדש ושבת· לפי שימים פנויים הן
המלאכה ומעבודה· כן מוכיחי׳ כל הנביאים· יבא כל בשר הקרוב לירושלם

בתוך חדש והרחוקים, לחדש ולשבת שיוכלו לבא: ואחרי השתחוותם 24
ויצאו וראו בפגרי האנשים וג׳ כי תולעתם לא תמות א׳ע׳פ׳ שהאש
אוכלת בהם והוא תאות שא׳ למעלה ועתה מפרשו׳ דראון׳ ענין חרפות
ההוא׳ לכל בשר הרואים אותם מדי חדש בחדשו:

אלעזר ברך׳ למורה לך ודך׳ ישרח משרך׳ בדברי בן אמוץ׳
ופירש לך כפיו׳ להאכילך צופיו׳ בכל דברי צופיו׳ ותינק גם תמוץ:

CORRIGENDA.

Page 18, note 2, *for* pais *read* pais
" 18, " 3. *for* accroitra *read* acrestre
" 32, " 1, *read* 'leg. שירא, old French *sere* (*scie*), or שיגא, old French *sigue*, later *sie*, *soie*'
" 34, " 1, *add* (= crieuse)
" 35, " 1, *read* arangerad, i. e. aragerad (= arrachera)
" 37, " 3, *for* defensable *read* défensable
" 39, " 3, *read* herbéjerad (habitera)
" 49, " 2, *for* esbeuz *read* esbetis (seront bus)
" 49, " 4, *read* ascluse (escluse, écluse)

tical knowledge lingered on among the professional scribes, termed Naḳdanim or punctuators, such as Nathanael ben Meshullam of Mainz, Moses of London, &c.[1] Soon, however, the influence of Rashi faded away, all ideas of a sound and sober method of commenting were lost, and the wits of succeeding generations were wasted upon reproductions of the Midrash, plays on numbers and such-like follies[2]. Their energies were spent in elucidating the mysteries of the Talmud, or dreaming over the sublime puerilities of the Kabbala[3], while the field of biblical exegesis was left deserted and uncared for. The school sank into merited oblivion, and after a while was, with the sole exception of Rashi, entirely forgotten.

---

[1] The former composed a book on accentuation; the latter, who may have been of French origin, from the number of French glosses contained in his works, wrote a grammar and lexicon termed the *Sepher ha-Shoham*, of which there is a unique MS. in the Bodleian (Opp. MS. 152, Neubauer's *Catal.* 1484), and fragments at St. Petersburg. *Hist. Litt.* xxvii. 484 sq.

[2] *Geiger, Parschandatha*, p. 33.

[3] The Kabbala, an esoteric 'tradition' relating to such subjects as the creation and order of the world, the names and attributes of God, the mathematical conditions of space, the properties of the body, the Hebrew letters, &c., underwent a revival early in the thirteenth century, through the influence of Judah the Pious of Ratisbon, his pupil Eleazar of Worms, and Moses ben Naḥman of Gerona. The Spanish and Provençal schools degenerated into Averroism. Jost, ii. 289, iii. 71. *Hist. Litt.* xxvii. 464.

which were in all probability also his[1]. If this supposition be correct, it would appear, from the quotations which occur in these last-named works, that he wrote besides on Exodus, Deuteronomy, Psalms, and Daniel. He is also known to have commented on Job[2], and in another Bodleian MS.[3] are some agadic notes attributed to a R. Eleazar מבלנצי (מבלנגזי), probably the same person. He was a pupil of Rashbam[4], and explained the remarks addressed by his master to the editor of his (Rashbam's) commentary on the Pentateuch. No further particulars of his life are recorded. It is hoped that the publication of the present work from a unique Bodleian MS. will shew that he was no unworthy pupil of his distinguished master. He lived in all probability late in the twelfth century, and with him the school of north French commentators, which had been honoured by the great names of Rashi and of his descendants, may be said to have ceased. Some writings of later authors are still extant, but they are not original, being only for the most part compilations of earlier works, and of little value[5]. Still, for a while, some remains of gramma-

[1] The colophon of Ezekiel, like that of Isaiah, bears his name, and in style it resembles the commentary on Isaiah and the Minor Prophets. The explanation of משחת in Is. lii. 15 corresponds with that of the same word in Mal. i. 14, to which special reference is made in the passage of Isaiah, thus shewing the identity of authorship of the two commentaries.

[2] Zunz, *Zur Gesch.* p. 79. This commentary is repeatedly quoted by his pupil (?) R. Berekhyah, in his own commentary on Job, which is preserved in the University Library, Cambridge. See Dr. Schiller Szinessy's Catalogue, No. 28.

[3] Opp. MS. 563, fol. 284[b]. Neubauer's *Catal.* 1606. 12.

[4] See his commentary on Isaiah xxxiii. 24.

[5] Neubauer, in Geiger's *Zeitschr.* (1871), p. 214, describes several Bodleian MSS. containing such works.

this author wrote most of his works in Hebrew, and, as before mentioned, had travelled in France.

With one more author, Eleazar, or Eliezer, of Beaugenci, to whom the treatise which is now published is due[1], the description of this school of writers will end. He appears to have been a voluminous commentator. In the present work he quotes a commentary of his own on Genesis, Leviticus, and Malachi, and the same MS.[2] contains one on Ezekiel and another on the Minor Prophets,

---

[1] It should, however, be stated that Moses of London, in his *Sepher ha-Shoham* (see page xxx, note 1), quotes some passages from 'בלגנצי,' who may be the same as our author, which do not exactly correspond with the present treatise. They are as follows :—

Fol. 30. Rad. פאר. והתפעל אשר בו אתפאר. היתפאר הגרזן (Is. x. 15) וכה פת׳ חסס׳ היתפאר הגרזן על החוצב בו . . . לא עץ. שבט קרוי המחובר לאילן ונכפף ונוקף מאליו. ומטה קרוי המטה שאינו נוקף מאיליו לעולם ואומר שהתפאר על מניפו דומה לשבט המחבר לאילן ונוקף מאיליו. ולמרים׳ שמרימיו אינם עושין כלום. ואינם כמרימי מטה לא עץ כלו׳ מטה שאינו עם האילן. בלגנצי.

Fol. 48. Rad. לון. ובהמרותם תלן עיני (Job xvii. 2) . . . ובלגנצי פי׳ לולי ההתולים והלצנים שעמדי שמתלוצצים עלי והמרותם שהם ממרים אותי לולי הן תלו עיני בשינה ואנוח כמעט.

Fol. 64b. Rad. נכה. וכן על מה תכו עוד תוסיפו סרה (Is. i. 5). אמ׳ בלגנצי על איזה אבר אוכל להכותכם עוד שלא לקיתם בו כי מכף רגל ועד ראש כו׳.

Fol. 79b. Rad. תמר. ובלגנצי פי׳ כתמר מקשה (Jer. x. 5) לשו׳ תמורות, וכורים ודמה הע״ז לאישטונטייל שעושין אצל מקשאות להבריח העופות.

Fol. 123 (chapter on the numbers). ומה שאמר הכת׳ אחד עשר יום מחורב (Deut. i. 2) לא י״א יום אלא י״א ימים ממש כמו שנ׳ ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים והמתינו עד האסף מרים וביום י״א נסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן ושלחו מרגלים. בלגנצי.

[2] Opp. MS. 625. Neubauer's Catal. No. 1465. It is on vellum, well written in German rabbinic character about the end of the thirteenth century. I have reproduced the original exactly, even to the sun-dial of Ahaz at p. 98, (in which some blunders will be observed,) only filling up some abbreviations for the sake of clearness.

the Midrash, and to have been still more bent on following out the simple sense. His grandfather is said to have been so much influenced by his views as to have expressed himself willing, had his strength permitted it, to rewrite his own commentaries in accordance with them. The youngest, Jacob, or, as he is also termed, Rabbenu Tam, of Ramerupt, was famed far and wide as a Talmudical scholar; some echo also of Spanish learning reached him, for he wrote verses in the Arabic style with such elegance as to excite the astonishment of Ibn Ezra when he made a journey into France. He also took up the old question of the respective merits of Dunash ben Labrat and Menachem ben Seruḳ, warmly defending the cause of the latter against Dunash, whose custom of illustrating Hebrew with Arabic comparisons he especially disliked, as bordering on the profane. He seems, however, to have been unacquainted with the later results of Spanish thought, and to have done really but little in the cause of exegesis. He had, however, one great merit, that he was the teacher of Joseph Bekhor Shor, a most sober and careful commentator. Even if the explanations of this last-named writer in his commentary on the Pentateuch are not always thoroughly satisfactory, yet he recognises and does his best to explain difficulties of the text. He quotes his three immediate predecessors of the north French school; also another teacher of his, Obadiah ben Samuel ha-Sephardi; but beyond the lexicon of Solomon Parḥon[1] he seems to have been acquainted with none of the writings of the Spanish school, not even with those of Ibn Ezra, though

[1] Written by him in Salerno in 1161.

beginning of the sixteenth century, during which Rabbinical learning was pursued, Rashi was constantly studied and cited, and many employed themselves in translating and explaining his writings[1]. His singular clearness and originality must always make his commentaries popular.

No unworthy follower of Rashi in the work of commenting upon the Bible was his contemporary Joseph Ḳara, son of the Simeon Ḳara mentioned above. Not being so distinguished as a Talmudical scholar himself, he was still less inclined than his master to follow the views of the Midrash, and was still more anxious to interpret in a simple and straightforward manner. He did not leave much that was original behind him: his writings consist of glosses on Rashi's commentary on the Pentateuch, and of a commentary on the Prophets and Hagiographa, which is to a great extent an enlargement of Rashi's views, but still he made a decided advance beyond his master towards a true principle of interpretation[2].

Rashi left no sons to take up his labours, but three grandchildren, Isaac, Samuel, and Jacob, followed in his steps, and were no discredit to their descent. The second, Samuel ben Meir (Rashbam), born about 1080, completed his grandfather's commentary on Job and his unfinished Talmudical treatises; he also wrote a commentary of his own on the Pentateuch and five Megilloth: his works shew him to have still more emancipated himself from the interpretations of

[1] A list of them may be found in Zunz, p. 347.

[2] *Hist. Litt. de la France*, xxvii. 435. The commentary on Deuteronomy ascribed by Geiger to Rashbam was probably written by Ḳara. Berliner, *Pletath Soferim*, p. 16.

which he has at his disposal, and often explains the sense of the Hebrew by French equivalents[1]. His work at once attained the highest honour among his countrymen. Preachers quoted him in their sermons, and often made his words the subject of their public teaching. Masters introduced him into their schools, and taught him to children. Even the least instructed studied him; the great rabbi Joseph Caro declared that he might be read instead of the Chaldee translation of Onkelos[2]. His commentary spread rapidly, thanks to his disciples, copyists, and commentators, who quoted and praised him. More than seventy works have been written with a view of explaining his writings[3].

If his value as a commentator has been thus recognised by his own countrymen, Christians have not been less ready to recognise his merits, and to express their obligations to him. Luther drew largely upon Nicolas de Lyra in his translation of the Bible, and this great scholar was formed in the school of Rashi and his successors the Tosaphists[4]. For the two hundred years, dating from the

---

[1] M. A. Darmesteter, to whose kindness, as well as to that of Prof. P. Meyer, I am indebted for the transcription of the French words occurring in Eleazar's treatise on Isaiah, is preparing a complete edition of all the French words employed by Rashi in his commentaries.

[2] Alluding to an ancient rabbinical precept to read the appointed section (*sidrâ*) of the Pentateuch thrice each week, twice in the original and once in Onkelos.

[3] Berliner's ed. of Rashi on the Pentateuch, pref. p. ix.

[4] So called from their *Tosaphoth* or 'additions,' the name given to the exegetical and Talmudical works of the French school of the eleventh and two succeeding centuries, which took the form of glosses or postils on Rashi's commentaries. *Hist. Litt. de la France*, xxvii. 433; Grätz, vi. 157.

Babylonian Talmud[1]. The last-named work is of priceless value; without its aid the original would be practically unintelligible. For Jewish students it is still indispensable; many Christians also, such as the Buxtorfs, Lightfoot, and Carpzov, and in later times Rabe and Tychsen, have been beholden to it for such knowledge of the Talmud as they have acquired[2].

But Rashi's greatest title to fame is based upon his biblical commentaries, and for them he deserves all the praise which since their first appearance has been freely bestowed on them by Christians and Jews alike. In his system of interpretation he endeavoured to unite the divergent methods of his predecessors. Moses ha-Darshan and his school had directed their attention to the *Derush* or traditional (generally figurative) meaning alone; Menachem ben Ḥelbo, on the other hand, influenced by Menachem ben Seruḳ and Dunash ben Labrat, had thought only of the *Peshaṭ* or simple sense. Rashi takes a middle course between these two extremes, endeavouring to unite the merits of both. He does not neglect the homiletical expositions of the Rabbis, but is careful to choose only such as come nearest to the simple sense; the traditional legends also he treats with freedom, transforming, abridging, uniting, and extending them at his will for the purpose he has in view, the illustration of the meaning of his text. For the same end he employs all the resources of lexicography and grammar

[1] His commentary on two Talmudical tracts (Pesaḥim and Baba Bathra) was left unfinished: that on the Chronicles ascribed to Rashi is not by him. Cassel, 355. 6.

[2] Zunz, p. 371.

upon the text, as his predecessors had done. He appears to have written comments on the whole Bible, though only fragments of them remain in the writings of Rashi and his nephew Joseph Ḳara[1].

But by far the greatest writer of this school, whose works are still read with admiration by Jews and Christians, was Solomon ben Isaac (Rashi) of Troyes[2] (1030–1105). To his own almost unassisted genius must be ascribed the success he attained, as Saadyah[3] and Menachem ben Ḥelbo in exegesis, and Menachem ben Seruḳ and Dunash ben Labrat in grammar, are the only writers of importance that seem to have been known to him, and they were but beginners in their subjects. No particulars of his life are recorded, except his birthplace and the names of his parents. His father was one Isaac, a writer of no great eminence; his mother, a sister of the elder Simeon, who was a pupil of Gershom ben Judah. It is probable that he studied at Mainz, married early, and taught at Troyes; all other details of his life appear to be fabulous[4]. His diligence was unwearied, and continued till his death; the results of it are to be seen in legal decisions, synagogue-prayers, and a commentary on almost the whole Bible and

---

[1] See the extracts in Lévy, p. 9, and in *Ha-Schachar*, Bd. ii, Heft. 7, p. 289 sq.

[2] Not of Lunel, which has been assigned as his place of birth in consequence of the elder Buxtorf having interpreted the abbreviation רש"י as Salomo ben Yarchi. Zunz, *Zeitschrift*, p. 279.

[3] Geiger, *Parschandatha*, p. 17.

[4] Such as his extensive travels, acquaintance with foreign languages, &c. Probably he knew no Greek, Latin, Persian, little German, astronomy or medicine. Zunz, pp. 281–6, 378.

the close of the twelfth century. But soon after his time, as we shall see, the school hopelessly degenerated, and in fact, so far as the production of commentaries was concerned, ceased to exist. For about 200 years however, commencing from the middle of the eleventh century, it produced several men of eminence. To Simeon ben Ḥelbo Ḳara (i. e. the synagogue-reader) is due (1050) the Yalḳut, or collection of agadic explanations by previous rabbis on various portions of the Bible. About the same time Gershom ben Judah of Metz, surnamed for his services to Judaism the 'Light of the Captivity,' wrote a complete commentary on the Talmud, of which, however, only parts remain; he contributed also several prayers to the synagogue-ritual; and many of his decisions on points of law are still extant: he is chiefly, however, remarkable for having assembled a council at Worms, and there passed, among other important regulations, a prohibition of polygamy. His brother Machir composed the Alpha Betha, a Hebrew and Chaldee lexicon of considerable merit. A contemporary at Limoges (1030–40) was Joseph ben Samuel Tob Elem (Bon-fils), a prolific though not highly gifted writer of ritual hymns, and a collector of previous rabbinical decisions. The first, however, of this school who really deserved the name of commentator was Menachem ben Ḥelbo Ḳara (1050–90), brother of the Simeon mentioned above. His grammatical knowledge was not great, for he, like his contemporaries, was only acquainted with the crude attempts of Menachem ben Seruḳ and Dunash ben Labrat. But still he did his best to interpret after a simple and natural manner, instead of giving homiletical reflections

was a period of great religious excitement among European Christians. The end of the world had been expected to occur at its commencement: before its close the first crusade had been successfully carried out, and the banner of the cross planted on the walls of Jérusalem. Discussions between Jews and Christians, with a view to the conversion of the former, were of frequent occurrence; and as appeals to the Talmud would have been unintelligible to their antagonists, the Jews were compelled to cultivate a simple and natural method of reply to Christian interpreters of their scriptures[1]. Again, as the twelfth century advances and the relations between the north and Provençal schools become more intimate, we shall find the influence of the latter continually increasing. The commentators of the north more and more give up their leaning towards a talmudic and homiletic method of exposition, and adopt a more simple one; their criticism becomes sounder, their knowledge of the language more exact, and a philosophical spirit becomes noticeable in them. These tendencies reached their height in the person of Joseph Bekhor Shor, towards

[1] A discussion, which lasted a month, took place at Limoges at the beginning of the century. A MS. of the Paris National Library (Catal. No. 712), called יוסיף· המקנא, contains a number of religious disputes belonging to the twelfth century, in which R. Joseph and his father R. Nathan of Joigny, otherwise termed Nathan Official, the Tosaphist, took place. Lévy, p. 58. The same work is, in part, to be found in a MS. at Hamburg, see Steinschneider's *Catal.* p. 176, and Grätz, vi. 403. See also the account of the disputations of the same R. Joseph and R. Yeḥiel of Paris, *Hist. Litt.* xxi. 506 sq.; of the controversial work of R. Meir ben Simeon, termed *Milḥamath Miṣvah*, and of the disputes which took place before the governor of Narbonne, and between Paul Christiani and R. Moses ben Naḥman, *ibid.* xxvii. 558 sq.

science. The subjects upon which they chiefly worked were the Bible, the Talmud, and Midrashim; and they knew no cognate language, whose structure and etymology could throw a light upon the grammar and signification of Hebrew. They were surrounded by an ignorant population; all the learning of their day was in the hands of the clergy; and it would have been useless for them to have attended Christian schools, even could they have obtained permission to do so, as the discussions in them were carried on in Latin, a language unknown to them, and on subjects, such as the mysteries of Christianity, in which they could take no part[1]. Thrown back, therefore, to a great extent, on their own resources, and restricted in their studies, they could not be expected to exhibit the same intelligence and progress that distinguished their brethren of the south. Owing to the comparative isolation in which they lived, they devoted much attention to the Talmud and Midrashim, and we should therefore expect to find their biblical commentaries not free from the influence of these writings. This, on enquiry, will be found to be the case to some extent; but for all that they are for the most part simple and natural in their expositions. One or two different circumstances may have contributed to this result. If the Jews of northern France were not so highly educated as their southern brethren, and could take no part in the scholastic philosophy of their time, this very fact would serve to keep them free from the dialectic subtleties to which they might otherwise have been prone. Again, the eleventh century

[1] Lévy, p. 57.

by the family of the Ḳimḥis in spreading a knowledge of Hebrew grammar by the use of Arabic works bearing on the subject, was carried out in the subject of philosophy by the three generations of Tibbons, Judah, Samuel, and Moses, who appear to have possessed a special gift for translating. The commentaries of this Samuel (1160–1230) on Ecclesiastes, and the homilies of Jacob ben Abba Mari Antoli on the Pentateuch, give instances of the employment of the allegorical method of interpretation; and the same will be found in Menachem Meiri of Perpignan (1249–1306), the famous Levi ben Abraham (1315), and R. Levi ben Gershom (Ralbag), known also as Leon of Bagnoles, who was born about 1288. The explanations of Ralbag are often clear and simple, and his practical applications to subjects of daily life useful; but his determination to find the whole of the Aristotelian philosophy imbedded in the pages of the Bible often compels him to take the most violent liberties with the plain meaning of the text. With this author the present portion of the subject will cease, as no exegetical writer of any importance in connection with this school arose after him.

It is time to return to the northern school of French rabbis to which our author belonged. This was subject to influences very different from those which had shaped the growth of the Jews of Provence. Like the schools of Germany, it had little direct communication with those of the east, its members also had no acquaintance with the Arabic language or literature, and could take no advantage of the immense progress which had been made by the Arabs of Spain in grammar, poetry, rhetoric, medicine, and physical

his father's steps. It may be true that he owed most of his knowledge to the discoveries of abler predecessors, such as Ḥayug, Ibn Ganaḥ, Ibn Ezra, but still for all that the credit cannot be denied him of having popularised the study of Hebrew grammar and lexicography, and having been the first to introduce them, through his countrymen, to the learned of Europe. In exegesis also he did good service. His commentaries may not display the depth and originality of Ibn Ezra, but they are clear and sensible: they shew a wish to arrive at the meaning without forcing views into the text which are not really contained in it. His merits as grammarian and commentator may at one time have been too highly rated, but they deserve more respect than has sometimes been shewn to them.

But another influence, that of Arab philosophy, began about this time to be felt by the commentators of southern France. The problem which had presented itself to the Arabs of Spain, viz. the reconciliation of the principles of the Aristotelian philosophy and the Koran, had originated the system of the Kalam[1]; and practically the same task had been undertaken by Maimonides in his various philosophical works, and achieved by him through an allegorical interpretation of the Scriptures. A taste for such discussions had been introduced into Provence by the fugitives when they crossed the berder in numbers, about 1148, to avoid the persecutions of the Mohads in Spain. What was done

[1] A dogmatic or scholastic philosophy signifying 'word' or 'discourse,' and so called because first occupied with questions regarding the divine word addressed to the prophets, or as being equivalent to 'mantiḳ' or logic Munk, *Mélanges*, p. 311; *Guide des Égarés*, i. 335, note 2.

so the influence of the Karaites[1] probably had much the same effect upon those of the south. This is very noticeable in Menachem ben Simeon of Posquierès, a pupil of Joseph Ḳimḥi, who in 1191 wrote commentaries on Jeremiah and Ezekiel. He was well acquainted with the works of the Spanish grammarians, and is severely accurate in following out the simple and logical meaning of his text, not even mentioning the interpretations of the Midrash[2].

But the best known writer of this school was David Ḳimḥi (1160–1235). His eminence may be in a great measure traced to the influence of his father, who had set him a good example of diligence. Driven from Spain by the intolerance of the Mohads, he had brought with him to his new home sound principles of grammar and exegesis, and did his best to introduce them to the knowledge of his new neighbours at Narbonne[3]. The son followed in

[1] The Karaites, who may be termed the Protestants of Judaism, arose about the year 754. Their principles were the rejection of (1) tradition, as (*a*) a supplement to the Law, or (*b*) as an interpreter of it; (2) of the authority of the rabbis to add to or diminish from the Law. Jost, ii. 294. As they rejected the Talmud and all traditional methods of interpretation, they could only be met by close attention to the grammar and wording of the Law.

[2] His commentaries are still in MS.; but some extracts are to be found in Lévy, p. 23. For an account of him see the *Univers Israélite*, 1856–7, p. 398.

[3] He is said to have been the first to divide the vowels into five long and five short, and to have bestowed much pains on the correct reading of Synagogue prayers and the Talmud; he also arranged the forms of nouns. Cassel, p. 273. His *Sepher ha-galuy*, hitherto supposed to be lost, has been found by Neubauer in the Vatican Library (No. 402); it consists of observations on the works of Menachem ben Seruḳ, Dunash ben Labrat, and Jacob Tam. Neubauer's *Fifty-third Chapter of Isaiah* (Translation), p. vii.

within easy reach of the sea, and having much of the trade of the time in their hands, their communications with other countries were frequent, and they became conversant with the literary activity of other nations. More especially all that was happening in Spain exercised the most important influence upon them. First the grammar and then the philosophy of their Spanish brethren found their way into Provence and took deep root there, till, as before remarked, the two schools were merged in one.

The earliest attempts at biblical exegesis in the south of France were, as those of the north, in accordance with the traditional interpretation of the Midrash. The names of Moses ha-Darshan of Narbonne, who about 1050 composed Midrashic notes on Genesis[1], and of Judah ha-Darshan of Toulouse, probably his son, have descended to us as authors of note in this line, but only fragments of their works remain to us in the writings of Rashi. The same spirit still lingers on in the writings of Moses Ḳimḥi (1170–90), elder brother of the more celebrated David, and son of Joseph, though his commentaries on Ezra, Nehemiah, and the Proverbs were for a long time wrongly attributed to Ibn Ezra, whose method of interpretation was quite different. Soon after, however, another system came into vogue. Just as the controversial exigencies of northern commentators had compelled them to take up a simple mode of interpretation,

---

[1] As to the identity of the anonymous *Midrash major* on Genesis with that of Moses Darshan, see Neubauer's edition of *Tobit* (Oxford, 1878), p. viii sq.

Land and Egypt, where he founded a school; others crossed the border to southern France, where they were warmly welcomed by the many congregations settled there. From this time the southern French (or Provençal) and Spanish schools, which had for some time been approximating more and more to each other, were united. Before returning to the school of northern France, to which our author belongs, it will be well shortly to notice that of Provence.

This, it would appear, arose under different circumstances from those which, as we shall presently see, were the lot of their northern brethren. First of all the political conditions under which they lived were probably more favourable; for instead of being exposed to the exactions of a turbulent nobility, who were but imperfectly subject to the royal authority, they needed only to come to terms with the practically independent counts and barons under whom they lived, in order to be free from exactions, and at liberty to develop their trade or pursue their studies in leisure and quiet. Then, again, their southern neighbours were of a more easy disposition than the French of the north, more disposed to leave them alone and suffer them to live peaceably among them. Consequently there sprang up many and important communities of Jews in the great towns of the south: we read of large congregations at Narbonne, Béziers, Montpellier, Toulouse, Perpignan, and other places, who being for the most part, from their capacity for trade and business, in easy circumstances, could afford to indulge their inclinations for study. This was not in their case bounded by such narrow limits as that of their northern compatriots. Living many of them

text, and other questions of the same sort, these were matters of secondary importance. The other party held Judaism to be a spiritual religion, intended by means of its various ordinances to teach the knowledge of the Deity; and they looked upon philosophical speculations and natural science with no suspicion, but rather as useful helps towards supporting and illustrating these views. They considered the exclusive attention which their rivals paid to the letter of the Law to be cramping to the mind, and calculated to hinder the higher and more complete understanding of it: the scrupulous students of the letter, on the other hand, considered this appeal to science to be highly dangerous, and tending to lower the authority of revelation, by the introduction of other principles as of equal weight with it. The views of Maimonides on this subject appear to have resembled those of the Alexandrian school, of which Philo is the principal representative. In these respects he agrees closely with Ibn Ezra also[1]. His writings excited the deepest interest, but were received very differently; welcomed as almost a second revelation by some, burnt as rank heresy by others. The name of Maimonides is the last of importance connected with the Jewish literature of Spain, as the religious fanaticism of the Mohads closed the Jewish schools and forced the teachers to emigrate: Maimonides himself crossed the sea to Fez, and is found later in the Holy

[1] The letter to his son Abraham, ff. 38 sqq. of his *Letters* &c., ed. by Lichtenberg, Leipzig, 1859, quoted by Jost, ii. 453, as genuine, appears to be spurious. See Kobak's *Jeshurun*, iii. p. 35, and Steinschneider's *Hamazkir*, iv. p. 107.

nor does it possess many names of eminence in this branch of study. There was, however, one notable exception, Abraham ibn Ezra (1100–69), who has exercised as wide an influence by his able and devout, even if somewhat obscure commentaries on the various books of the Old Testament as any Jewish writer. He, moreover, like the others mentioned above, excelled in poetry[1].

It has been before noticed that considerable, though not exclusive, attention was paid to Talmudical studies by the rabbis of Spain[2], and with the mention of one commanding genius in this branch of study, Maimonides (1135–1204), this short notice of their labours will end. The object he had in view in his numerous writings, of which the most important were the 'Explanation of the Mishnah,' the 'Mishneh Thora,' and 'Guide to the Perplexed,' was to heal the divisions which had gradually arisen between the independent and widely-scattered schools of Talmudists. One section of these looked upon Judaism as a religion of practice, as a law of which no single direction, however minute, might be transgressed, the precepts of which must be carefully ascertained and as carefully observed. To them this was the principal point; but as for the reasons why such injunctions should have been given, whether any deeper meaning lay beneath the surface of the

---

[1] See Friedländer's *Essays on Ibn Ezra*, published by the *Soc. of Hebr. Lit.*, London, 1876.

[2] The Talmudic element in the teaching of the Spanish school was strengthened by the arrival of R. Moses of Sura towards the end of Abdorrahman's reign, who founded an important seminary, and was succeeded by his son Enoch. Jost, ii. 399. See above, p. vii, note 2.

progress was soon after made in the same direction by the celebrated Jonah ben Ganaḥ (Abulwalid Merwan), whose lexicon far surpassed all previous efforts of the kind[1]. Judah ben Balaam, the commentator and grammarian, was a younger contemporary of his[2]; and about the same time lived Moses ben Samuel ben Giḳatilia of Cordova, a commentator and grammarian of note, the translator of Ḥayug into Hebrew. Then also flourished the princely Samuel ben Joseph ben Nagdila of Granada, poet, Talmudist, and grammarian, by whose liberality and care the new acquirements of the Jews of Spain passed to their less advanced countrymen of France.

In religious poetry the Spanish Jews greatly excelled: their most distinguished authors were Solomon Gabirol (1020–75) and Isaak Gayath (1088); Moses Ibn Ezra (1150); Judah-ha-Levi, who died as a pilgrim in the Holy Land (1080–1150); and, lastly, Joseph ben Ṣaddiḳ, a contemporary of the last-named writer. Hymns for the service of the synagogue, moral poetry, the defence of Judaism against Greek philosophy, lamentations over the misfortunes of their countrymen, these formed the fertile subject of their verse.

To biblical exegesis the Spanish school does not appear to have devoted such particular attention as the French,

[1] Edited by Neubauer in 1875, for the Delegates of the University Press.

[2] He probably commented on all the Old Testament. The Imperial Library of St. Petersburg has two large fragments, almost complete, of his work on the Prophets, and one leaf on the Psalms; the Bodleian, fragments on Numbers and Deuteronomy; the Vatican, a few leaves on Job and Daniel. Neubauer, *Report on Firkovits MSS. at St. Petersburg*, in the *Oxford Univ. Gazette*, Nov. 21, 1876.

rabbinical schools of the Euphrates and the Tigris, and thus gain the solution of legal difficulties of interpretation. The accession of Abdorraḥman III in 912 to the throne of Cordova gave a great impetus to the arts of decoration by his embellishment of the capital with splendid buildings, while representatives of every science crowded to the city to enjoy his unbounded liberality. The *Nassi*, or head of the Jews, in his reign was one Isaac ben Ḥasdai, and, in imitation of his sovereign, he patronised the learned among his countrymen. The celebrated grammarian and poet Menachem ben 'Seruḳ enjoyed an especial share of his protection, but some years later he completely lost the favour of his patron's successor, the younger Ḥasdai, and had to make way for a more successful rival, Dunash ben Labrat; possibly his fall was due to the idea that he was furthering the cause of Karaitism in the explanations given in his lexicon [1]. Their efforts were however soon surpassed by the works of R. Judah Ḥayug of Cordova, to whom is due the credit of pointing out that all Hebrew verbs are formed of three radicals [2], and of rightly explaining the changes of the weak consonants אוי״. Still further

---

[1] For an account of early Jewish grammarians see my edition of *Two Treatises*, &c., by R. Judah Ḥayug, translated into Hebrew by Moses Giḳatilia, p. vi; also the article by Munk on Aboul Walid Merwan, in the *Journal Asiatique* for 1850, and by Neubauer on Hebrew Lexicography, in the same periodical for 1861–2.

[2] Previous grammarians had been ignorant of the rules by which the permutation, suppression, and assimilation of the feeble consonants אוי״ are governed. Hence they often confounded different roots, and in some cases made them consist of two or even one letter only, as was done by Saa'dyah and David ben Abraham.

centuries by the Jews of France, that before continuing the history of these last, it will be as well to give some account of their more gifted brethren of the peninsula.

The condition of the Jews of Spain before the Moorish invasion of 711 had been rendered so unbearable by forced conversions to Christianity, that they welcomed the arrival of the invaders, and soon found good reason to rejoice at the change of masters. Hisham I, at the end of the same century, erected schools in Cordova and other towns of his dominions in which Christians (and, no doubt, Jews also) might learn Arabic[1]: a permission of which the latter were not slow to avail themselves[2], and before long acquired such command over the language as to use it and Hebrew with equal facility. Thus they gained an enormous advantage over their brethren of France. Not only were all the results of Arab thought laid open to them, but they had acquired a language which from its intimate relationship to Hebrew threw a great light upon the structure and meaning of it. They found themselves living among a people of eastern origin, whose habits and customs would serve to explain many biblical allusions. They heard subjects of Arab philosophy discussed in the schools around them in which they would naturally take a keen interest, such as the unity, spiritual essence, and incorporeal nature of the Deity. They could take advantage of the intercourse which was carried on between the Arabs of Spain and the East to put themselves in communication with the

[1] Conde, *Hist.* de la domination des Arabes et des Maures en Espagne (1825), i. 267.

[2] Jost, *Geschichte d. Judenthums*, ii. 394.

schools, which produced a long succession of teachers, whose works in some cases still survive, although most frequently their names only can be recovered[1]. From an examination of such writings of theirs as still remain to us, it will be seen that a marked difference existed between the studies and habits of minds of the northern French rabbis and of those settled in Provence. Politically they belonged to different countries, and in other respects also they widely diverged[2]. The former gravitated towards the German school, the latter were powerfully influenced by the Spanish, and ended by being merged in it. The difference between the two schools is in fact so marked that it has been proposed to term one the Talmudic, the other the Scientific. This does not imply that the Jews of northern France had no science, or that those of Provence and Spain neglected the Talmud, but rather that the learning of the one school was based upon the Talmud and derived from Jewish sources; that of the others embraced also all the various sciences which were being eagerly studied around them. The influence of the Spanish school made itself so much felt for many

---

[1] In *Hist. Litt. de la France*, xxvii. 448 sq., is to be found a long list of authors whose works have for the most part perished.

[2] Provence passed by marriage to Charles of Anjou in 1246, but was not united to France till 1481. The Provençal Jews were separated by an intervening tract of country from the settlements of their northern brethren. Their consciousness of the separation is shewn by the fact that they term the home of the northern Jews 'Zarephath,' the usual term applied to France in the middle ages. Cassel, *Lehrb. d. jüd. Gesch. und Litt.* p. 269. At the end of the thirteenth century, Jacob ben Judah of Beaucaire, writing to Solomon ben Addereth, says—'At Montélimar commences France (Zarefath), a country of which the inhabitants hold themselves aloof from all philosophical study.' *Hist. Litt.* xxvii. 677.

the Pious (814–40) the Jews were highly favoured by the emperor and his wife Judith; a high official, termed the 'magister Judæorum,' protected their interests, and they could trade freely from one part of the empire to the other without payment of toll. Charles the Bald (840–77) shewed them special favour; a Jew, Zedekiah, was his physician, and another, named Judah, his trusted adviser.

Italy, too, felt a similar impulse towards a revival of rabbinical learning: about this time the schools of Bari and Otranto acquired celebrity: and in the following century Shabthai ben Abraham Donolo, a physician of Modena (913–80), greatly distinguished himself by his works on natural science and medicine, which obtained a wide circulation in other lands[1].

This improvement in the material condition of the Jews of France continued with some interruptions[2] till nearly the end of the twelfth century, and the great wealth they acquired[3] was partly expended in founding a multitude of

---

respectively. See, however, Steinschneider, *Hamaskir*, iii. 4, who objects to Grätz's theory as to the fourth emissary.

[1] See *Donnolo*, by Dr. Steinschneider, Berlin, 1868. Towards the end of the eleventh century Kalonymos ben Shabtai of Rome went to Worms, and succeeded Jacob ben Yaḳar as Talmudical teacher. In the thirteenth and fourteenth centuries southern Italy acquired a knowledge of Arabic literature from Provence; middle and north Italy were especially devoted to Talmudical studies. Berliner, *Pletath Soferim*, p. 7.

[2] Such as confiscations under Charles the Simple and Philip Augustus: their sufferings also in the first crusades were very severe. Thirty persons perished in an auto-da-fé at Troyes in 1288; see the interesting French poem on this event, transcribed by Neubauer at Rome. *Hist. Litt. de la France*, xxvii. 475.

[3] Half Paris is said to have belonged to them in the twelfth century. Grätz, vi. 155.

an unoffending community, which, at the best, was only tolerated on account of its capacity for business, and for bearing the heavy imposts which were laid upon it: it was not under conditions such as these that learning was likely to flourish.

Thus matters proceeded till the time of the Carlovingian dynasty, when better days dawned for the Jews of France. Pepin had already granted to the Jews of Languedoc the right of acquiring landed property, and his son Charlemagne pursued the same indulgent policy. Lucca was at this time one of the principal seats of Jewish learning, and from this place in 787[1] the emperor transplanted Kalonymos, with his son Moses and a nephew, to Mainz, where they opened schools, which continued to flourish under the care of their successors, and much influenced the Jews of northern France. With the same object of introducing learning into his empire he employed a Jew named Isaac on an embassy to Harun-al-Rashid; and the Khaliph, at his request, sent him R. Machir, who founded an important school at Narbonne, which must have received a still greater impulse when later, about 950, Nathan ben Isaac the Babylonian took charge of it[2]. Under Louis

[1] This seems to be the proper date, and not 917, as given by Zunz and others. Grätz, *Gesch. d. Juden* (1871), v. 193.

[2] Ant. Lévy, *Die Exegese bei den franz. Israeliten vom* 10 *bis* 14 *Jahrh.* p. 47. In Grätz, v. 311 and note, will be found an account of the adventures of Shemariah ben Elḥanan, Ḥushiel, Moses ben Enoch, and (probably) Nathan ben Isaac Kohen, the four emissaries sent to collect alms for the support of the school at Sura. Taken prisoners by a Moorish vessel, they were sold as slaves, but afterwards regained their liberty, and became teachers of eminence at Cairo, Kairuan, Cordova, and (probably) Narbonne

varied much in the several countries of Europe. The author belonged to a school which, while it had much similarity to the German, differed greatly from those established in Provence and Spain. To understand his position, therefore, it will be requisite to take a glance at these others also, and to note the circumstances which in their case led to such different results.

For many centuries after the capture of Jerusalem by Titus, Jewish learning appears to have been chiefly confined to the schools of Palestine, Armenia, and Babylonia, and from them teachers and books found their way to western settlements. In no one of all the numerous congregations scattered throughout Asia Minor, Europe, and northern Africa, wherever the arms of Rome had penetrated, has the name of any local teacher of eminence been handed down to us. The information needed for imparting religious instruction and for duly carrying out ceremonial observances was entirely derived from eastern sources; each rabbi made the best use he could of such portions of the Talmuds and Midrashim[1] as reached him, and no one was of sufficient authority to add anything to the stock of knowledge on these subjects. Even had the learning of those times been greater than it was, it would have been exceedingly difficult to have established rabbinical schools in countries where life and property were so precarious for Jews. The mere whim or greed of rulers, or a popular outcry, might at any moment, without warning, bring exile and confiscation, if not death, upon

[1] For an explanation and account of the origin of the Talmuds and Midrashim, see Neubauer, *Géographie du Talmud*, p. xii sq.

INTRODUCTION.

In order that a fair estimate may be formed of the following specimen of early French rabbinical literature, which now for the first time sees the light, it will be necessary to take into account the information which the writer had at his disposal and the circumstances under which it was written. Our author's commentary may, perhaps, be thought to throw but little light on the meaning of the prophecies it endeavours to explain, and to offer no great information in the way of Hebrew lexicography and grammar, and yet, on further consideration, may be of interest in shewing the condition which biblical exegesis had reached in France at the latter part of the twelfth century of our era. To students of early French, moreover, it will be of importance as supplying many archaic forms of words then in use[1]. It is hoped, therefore, that the following slight sketch, embodying as it does materials which may not in all cases be easily accessible to the readers of the appended treatise, may not be unacceptable to them.

It will be found on enquiry that, at the time when it made its appearance, the progress of Jewish thought had

[1] The works of Rashi alone have furnished M. Arsène Darmesteter with more than 2000 old French words of the eleventh century: see his article in *Romania* (1872), p. 146, and his reports in *Archives des Missions Scientifiques*, série 2, vol. 7, p. 87; and série 3, vol. 4, p. 383.

OXFORD:

PRINTED BY E. PICKARD HALL, M.A., AND J. H. STACY,

PRINTERS TO THE UNIVERSITY.

COMMENTARIES

ON THE LATER PROPHETS

BY

R. ELEAZAR OF BEAUGENCI

I.

ISAIAH

EDITED FROM A UNIQUE BODLEIAN MS.

WITH A NOTICE ON

MEDIÆVAL FRENCH AND SPANISH EXEGESIS

BY

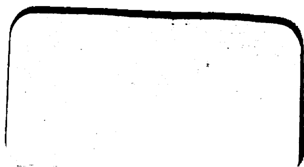
JOHN W. NUTT, M.A.
SUB-LIBRARIAN OF THE BODLEIAN LIBRARY
LATE FELLOW OF ALL SOULS' COLLEGE, OXFORD

JOSEPH BAER AND CO.
LONDON, PARIS, AND FRANKFURT
1879

COMMENTARIES

OF

ELEAZAR OF BEAUGENCI

9ct

COMMENTARIES

OF

ELEAZAR OF BEAUGENCI

